

THE
HOWKHAMBĀ SANSKRIT SERIES,

A
COLLECTION OF RARE & EXTRAORDINARY SANSKRIT WORKS

NO 393

पुष्पसूत्रं

साम्प्रतिमास्यं

पुष्पसिंघनीनम्

श्रीमदजातशुक्रवभाष्यसहितम् ।

प्राचीनविद्याविशेषाद् ३० ३० पतिदत्तश्रीलक्ष्मणशास्त्रिणा

संशोधितं विज्ञयते ।

VOLUME III-3

PUBLISHED & SOLD BY THE SECRETARY

CHOWKHAMBĀ SANSKRIT SERIES OFFICE

10/11, Vile Parle, North of Colaba, Mumbai, India

1921

ॐ श्रीः ॐ

मानन्दवनविद्योतिसुमनोमि सुसंस्कृता ।
सुधर्णाऽद्वितमन्व्याभशतपत्रपरिष्कृता ॥ १ ॥
चौस्रम्या-सस्कृतग्रन्थमाला मञ्जुलदर्शना ।
रसिकालिकुलं कुर्यादमन्दाऽऽमोदमोहितम् ॥ २ ॥
स्तवकः—३६३

*Printed by Jai Krishna Das Gupta
at the Vidya Vilas Press, Benares*

Agents

- 1 Otto Harrassowitz, Leipzig
GERMANY.
- 2 Arthur Probsthain,
Oriental & Foreign Bookseller,
LONDON
- 3 The Oriental Book-supplying Agency,
POONA

हरिः ॐ ।

—10:—

सामप्रातिशाख्यम् ।

पुष्पर्षिप्रणीतम् ।

अजातशत्रुकृतभाष्यसहितम् (१) ।

ॐ उच्यामही पुनारवजये आत्वौशनं कयादेव्ये
तथो धर्षं तरोलेयं स्वादिहितं पवस्पेन्द्रमच्छसफक्क-
ले पुरःश्वावागवेऽभिप्रिकावं स्वास्तु शीय मेगूसाकं
चयं भरप्रधामेधं पान्तं हृष्यं प्रवः शाक्तं यद्यङ्गाण्ये
प्रथमः ॥ १ ॥

इन्द्राक्षिमगन्दांसौर्द्धसञ्जनमातृपारमभित्वापम-
मिदद्भारमिदं घृतश्चुम्बियनमात्वे तिथं योगे मेधमि-
न्द्रसुतेर्कैत्समाश्चन्द्रोणास्तुनासोमैर्कर्षाप्रसोजयंतुचेप्र-
सोहितमयासफमाक्षारं हृष्यप्रसुन्वागौरीगौतममेक-
र्षाहृष्यार्षाक्ताद्यं पुनायास्पमैडे द्वितीयः ॥ २ ॥

एतास्वेव त्रिणिधनं वृषाशोशिष्ठमभिप्रव इयंतं स्वा-

(१) अस्य पुण्यसुत्रमितिप्रसिद्धस्य सामवेदप्रातिशाख्यस्य अजा-
तशत्रुकृतभाष्यस्य श्रीणि पुरातनाति पुस्तकानि लभ्यन्ति तेषु पञ्च-
मप्रपाठकमाख्य समातिर्पन्त प्रन्थो दृश्यते । पञ्चमप्रपाठकार्यन
स्य महलाचरणदर्शनात् पुष्पिकायां 'पञ्चमप्रपाठके' अस्य स्थाने
'प्रथमप्रपाठके' इति लेखदर्शनाद्यां प्रपञ्चकश्चिद्भाष्यप्रन्थोप-
स्थानुमीयते ॥

.. नसो-

मिदाछन्दसं यस्तेष्वतम्पवस्वमच्छूपासुशंकुसुज्ञानरी-
 वितान्येकर्चाः पूषा तृचेकौशं वृषायाममेवामहीविश्वा
 दधंष्ट्र्मपूर्वमुच्चाधुष्ट्र्मभमभिसोमद्गतमेप्रहिन्वाष्कारान्त
 न्तिस्त्रः संक्रोशोद्यत्याष्ट्र्मभन्तराणिरवन्तिस्त्रः ष्टौरे
 तृतीयः ॥ ३ ॥

आसोसखावाचः शौक्त एकर्चा सुतावितन्वाष्ट्री
 अन्ते स्वासु हिष्ठीयवर्णरश्च्यानिदक्षसाकामन्तवदधं-
 ष्ट्रोत्तराभीशवेस्वः पृष्ठश्चपुनासत्राविश्वाः शोकंयोरा-
 पृश्न्यौर्णोत्तरधं स्वासुत्वधं हिहत्कमातीयासोमः पु-
 रोनानदंथात्सप्रधं सोमः सैन्धुचितमग्निं वश्चतुर्थः ॥४॥

प्रियमिमं वितंजुपस्वार्पाशाकलवार्श उप्वाणमा-
 नयानूपवाम्नामेयानियत्सोशवन्तनिव्यधं शुर्दुपन्नप्राणा
 वनक्रोशेजसावितपार्धेस्पत्यमिन्दुराते सञ्जयमिन्द्रा-
 मित्रमसामहामित्रमिन्द्राट्टधीयकौशे पञ्चमः ॥ ५ ॥

एतास्वेववयंमृज्याधणोरन्ध्रेस्वारैडेजजिद्वरुणसाम-
 गोष्ठमुत्पधं हवद्देव्यधं रेवन्तीयम्परिस्वाचैदन्वतानितृती
 याद्यचतुर्थानि ससुतंवो दीर्घकाण्णे सोमागौरीमधु-
 श्चुन्निधने तथाकौशे वाद्निधनमैडेशौष्टमयापवाग्ने-
 गूर्दः प्रवोर्चोपादधं शपुत्रे षष्ठः ॥ ६ ॥

वृषातनिपण्णेडकूलीयानिपुण्याकण्वतरगौड्वया-
 स्यानिस्वासुप्रवदभिनिधनं वैखानसानि यस्ते मौच
 मेपस्य शार्करंल्लवः सखापुरीवितकार्त्सेज्यक्षाहविपंये
 सोजरावात्समातेत्वन्नः सौश्रवसं यदि वीङ्गमध्वर्या
 सप्तमः ॥ ७ ॥

स्वेवाशुमार्गमिन्द्रसाकलम्यान्याभिसोदि

हिङ्गुपाश्चहन्मगतहाराच्छिद्राणिप्रहिन्मन्वादुक्थमुद्-
द्धर्त्तापदिनैपातिथसुभयवैष्यव्युपकूसुरूपायभासका-
क्षीयतासितान्यष्टमः ॥ ८ ॥

' घुम्रमैपिरं प्राणात्रैतमभीनोवितकौत्सशुद्धाक्रौञ्च-
रपिष्ठौदलानिस्वासुधर्महिन्धविशीयंस्वासुशनसांय-
र्षमारुनानिजिघत्तहृत्पदारसुरूषोत्तरंहरिश्चीनिधनसै-
न्युषाम्रवेडानां संक्षारऋषभश्चेति नवमः ॥ ९ ॥

तोपि गृध्रकौत्मपुष्पदैर्धवैष्यवाद्याभीशवानिशी-
णन्तोयासिष्टमसोसामराजंस्वासुश्रायन्तीयं यतः-
सम्मतंत्वं सोमाइवसूक्तशाम्मदावचीनेद्विष्कृतानि-
त्वम्पर्णापवस्यमनसंपरित्यंबितनिह्वहिष्ठीयानि दश-
मः ॥ १० ॥

एतास्वेयासितसाधपाराशिस्वासुविधर्मोपोपुश्रु-
ष्यंस्वास्वैम्मवाहककुमोद्गंशीयान्युच्चाजिगाभीके-
पुनोत्सेघज्ञीयनिपेषान्याजायितंमाघिसिधमुद्गुत्गेवर्त्ता-
च्छकुलीयं पर्युष्टपायागवेधन्वहविषं घाद्निधनमेका-
दशसूर्यस्पाग्निवाजजिह्वे दशरात्रः ॥ ११ ॥

वृषामहीपुनामन्तमुत्सःप्लवःप्रतनंदैर्धप्रकापार्थं चिद्-
यर्त्तापस्तेजराच्छुज्ञानंपुरःक्रौञ्चंप्रोकावमग्निं यःमा-
सत्राप्रसोमाश्वंप्रसोमदेपद्मंस्वासुवर्त्तःपवते ज्ञानका-
शीतेप्रसुयितमाजाम्योकोनिधनं सवीरौदलं प्रसुन्वा-
साधे प्रथमः ॥ १२ ॥

वृषापमतयैक्तोत्तरेतोपिच्छन्दसमृच्येडनायास्पंतृ-
षेःश्रीणन्तन्निधिधनंवृषाशोर्पाधमभिप्रवर्त्तःशंकुवितेप-
स्वायन्पूराभ्रामहीविद्यादं द्यौत्तरमुत्तारूपमभिसो-

रीरथं प्रहिन्वाग्नेयमात्वावर्त्तः स्वासुक्षुल्लकवाचे सखाज्ञानदासे सुतान्धी द्वितीयः ॥ १३ ॥

पविराजं पयस्वादारतोपिष्टन्येकस्यांतृचेभीशवोत्तरपौधाश्रीणमुहुषाअस्यसिष्टंघोरावर्त्तः स्वाम्यौष्णीषसुज्ञानेपुरस्वाष्ट्यर्द्धंस्वासुलोशाद्यंशुद्धीयेअर्पासन्तन्यभिसोमानावानूपवाग्नाप्यभिधिसम्पायशायर्त्तंसागौपूक्तंप्राणज्ञाने तृतीयः ॥ १४ ॥

एतास्वेव दासंपयस्ववारपिष्टमसालौत्तरंयजिष्ठंसाध्यमिन्द्राश्चमृक्तंमृज्यमतन्निग्रणिधनापास्येसाकंसिष्टापिवावर्त्तःपरिस्वैध्मवाहन्तंघर्षिज्ञानकाशीतेस्वासुरुतान्धेनुप्रसोर्धिवर्त्तंत्सःप्रतनंघर्त्तलेपेतथाभिसोमत्सपरिधीन्दुहेति च चतुर्थः ॥ १५ ॥

एतानिचं प्रतेलौशाद्यमन्ददुग्धावर्त्तलेपेइन्दुःसम्पापयस्वत्वाप्रीद्विरभ्यस्तद्भोषिल्लौशोत्तरम्पवमारुपोघर्त्तलेपेअपापवासिष्टंज्योतिर्मरुनामुच्छासत्रापुनावर्त्तंभिवायुर्ध्यार्धंपुरामधुश्चुञ्जीर्यवृहदाग्नेयमाभिसोगौर्द्धयंप्रहिन्वापौधास्वादिक्षुष्टम्भं पञ्चमः ॥ १६ ॥

आजातममभ्यैड्ढ्वावन्तोपिमतंयओसितंरुपायाममैड्ढ्वावर्त्तंस्तिस्त्रोहितंसहत्वाष्ट्यस्यसत्रातवोत्सेधोदुहाष्टिनशिशुम्पार्धंन्युम्नंप्राणासक श्रुध्यंकर्चाविन्दुनिपेधोघर्त्तंकायंक्रतुंष्टम्भंस्त्रापोऽकलंक्रतुंश्यैतपच्छश्रुध्ये षष्ठम् ॥ १७ ॥

क्रतुन्धसंपवतेपौऽकलमस्यामहीतोपिलेपमृक्षयर्त्तंसापार्धंस्वानोहितम्पवसत्रापयूदेव्यमिन्दुर्ध्यापरिशयवारंस्त्र्यैस्यकावंतृचेपवमापौरुमीदम्नन्दन—

वाद्यम्परिधीनित्रमभिसोद्राजमुत्सःसिष्ठंयद्वापमेनमि-
तिप्रसोगवशुद्धीयएकर्चाःऋतुर्म्मीढन्तवर्षिश्रुष्ये सप्त-
मः ॥ १८ ॥

ऋतुर्म्मानवाद्यंप्राणापौष्कलऋतुञ्जनित्रं सोमःश्रुष्यं
ऋतुंद्राजमभिसोतिथंतोपितुक्थंयस्तेसोमसोमाध्यर्धेड-
मदग्धःसुमाण्डवमस्यजरातोपिरवश्वेदेवानिहवः सं-
वत्सरः ॥ १९ ॥

प्रतिनानदमानोविश्वाश्यैतम्पुरोदलं स्वादोःश्यै
तम्पयस्वेडानां कर्चःब्रह्मयौधाशिशुन्देव्यङ्क्यास्वारम्परि-
प्रधन्वसफमेकस्यामुच्चास्वारसौपर्णणाकेरपुनाष्टम्भले
येश्रायभरन्तरोवारमच्छैकस्यांपुरस्तृचेयास्पमैडंस्वा-
नोजरावर्णमिपंपुनाद्यपदकर्चं प्रथमः ॥ २० ॥

तृचेमच्छौपगवन्निषेधःश्रायमयापाश्वमिन्द्रामही-
कर्चाःपवस्वमलेयंतृचेत्वेसोपौधादैर्घ्याद्यौतानमेन्दुमा-
रुतंस्वादिजज्ञानदवश्रुध्यन्देवोदाशीशीपमुत्तेमहीम-
न्द्रजरापाहिरंवतेर्चैर्घ्याविश्वस्मात्समन्तन्तास्वेवजय-
मिन औशने द्वितीयः ॥ २१ ॥

कयातेदेव्यमग्रआपायसमच्छलेयमदासं हितंभ-
द्रोमेवाजसफष्कलेकर्चांतृचेश्रुष्यविशोवाश्वसृचितृचे-
न्धीगवशीपेसामिद्धंभीयेकावमुपत्वावारमुपेपन्तो कज-
रास्वामुवपदप्रसोतृचेगौह्वयं शग्ध्यूहारत्वङ्गौत्मला-
शुमजच्युतःकर्चं तृतीयः ॥ २२ ॥

प्रधसत्राप्रसुवाश्वंकर्चावीदलंतृचेप्रदैशीपंस्वासु-
दैर्घंशग्ध्यूर्वर्तःस्वादिष्कृतमस्यप्मतंयस्तेहितमपंपूर्वा-
श्वंविपश्चितोभार्गवंप्रसुगौक्तृचंप्रसुन्यागौतमंतृ-

षेवृषाजिगस्वारपण्णंपुनादैर्घ्यस्तेसुरूपोत्तरं त्वं हि शंकु-
सुज्ञापवस्वदेवासितमयंपृपेति चतुर्थम् ॥ २३ ॥

उच्चार्यभूपुक्तेभिसोमोत्सेधः स्वानोचारं प्राणाश्रुध्यं
पुरोनिषेधः पधन्ववप्योजिघ्नमहीसाकम्पार्थमिमाउ-
त्वाश्चैतंपस्पलेपंपवमासं हितमासो गोमन्नः सकश्रुध्ये-
भीनोवाइयावागवेज्जतेकावन्तोपिदंष्ट्रोत्तरमभित्वा-
कण्वरमानोदोविशीयं पञ्चमः ॥ २४ ॥

परित्यंश्चवागवेपविभ्रंकावत्स्वादिमांश्चं शीय-
र्धुविशीयंत्वन्नश्चिवारमुचास्वारसैन्धुचितंतोर्यैवरुण-
सामयस्तेकाक्षपच्छादासंपुरीयाध्रवैतहव्यसामेप्रासा-
न्यग्नेत्वेत्सत्राभिसोदोविशीयत्स्वासुधारंप्रतूर्तिपुव-
र्त्तत्रामृपमस्तोप्युत्सेधे षष्ठः ॥ २५ ॥

उत्सेधएवश्रीणमच्छविशीयमयंपूनिषेधइन्दुपुष्पं-
चपावनमेकस्याम्पवस्वतंबः पुरोजनिध्रेपुनातिथंतवशुद्धा-
पदान्तंस्वादिनमगौपूक्ताश्चसूक्तएकचौपज्ञैत्युतन्ते-
श्रुधीतिचवाराणिपियोत्सेधनिषेधावृष्यापण्णमैहन्दु-
हासमन्तंपङ्क्तयांपुनावरूसाग्नि सप्तमः ॥ २६ ॥

तवाहम्मतजयेरेवतीदैव्यंस्वासुसत्राभरन्तवसत्पु-
रोजागतं सोमसामयदभिसमितिप्रत्रन्महीद्रम्पण्णमै-
डंवसुरुचः सत्राधपदोविशीयंप्रत्रमुत्सेधस्तदिदोश्चैत-
ंरक्षः सुरूपोत्तरं सुमन्मावारंपुनावैयश्चक्चौवपड-
न्तमुत्सोयत्तेसत्रापवस्वकाचीनेडमेकाहाः ॥ २७ ॥

इति प्रथमः प्रपाठकः ।

पन्यङ्गक्षमात्वाविदंष्ट्रपूर्वम्पारिस्वासुरूपोत्तरं-
स्वासुरूपोत्तरं स्वासुहाविपजरामार्गीयवाणीदंबाम्प-
वस्वसाकमृच्यभिसोतयोजनित्रैच्छजराप्रसोजरासो-
जरासोमसामरोहितकूलीयानिप्रसोक्षारान्तंजयमुद्दे-
स्वारम्पर्णमच्छाक्षारमभिप्रिखानसमस्यपत्ताशुमा-
र्गीपथे प्रथमः ॥ १ ॥

एतांस्वेवमिध्रदतसाकलम्बान्पभिसोदैर्घपाद्विहि-
ङ्कादेव्यमेवमेवतनिहन्मेमोपुरवापार्ध्वमस्वासन्तनिघस्ते-
सुरूपाद्यभासासितान्यभिशुवाचासखातृचेशौक्तमि-
न्द्रासितकौत्सशुद्धाकौश्वरयिष्ठा निद्वितीयः ॥ २ ॥

इन्द्रापविज्ञायेस्वासुविशीयमुवासुरूपोत्तरादा र-
संक्षारास्तोपि पृश्निनतथाश्रिणं सान्द्रेहाविष्मशाम्म-
दावचीनेडाविष्कृतान्ययंपूज्जियहिष्टियेधतार्जियन्प्रसु-
पारमयंपूकौश्चाद्यङ्गस्तन्देव्यन्तिस्रसैधुक्षिते तृतीयः ॥ ३ ॥

सुतात्वाष्ट्रीस्थारेपुनापृश्नयाभीशवोत्तरोसिष्ठमय-
मेदुदेव्यंस्वानागौपूक्तंप्राणावारन्दसासत्रापारिप्रिद्धा-
जमूमिणाकोशनन्तोपिवाभ्रमानवनानूपा निश्रीणाश्रेय-
ंसोमाःश्यावागवागवनिपेघाःपवस्वश्यावागवे च-
तुर्थः ॥ ४ ॥

एतास्वेवाकूपारंसोमाःकौश्चाद्यंसुतात्वाष्टय-
द्वैष्टंपुरःशुद्धापदान्तमसाक्षितमैडन्तोपिघौघाद्वैगने-
श्रीहन्मनंपुरःपारसाधेपवस्ववाश्रेयंपारिप्रिपूक्तमेकस्यां-
प्रत्यस्मैवितमिन्द्राऋपुतम्प्रसुदानोत्तरमृच्यभिमिज्ञीय-
न्नमस्तेजरावृपाज्ञीयंस्वासुभरमनार्मिन्त्रेपञ्चमः ॥ ५ ॥

पवस्वदत्वाप्रीपदीह्वयन्त्यामभिसोदं प्रोत्तरमृचि-
 तृचेभीशवोत्तरं स्वः पृष्ठं हिन्वावयमेसिष्ठम्पुरःक्षुल्ल-
 लेयन्त्वमिन्द्रदिहिङ्कादेऽपम्प्राणावाशं स्पधस्वज्ञयिंवृह-
 दाग्नेयन्नरस्तोदः श्रीणम्पिषापृष्ठमध्यव्योपिण्णैडकूलीये
 तवहन्म गतगौङ्गययास्यातितासुधारह्वाशोः पृष्ठ ॥ ६ ॥

पवस्वदेक्षिततमैडङ्गोमन्नखतम्पुरः कौश्यायगौतमे
 प्रोसारध्यातेस्त्रीग्मतं हाउहुवाइशिंशुंसिष्ठम्परित्य-
 मूर्द्धत्वाप्रीज्ञीयेपुनामदग्गकाण्वेभीनोनिपेधसाध्रज्ञी-
 यानिस्तोमम्मन्तपुनासोमसामात्रेयम्पुरः शिशुमुहुवा-
 पिसिष्ठं कौत्समभीनःस्वारंधर्ताशार्गे सप्तमः ॥ ७ ॥

हाउहुवाअक्रावासिष्ठंपरित्यमासितोत्तरमिन्द्रा-
 पारमभ्यस्तङ्कचावसायासैमडमाजागृशानम्परिप्रधन्व-
 वाजजिदहीनाः ॥ ८ ॥

विशोवितमृचितं वस्तृचेश्रुध्ययजिष्ठमैध्मजिघ्रषणै-
 डकूलीयसन्तनिनिपुनादुक्थम्पवपानोजराश्रवसेभीनः
 काश्रंप्रसोमार्गीप्रसोमेदेगतहन्महारायणानिस्वादिका-
 क्षीभासेप्रसुशुद्धापदान्तंवृपासुरूपोत्तरपभेपुनापृष्ठे प्र-
 धमः ॥ ९ ॥

एतास्वेवकौत्समलैपस्यशंकुकाण्वमाष्कृतमभिसो-
 पुनावाशमौशनं साकामिमाधसङ्गोमत्पौष्कलमुभय-
 वाशन्त्वामिमानवोत्तरङ्कईङ्काण्वमाष्कृतमभिशाग्धि-
 मानवाद्यमात्वाद्राजंयोरानिध्रंयशस्त्वामिन्द्राग्निर्मूस-
 त्रापिवाजमवर्त्तः काण्वमामन्दैरभिनिघनयथाननान्य-
 त्स्यमङ्गमीडे द्वितीयः ॥ १० ॥

आत्वेन्द्रसुतोद्वंशीयंप्रतिष्यैषोजराशुध्यमुयस्ता-
शिवप्रतुज्योतिपंपयत्प्रगायतेत्यवोहदमाभाहृत्यौशना-
न्याशूचात्षं सत्राशुध्यम्पवस्वामिप्रिसिष्टंयदेपप्रको-
श इति जनस्यैतायोकावानितोपिङ्गुवरन्तन्तेमभरम्पु-
नाच्छन्दसु मेकस्यां तृतीयः ॥ ११ ॥

तथाहं शून्येकस्यामप्सामार्गीगोमानाग्नेयं प-
ङ्क्यां सन्तनीन्द्रोगोष्ठेः पुनापइत्स्यान्तन्त्वामर्गीवय-
ङ्कसन्तनिप्रहिन्वाच्छिद्रमभीनस्त्वाग्नेयकस्यां सपन्त-
ं हिन्वन्तीडानासुपोचीनेडमुत्सो वितइयुविशीयं प-
षमाकण्वम्पसोमाभीकपण्णैडेप्रसोद्विहिङ्कादेव्यं स्वा-
दिशवं प्रसुवैश्वामित्रस्वारकौत्से चतुर्थः ॥ १२ ॥

एतास्वेवोरुक्षयं वृषाहरिश्रीषस्तेशाम्मदावाइव-
सूक्तान्ययं पूकौत्समैडमुचामित्रदतसाकलम्बान्यौश
नवैरूपेतिस्त्रसुतासाध्रवाइवेतवाहम्पुष्पदुक्थमाण्ड-
धानिविदावस्वितियस्यनिधनं परिप्रियामार्गीयवमी-
निधनम्पुरः शुद्धीयमैडमुष्वावैष्णवाद्ये पञ्चमः ॥ १३ ॥

उष्वावैष्णवं द्वितीयमेकस्यां तृचेसुचमसासो-
मसामाध्यर्द्धं पषखलासदस्यवं परित्यंवाङ्निधनं
कौश्रम्पर्युवितमृच्योकोष्णिहमजीमृज्यकण्वरमेकस्यां
तृचेपुष्पोत्तरं वृषापूक्तकलेपुनोभयतस्तोभङ्गौतमं पु-
रस्ताप्रीस्वारान्तमाकारान्तञ्चोचामार्गीपुनाद्विहिङ्कादे-
व्यगतपुष्पाण्यपन्पुमपुइचुथ ओजि पुष्पोत्तरे पष्ठः
स्वाद्याइवसूक्तमेकस्यां सत्राणि ॥ १४ ॥

प्रद्वमुद्वदुपशिमासकमिन्त्रेविश्वालेयन्तं षोभर-
न्त्वमङ्कककुभंवरिवः साहीयमुत्सोभिनिधनंकाण्व-

मेपन्नभ्रालेपमाष्कृततंतवोवयमुत्वालेपमुपदधिपंवशीया-
निससुशिक्षासफष्कलेकर्वाँमत्स्यलेपंतृचेस्वामुधसमुत्त-
रयोः ककुयात्वालेयंपरिप्रधन्वपौष्कलमेकस्यांस्वा-
दिकौत्समैडे प्रथमः ॥ १५ ॥

सखाकौश्च मयम्पूषेतिथद्वितीयमेवाभरुभिर्ध्वि-
श्वामैधमिन्द्रायाहिधियेगायन्तिलेयम्पुः पुरममे-
तकमश्चमेनाप्रत्युहमाउघामिभिर्ध्विककस्मिन्वारदेष्पशु-
ध्यानिसन्यावग्नेविवर्षोत्तचतानि यज्ञामहावैश्वा-
मित्रे द्वितीयः ॥ १६ ॥

एतास्वेवदैर्धमचिक्राहितम्पवस्वधपदकंचः पुरोशी-
यमुत्तेरगायण्यांविधुंयपद्वण्मकिमित्तवितेश्रायन्ती-
पंपयस्वान्धीपवस्वसोमोत्सोद्यौतानमेकर्षाः प्राय-
श्चित्तानि ॥ १७ ॥

अभित्वाकण्वरनुत्तरेककुभाविन्दुभौघसः श्यैतेस-
नः कौत्समैडमुत्सोर्धसम्पुरस्तृचेपारमभ्यस्तंपत्पुरउत्सः
श्यैतेपुरोधसंकर्चास्तंबो नौधसः श्यैतमभिप्रवः श्यै-
तनौधसमभित्वात्वामिद्धिवारेतंबोदाभिप्रवः कौंचे-
भित्वापूर्वकण्वरंत्वामित्वंष्ट्येहिकण्ववृहद्यथायदिमहा
वैष्टम्भे प्रथमः ॥ १८ ॥

पिवाश्रुधीतिचतमसमेतास्वेवमरायंरेवा ऽंइद्रा-
वारंप्रसोप्रसुकण्वतरंपुना पूपाकण्ववृहदभिसोसुता-
सोष्टम्भेतवपुर इतितमसमेतास्वेवमरायमिन्द्रायेन्दो-
वारमिममासितमसात्वाष्ट्रीपदिन्द्रविप्रिपंपुराम्भिन्दुमे-
हावैश्वामित्रे द्वितीयः ॥ १९ ॥

गायन्तिसाम्यासंत्वाष्ट्रेयन्द्रयाकौंचायमिमसागा-

यमेन्द्रयाचवितानिदेवः कण्वरंयज्ञाकण्ववृहत्पुरोवा-
त्सप्रज्ञनिताज्ञीयं स्वासुमरायन्त्वंद्यां शुद्धासुष्वापा-
रङ्गर्चासोमाः पवन्तज्ञीयं स्वासुवारायजनिता-
श्यावाश्वं प्रतेशैस्वण्डिनङ्गोविच्छयेनस्तन्वाहवद्देव्य-
धंरैर्षोमार्गीयवे तृतीयः ॥ २० ॥

अथापवा~~र्षोमार्गीयवे~~ तृतीयोतिर्जागतंवरुणसामवत्प्रका
शिशुमुद्दकांत्सामराजंकार्थीयं शिशुञ्जयोतिपम
काञ्जयोतिपवात्सपेशृङ्गमाजापुनायामेत्रैघगोराद्भिरसं
सोमीयमेतमुत्थामितिप्रोथाराहमुहुवापिधर्त्ताहाउहुवा-
असाविसिष्टेप्रोथामीवधर्त्ताक्रन्देसाविसिमानान्निषेधे
चतुर्थः ॥ २१ ॥

प्रवाजिषोधीयदर्श्यात्वाभिनिघनङ्गाण्वमग्न आ-
इन्द्रबणमनैपातिपांन्याच्छाश्रायन्तीयं क्षुद्राः श्रायन्ती-
यं क्षुद्राः श्रायन्तीयं क्षुद्राः ॥ २२ ॥

इति बृहत्स्तोत्रिपाधिकारः ।

स्वासुतरमेनाप्रत्युद्गमा उवामितिचत्वामिदुबृहद्-
भिसोन्तरिक्षयथावै रूपम्यवित्रमरिष्टपयस्वदाथर्वणं-
पियामहावैराजमर्थायएवमिन्द्रोबृहद्गिररश्मेस्वादो-
र्वाजीयंपवस्ववार्यभाष्टेहाविद्रायेन्दोरेवस्यः सुरूपक-
पभउभेपच्छेधमइमानुभद्रंयस्तेर्गनेरर्कः पवस्थदेशिरा-
मर्कस्तोविस्थानसङ्कुतिभर्गयशांसि सुपासाविसोत-
मसोवर्कः कयातरंदशरात्रः ॥ २३ ॥

पुनातरमभिसोञ्जोरूपन्तोप्यांचणमर्पापत्यशाकरे-
यज्ञायज्ञाचतरम्मत्स्यबृहत्प्रत्यस्तैतरंयज्ञाप्रसुखरश्चतुर्थ-
मत्स्ययं पूषाद्वितीयमेतास्वेचतृतीयंप्रत्यस्मैसुनासः प्र-

धमस्यप्रत्नांभ्राजविभ्राद्भवणमेन्द्रमिद्वैश्रायन्तः की-
र्त्यामिन्द्रकपुरः श्रायविकर्णपरिस्वान आभ्राजसु-
घाग्नेर्ब्रतंसूर्द्धापुरोभासेतवाहन्तम्पुरोजिवृहत्परीतस्तर-
धरेवतीरेवत्यस्वमग्नेवृहदभिसोपरीतोवाक्करम्भाद्योत्त-
रेतदिदात्रिकराजनदेव्येपरिस्वानः शिरामुक्ताङ्गितत
पङ्कचेलान्दधंसंवत्सरः ॥ २४ ॥

पुरोवणधंस्वादिशिरामर्काप्यस्तेवार्पाहरेभित्वा-
त्वामितरयृहद्विपदोत्तरेपयूपुनदधंसधंस्तोभःपुनासप्तहमे
कस्यांधर्त्तादीर्घतमसोर्कायंपूर्भर्गः स्वासुवत्सामाभेम-
वृहद्यस्तेस्वाशिरामर्कः किमिवृहत्पवतेयस्तेयलभिदे-
कर्त्तव्यमिन्द्रयशः पुरोजिभर्गः पुनास्वानधंस्वासुस-
प्तहल्पेसामनीपुरइन्दुरेकर्च एकाहाः ॥ २५ ॥

आज्यदोहानिप्रतिलोमानिप्रसुन्वायधंसोत्तिस्रो-
धाचइतिश्रायकृतिःस्यासुरश्ममश्वन्नतमभिवाजीव्या-
हृतिसामानिपञ्चभूर्सुवःस्वः सत्यंपुरुषइतिस्वर्षिणघने-
चायंपूतमसः कर्चःश्रीणास्यानन्तिस्त्रोत्रेरर्कःपरिप्रघ-
न्वदीर्घतमसोर्काभित्यावृपभतरंयजावृहदभिमिष्टपा-
पविघ्नघर्त्ताइतिस्तोभादिरिडचतुरिडपडिदाष्टेडानिपु-
नावणम्परिप्रियास्याशिरामर्कःसुतावृहत्पुरोथार्कज-
म्भायामासोमान्तरिक्षमभिसोवणमग्निर्वावाजीयधं-
स्वायग्नेरर्कादिर्घदीर्घतमसोर्कः परिस्वापयोहीनाः ॥ २६ ॥

माभेमतरमग्निम्महेनःप्रतिवाजीयान्यमिप्रिया-
दीर्घतमसोर्कउत्सोभर्गःपरिधीनाधर्चणधंश्रीणन्तस्तम-
सः परित्यधंसंस्कृत्येककर्त्ताः पुनायशः पुरोजम्भो

त्तरमुत्सः सꣳसर्पउत्तमोभिप्रवाद्यंपुरोद्वितीयꣳस-
प्राणि ॥ २७ ॥

तंबोवणमभिप्रवणंवृषाचैकवृषं च पुनाश्विनोर्वनम्पु-
रउत्तमेतास्वेवापां व्रते पुनागवां व्रतꣳस्वाद्युत्तरमेनाप्रत्यु-
हमाउधामग्रं विवस्वत्तिकद्रुकेषु वृहदग्नेविवस्वत्तरं प्रवृषं-
सखा तौरश्रवंसे प्रतिलोमे याममापद्गौः प्रायश्चि-
त्तानि ॥ २८ ॥

यज्ञेन्दुरेकर्षः सखापोधावृहददिः सखात्रिः परि-
तन्दुर्योधाद्वीक्षीपादौ द्विरभ्यस्येत्पुनात्तरमुत्सः प्रतंद्विर-
भ्यस्तमभित्वातरवृहत्यामिद्वृहत्तरन्त्वामित्वꣳहोहि-
जन्मꣳस्वासुहस्वायदिन्द्रयेति च पथायदिन्द्रवान्तरि-
क्षेस्वासुपभः श्रुधीहवमिति च त्रिकप्रोषुवत्सातीपद्गो-
पदिन्द्रेद्रायाहिपुनापूपाजन्माद्यमभिसोहस्वासुतासो-
हस्वान्तरिक्षेतवपुरइति वैराजऋषभꣳसोमउष्वापव-
स्ववत्सास्तयोरेवातीपद्गः प्रसोप्रसुतरंपुनापूषावृहद-
भिसुतासोरूपेतवपुरइति महावैराजम्परिस्थारेषत्पो-
भिसोसुतातरन्तववृहत्सोमउष्वापवस्वतरं मृज्यसोमा-
तवपवस्वश्रेयःसुतासोरिष्टमग्नआपाह्यन्तरिक्षꣳहोता-
रं वत्सा अक्रान्तमसःसोमउष्वापवस्वसिमाधुद्रा इति
धुद्रा इति ॥ २९ ॥

इति लघु—स्तोत्रियाधिकारः ।

इति द्वितीयः प्रपाठकः ।

तालव्यमायि यद्वृद्धमवृद्धं प्रकृत्येहपेईत्येतान्या-

यिप्राप्तमोयिभवति हिशब्द एवाहि सौभरामहीयव-
 घोरेहीमिहवद्देवोदासे त्वं हि कौल्मणकारश्च प्रकृति-
 प्राप्त ऐ भवतीहवद्देवोदासे पुनश्चावृद्धमप्यायि भव-
 तीशानं एवतरेस्तावे पयन्ते क्रौञ्चे वसोनरेकेभिनि-
 धने यद्वृद्धं प्रकृतिर्भवति तस्य ग्रहणं निधने हीषी-
 स्थं सर्वत्र न जिनं वृपातनिनिशिशुं तिस्रोहितेच-
 विप्रतं पीजयेभिर्नत्वेसोमजपेनिमायस्तेहितेममाद्रिम-
 रीतायां मानजपयोर्विपीन्द्रद्रोमसन्तानिनि ॥ १ ॥

यौधादेवस्तावेशनेपीद इन्द्रुः ऋषिः येना देव्ये-
 खीनां घसोभि पुधे रिन्न सं हितेयोनिं द्रोणे सर्वत्र
 पार्ष्णि सफेपीतास्तावे क्रमीत नाए एकलेताहसह विदे
 इन्द्रः अप्सुजित्सर्वत्रनान्त्योद्धं शीयशुध्यजरायोधी-
 येषु घाश्वेजि तीश्रधि घाजि योष्टृद्धादीसर्वत्रनकार्तय-
 शोपद्रवयास्पपेध सोमसामसाध्रेषु श्वाधी धांगचे
 वजिनस्तावे अभि कावेधिर तास्तीं अधितृतीयायां
 शीयेपप्रीं सर्वत्र सिपं दाशे जेषु नार्मेमह दभिः
 व्याभिः तिशु ह्याणिकाण्वे तथेत यन्ति प्रथमः ॥ २ ॥

कचेसुते रात्रिदासेपि रात्रिपारेकूर्मिम् आर्षभे-
 मार्की गारेभयिन् ननि गोभिः त्वास्मिन् सौमेधेतये-
 ष्टुवेनिधनयोः कौत्सेमेपु मनि यौधादेव सफेपि ऐड-
 यास्पेपसि दसि नोद्गीथादौ देवो द्वितीयः ॥ ३ ॥

सिष्ठेपिपृथिवीं यिम एपि श्वैतेत्राणि छन्दसे-
 गहिनान्त्येति वे ष्मतेवेपूर्व स्थाभिः नये शकुतिमाहि
 क्रौञ्चेभि यामेपूर्वी दंष्ट्रेपतिद्वितीयं अभि ष्ममे ददे
 बोविरसर्वत्रनामरूपमिश्रयिलम्येषु मद्गोमनी संक्रो-

शैचई वह्निः तिन्र मनी धेन वस्ति मदे पृम्भे स्वन्दी
रवेसानि षौहेतिक यन्तीस्तृतीयः ॥ ४ ॥

शौक्तेश्रिये त्वाष्ट्रीसस्वे प्रमतान्वे शुभ्री भवीभिः
हारिवर्णे सई दिथ पत्नीः रश्चेपूर्धि असि प्युर्धीं
दंष्ट्रेवे घनि शवेवेपूर्व परि तेदि साहीयेविप्रधुवं शो-
केसुरीं ओजि कर्णे स्विनः यदि पृश्निनिस्पद्विस्तावे
और्ण्णापवेयाती माहि हत्केवधंद्दी नविस्तावे पदी-
येवाती अग्ने आभि घात्सप्रे तन्ते दधीः एति राणि
सैन्धुक्षितेनप्त्रे चतुर्थः ॥ ५ ॥

प्रिपद्द्रा ज्येष्ठं हरी व्रवी त्सुरिन्द वितेहेश ध्रय-
श्चतृभिः येव पेगो घात्रेमन्दी यानिध्यश्चेतान्धग्ने-
स्त्रिणिघनेमन्दीच शेशयूधियपतीपूर्व नापि घनेश्यतिः
क्रोशोप्रिया श्रीणि तेसर्वत्रविवृत्तमङ्गारप्रत्ययं नमर्मु-
ज्यन्ते हितेपषतेदाशस्पत्ये पार्थेजभ्रिसर्वत्र दाशस्प-
त्येराति सास्त्री सञ्जयेद्यवि मित्रेकृत्त घिते स्पवे
असिपूर्धे महामित्रेगहि हरी कौशे चौविसर्वत्र
पञ्चमः ॥ ६ ॥

रायिधंरंधे न्वसिरयिधंरुणसाग्नि भिर्बन्तीये वि-
स्वे असिनिधनेदन्वतेप्रथमे परि त्रेसोसर्वत्र तुवे सः
पीद्वितीये कधिः तुवे श्वेस सः पी असितृतीये दीर्घ-
इन्द्रः आये नमि कार्णश्रवसहव वितेरेसर्वत्रक्रोशेधी-
याः श्रौष्टे सृनि जून्ति सृनि गूदे छदी पष्टः ॥ ७ ॥

तानिपर्णकुलीयेषुन्येवा ण्यतरेपसिपूर्धे यास्ये प-
सि दासि प्रियं पासि अभ्यं तयणे सुते रेके स्वन्दी
कणेष टर्पि खानसेसहिमभ्यासे माने मौक्षस्थाभिः

शाक्करहृषोदुगीथे चर्मा ह्रुवेनी धी समीः अंभिं
यवी कार्त्त यशेतावो यित्नवे हविषेयाहि घात्सेत्रा-
हि वीङ्के स्ति धी र्धी रुवेपवि तवे इन्दो पीयूस्व-
त्र सप्तमः ॥ ८ ॥

हीन्द्रा तपवे पविठते तवेपर्णे पाश्वेभि इन्मगत-
योर्मनी ह्रुदुक्थेभिर्ये उद्वद्गार्गवेभ्र वैहेनृभिः नवे र्वशे-
नस्ताघेष्टमः ॥ ९ ॥

ऐपिरेदीद्वितीयं देपूर्वे श्यतिः स्वरी धर्मणिता-
द घर्त्तासि विशोवीन्दु मही नीया छति शनेधि ती
ये मारुतेकविः यसीः भ्रवेस्तेति संक्षारेनावी नवमः ॥ १० ॥

भीशवस्रुते सामराजेपि पिमा घासि आघन्ती-
घेनदीपरिकृष्टंप्रतिप्रयमायां मन्तेपोधिनोदुगीथेस्पसि
काशतेतानित् निहवेरेणसर्वत्र दशमः ॥ ११ ॥

सितेपोदेसर्वत्र मदे नरे सर्वत्र, विधर्मणिजन्ति त्रै-
ककुभेविवापामी घंशीयेमीरे शामा जिगतेजा आ-
भीकेददे शीयेपसिपूर्ववर्त्त त्यम धीतं रोहितपूर्वसाई
स्पचे घाश्वेनाई गाजी जिये अभिधीगवे पारि नाई
महे अभिसौहपर्याभ्यासे देव्येप्रेद्धो दशरात्रिः ॥ १२ ॥

पार्थे धक्ति ति तिसा जूतिं मते गांधीयेस्थाभिः
कावेभिः घसाहीयेनष्टे श्वे महि वर्त्तभिर्न दलेत्रेसर्वत्र-
विट्चमकारमत्यपम्प्रथमः ॥ १३ ॥

हिन्ये प्मते हविर्दसे खनिसिष्टे तानिपार्थे वर्त्त
हस्त्रे स्तायेणे शडकुतुनिमहि दंष्ट्रेपतिं रूपेतेजा अग्ने
स्त्रिणिधनेभिर्य येष्टौहेतेष्टम्मे दासेसमी धीगवे घेपूर्व-
दिनीयः ॥ १४ ॥

सांभराजेसइत् वन्ति पवि धिरोमी रे भीशवेसुते
 उहुवापिसिष्टेहेम भिः सं पर्ये तिरे मन्ति क्षैत. पूर्व-
 और्णापयेकधिः शुचिः येषोस्तरे लौशेनाति शुद्धीयेद्धेन
 शीर्वात् गहिरर्पि मद्धि रपिं ध्रयश्वेभि अष्टपे सम्पा-
 पांवाणीः वारी नानि व्यूतिः चीने रंधीतृतीयः ॥१५॥

दासेत्रीणि रयिष्टोर्मणिपूर्व द्वभपालोशेराजे साध्ये-
 श्रेष्ठ मन्तेवारे सिष्टेनुत्रीः नक्षे धन्वे ख्रिपा भिःस चते
 सुमे णंति वत्सेदिये मरुतांधेनौमनि यदि नुपी वत्सेदेव
 श्रुधिः सर्वन्ननाजावितशीययोर्जनकावेप्रसोतरयोश्च उ-
 त्सवत्ते देवश्चतुर्थः ॥ ४ ॥

हाउनित्रेवते तीनां दधीः कधी ति मनी राणि
 लौशेपन्ति यन्ति संपापांवाजी राति तानि घते
 वांत्स्वे रसे माणि सिष्टेनएस्नेह श्रौष्टेनयानि मरुता-
 मद्रि वत्सेदेवस्तावे पार्थे युधी धीज रये स्रुनि येयं
 शीये त्वे पञ्चमः ॥ ५ ॥

ऐडकावेबृहन्नधि सितेरयि ऐडयामेमती सखी
 वत्सेद्वदी कण्वे सधंहितेहरिः पार्थेणेन ति दधीः क-
 धी सफेदिदी कायेदभ्रे माहि ष्ठंभेमनि सर्वन्नमीडे
 ष्कलेनिपी श्रिये पधी पष्ठः ॥ ६ ॥

धसेत्रे भी ष्कलेवते पार्थेयाहि योजि रुणि स्रुनि
 पाविद् सधंहिते सःपी वन्तीयइन्द्रा महे स्यपे कायेने-
 न्द्रात् निष्कं मीडेजपोतिः सप्तमः ॥ ७ ॥

ष्कलेधि ति पञ्चि त्रित ह्युत्थेसुते संवत्सरः ॥८॥

श्रैते सि ईशा पौषादसीसर्षभ्रूपार्या चनस्तोने

प्रत्यये यूथे स्वरिपर्णेखीनां सफइन्द्रा पूष्णे बोधीयेसः
पी प्रथमः ॥ १ ॥

पाश्चैकभिः पूर्वं सीये लेये पीत्वास्तावे नए
घौधातुवे महे तीया धौतानेमई यवी याभिः ह्याणिं
दित्रेपूर्वं युगे मारुत एडु धा०सि महि श्रुधि भाश्वी
जज्ञे बोधीयेयोनिं ज्ञीयेसिचं प्रचे बाह्णं अदर्शिशीये
तानि त्यानि मन्तेद्वि घौधामहे शते दर्शि तीरुशतीं
सुभिः एवणै द्वितीयः ॥ २ ॥

देव्येग्रे घसेष्मती यर्हिः रंति केशं अग्नि स०
हितेग्निः तूर्णिः अग्निः घाश्वेदूरी ज्ञीयेप्रियं दुरी
परे ज्ञीयेकविं जसी समी यत्त कावेकविं जसी वन्ती-
येभिः हारायणे नहि कौल्मेस्त्राणि तृतीयः ॥ ३ ॥

दलंत्के ज्ञीयेप्रदं त्यानि तानि वसंदेवस्तावे षमते-
दुहेसर्वत्र स०हितेस्थाभिः घाश्वेप्रियाः पर्णीः सुश्वेद्रे-
ह द्रेहस्वा जिगोहिन्ये सितेरविं चतुर्थः ॥ ४ ॥

पणेददे धंतीये कविः यानि वारे तानि घरीपु
कत्ये च यानिसिष्टेतानिपार्थं लेपेर्थं तुभ्येत् ज्यते अ-
स्मे स०हिते ज्योतिः ज्योतिः सफेदेवा कावेनस्त्री
ज्योतिः प्यतरइन्द्रा नोद्गीथे पञ्चमः ॥ ५ ॥

कावेसइत् मौक्षेयोनिं विशीयेवाजे वन्तीयेत्व-
भिरन्त्ये रुणसात्रिसुते दासेस्येत् वन्तीयेमोभिः व-
संवादी षष्ठः ॥ ६ ॥

पेधेरविम् उत्तरेऽनित्रेभि एडू धारेदुभिः तन्ते
धारेपि पत्तीः श्रुधीह्वारेनवी प्युर्पी पेधेभि रुणसा-
त्रि नृभिः सप्तमः ॥ ७ ॥ -

यौधापर्युद्गीधे देव्येरेच चित्यर्णे वारेरन्ती गहि
अभि साहीयेयस्ते काशी तेनाए एकाहाः ॥ ८ ॥

इति तृतीयः प्रपाठकः ॥

अथ चतुर्थः प्रपाठकः ।

कचेमादी, नारे ऊतिः, स्वर्धक्षिधनेपरि, पूप्णे महे
पेपात् क्रत्वे इवेच, बोधीयेशेष धिये मार्गीवबेकिने
जयेचारान्ते देव वैश्वानसेप्रिया प्रथमः ॥ १ ॥

तनिन्यभि पाश्यैर्गाहि याचः साग्नि हीद्वितीयं
देव वह्निः स्माये स्वरी शौक्ते श्रिये सिते सने मदे
द्वितीयः ॥ २ ॥

शीयेपरि नन्ति परेशीयेपि सइत् विश्वियेप्रियं
सन्ति संक्षारेभूमि इवानि प्मतेसः पी चर्त्ताशीये
स्थीयो मादी देव्येदेद प्रिया तृतीयः ॥ ३ ॥

भीशये सौद नृभिः यानिपार्थेतानिसिष्ठं देव्यण्डु
माहीयेसन्दे वृद्धज्ञारेमाही प्रोशेषीभिः भ्रपश्वेसुते
गिगयेपेधयोर्द्धीयाश्चतुर्थः ॥ ४ ॥

त्रेगेदेये शीयेभितृतीयायां बोधीयेदेव संवे शीये-
दीया पञ्चमः ॥ ५ ॥

रवाष्टीपये भीशयेमनी सिष्ठेमधिः गहि वार्जं वि-
पा शीयेयातीसर्वप्रनवाइरान्वीगयणोः हृदाग्नेयेदूरे
गतेतेदि मागवेद्विनेपूर्य परि यास्येपर्युद्गीधे दिया
यानिपार्थे तानिराहे पाशेशीयापष्ठः ॥ ६ ॥

सारधिनियामीत् प्रमि इय पति धिगो धेन तंनि
तंनिः सौग्मनेपनी यसी मिदी यानिपार्थे तानि हाउ-

हुवाहसिष्टे ज्ञीयेतिवा द्विस परि आष्कारणिघने
 नृभिः पेषज्ञीययोर्ज्ञे मन्तेदित्यान् दस्येसोमसाग्निपासि
 दसि सिष्टं पूर्वेणोक्तं शार्गेहरिः सप्तमः ॥ ७ ॥

अक्रान्वासिष्ठेधमे सेनः देवान् णीत देवान् द्रेप
 ज्योतिः सितेमदे यामएपि एपि शनेमती सूरे वीपः
 ऊनी पावीदहीनाः ॥ ८ ॥

गतहन्मनयोरत्के प्रथमः ॥ १ ॥

शङ्कुनिवर्मी यानिपार्थे तान्यौशनेष्कलेनेमि षा-
 शेषणे मानवेवेध आष्कारणिघनेवेद नेन्द्रो नित्रेस्पदी
 इन्द्रस्पयशसित्राणि एकः जमवर्त्तंतुते अभ्यन्तेमन्द्रैः
 याहि चित् येमुः इत् अति । घन्वे हारी गम्भी सन्धे
 मनाज्येगहि कण्ठे देया मीढे ब्रवी द्वितीयः ॥ २ ॥

षोधीयेच्छन्ती दर्शि परे षोधीयेच्छति श्रुध्येयेह
 वैश्वज्योतिये पीद येना वेद शने यदीं यन्ती परेश-
 नेश्चेति चीद्या देव सुमे भाशने देव रथये तेह तमे
 शुभार्गावे म्नानि वैधृतसिष्टे याणि धियः एताः कावे
 इवेद परे कावे धीत् दे भरे पत्रीः वे पूर्व तृतीयः ॥ ३ ॥

अग्नेन्त्रिणिघने मन्दी सङ्घारे दे वे दे वे ज्ञीये सी
 धी तीसा ज्योती पावीत् स्वारे कौत्सेत्के चतुर्थः ॥४॥

श्रीनिघने हिन्वे कौत्से प्रियाः रपि एदते म्नानि
 शने यन्ताः रूपे घेन ब्रह्माः साध्र दिवे पूर्व याइवे तीरा
 वे पूर्व मार्गीपये मही पञ्चमः ॥ ५ ॥

सुचे मन्दी कौत्से मदे शाकलेन्वेया आष्काराणि-
 घने भि पूर्व मार्गीपये तेजा वैगते सीद सत्राणि ॥६॥

सफे शिक्षा हिश विदाः त्रैककुभे ब्रवी मिगीथे
काण्वे रिन्न उपास्मैर्जीयेते दवि ज्ञीयेतीया हेतु क्रमीत्
पवज्ञीये वारे नधे सफे सुन्ये सुक्षिप्कले शिक्षा हिश
रयिं लेये नस्ते हिश नौधस पूर्वणोक्त लेये स्थते प्कल
इन्द्रा प्रथमः ॥ १ ॥

भरे ब्रह्म नामधे पतिं चतुर्थे स्वरे अभि लेयेण्वी
परे लेये यूधे ढिणरे कमश्चेर्मिणीन्मात्री वारे शि स्त्रि
तवेत् देव्ये दर्शि परे देव्ये चोदे श्रुध्वे शिवभ्यां द्वि-
तीयः ॥ २ ॥

संहितेरी ये घाभिः कृत्नुमी ज्ञीये लवे श्राय-
न्तीये देवे प्रायश्चित्तानि ॥ ३ ॥

पवतरइन्द्र धसे स्नवे श्यैतधसेरितृ स्त्रेणे नीकेरेः
क्रौञ्चे भि परे क्रौञ्चे जरि हस्त्रे तानी गिरेः पवतरे भिः
आस्येव् ष्टम्भे तासी प्रथमः ॥ १ ॥

सहो दैर्घ्यं श्वात्रिः परे सहो दैर्घ्यं नीया सचे व-
क्विम उत्तरेमराये नीधी मारे वारे भिः पवतरे धे ष्ट-
म्भे स्पेशा सखे तवमपेराये परि धारेर्णसि त्वाष्ट्रीगाहि
हरी सिष्ठप्रिये स्ति तेदि महामिन्ने काविः वज्री स्तोभैः
यसीर्क्षितयः ॥ २ ॥

क्रौञ्चे घोपे वितेत्सुरी असा चित इन्द्रि सुते ष्टु-
तीः गाघचितेचेत एवतरे सिचं देवः ज्ञीये सूरि मराये-
ग्निदीधि मेढो वारे पूर्वे तीयं याश्चेताग्नेः शैखण्डिन
आशिव यदि ज्ञेनर्हया मार्गीयवेसन्ते तृतीयः ॥ ३ ॥

वार्धतुरेस्त्रेह इनाष्टे च यानि प्रवद्गार्गवे तिरे ति-
सा जूर्तिं मते उद्गद्गार्गवे येना येति ऋषिकृत् साम-

राजे धमे विध मत्सि देव वृणी त्सुरी ज्योतिः कुत्स-
स्याधिरधीवक्ति एति रेभन्जृति मते अक्राञ्ज्योति-
पे प्रथमे देव वृणी त्सप्रेसेनः देवान् पूर्वं । यामे कमीत्
अभि गोराङ्गिरसे विच अयासोमीयेन्द्रेण हाञ्जुवा-
गि सिष्ठे राजे इन्द्रस्यापामिवे नाति चतुर्थः ॥ ४ ॥

अभ्यते शीगा रीया रेज धी भिः प्र दै धि र्वां
आत्वाभ्यन्तरइन्द्रा हरी रसी नैपनिथेन्द्रे स्वा श्रायन्ती
ये वारी धुद्राः ॥ ५ ॥

इस्ये द्वितीये सन्धितरे णोति तृतीयेशं हिसो-
मी अरिष्ठे पधि त्राणि तिभु धैराजे त्राणि चार्हद्विरे-
हिवी हरी रश्मइन्द्रः तमित् रसे वाजीये वरीः अष्ठे
डेर्मणि वतीष्वीन्द्रा रैवतर्षभइन्द्रे श्येने दीर्घ शक्ति
पूर्वं दे वी भट्टे रुद्धिः सकृतिनि परि भर्गे हविः त म-
सोर्कराजे कविः । तरे भीषु वासी दशरात्रः ॥ १ ॥

यज्ञा तरे तेय मत्स्य बृहति पाते प्रत्य र एनं
यज्ञा स्वरे तत्ते प्रसु स्वरे साथी मूर्द्धा भासेधि तीषु-
रेव बृहति हिवे परिजम्भे हविः राजने स्वादी योधीः
स्वाशिरामर्केकविः विश्वे इलान्दप्रथमाया मीया पिभा
णाची द्वितीयाया मग्नेणाक्षी तृतीयाया महि अग्नि रेपु
दैवा संवत्सरः ॥ २ ॥

यस्ते हरे घरे वेपूर्वं नधे सञ्स्तोमे धारे अभिपरे
सञ्स्तोमे तीनां तीनां तमसोर्के नृभिः हरिः त्वभिः
घत्सायां गवभिर्द्वितीयं हरिः कृभिः प्राचीं बृहति सा-
खीशिस्वारामर्के दिवे पूर्वं बृहत्पस्मिं चम्लभिदिराञ्च्ये
काहाः ॥ ३ ॥

यानि पार्थे तानि द्वितीये दोहे यानि संक्रोशे ता-
नि तृतीये रश्मेयाइ वस्वीः अश्वघने इमतिः अयंपू-
तमसोर्के पतिः स्वर्वाग्निघने यानि तानि परिप्र तम-
सोर्के तेसो च तरेद्रीपां वृहतिधिर्वा स्वाशिरामर्के
फविः शुचिः मही वृहति दिवे पूर्वं घाजीये प्रिं पय-
सि विश्वे तिमाहीनाः ॥ ४ ॥

घाजीये प्रथमे प्रिं अग्निः द्वितीये महे तृतीये प्रति
घार्पीः तर्ना तनी तमसोर्के भि प्रि निप रीय भिः
ये अभि अधि अध्यास्यापान्तमसोर्के परि संकृति-
नि परिसत्राणि ॥ ५ ॥

द्वितीये सन्धि वृहति मही तवे अग्ने वृहति शु-
पे दिवभ्यां त्रिक वृह सर्इ । यामे क्रमीत् यथा प्रा-
यश्चित्तानि ॥ ६ ॥

रिक्षि वह वैराजर्पने द्विः अस्ति आणि हृषंसि प-
उत्तरेभे वक्मि नी पी वामीत् । वत्सापां सर्इ प्रोपु-
वत्सायां सङ्गे अनीपद्रेण्वी हस्यापां संखे वत्सा-
पामवी येव येगो वाज वत्सायां त्रे घा धीश्च । एता-
न्वेवातीपद्रपोवी यर्ज । सुना तरे वे तव वृहति
दिवे पूर्वं अरिष्टे सखे वे पूर्वं वत्सायामग्निं यजि प-
रि णानां सहि तमसोर्केमत्सि इन्द्रयज्ञी आधाया-
मिन्द्रो द्वितीयायां पूर्तिस्तृतीयायाञ्छान्दसीपुसि-
मासतीपद्गेन व्याख्यातः प्रकृतिभावः प्रकृतिभावः ॥२९॥

इति चतुर्थः प्रपाठकः ।

सौभराभीवर्तजयानां वृद्धं तुरीयमपीयूवाजेती
 ँप्पति(?)मधुदस्ममनाद्यं जये श्यावाश्वे चायावास्वा

अजातशत्रुकृतम्

पुष्पसूत्रभाष्यम् ।

श्रीसामवेदाय नमः ।

जितं भगवंता तेन हरिणा लोकधारिणा ।

अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ॥ १ ॥

*सौभराभीवर्तजयानां वृद्धं तुरीयम् *सौभराभीवर्तयौ-
 धाजयानां साम्नां चतुर्थमक्षरं दीर्घं यत्तद्वृद्धं भवति । तुरीयश-
 ब्देन चतुर्थमुच्यते । दीर्घं-द्विमात्रं वृद्धं-त्रिमात्रम् । उदाहरणानि-
 सौभरे-वपमु स्वा-आद्यान्त्यपोः, (१). अभीवर्त्ते-पुनातः सोमा-
 ययोः, यौधाजये तवाह ँसोमा-आद्यायाम् । अस्यापवादमाह
 *अपीयूवाजेती ँपि *अकारः प्रतिषेधार्थः । प्रत्रं पीयू यौधाजये,
 मस्मवाजे इति च, येन ज्योतीं ँपि सौभरे एतेषु वृद्धिप्रतिषेधः ।
 इस्वानामपि वृद्धिभाषणार्थमाह *अतिमधुदस्मम् *एतानि इ-
 स्वान्यपि वर्द्धन्ते । इस्वोदाहरणानि परिधीरति, उदुत्पे मधु
 तंबोदस्ममभीवर्त्ते । अस्यापवादमाह *अनाद्यं *अकारः
 प्रतिषेधार्थः । एतेषां त्रयाणामुदाहरणानां यदाद्यमुदाहरणं प-
 रिधीरंति तस्य वृद्धिर्न भवति इति यौधाजये श्यावाश्वे च
 यदाधिकृतं न तद्ववतीति । किं चाधिकृतं ? दीर्घं चतुर्थमक्षरं-। वृद्धं
 भवतीति । उदाहरणं यथा पुरोजिती व इत्येवमादि *अयावा-

(१) ममीपीयूवाजेतीं ँपि-इति २ पु०श० । (१) अजोरिति श्लेषः ।

सोमधाम सफपौष्कलयोर्वे हीप्यामूने द्विपदायां सखा
तुरीयं स्ये महि द्वितीयमन्वयिक्याम चमीह्व इद्भि-

स्वासोमधाम *अकारः प्रतिपेधार्थः पूर्वलक्षणप्राप्तानां वृद्धिप्रति-
पेधः । एकाक्षराणि उदाहरणानि । यथा (यावास्वासोमधा)
समुप्रियाया । अभीनोवा । पवस्ववा । परिस्यस्वा । इन्द्राय सोम
(सहस्रधा) द्व्यक्षरमुदाहरणं वृद्धते । सोमशब्दस्यैव प्रतिपेधा-
र्थम् । तेन किं ? ते पूतासोमुष्वाणा सोमभृतीनां वृद्धिर्भवति ।
सहस्रधा । सोमशब्दश्च ग्रहणाद्बद्धते । ह्रस्वोपि सन् सुतासोम ।
*सफपौष्कलयोर्वे हीप्याम् *सफपौष्कलयोः साम्नो.(वे) प्रस्ता-
वविषये हीप्यां प्रत्ययभूतायां दीर्घाक्षरस्य वृद्धिः इत्यधिकारः
अनुवर्तते, तुरीयमिति निवृत्तं अर्थादिह पष्ठाक्षरस्य वृद्धिः । उदा-
हरणानि-सफे-पवस्व मधुमध्यायां, पौष्कले-इन्द्रमछसुतावृचे
एवमादीनि *ऊने *ऊने च पादे स्वस्मादक्षरपरिमाणात् ह्रस्व-
स्यापि वृद्धिः । सफपौष्कलयोरेव । ससुन्वेयः । प्राणा शिशु-
रिति च (द्वितीयायाम्) । *द्विपदायां *द्विपदायां च सफपौ-
ष्कलयोर्द्वस्त्वं वर्द्धते परिप्रधन्वेत्यत्र । हीप्यां प्रत्ययभूताया-
मित्यनुरर्तते । *सखा तुरीयम् *सखाय आ पौष्कले
मस्तावे चतुर्थमक्षरं वर्द्धते *स्ये महि द्वितीयमन्वयिक्या-
म्* । रहस्ये विषये महित्रीणा द्वितीयं दीर्घमित्यधिकारात् द्वि-
तीयमक्षरं वर्द्धते *अन्वयिक्यामिति *सा चेन्महित्रीणां प्रति-
पादमन्विता अनुगता भवति नैकस्मिन् पादे इत्यर्थः । उदाह-
रणानि-स्वाशिरामर्के पवस्य देवते यस्नेमदो स्वादिष्ठयेत्यादिषु
अरिष्टे सुतासोमायाम् । आज्यदोहे ममुन्वानायाम् । बरा-
जर्षमे तवाहं सोमपुरोमित्यादिषु *अचमीह्व *अकारः प्र-

येमिमदिमघोपारिष्टेरयीभृथि त्रिष्टुभे चोतायां शने
च द्वितीयचतुर्थस्थमघर्तीयुधातेदे स्ये चातये वकः

तिपेधार्थः । समुद्रो वाचमीं स्वय इत्यरिष्टे महित्रीणां 'द्वितीय-
स्य दीर्घस्य वृद्धिप्राप्तस्य वृद्धिप्रतिपेधः *ङ्गिर्ये मिमदिमघो-
पारिष्टेरयिभृथि *द्वस्वं माहित्रीणां द्वितीयं वर्द्धते—वक्ष्यमाणेषु
उदाहरणेषु । गिर्ये मिमदिमघोपारिष्टे रयीभृथि । परिस्वानोगि-
रिष्ठा इति स्वाशिरामर्के । घृणातपंतमतिस्सूर्यमिति वैराजर्पभे ।
जग्निष्टत्रममि । स्वादिष्ठया मदिष्ठया मदि । परिंराधो मयो
श्रीण्यपि स्वाशिरामर्के । इन्दुरिन्द्राय पवते सहस्रधारः । प-
अरिष्टग्रहणाद्वैराजर्पभे शक्नुना इव पश्मिमेतिपशब्दस्यावृद्धिः ।
सोमस्वतीरयि अरिष्टे । इनामखं नभृ आज्यदोहे । अपश्वान-
नश्नाथि वैराजर्पभे यथासंख्येनोदाहरणानि *त्रिष्टुभे चोता-
यां शने च द्वितीयचतुर्थस्थम् *त्रिष्टुभि चोतायां वर्द्धते । पार्थ-
वासिष्ठवाराहकृत्सरथीयादिषु द्वितीयस्वरस्थं चतुर्थस्वरस्थं च
दीर्घमक्षरं वर्द्धते । अधिकारात्रिष्टुभि वृषाशोणादिषु । अशनस्य
पृथग्रहणम्—पृथक्पादमन्वयिक्यामित्यधिकारात् अशने न प्राप्नो-
ति एकत्वाच्चोतायाः (त्रिष्टुभि उतायां) कृतं पृथग्रहणम् । *अ-
यतीं युधातेदे *अकारः प्रतिपेधार्थः । द्वितीयचतुर्थस्य दीर्घस्य
च ऊतायां वृद्धिप्राप्तस्य प्रतिपेधः । प्रतिपेधेनुमिवायतीं । गोविन्दु-
र्द्रप्तः । आयुधास्वायुधः पवते । देवइन्दुः । अशनवासिष्ठवैश्वज्यो-
तिषेषु *स्ये च *रहस्ये च यदधिकृतं तद्भवति । किं चाधि-
कृतं ? प्रतिपेधः । तेन रहस्ये च ऊतायां द्वितीयचतुर्थस्थस्य सर्वत्र
वृद्धिप्रतिपेधः *अतये* सोऽयमपवादः । महः पुरूणि सातय
इत्यत्रवे शब्दस्य वृद्धिरेव *वकः सर्वत्र* शुचिवन्धुः पावक

सर्वत्रान्त्यमपुरन्धि प्रशस्तिमान्धादि इमेऽधृष्णास्मान्मधोर्वृष्णावस्वीश्च रवे घं पष्ठमनो वाऽभरादियौधाजये सर्व, मरारणस्तावोपान्त्यं देव्ये दास्वीसो होहव्ये

इत्यत्र वकारस्य सर्वत्र वृद्धिः *अन्त्यम्* सर्वत्रान्त्यम्—ऊतायां सर्वत्रान्त्यमक्षरं वर्द्धते । इस्वं च दीर्घं च सर्वशब्दात् *अपुरन्धि प्रशस्ति* अकारः प्रतिषेधार्थः । ऊतायामन्त्यस्याक्षरस्य वृद्धिप्रतिषेधः । वर्द्धपावाचं जनया पुरन्धिम्—आज्यदोहे । यान्ते वसिष्ठो अर्चति प्रशस्तिं वैराजर्षभे *आन्धादि इमे* पार्थुरश्मे आन्धाया आदिर्वर्द्धते । इन्द्रोमदास्वादोरित्ययोः । दीर्घमित्याधिकारो निवृत्तः *अधृष्णास्मान्मधोर्वृष्णावस्वीश्च* अकारः प्रतिषेधार्थः । पार्थुरश्म आन्धादेर्वृद्धिप्रतिषेधः । वक्ष्यमाणेषूदाहरणेषु—धृष्णवे, अस्माद्इन्द्र, मधोः पिवन्ति, धृष्णामदन्ति, वस्वीरनु*स्वे घं पष्ठं* रौरवे प्रस्तावे दीर्घं पष्ठमक्षरं वर्द्धते—पुनानः सोमादिषु *अनोवा* प्रस्मवाजेपुनोघोर्तौरौरवे (एष) पष्ठाक्षरस्य वृद्धिप्रतिषेधः *अभरादियौधाजये सर्वम्* सोऽयमपवादपूर्वकोविधिः भकाररेफौ मुक्त्वा यौधाजये अन्यत् सर्वं इस्वं दीर्घं वा पष्ठमक्षरं वर्द्धते । अदव्यः सुरभिम् । पाहि चतसृभिः । उत्सो देवो हिर, एतान्युदाहरणानि । एतेषु वृद्धिप्रतिषेधः भकाररेफादित्वात् *अरारणे* (सोयमपवादपूर्वकोविधिः भकाररेफौ मुक्त्वा) अरारणरकारादित्वात् प्रतिषेधस्य प्रतिमसवः । *स्तावोपान्त्यं देव्ये दास्वीसो* प्रस्तावोपान्त्यमक्षरं वामदेव्ये वर्द्धते दा स्वी सोएतल्लक्षणं यावदुक्तमेव कस्त्वा सत्यो मदा । अभीपुणः सस्वी । अनुहित्वासुत९ सो । *हो इव्ये* वैतहव्ये प्रस्तावोपान्त्यो

णी जनित्रे शृगे लेये द्विपदासु शीये दांत्ये सनाद्वितीयं
वैरूपे प्राहाङ्गं ह्रस्वासंयोगेऽवकया भिः सुशत्रवे घृष्णु
सोम चारानिहोतपोश्च नासादधीन्सुदं नद्रस्वन्दी-

होशब्द एव वर्द्धते । इन्द्र इक्षो महो । *णीजनित्रे* पूर्वे जनित्रे
णीशब्दस्य प्रस्तावोपान्त्यस्य वृद्धिस्त्रिष्वप्येतेषु योनिवद्भावात्
वृद्धिप्राप्तानां वृद्धिरुच्यते *शृङ्गे* गौशृङ्गे प्रस्तावोपान्त्यं वर्द्धते
लेये द्विपदासु कालेये एष ब्रह्मयां स्तावोपान्त्यवृद्धिः
शीये दान्त्ये यज्ञायज्ञीये पदान्त्यमक्षरे प्रत्यये प्रस्तावोपान्त्य-
मक्षरं वर्द्धते । यथा यज्ञा यज्ञावः । परित्यं ह्येतत् । अयं पूपादिषु,
पादमध्ये तु प्रत्यये न वर्द्धते यथाभिभिषाणि वृषामती । आजामृ-
विरित्येवमादिषु *सनाद्वितीयं वैरूपे* गायत्रीसाम्नि वैरूपे सन
इन्द्रेऽत्र द्वितीयस्याक्षरस्य वृद्धिः योनिवद्भावात् अष्टद्विप्राप्तेर्वच-
नम् *प्राहाङ्गं ह्रस्वासंयोगे* प्रहृयसायां द्वितीयमक्षरं वर्द्धते ।
दीर्घं ह्रस्वं च यत्तदसंयोगपरम्-ह्रस्वस्यैतद्विशेषणम् असंयोग इति
बहुदाहरणानि वृद्धत्याग्नेय एडमौपर्णपौष्कलादिषु । इयैतनौधसेच ।
अक्षरव्याख्यानमेतत् । *अवकया* उत्सर्गमाप्तस्य ह्रस्वस्यासंयो-
गपरत्वात् वृद्धिप्राप्तस्यापवादः *भिः सुशत्रवे घृष्णुसोम* प्रहृय-
सापामिदमेव ह्रस्वस्य संयोगपरत्वात् अष्टद्विप्राप्तस्य वृद्धिरुच्यते ।
अध्वर्यो अद्रिभिः । भियसमाधेहि शत्रवे पौष्कले घृष्णुइयैतनौधमे ।
इन्द्राय सोम पौष्कले. परिमघन्वायाम् *वारानिहोतपोश्च* यद-
धिकृतं तद्भति । किञ्चाधिकृतं ? दीर्घमक्षरं वर्द्धते । ह्रस्वं चा-
संयोगपरमिति । उदाहरणानि—वारवन्तीयाभिनिधनकाष्वाग्ने-
स्त्रिणिधनकाष्वादिषु । *नासादधीन्* उत्सर्गमाप्तस्यापवादः ।
सनो दूराच्चासाच्चवारवन्तीये । गम्भीराम् उदधीन्, अभिनिधने

चकृत्यानिप्यतेनिमृद्बं निहोताणः सोयंमघज्ञैः परि-
क्रतुरिमान्गोदन्वते चागिरिप्रभृतितिस्रस्त्रैशोके चाद्या-
न्त्ययोरैटतसारथिनोरविगीता वैश्वामित्रे च सर्वासु
नेवे च विकल्पे नैकर्चे यवेमह्यामरसंदोषं प्र धेचाद्योर-

काण्ठे *मुद्रेण ह्रस्वब्दीचकृत्यानिप्यते निमृद्बम्* अपाप्तपाप-
णार्थं ह्रस्वत्वासंयोगपरत्वाच्चाट्टिमाप्ता निपात्यन्ते । मुद्रेण न
ह्रस्वब्दीचकृत्या निप्यते जनिप्यते निमृद्बम् अग्नेस्त्रिणिघना-
भिनिधनकाण्ववारवन्तीयेषु यथासङ्गेन, *निहोताणः सोयं
मघज्ञैः परिक्रतुरिमान्गो* वारोदाहरणान्युक्तानि । इदानीं
निहोतोदाहरणान्युच्यन्ते सोम उष्वाणः (सो) अग्नेस्त्रिणि
घने पिशङ्गरूपं मद्य अभिनिधने । शिथुं न यज्ञैः परिप्लवे,
क्रतुरिन्दुः अनूपेगोमान् गो अग्नेस्त्रिणिघने *दन्वते च* ऐह
वैदन्वते च निहोता भवति *अगिरिप्रभृति तिस्रः* अकारः
प्रतिषेधार्थः । गिरिष्ठाप्तभृतवस्तिस्त्र एव भवन्ति । शेषा
निहोताः *त्रैशोके चाद्यान्त्ययोः* त्रैशोके चाद्यान्त्ययोः स्तो-
त्रीययोर्निहोते भवतः *ऐटतसारथिनोरविगीता* ऐटते च यज्ञसा-
रथिनि चाविगानेन ते प्रतिपन्ना सर्वेनिहोता भवन्ति । *वै-
श्वामित्रे च सर्वासु* निहोता भवति प्रसुन्वानायाम् । *ने-
वेचविकल्पे । पूर्वे मानवे विकल्पविषये निहोता भवन्ति-शग्ध्यु-
ष्वादिषु । *नैकर्चे* पूर्वे एकर्चमानवे मन्द्रयायेति निहोताम-
तिषेधः ।

निहोताः समाप्तः ।

यवेमह्याम मार्गीयवे महित्रीणां द्वितीयं ह्रस्वं दीर्यं च सर्वं
वर्द्धते । अस्य मन्त्रादिषु । *अरसं दोषं प्र* । अकारः प्रतिषेधार्थः ।

नद्रु घं वैघृते चि सर्वं जनित्रसंचाररधिराजेषु द्यौताने-
तृचमध्ये चतुरक्षर एकर्चे चोत्तरयोर्घंयामे ॥ १ ॥

पृश्निन्यपादादिर्भादनोविभिरप्सुरुताभज्जथाद्या-

रसं दोषं म रमं ते, तत्रत्यइन्दो महिन्नजं दिवः पीयूषं कुर्वेत्प्रस्यार्या
महिशब्दः एतेषु महित्रीणां द्वितीयस्य वृद्धिप्रतिषेधः । *धेचाघ-
योः* पार्थेचाघयोः स्तोत्रीययोर्महित्रीणां द्वितीयस्य वृद्धिः पवस्व
वाजेत्येतासु । *अनद्रु* अस्यापवादः हरिं पवित्रे अद्रुह इत्यत्र ।
घं वैघृते । वैघृतवासिष्ठे अभिप्रियाणीत्यत्र माह्वीणां द्वितीयं
दीर्घं वर्द्धते *चि* अवद्युतानः कलशां अचि । अत्र चिशब्दोह-
स्वोपि वर्द्धते *सर्वजनित्रसंक्षाररधिराजेषु* एतेषु सामसु माह्वीणां
द्वितीयं सर्वं वर्द्धते । इत्वं दीर्घं च वर्द्धते पूर्वजनित्रे अभिसोमादिषु
इडानां संक्षारेपवमानस्पजिघ्रतादिषु यज्ञसाराद्यनि मा अपास्यां ।
सामराजे पवित्रायां* द्यौताने तृचमध्ये *अघाहीन्द्रागैर्वणइत्यत्र
आघान्तौमुक्ता तृचमध्ये माह्वीणां द्वितीयस्य वृद्धिः । *अचतु-
रक्षर*अचतुरक्षरं वैकृतं गानमुक्ता समृग्महे वावृध्वां स-
मितिच *एकर्चेचोत्तरयोः* एकर्चेद्यौताने उत्सोदेवायां
उत्तरयोः पादयोः माह्वीणां द्वितीयस्य वृद्धिः *घंयामे *यामे
दीर्घं माह्वीणां द्वितीयं वर्द्धते आयं गौरित्यत्र ॥ १ ॥

पृश्निन्यपादादिर्भात् पृश्निनि अपादादिः स्तोभात्परं
वर्द्धते परीतोष्पादिषु *अनोविभिरप्सुरुताभज्जः*अः प्रतिषे-
धे । नोविभिः अप्सुरुताभज्जं नूनं पूनानोविभिः सुतेवित्वाप्सु
विश्वासान्तरुता इन्द्रतं शुंभहस्तेनवज्जः एतेषु अपदादेः स्तो-
भात्परस्यावृद्धिः । *आघात्* आघादक्षरात् परस्पाक्षरस्य

दनुत्सोयस्याऽऽभीशवेभिगीतादद्रिनोअर्पण्यं तस्माच्चा-
विर्यदंतोरो नौघस आइद्रांतादतन्नपुणो विछन्दसि च
पूर्वाल्लेयप्रस्तावसद्वक्तुरीयं शिप्रमतिस्तुताद्ययोस्था-
देश्च परं नोत्तरयोर्वात्ये ष्कले योनौ हव्ये चोपशिप-

वृद्धिः *अनुत्सोयस्य*अनुत्सः अनुत्सोदेवः यस्य द्वितेति च
आद्यात्परस्य प्रतिषेधः *आभीशवेऽभिगीतात्* *आभीशवे-त-
वाहं*सोमादिषु अभिगीतात्परस्य वृद्धिः । *अद्रिनो अर्पण्यं
*सुपावसोममीद्रनूनं पुनानोअपोवसानो अर्प उत्सेदेवोहिरण्य-
एतेषु अभिगीतात्परस्पापि वृद्धिः *तस्माच्च *तस्माच्चाभि-
गीतात्परं वर्द्धते *अविर्यदन्तोरः *अप्रतिषेधे । विः यं.दं.
तं रः । सोमोयउत्तमं हविः । मधुमियं. मधंमदं. मदच्युतं,
सूर्य परः एतेषु अभिगीतात्परस्य प्रतिषेधः *नौघसआ इन्द्रा-
न्तान् *नौघस आ इन्द्रान्तान् नौघसे आइन्द्रात्परस्य वृद्धिप्र-
तिषेधः । *अतं न पुणः *अप्रतिषेधे । तं. नपु. णः । छुमन्तं
गिरिनपु, शिक्षाणः । एषु आ इन्द्रात्परस्य वृद्धि प्रतिषेधः *विछं-
दसिचपूर्वात् *चशब्दात्प्रतिषेधाधिकारोऽनुवर्तते । विछन्दसिच
पूर्वादा इन्द्रात्परस्य वृद्धिप्रतिषेधः *लेयप्रस्तावसद्वक्तुरीयं शिप्र-
मतिस्तुताद्ययोः *कालेषप्रस्तावसद्वशेषु च सामसु चतुर्थमक्षरं वर्द्ध-
ते । मदेषु शिप्रकालेषे परिधीरति, गौडवेने पौहृन्मनेद्वैगातेषुस्तुता-
सोमाद्ययोः सार्वत्रिकं लक्षणं नैतव ? एतेष्वेव *धादेश्चापरं* । का-
लेयमाम्नि उद्गीयात्परस्य वृद्धिः । उद्गीयद्वितीयं वर्द्धते इति अर्थः ।
नोत्तरयोर्वात्ये द्यात्पस्तोमकालेषे-पवस्वमधुमत्तमायामुत्तरयोः
स्तोत्रीयपोहृद्गीयादेः परस्य वृद्धिप्रतिषेधः *ष्कले योनौ* ।
पौष्कलेयानावेव *हव्येच* वैतहव्ये च योनावेव उद्गीयादेः

रिप्रधन्वसखाप्राणातृचपोः शने च स्वास्विनोराधायां
 च विकल्पे हिष्टीये चाम प्रतृजाप्लुतो बलोपश्च द्वितृ-
 तनीचः फे हतिकृष्टादवृद्धंश्येने जिग्युष मवोवृप्रत्य-
 घरोहे च शाक्त्ये च नयजयेहारादवितापभोरिया च

परस्य वृद्धिः *उपशिपरिप्रधन्वसखाप्राणातृचपोः* वृद्धिमसद्वाद्दे-
 त्प्रहव्यस्य ग्रहणं योन्यधिकारार्थं । पौष्कले-उपशिज्ञादिषु उद्गीथ-
 द्वितीयस्य वृद्धिः *शने च स्वासु *अशने च स्वासु तृचे उद्गीथ-
 द्वितीयस्य वृद्धिः *इनोराधायां च विकल्पे* इनोराजाक्षित्यौशने
 आधायां स्तोत्रीयायां विकल्पविषये उद्गीथादेः परस्य वृद्धिः*
 हिष्टीयेच*मम२हिष्टीये च उद्गीथादेः परस्य वृद्धिः *अम*अ-
 कारः प्रतिषेधार्थः । मम०हिष्टीये च मध्यमायां स्तोत्रीयायां उद्गी-
 थाद्वितीयस्य वृद्धिप्रतिषेधः । *प्रतृजाप्लुतोबलोपश्चद्वितृतनीचः
 फे*प्रियं देवायामृतेनयऋतजातोविवावृधे इत्यत्र सफे मममृती-
 ययोर्विकल्पयोः जाशब्दः प्लुतोभवति चकारलोपश्च तयोरेववि-
 कल्पयोः द्वितीयतृतीययोः विकल्पयोस्तशब्दोनीचोभवति
 *हतिकृष्टात् *वृहति कृष्टात्परस्य वृद्धिः प्रतिहारस्येसर्धः
 अवृद्धं श्येनेजिग्यु । श्येनेवृहतिकृष्टात्परस्य जिग्युश-
 ब्दस्य वृद्धिप्रतिषेधः *यमवोवृ* यमवोवृत्संधिस्तोत्रे च वृहाते-
 पिबतंसोम्यं मधु, अस्मेधेहि श्रवोवृहदनयोः कृष्टात्परस्य वृद्धिप्र-
 तिषेधः *प्रसवरोहे च* वृहतिस्तोत्रीयोत्तमायां प्रत्यवरोहविषये
 कृष्टात्परस्य वृद्धिप्रतिषेधः *शाक्त्येच* शाक्त्ये च कृष्टात्परस्य वृ-
 द्धिप्रतिषेधः*नय* न प्रतिषेधे सखाय सो चकृमासइतिच, अनु-
 त्तमायां कृष्टात्परस्य वृद्धिरेव भवति* जयेहारात्* । यौधाजपे
 प्रतिहारत्परस्य वृद्धिः *अवितापभोरियाचता* अः प्रतिषेधे-

ता वने हारादिरनेकचं दादौ भावेसे च नौ रश्चये च
नित्रे च ऽप्यन्ते च त्वाग्नीसान्नि हव्ये चायोनौ मत्सरि
शब्दाः स्वासुत्तरयोर्देव्ये त्सोदे हारे थे च धौ च हारे
घास्ये देवो जयसाप्तमिकत्रिणिधनायास्येषु च थे सा-
र्वादिर्गवाख्ययोर्हितांतः श्वतःपाष्ठौहे ष्टु प्रिये सोमो

विता, पभो, रिया, चता, दियोनवारश्मविता, युयेननिष्ठावृषभो,
सत्वंनोवीरवीर्याय, पाहिचिता *वने हारादिः* च्यावने प्रतिहारा-
दिर्वर्द्धत अभिद्युम्नायामित्यत्र *अनेकचं दादौ* अःप्रतिपेधे एकचं
च्यावने यः प्रतिहारः पादादौ तस्य वृद्धिप्रतिपंधः।प्रतिहाराद्देवा-
त्पादादिग्रहणम्*दादौ भावे से च नौ* दादावितियोगविभागः।
गायत्रीभामे च योनावेव पादादिस्थस्य प्रतिहारस्य वृद्धिरुच्यते।
अस्यापि प्रतिहारद्वित्वम् *रश्चये च* तैरश्चये च योनावेव प्रतिहा-
रादेर्वृद्धिः चशब्दानुकर्पात् । *नित्रे च* पूर्वं जनित्रे च यो-
नावेव प्रतिहारादेर्वृद्धिः । *ऽप्यन्ते च त्वाग्नीसान्नि* योनावेव
प्रतिहारादेर्वृद्धिः *हव्ये चायोनौ* वैतहव्ये च योनिवर्ज
प्रतिहारादेर्वृद्धिः *मत्सरिशब्दाः स्वासुत्तरयोर्देव्ये* मत्सरि-
एतेशब्दाः स्वासु वामदेव्ये उत्तरयोः स्तोत्रीययोः वर्द्धन्ते । फ-
स्त्वासत्याम । म३हि ष्टोमात्स । अविताजरि *त्सोदेहारे
थे च धौ च हारेऽयास्ये* पुनानः सोमधारयेत्यत्र प्रती-
हारोद्गीययोः त्सोदेशब्दोवर्द्धते । प्रतिहारे धौशब्दश्च । साध्य
आयास्ये *दैवोजयसाप्तमिकत्रिणिधनायास्येषु च थे सार्वदिः*
एतेषु उद्गीथे सार्वीया आदेर्देवशब्दस्य वृद्धिः *गवाख्ययो-
र्हितान्तः* अर्णयिवाख्ययोः साम्नोः सहितान्तो वर्द्धते *श्वतः
पाष्ठौहे* अस्मभ्यंसोमविश्वत इति शब्दः पाष्ठौहे वर्द्धते

घांशं सोमो दन्वते तुरे ध्माखादिरयोनौ पुत्रेर्द्धेडोपायं
 आद्यमाद्यायां उद्धृंशीये चाभ्य आंधीगवे च द्वितीय-
 मसंतु स्वारे च पर्णेयोनौ पृष्ठ्ये चाजिगसुरूपाणां च
 मीढे व्यमशी गीथाद्यंकावे ते शीये स्वासु पुनादेव

सहितान्तो वर्द्धते *प्लुप्रिये* वसिष्ठप्रिये न किष्ठातुमप्पनेति-
 प्लुशब्दोवर्द्धते *सोमो वार्शे* अस्मा-इन्द्राय । सो मा
 अर्पन्त्वितिमाशब्दस्य वृद्धिः *सोमो दन्वते* वैदन्वते सोमो
 तृतीये शब्दो वर्द्धते *तुरे ध्माखादिः* वार्शतुरे ध्माखादिर्वर्द्धते
 ध्माखखजकृत् । एतेषां ध्माखाधा थिश्कश्चार्कश्धूश् एताध्मा-
 खाः *अयोनौ* योनौ अकारः प्रतिषेधार्थः वार्शतुरे ध्माखा-
 द्वेष्टिप्रतिषेधः भिर्भयमाश्नाः *पुत्रेर्द्धेडोपाय आद्यमाद्या-
 याम्* उद्धृंशपुत्रे अर्द्धेडोपाये आद्यमक्षरं वर्द्धते । आद्यायां
 स्तोत्रीयायाम्-याश्ञ्जुजावा ष्वयेशी च *उद्धृंशीये चार्द्धे-
 डोपाये आद्यमक्षरं वर्द्धते सर्वत्र *अभ्यः* अकारः प्रतिषे-
 धार्थः । अरन्धामभ्य इन्द्रव इत्यर्द्धेडोपायेभ्यशब्दस्य वृद्धिप्र-
 तिषेधः* आन्धीगवे च द्वितीयम् *आन्धीगवे चोपाये द्वितीयं
 वर्द्धते *असन्तु* यज्ञायसन्त्विति प्रतिषेधः *स्वारे च पर्णे
 योनौ* स्वारे सौपर्णे च योनावेवोपायद्वितीयं वर्द्धते । अन्यत्र
 प्रतिषेधः *पृष्ठे चाजिगसुरूपाणाञ्च* एतेषु चोपायद्वितीयं व-
 र्द्धते योनावेव *मीढेव्यं* पौरुमीढे उपायद्वितीयं तालव्यं वर्द्ध-
 ते । त्वमद्गमशस्सादिषु *अशी* जीवाज्योतिरशीमहि इति प्र-
 तिषेधः *गीथाद्यं कावेते* कावे उद्गीथाद्यं अक्षरं वर्द्धते ।
 अञ्जत इत्यत्र *शीये स्वासु पुनादेवः* यज्ञायशीये उद्गीथाद्य-
 मक्षरं वर्द्धते स्वासु तृचे हुनानः सो । देवोवः तृचयोश्च *आ-

आद्यायामन्यत्र प्रमं ह्याद्ययोर्भाद्रिष्टाः शांभे त्रे वै-
श्वामित्रे कृते थे तुरीयं सर्वत्र पष्टं ध्वक्षयोः पाजे थे
भे दैर्घ्ये परे सर्वत्राककुभि हव्ये त्सिवायामयादौ
घृतनिधनसांवर्त्तयोरायाम् ॥ २ ॥

आद्यायामन्यत्र* । अन्यत्र यज्ञायज्ञीये आद्यायामेवोद्गीथाद्यस्य
वृद्धिः—अयं पूपादिषु *प्रमं ह्याद्ययोर्भात्* प्रमं हिष्ठीये आ-
द्ययोः स्तोत्रीययोः स्तोभात्परं वर्द्धते *रिष्टाः शांभे* मदेशा-
परिस्वानोगिरिष्ठा इति ष्टा शब्दस्य वृद्धिः *त्रे वैश्वामित्रे* स-
वीरायांहरिः पवित्रे इति त्रेशब्दस्य वृद्धिः *कृते थे तुरीयं सर्व-
त्र पष्टं ध्वक्षयोः* हो विष्कृते उद्गीथचतुर्थमक्षरं वर्द्धते सर्वत्र
ध्वशब्दे अक्षशब्दे च प्रत्यये उद्गीथपष्टस्य वृद्धिः । मन्द्र । ओ-
जिष्ठो । अध्वपवित्रे । सोमो अक्ष । *पाजे थे भे दैर्घ्ये* ।
पादशब्दजेशब्दौ उद्गीथे स्तोभे प्रत्यये वर्द्धते । दैर्घ्यश्रवसे ।
ऊर्ज्जोनपा । भुवद्वाजे *परे सर्वत्र* । परे स्तोभे प्रत्यये
सर्वत्र पूर्वस्याक्षरस्य वृद्धिः *अककुभि* ककुप्ठु परे
स्तोभे प्रत्यये पूर्वस्याक्षरस्य वृद्धिर्न भवति । यज्ञायज्ञा-
वृत्ते उत्तरयोः स्तोत्रीययोः दैर्घ्यश्रवसे *हव्येत्सिवायाम्* वैत-
हव्येत्सिवायां प्रत्ययभूतायां पूर्वस्याक्षरस्यावृद्धिः (वर्द्धते
जो ऽपीहायामित्येव) *अयादौ* अकारः प्रतिषेधे
यकारादौ यात्सिवायां प्रत्ययभूतायां वृद्धिप्रतिषेधः । मा३हा२
अभिष्णु । *घृतनिधनसांवर्त्तयोरायाम्* घृतनिधने सांवर्त्तं
च आद्यायां स्तोत्रीयायां त्सिवाप्रत्यये पूर्वस्य वृद्धिः ।

इदं श्यनु । एन्द्रनोगधिमिय ॥

इति उपाध्यायाऽज्ञातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये प्रथमस्य
(पञ्चमस्य) द्वितीया कण्डिका समाप्ता ।

घमृगाद्यन्तमसे षथ परात्सर्वत्र नाहं पादतुरीयं
वात्समे त्रिण्डुभि पाष्टे च दीर्घे स्यत्र षं पाणीदान्ते क्षौ-
द्रेति चतुर्थं तीच धीगवे स्तावपष्टं प्रत्युत्क्रामतिसर्वत्र
च मं योनौ पर्युपु विशस्त्वा षं रिच्वं षांच द्विपदास्वा-
द्यमाइन्द्रासोमाभिधा अत्र तृतीये वाईस्यतन्वाराताश-

घमृगाद्यन्तमसे सहोर्द्वैतमसे ऋगाद्यन्दीर्घमक्षरं
वर्द्धते । बोधासुमेभूरिहिते एवपादीनि *यथ* । यकारश्च
ऋगाद्यो ह्रस्वोपि वर्द्धते । यस्तेमदोपुजात् *परात्सर्वत्र*
ऋगाद्यपरात्परं वर्द्धते । तृतीयमित्यर्थः । पिवासोमेति सो-
मशब्दस्य वृद्धिः । एवं सर्वत्र *नाहं* तवाइ२ सोमायां
अकारस्य तृतीयस्य वृद्धिमतिपेधः *पादतुरीयं वात्समे त्रिण्डु-
भि* त्रिण्डुभि वात्समे सोमः पवतायां पादे पादे चतुर्थमक्षरं
वर्द्धते *पाष्टे च दीर्घे* पञ्चमाष्टमे चाक्षरे दीर्घे पादं पादे वर्द्धते
वात्समे *स्यत्र* स्यशब्दत्रशब्दौ ह्रस्वावपि वर्द्धते पञ्चमं
जनितेन्द्रस्य सोमं पवित्रम् *पाणीदान्ते* पाणी इत्येती
शब्दौ पादान्तौ वर्द्धते *क्षौद्रेति चतुर्थम्* क्षौद्रे वात्समे पुरोजि-
त्यां अतीत्य चतुर्थं वर्द्धते पञ्चममित्यर्थः *तीच* ती शब्दः
चतुर्थो वर्द्धते पुरोजिति *धीगवे स्तावपष्टं प्रत्युत्क्रामति सर्वत्र*
आन्धीगवे प्रस्तावपष्टमक्षरं प्रत्युत्क्रामति सर्वर्धु । परित्य२ हर्यता-
मिति *च मं योनौ पर्युपु विशस्त्वा२ रिच्वं षाञ्च* आन्धीगवे
पञ्चममक्षरं प्रत्युत्क्रामति योनौ । पुरोजित्यां पर्युष्वादिषु च पूर्वो-
क्तान्युदाहरणानि *द्विपदास्वाद्यम्* द्विपदास्वान्धीगवे आद्यम-
क्षरं प्रत्युत्क्रामति।पवस्वसोमायाम् *आइन्द्रासोमाभिधा* सोमश-
ब्दोऽभिधाशब्दश्च आइन्द्रा भवति । पवस्वसोमायामेव *अत्रे तृतीये

तादन्धायां त्वांधामध्ये मान्गोचमागायतोपहिततुवि-
शुद्धीयौदलयोर्धा(र्द्वा)रंवाचः साम्नि सिते ये द्वितीय-
मायास्यआंधीतोसंयोगे द्वैगतेभिगीतात्प्रमाद्यप्रसोम
प्रान्त्ययोऽस्तवमध्यमायां च तृतीये वृहत्या होयायाः प-

वार्द्धस्वतन्वाराताशता* वाग्ने तृतीयेपादे पर्वाणि भवन्ति । वाग्ने
तृतीये एता भवन्ति । अभिसोमादिषु साऽमुद्रस्याधिवाऽ ईष्ट-
मायेनाऊवाऽ इत्येवम् * अदन्धायान्त्वान्धापध्ये* अदन्धायान्तु
वाग्ने आन्धामध्येभवति । आशतायाः स्थाने । सुतेचित्वाप्नु-
मापदा आऽउवेत्येवम् * मान् गोचमागायतो पहिता* अनूपे
गोमान् गोभिरित्यत्र आन्धा च मध्ये भवति । अशतया स्थाने-
मान् गोमागायते एहित्वामान् गोशब्दान्धाभवति । मागायता-
घास्य पूर्वा भवति । वार्द्धे स्वतन्वास्थाने अनूपे गोमानोशिइत्ये-
षम् * तुविशुद्धी यौदलयोः* तुविद्युम्नं इत्यत्र शुद्धीयपदनिघने-
अदलेच विशन्देओष्टदिः । योनिवद्भावादष्टदिः * धारंवाचः
साम्नि* सहस्रधारमितिषा शब्दस्य ष्टदिः * सिते ये द्विती-
यम्* गायत्री सामाश्रिते उद्गीथे द्वितीयमक्षरं वर्द्धते परस्व-
देवादिषु * आयास्य आन्धान्ताः* त्रिणिघने आयास्ये आन्धा
या अन्तो वर्द्धते । अराऽ इयाऽ आऽ योऽ एषां आन्धा * अ-
संयोगे* संयोगे तु मत्यये आन्धाया ष्टदिमतिपेधः साद-
त्वात्वाम् * द्वैगतेऽभिगीतात्* द्वैगते अभिगीतात्परं वर्द्धते प-
रीतोप्यादिषु * वमाद्य प्रसोमप्रान्त्ययोस्तवमध्यमायां च तृती-
ये* द्वैगत एव तृतीये पादे न वमादेहुरात्परं वर्द्धते प्रसोमदेव
मयप्रान्त्ययोः । तृतीयायांतु विकर्ष कृत्वा त्वाहं सोमध्यमायाश्च
शब्दात् तृतीयेपादे नरमादक्षरात्परं वर्द्धते * वृहत्या होयायाः परं

रथंपष्टमक्षरं कृष्यते त्वमग्नआद्यायामाद्यं मध्यमायां
 तृतीयमुत्तमायां चतुर्थमनुष्टुप्प्रथमायां च श्ये-
 नोत्तरयोर्द्वितीयं सप्तमं किमित्पूर्वयोस्तवमध्यमायां च
 गोशृंगेष्टादशविंशे ष्टुभिज्ञीय तृतीयेत्यमाधिन्द्रादिः

पष्टमक्षरं कृष्यते* बृहति औहोवायाः परं पष्टमक्षरं कृष्यते ।
 त्वामिध्यादिषु *त्वमग्न आद्यायामाद्यम्* त्वमग्ने बृहति ओहो-
 वायाः परं प्रथममेवाक्षरं कृष्यते *मध्यमायां तृतीयम्* म-
 ध्यमायां स्तोत्रीयायां औहोवायाः परं तृतीयमक्षरं कृष्यते
 उत्तमायां चतुर्थम् त्वमग्नेबृहत्येव उत्तमायां स्तोत्रीयायां
 औहोवायाः परं चतुर्थमक्षरं कृष्यते *अनुष्टुप्प्रथमायां च*
 अनुष्टुप्प्रथमायां च बृहति औहोवायाः परं चतुर्थमक्षरं कृष्य-
 ते-पुरोजित्पादिषु *श्येनोत्तरयोर्द्वितीयम्* श्येनबृहति यत्
 द्विपदोत्तरालु गीतं तत्र उत्तरयोः स्तोत्रीययोर्औहोवायाः परं
 द्वितीयमक्षरं कृष्यते *सप्तमं किमित्पूर्वयोः* किमित्ते बृहति-
 पूर्वयोः स्तोत्रीययोर्औहोवायाः परं सप्तममक्षरं कृष्यते
 तवमध्यमायां च तवाहसोम बृहति मध्यमायामौहोवायाः
 परं सप्तमं कृष्यते *गोशृङ्गेष्टादशविंशे त्रिष्टुभिः* गोशृङ्गे
 त्रिष्टुभि आजागृविरित्यत्र उद्गीये अष्टादशविंशेऽक्षरे कृष्य-
 ते *ष्टुभिज्ञीय तृतीयेत्यमाइन्द्रादिः* त्रिष्टुभियज्ञायज्ञीये
 आजागृविरित्यत्र तृतीये पादे अन्त्यमक्षरमा इन्द्राया आदि-
 भवति । सम्पाश्रित्यं मिथुनासोनि कामाश्रिता एवमाइ-
 न्द्राकर्त्तव्या *सोमः प्राष्टमम्* सोमः पवतायां ज्ञीये प्रथमायां
 स्तोत्रीयायां तृतीये पादे अष्टममक्षरं आइन्द्राया आदिर्भवति ।

सोमः प्राष्टममिवप्रीचयज्जरन्ध्रपूर्वस्रौग्मतेषु न योनौ
 डव उतद्विषा ऽयोनौ हिन्वविशीयेतायिथ्यामादिर्यो-
 नौ च स्वासु शने द्वितीयपादद्वितीयमन्त्यायां चांत्य-
 स्य गीथो पांत्यत्रीषु बोधीये न योनौ प्रवाज्याद्यायां
 चोपायद्वितीयं काण्वे योनौ सिष्ठे च हारद्वितीयं न-

जनाऽऽताऽअग्नेर्जनिताऽसूऽरीऽ *इव प्रीचयज्जरन्ध्रपूर्वस्रौग्मतेषु
 *यज्जस्रौग्मतयोः तृतीये पादे द्वितीये पर्वणि प्रथमं आङ्गोर-
 न्ध्रे तृतीय एव पादे तृतीये पर्वणि एतेषु सामसु इवमी
 भवति । प्रेष्ठं चोद्वितीये इव प्रीययोनिवद्भावादाद्यस्पाक्षरस्य
 वृद्धिमाप्तस्य प्रतिषेधः *न योनौ* योनौ तु वर्द्धते-एवाद्य-
 मक्षरम् *डव उतद्विषा* माण्डवे तवाह* सोमायां पुरूणिवभ्र-
 विति उतद्विषाभवति *अयोनौ* योनौ तु प्रतिषेधः *हिन्ववि-
 शीयेता इथ्यामादिः* हिन्वयिथिविशीये द्वितीये पादे द्वितीयं
 चतुर्थं अञ्जता यिथितस्या आदिर्वर्द्धते । प्रेष्ठं वः प्रथमे अतायिथिं
 योनौ च योनौ च विशीये अतायिथ्यायामादिर्वर्द्धते । दू३ रा३
 पां३ अन्यत्र सर्वत्र प्रतिषेधः *स्वासु शने द्वितीयपादद्वितीयम्*
 स्वासु तृचे औशने द्वितीयपादस्य द्वितीयमक्षरं वर्द्धते *अ-
 न्त्यायां चान्त्यस्य* स्वास्वेव अन्त्यायां स्तोत्रीयायां अन्त्य-
 स्य पादस्य द्वितीयमक्षरं वर्द्धते । *गीथोपान्त्यत्रीषु बोधीये*
 बोधीये गायत्रीषु उच्चातादिषु उद्गीयस्वोपान्त्यमक्षरं
 वर्द्धते *न योनौ* योनौ तु बोधीये उद्गीयोपान्त्यस्य वृद्धि-
 प्रतिषेधः *प्रवाज्याद्यायां च* प्रवाज्याद्यायां बोधीये
 उद्गीयोपान्त्यस्य वृद्धिः । *उपायद्वितीयं काण्वे योनौ*
 काण्वे उपायद्वितीयमक्षरं योनावेव वर्द्धते । ऊ३ क्या३ उच-

दे पुरो जित्यां हविषे च सवाज्यज्ञायां शुध्ये च-
 नौ रन्ध्रे चोत्तमायामाद्यं ध्यमायां तृतीयमाद्यायां वो-
 धीये प्रवाज्याद्ययोगीये तृतीयं द्विःकृष्टं चतुर्थमन्त्या-
 यां वाशेध्यमपादयोरन्त्यानित्रीणि चत्वारिपिबंतम-
 यंतं हि वेछन्दसेकमश्वेर्वा न होजितस्मै ह शंधीस्यग्नेभिः

रयोः प्रतिषेधः । *सिष्टे च* वयमेनायां वासिष्टे च योनावेव
 उपायस्य द्वितीयस्य वृद्धिः पता ३ । *हार द्वितीयं नदे पुरोजि-
 त्याम्* नानदे पुरोजित्यां वृचे प्रतिहारद्वितीयं वर्द्धते *हविषे च
 सवाज्यज्ञायाम्* सौहविषे सवाज्यज्ञायां प्रतिहारद्वितीयं वर्द्धते ।
 गोभाइ । *शुध्ये च नौ* शुध्ये च योनावेव प्रतिहारद्वितीयस्य
 वृद्धिः । अस्मा ३ अब उत्तरयोरन्यत्र प्रतिषेधः । *रन्ध्रे
 चोत्तमायाम्* द्वितीयेमौक्ष्णोरंध्रे उत्तमायां स्तोत्रीयायां प्रतिहार-
 द्वितीयं वर्द्धते । *आद्यं ध्यमायाम्* मध्यमायां स्तोत्रीयायां प्रति-
 हाराद्यमक्षरं वर्द्धते । *तृतीयमाद्यायाम्* आद्यायां तु स्तो-
 त्रीयायां प्रतिहारतृतीयं वर्द्धते । *वोधीये प्रवाज्याद्ययोगीये
 तृतीयं द्विःकृष्टम्* जरावोधीये प्रवाज्याद्ययोरुद्गीथतृतीयमक्षरं
 द्विःकृष्टं भवति । ज्ञाः सहा ३३ । *चतुर्थमन्त्यायाम्* । अत्रैवां-
 त्यायां स्तोत्रीयायां उद्गीथचतुर्थं द्विःकृष्टं भवति । हा ३ ई
 न्द्रास्या ३३ । *वाशेध्यमपादयोरन्त्यानि त्रीणि* । वाशे उ
 पुनानः सोमादिपुमध्यमेषु पादेषु अन्त्यानि त्रीण्यक्षराणि वर्द्धते
 पादान्तेषु । *चत्वारिपिबंतमयंतं हि* । पिबन्तंकड्वयोः । अ-
 यंतः । पुरोतंहिस्वराजं । एतेषु त्रिषु पादान्तेषु अन्त्यानि चत्वा-
 रि चत्वार्यक्षराणि वर्द्धन्ते* । वैछन्दसेकमश्वेर्वा न होजितस्मै द्यू-
 शंधीस्यग्नेभिः कृष्टानि *वाछन्दसे साकमश्वे* *आयः पुरमग्ने

कृष्टानि दैर्घे ब्रात्याग्निष्टुतोर्गीथद्वितीयसप्तमे कृष्टे स्वा-
सु द्वितीयपष्ठे प्रस्तो तृतीयमर्म चतुर्थे थमोच्च द्वितीयं
ज्ञीये सर्वत्र कंकुभि चतुर्थे योनौ वैयश्वे सप्तमं
पञ्चममुत्तरघोरेकर्चेष्टमं गीथचतुर्थे च ॥ ३ ॥

तमद्यत्चयोर्वानिहो जितमस्मैदृशंथीस्यग्नेभिः एतानि द्वाद-
शाक्षराणि कृष्टानि भवन्ति । नभन्योनावामूरोन । अस्थाद्धो
यजि । मर्चोयो अस्मै । भद्रःहृदि । स्पृशं साथोरथी
तस्या । ज्योतिरग्ने विश्वेभिः *दैर्घे ब्रात्याग्निष्टुतोर्गी-
थद्वितीयसप्तमे कृष्टे* दैर्घश्रवसे ब्रात्याग्निष्टुतोर्द्वीथद्वि-
तीय सप्तमे अक्षरे कृष्टे भवतः । त्वेमोम पाद्दिनो अग्र इति च ।
स्वासु द्वितीयपष्ठे स्वासु योविश्वापां उद्गीथद्वितीयपष्ठे कृष्टे
भवतः । *प्रस्तो तृतीयं* मध्यमायां उद्गीथद्वितीयं कृष्यते ॥
मर्मचतुर्थे *मर्मज्यन्त इत्युद्गीथचतुर्थे कृष्यते *थमोच्चं द्वितीयं
ज्ञीये सर्वत्र *प्रथमोच्चद्वितीयमक्षर ज्ञीये ज्ञीये सर्वत्र कृष्यते ।
तृतीयपादे प्रथमोच्चं भवति *ककुभि चतुर्थे *स्वासु यज्ञा-
पज्ञीये उत्तरयोः स्तोत्रीययोः ककुभौ भवतः । तयोः प्रथ-
मोच्चचतुर्थे कृष्यते । ऊर्जोनपा ३३ भुवद्राजे ३३ *योनौ
वैयश्वे सप्तमम्* वैयश्वे योनावेव प्रथमोच्चे सप्तमं कृष्यते
अत्रापि तृतीयपादे प्रथमोच्चं सत्राचियामयवाना ३३
म् *पञ्चममुत्तरयोः* उत्तरयोः स्तोत्रीययोः प्रथ-
मोच्चे पञ्चमं कृष्यते । तद्दि स्वराजं उतोपमानं *एकर्चेच*
वैयश्वे प्रथमोच्चाष्टमं कृष्यते । आरन्नयापोनिमृता *गी-
थचतुर्थे च* तस्मिन्नेवैकर्चे वैयश्वे द्वीथचतुर्थे कृष्यते । चकारः

तरे हारादि रनुत्तरयोः स्वासु नवेगीथादिरयोनी
शोकेमान्त्ययो विच्छन्दः स्वाग्नेये ककुभे च योनौ सा-
मराजे च पादान्ते कांपा पदादौ च दीर्घे न जागृविर्देव-
समुच्चयार्थः । अपोषसा ॥

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये प्रथमस्य
तृतीया कण्डिका समाप्ता ॥

तरे हारादिः रयन्तरे प्रतिहारादिः सर्वत्र वर्द्धते *अनु-
त्तरयोः स्वासु* स्वासु तृचे उत्तरयोः स्तोत्रीययोः प्रतिहा-
रादेर्द्विप्रतिपेधः *नवेगीथादिः* उत्तरे मानवे सोमउष्वा-
दिषु उद्गीयादेर्द्विः *अयोनी* योनौ नित्वाप्रयायां द्वादि
प्रतिपेधः *शोके मान्त्ययोः* त्रैशोके मध्यमांशयोः स्तोत्रीययो-
रुद्गीयादिर्वर्द्धते *विच्छन्दः स्वाग्नेये* विच्छन्दस्सुबृहदाग्नेये अ-
ग्निनरायां उद्गीयादेर्द्विः । *ककुभे च योनौ* त्रैककुभे यो-
नावेव प्रथमायामित्यर्थः । उद्गीयादिर्वर्द्धते उत्तरयोरन्यत्र च
प्रतिपेधः *सामराजे च* सामराजे च योनावेव उद्गीयादेर्द्विः
पवित्रायां प्रतिपेधः *पादान्ते कांपापदादौ च दीर्घे* असम्बद्धमिर्द-
वह्यपत्युपरिष्ठात् । इदं संघातस्त्रिप्सु भवति । पार्थवाराहवासिष्ठ-
कुरत्तरथीयादिषु । इदं तए३ परा३उतए३का३य एव इदं संघातः
अवयवद्वितीयं पूर्वसाकाङ्क्षतं विशिष्यते । पदान्ते अक्षरे ह्रस्वे दीर्घे
च पदादौ कांपा भवति । यथा न दयन्ना३ इधी३ तथातिस्रो-
वाच ईरयाति *न जागृविर्देवस्य कचिद्वाटमारुसूरिकारिदायुषी-
ति* नकारः प्रतिपेधे । एतेषु पूर्वलक्षणप्राप्तकांपापूर्वप्रतिपि-
ष्यते । स ईरयोः, शुष्पीशर्द्धोः, अत्र न कारः पार्थवासि-

स्य कंचिद्वाटमारुसूरिकारिदाशुपीति राजनेचाद्यपोऽ-
 रतृतीये जगतीषु च वाराहे परयोश्चान्तेषु श्यैते गीथ-
 पष्ठं त्रिष्टुप्सु दशमं मध्यमायां द्वादशं नित्रे गीथपष्ठं
 रूपञ्चमह्रस्वायाङ्गीथादिर्वाङ्गा मागासोमस्पतिः
 ष्टाज्यदोहेषु । विचक्षणो जाशुर्विर्वासिष्ठे देवो देवस्य वासिष्ठे
 सफायां वृक्षं न पक्वं वासिष्ठे । पुरुमेध्याश्चत्तबृहत्सोमो वाटयो-
 मत्सिशाङ्गो नपारु । नयत्सूर्योसिष्ठेषु सतोधनं कारि प्रत्यर्वांसि-
 दाशुनेदानीपीतिः । त्रीण्यप्यौशने यथासंख्येनोदाहरणानि
 राजनेचाद्यपोः चकारेणापवादाधिकारोऽनुकृष्यते राजने
 चाद्यपोः स्तोत्रीययोः कांषा न भवन्ति *अतृतीये* तृतीये
 पादे भवत्येवकांषा आद्ययोः स्तोत्रीययोः *जगतीषु च वा-
 राहे* मोक्षयास्यां वाराहे कांषामतिषेधः चशब्दादपवादा-
 पिकारः । *परयोश्चान्तेषु* वाराहात्परयोर्वासिष्ठपोर्दत्तसि-
 विसोमयोः अन्तेषु पादेषु कांषा न भवति चशब्दादपवादः *श्यैते
 गीथपष्ठम्* श्यैते गीथपष्ठमक्षरं वर्द्धते । *त्रिष्टुप्सु दशमं* श्यैते
 त्रिष्टुप्सु तदिदासेत्यत्र उद्गीथदशममक्षरं वर्द्धते । *मध्यमायां
 द्वादशम्* अत्रैव मध्यमायां उद्गीथे द्वादशमक्षरं वर्द्धते । *नित्रे
 गीथपष्ठं* पूर्वं जनित्रे उद्गीथपष्ठमक्षरं वर्द्धते । *रूपञ्चमं* र
 शब्दः पञ्चमोवर्द्धते गिरिनपुरु । *ह्रस्वायां गीयादिर्वाङ्गां*
 ह्रस्वायां बृहदोपशायां उद्गीयादिर्वाङ्गस्वतन्वा भवति अत्र
 द्विपात्वस्तावः । उद्गीयादौ मागायनासा ऊहगीती वाङ्गस्वत-
 न्वा पञ्चाक्षरा भवति । नाश्त्वावज्जिन्व सा एवंविधा द्रष्टव्या
 मागा सोमस्पतिः सहस्रधारायां सोमस्पतिरित्यत्र मागायतैव
 भवति वाङ्गस्वतन्वा । *सेधेहाद्वितीये यथर्चं भवति* उत्सेधे
 हाद्वितीये स्तोभिके हाशब्दे प्रत्यये पूर्वमक्षरं यथर्चं भवति ।

सेधेहाद्वितीये यथर्चं भवत्यपिणोदनः सर्वत्र पादतृ-
तीयतुरीयं वृद्धमन्त्यस्यावृद्धं वर्त्तेच तृतीयं विश्वा-
सां विश्वास्ते मराय आधानन्दे अनुपादं नन्दायाः
स्थानेमागायता परिदुहाशकुपुरः सखातं न्दुदक्षा-
दिषु च नन्दापरमेकोचं दृव्युच्चामिन्द्रनावेकं नीचं

॥अपिणोदनः॥ पिणः दनः समुद्रस्याधिविष्टपेगनीपिणः ।
परिस्वानश्वसैदेवमादनः एतयोर्न यथर्चं भवति । ॥सर्वत्र पाद-
तृतीयतुरीयं वृद्धं॥ सर्वत्र उत्तमेधे तृतीये पादे चतुर्थमक्षरं वृद्धं
भवति ॥अन्त्यस्यावृद्धम्॥ अन्त्यस्य पादस्य चतुर्थमक्षरं सर्व-
वृद्धम् ॥वर्त्ते च॥ अभीवर्त्ते तृतीये पादे चतुर्थमक्षरं च कृप्यते ।
॥तृतीयं विश्वासां विश्वास्ते॥ अभीवर्त्ते पुन विश्वासां तनुतां
विश्वास्तेस्पृथः पतयोस्तृतीयमक्षरं कृप्यते अन्यत्र चतुर्थम् । वर्त्ते-
चेत्पादिमृत्रद्वयं मरुशब्दराहितं आम्नायानुसारेण व्याख्यातमिदं-
पुंस्तकान्तरे तद्यथा वर्त्ते च ॥मराय आधानन्दे अनुपादं॥ मराये
आधा च नन्दा च आधानन्दे ते अनुपादं भवतः पादे पादे
अनुपादम् । आर्षी नाश्हास्ताश्च्युतांश्चैवमादिषु । ॥नन्दायाः
स्थानेमागायतापरिदुहाशकुपुरः सखातंदुदक्षादिषु च॥ मराय एव
नन्दायाः स्थाने मागायता परिदुहाशकुपुरः सखा भवति वक्ष्य-
माणेपूदाहरणेषु । परिधीश्दुहानः शकुनाः पुरोजिगी मत्सायः ।
तंदुरोपां दसाय्यः मेद्धोपुरो त्वाशश्वन्तः । ॥नन्दापरमेको-
चम्॥ नन्दापरं यत्पूर्वं तदेकोचं भवति । ताश्चाग्निमाश्-
स्तेवसवः एवं सर्वत्र । ॥दृव्युच्चामिन्द्रं॥ पिचामोमिन्देत्यत्र नन्दा
त्परं दृव्युच्चं भवति । ॥नोवेकं नीचम्॥ योनौ अग्निनरा-
यां एकं नीचं भवति नन्दापरं । ॥पामु सप्त च॥ म-

ऽमासुसक्षं च रांतःहिमनाकारान्तः स्तं व्युच्चैकेस्तं
व्युच्चैके ॥ ४ ॥

अथस्तोभगतागतमगति स्तोभस्य स्वरे प्रत्यये
सन्धौ गतिर्विरते क्वचिद्विरतेऽप्यगति व्यंजने प्रत्यये ग-
तिरगतिश्च तत्र स्वरव्यंजनयोः प्रत्यययोरगतिमंतः

असु सक्षं एतेषु नन्दापरमेकं नीचं भवति । घोषामुमेम नमु-
ष्टुतिमसु । इमाव्रह्माससु प्रति चक्षं धीयतिदुहानोषेच्च । अत्र-
नितवाहः सोमरारण एवमादीनि । एषार्वाकास्थितानिचैतानि
अकारान्तपदान्तां स्थिरान्तं *रांतःहितं* स्वरान्तं यत्पूर्वास्थि-
तं सः हितं भवति । स्थितसंहितं भवतीत्यर्थः । परिधीरति ता
ः इहि दुहानोषभ्रऊधनि । *अनाकारान्तं* पदान्तावस्थित-
मेव यत्पूर्वं आकारान्तं भवति । तदस्थितसः हितं न भवति स्थि-
तसन्धिर्न भवतीत्यर्थः । तत्राह नक्तमुत्सोमतेदिवा सोमं विश्वा-
ध्याधिया पिवासोममिन्द्र मन्दतुत्वा । नार्वा एवमादीनि ।
स्तं व्युच्चैके स्तं व्युच्चैके एतौ शब्दौ स्थितसः हितौ भव-
तः एके मन्यन्ते न तु ग्रन्थकारः । एतानि निश्चितानि म-
योगविषयाणि न स्वाध्याये ।

इति उपाध्यायाऽजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये प्रथमस्य

चतुर्थी कण्डिका समाप्ता ॥ * ॥

वृद्धावृद्धं समाप्तम् *अथ स्तोभगतागतं* वक्षिष्यते ।
अगति स्तोभस्य स्वरे प्रत्यये सन्धौ यथा हारापणे राजादेवो-
होः ऋतं वृहात् । तथा चार्कजमे हाउत्सोदेवोहिरण्याऽपाऽएव-
मादीनि । *गतिर्विरते* विरते तु गतिर्भवति हारापणादिषु ।
क्वचिद्विरतेऽप्यगतिः यथा मधुश्च्युन्निघने प्रागन्त्यात्स्तोभा-

स्तोभा ये तान्वक्ष्यामः कण्ववृहत्पाद्यान्त्यावगतौ पूर्व-
 कल्पश्चोदिन्द्रेत्यन्त्यचा दत्रेकाराभ्यासस्य विकल्पोन-
 गतागतस्य मध्यमयोश्चागतः सत्त्वन्नउद्गा वृषस्वपुनान-
 द्वितीयाद्यान्वर्द्धिप्रत्ययेपंपूपायां सर्वासु पूर्वजनित्रेन्त्य-
 स्य स्तोभस्यागतिर्यस्य द्वितेत्पत्रान्तस्यापि गतिर्वाग्ने-
 हो इस्तोभस्योत्तरस्या गतिरभिसोमाद्यायामाद्यःस्तो-
 भः सगतिप्राप्तोलुप्तगतिर्भवतिकौश्वयोः पर्याकूपारे
 चागतः स्तोभः पुरोजितीत्यस्मिन्च्छब्दे गतिर्भवति

व । *व्यञ्जने मत्पये गतिरगतिश्च* यथा वाजजिति । *तत्र
 स्वरूपंजनपोः मत्पयपोरगतिमंतः स्तोभा ये तान्वक्ष्यामः*
 उपरिष्ठाद्गुदाहरिष्यामः । *कण्ववृहत्पाद्यान्त्यावगतौ* कण्व-
 वृहतिस्तोत्रीयाद्यान्त्यावगतौ स्तोभौ भवतः, त्वापिच्यादिषु ।
 पूर्वकल्पश्चोदिन्द्रेत्यन्त्यत्वात् उदिन्द्राश्वमिष्टय इत्यत्र पूर्व-
 कल्पश्चागतो भवति । अन्त्यत्वाद्धिकल्पितत्वादेतयोः । *अत्रे-
 काराभ्यासस्य विकल्पो न गतागतस्य* अत्र इकाराभ्या-
 सो विकल्पते न गतागतं । *मध्यमयोश्चागतः सत्त्वं
 उद्गावृषस्व पुनानाद्वितीयायां षर्द्धिमत्पयेऽपंपूपायां सर्वासु*
 स्तोत्रीयाया मध्यमश्चागतो भवति सत्त्वंनादिषु । पुनाना-
 द्वितीयां षर्द्धिमत्पये अपं पूपायां सर्वासु *पूर्वे जनि-
 त्रेऽन्त्यस्य स्तोभस्यागतिर्यस्य द्वितेत्पत्रान्तस्यापि गतिर्वाग्नेहो
 इस्तोभस्योत्तरस्यागतिरभिसोमाद्यायामाद्यः स्तोभः स गति प्रा-
 प्तो लुप्तगतिर्भवति कौश्वयोः पर्याकूपारे चागतः स्तोभः* कौ-
 श्वपोरपंपूपाद्ययोः परिसर्पणं हरिमिति यस्य योनिस्तस्मिन्ना-
 कूपारो एतेषु सर्वे स्तोभा अगता भवन्ति । *पुरोजितीत्यस्मि-

गतिमान्पूर्वस्तोभः सौभरे सनोयुवातवत्पदिन्द्रिया-
याः सर्वासु तंबोदस्माद्यायां षोत्तरस्त्वगतिमान्
भद्राहन्द्रस्यमदत्यनुमादेवत्राहव्यं प्रेमध्वराय ॥ ५ ॥

अतः परमगतिमन्तस्तोभा ये तान्वक्ष्यामोव्यंजने
प्रत्यये स्वरे तु गतिर्भवति शाक्त्ये प्रथमायाःसर्वउत्त-
रयोश्चकृमासत्यत्वश्हिरण्ययुश्च कक्षे सर्वनेद्रसुत इ-
न्द्रकीर्भिराद्यागमन्नियमते घृतनिधनेऽन्त्यः सर्वासु
मधुनिधनेत्यवर्जं दैवोदाचारयो र्योक्तयोः स्वधाप्रत्यये
माधुछन्दसउपस्वरन्त्वयाभूपन्ति सुपावसोपुनाना-

छन्दे गतिर्भवति* एवं तेष्वेव क्रौञ्चादिषु त्रिषु पुरोजितीत्यत्र
गतिः । *गतिमान्पूर्वः स्तोमः सौभरे सनोयुवातवत्पदिन्द्रिया-
याःसर्वासु तंबोदस्माद्यायां च* पूर्वस्तोभोगतिमान् भवत्ये-
तेषु । *उत्तरस्त्वगतिमान् भद्राहन्द्रस्य मदत्यनुमादेवत्राहव्यं
प्रेमध्वराय* एतेषु उत्तरो ऽगतिमान् भवति ।

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये प्रथमस्य

पञ्चमी कण्डिका समाप्ता ॥

*अतः परमगतिमन्तः स्तोभा ये तान्वक्ष्यामोव्यंजने प्र-
त्यये स्वरे गतिर्भवति* स्वरे तु प्रत्ययो गतिर्भवति ।
उदाहरणानि यथाट्टपाहो३३ अचा इहो३ई । *शाक्त्ये
प्रथमायाःसर्व उत्तरयोश्चकृमासत्यत्वश्हिरण्ययुश्च* उदाह-
रणानि यथा राजन्निति ट्टपो ऽऽहो३२ । अत्राऽयिहो-
पिर । गतौ । *अकक्षे सर्वे* अगता भवन्ति । *नेन्द्रसुत इन्द्र-
कीर्भिराद्यागमन्नियमते* एतेषु गतिर्भवति । हरि श्रीनिधने
सर्वा गतिर्भवन्ति । *घृतनिधनेत्यः सर्वासु मधुनिधनेऽत्यवर्जं

स्साक्षुष्टम्भे स्वादिष्ठाद्ययोरन्त्यो मद्गोप्रत्नं गौतमैत्यो
 वैष्टम्भे वयमन्त्यः सर्वासु कण्वेभिः प्रत्रः सधस्तोत्री-
 यान्तेनजातमविश्वशाशविस्तोत्रीयान्ते यदिन्द्रया-
 नपापत्वा देवान् गच्छेन्दुरिन्द्राय विश्वस्येशा-
 सहस्रधावाचः साम्न्यासोप्रियं देवाय विकोशः हा-
 रिवर्णं उलोककृमन्दानास्तैरश्वेप्रत्नामृतस्या ऽभी-
 शवे पुरूणि गृणा श्रीणन्तः समुद्रस्य पुना-

दैवोदाक्षारयोर्योक्तयोः स्वधाप्रत्यये माधुछन्दस उपस्वरं त्वया
 भूपन्ति सुपावसो पुनानाः सोक्षुष्टं मे स्वादिष्ठाद्ययोरन्त्योमद्गो-
 प्रत्नं गौतमै ज्योवैष्टम्भे वयमन्त्यः सर्वासु कण्वेभिः प्रत्रः सधस्तो-
 त्रीयान्ते न जायतविश्वशाशवि स्तोत्रीयान्ते यदिन्द्रया नपापत्वा
 देवान् गच्छेन्दुरिन्द्राय विश्वस्येशा सहस्रधा वाचः साम्न्यासो-
 मियन्देवाय विकोशं हारिवर्णं उलोककृमन्दानस्तैरश्वे प्रात्रमृत-
 स्याभीशवे पुरूणिगृणा श्रीणन्तः समुद्रस्य पुनानायामाद्यः
 सर्वासु स्वः पृष्ठे सर्वे नाभिसोमाध्वास्पायां विचे प्रत्यये पृश्नि-
 नि ज्येष्ठं य इन्द्रं तस्युदस्तेनसुपादब्धः सुष्टुणाप्रत्तं पुरूती-
 पादीये सर्वे रन्ध्रयोश्च सर्वे नोत्तरे वृषाअविं वाजजिति स-
 र्वेनरयिमचिक्र बरुणसाम्नि नर्योऽसु मदाधरुणं वन्तीय इन्द्रे
 सन्तु दे दिशकीरनाष्टृष्टाभिर्मधुपर्षि पृथुमगामोज्जोर्नभुरद्वादस-
 दधानुप्तिमौमध्यआविस्तुर्गोयतो व्रतानिहिन्वन्तुताभक्तयत्सो-
 योजतउदुक्षिपा अर्वाग्रथः सजूरश्वायन्तोनागोरयि मांशर्द्धपरिष्कृ-
 ष्वन्ति गृध्रः पूर्वयो हुम्माहिन्वन्विशीपोत्तरयो रन्त्योयो नौ
 चान्त्यः* ॥ * ॥

इति पुष्पसूत्रभाष्ये प्रथमस्य षष्ठी कण्डिका समाप्ता ।

नायामायः सर्वासु स्वःपृष्ठे सर्वेनाभिसोमाध्यास्यायां
 विचेप्रत्यये पृश्निज्येष्ठं य इन्द्रंतेःशुहस्तेनसुपाद-
 ष्थः सुघृणाप्रत्तंपुरुष्यातीपादीयेसर्वे रन्ध्रयोश्च सर्वे
 नोत्तरे वृषा अचिवाजजिति सर्वेनरायिमचिकवरुणसा-
 म्नि नयोप्सुमदाधरुणं वन्तीय इन्द्रेसंतु देदिशतीर-
 नाघृष्टाभिर्मधुपरिपृथुप्रगामांजोनभुवद्वादक्षंदधानुष्टि
 मौमध्य आविष्णुर्गायतो व्रतानिहिन्वंन्ताभक्तं य-
 त्सोयोजतउदुस्त्रियाअर्वाग्रथःसजूरश्वारन्तोनागोरयि-
 र्माशर्द्धपरिष्कृष्वन्ति गूर्दःपूर्वघोर्दुमाहिन्वाविशीयोत्त-
 रयोरन्त्यापोनौ चान्त्यः ॥ ६ ॥

दक्षणिधने गोषातिरिन्द्राय द्रोणे कार्त्तयशे सर्वे
 न तु विवसोः स्यामसुम्ने साकमश्व उच्चायामायः स-
 र्वास्वन्वत्र प्रथमतृतीयपञ्चमा नमधोस्तृतीयो लम्बे-
 सोममिन्द्राय शुक्रन्दुहुं हारायणेन्द्रं पवमान्यस्य व-
 रुणासामदिरोर्जुनो वैषश्चेपुनानायामन्त्योभासेऽकतु
 वित्तेनापवस्वमःहिष्टः सितेऽन्त्यः कौत्सेभितृतीया-

✽दक्षणिधने गोषातिरिन्द्राय द्रोणे कार्त्तयशे सर्वे✽ स्तोभा
 अगता भवन्ति । ✽न तु विवसोः स्याम सुम्ने✽ तुविशुम्नेवसोः
 स्यामसुम्ने इत्यपवादः । ✽साकमश्व उच्चायामायः सर्वास्वन्वत्र
 प्रथमतृतीयपञ्चमाः✽ । उच्चाया अन्यत्र प्रथमादयः स्तोभा अ-
 गता भवन्ति ✽न मधोस्तृतीयो लम्बे सोममिन्द्राय शुक्र दु-
 हुंहेहारायणेन्द्रं पवमानस्य वरुणासामदिरोर्जुनो वैषश्चे पुनाना-
 यामन्त्योभासे क्रतुवित्तेनापवस्व मःहिष्टः सितेऽन्त्यः✽ गाय-
 त्रीसामासिते अन्त्यः स्तोभोऽगतो भवति ✽कौत्सेऽभितृती-

यासुभौ स्तोभाविन्द्राय पूषाद्ययोः स्वादिप्रथमायाश्चो-
त्तरस्तःसखायः परित्यक्षः सैन्धुक्षिते तिस्रो-
वाचोत्तमायामन्त्यः पवस्वाद्यायाश्च मन्तेप्रदं पवमान-
गोभिः सुपादब्धोदुहानो दावसुनिधनेत्वःसोमान्त्यः
सर्वासु मदेषु गोपातिर्हाविष्कृते त्वःसोमाद्यान्त्ययोः
स्वादिप्रथमायाश्चोद्दक्षीय इन्द्रसुतायामुत्तरयोर्मैधे-
त्याप्रत्यये ॥ ७ ॥

सामराजेपवित्रेयामनाकृष्टो गौपूक्तेर्ष आमरुतां
धेनौ सर्वे त्वाष्ट्रीसाम्नोश्च सर्वे न हरिवत्सपवमानवा-
यायामुभौ स्तोभाविन्द्रायपूषाद्ययोः स्वादिप्रथमायां चोत्तरस्त-
ःसरवापः परित्यक्षः सैन्धुक्षिते तिस्रोवाचोत्तमायामन्त्यः प-
वस्वाद्यायां च मन्तेप्रदं पवमानगोभिः सुपादब्धोदुहानोदाव-
सुनिधने त्वःसोमान्त्यः सर्वासु मदेषु गोपातिर्हाविष्कृते त्व-
ःसोमाद्यान्त्ययोः स्वादिप्रथमायां चोद्दक्षीय इन्द्रसुतायामुत्त-
रयोर्मैधेत्याप्रत्यये* ।

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये प्रथमस्य
सप्तमी कण्डिका समाप्ता ।

सामराजे पवित्रायामनाकृष्टौगौपूक्तेर्ष आमरुतां धेनौ स-
र्वे त्वाष्ट्रीसाम्नोश्च सर्वे* स्वरयोस्वरयोस्त्वाष्ट्रीसाम्नोः सर्वे
स्तोभा अगता भवन्ति । नहरिवत्सम्पवमानमेवमादिष्वपवादः ।
*न हरिवत्सं पवमानवाचस्पतिः सोमस्यतिः सखेन्द्रस्य पुरः
सखयोर्वाचीने यज्ञं च ब्रह्मोद्दक्षं युक्त्वाश्रयागिरां बृहदाग्नेयं-

वस्यतिः सोमस्यतिः सखेन्द्रस्य पुरः साखायोर्वाचीनिं
यज्ञं च ब्रह्मोद्वशंयुंक्ष्वाह्यभागिरां बृहदाम्रेपेन्त्यो
यस्तेसोमसाम्नि गोपातिरुत्तरे जनित्रे पुरउत्तरयो-
रन्त्यः स्वर्वाभिधन इन्द्राय सशुक्रइन्द्रेस्तेसुतस्येन्द्रस्य-
यशस्यनुत्तो वैश्वामित्रेसरज्जार आभिधने तु प्रत्यये
पूर्वयोश्चाभिगीते प्रत्यय उद्धत्प्राजापत्ये सर्वे न नृभिः
शैखण्डिने सर्वे नपेत्वायदीपविनशीपतिः क्रन्देशुर-
इन्द्रस्या ऊवाभीके सर्वत्र न सुता इन्द्रायाछिद्रांजो-
रूपं सन्तनिपाश्वानामा उवा सर्वत्र न तालव्याद्या-
त्परमतिहारमेके विरते गतिलोपो न सन्धौ नृश्त्वाह-
रा ३३१ उवा ३२३ इणी ३२३४ यातृ ३ त्वाहरा ३३१

ऽन्त्योपस्ते सोमसाम्नि गोपातिरुत्तरे जनित्रे पुरउत्तरयोरन्त्यः
स्वर्वाभिधन इन्द्रायसशुक्रइन्द्रेस्तेसुतस्येन्द्रस्य यशस्यनुत्तोवैश्वामित्रे
सरज्जार आभिधने तुप्रत्यये पूर्वयोश्चाभिगीते प्रत्यय उद्धत्प्रा-
जापत्ये सर्वे ननृभिः शैखण्डिने सर्वे नपेत्वायदीपविनशी-
पतिः क्रन्दे शूरइन्द्रस्या ऊवाभीके सर्वत्र न सुता इन्द्रायाछि-
द्रांजोरूपसन्तनिपाश्वानामा उवा सर्वत्र न तालव्यात्* । ता-
लव्यात्परं आउवा गतिरेव भवति । अछिद्रादिष्वेव मनीषि-
ण इत्यत्र । ऋव्यात्परमतिहारमेके विरते गतिश्लोपी न सं-
धौ नृश्त्वाहरा ३३१ उवा ३२३ इणी ३२३४ यातृ ३ त्वा-
हरा ३३ उवा ३२३णी ३२३४ या३* तालव्यात्परं गते-
रतिहारमेको मन्यन्ते । तत्र च विरते गतिलोपः सन्धावलोपः
तत्रोदाहरणं तमेवअछिद्रादिष्वेवोदाहरणानि मनीषिण इति ।

उवा ३२३ णी ३२३४ या कृतिनिपरीतोत्तरयोः श्रायन्तः
 सर्वासु वत्सासु सप्तास्येभिर्ज्याकाः पवस्वाद्ययोरानु-
 हानस्यातीपद्मे पवस्वाद्ययोः सिमासु च छान्दसी-
 प्वाद्यायां यस्तेहरे संयोगे प्रत्यये घृष्टि सर्वेनवशि
 प्रत्यये नवशि प्रत्यये ॥ ८ ॥

वादौमन्तेनीचैः पुना प्रत्रं मृज्य सुपा पाहि प-
 रिधीं दुहे मशके ये पुनानायां प्रान्त्यपोः छम्भे वयं
 प्रत्रं राय आ सुता दक्ष्णैचानिन्द्रं तवात्वारंपर्षा

*कृतिनिपरीतोत्तरयोः श्रायन्तः सर्वासु वत्सासु सप्तास्येभि-
 र्ज्याकाः पवस्वाद्ययोरानुहानस्यातीपद्मे पवस्वाद्ययोः सि-
 मासु च छान्दसीप्वाद्याया यस्तेहरे संयोगे प्रत्यये घृष्टिमर्वे
 न वशिप्रत्यये न वशिप्रत्यये* ।

इति उपाध्यामाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये प्रथमस्य
 अष्टमी काण्डिका समाप्ता ।

गतागतं समाप्तम् । *वादौ मन्ते नीचैः पुनाप्रत्रंमृज्यसुपा-
 पाहि परिधीन्दुहेमशके समन्ते प्रस्तावादि नीचो भवति ।
 पुनानः सोमप्रत्रंमृज्यमानः सुपावमोपाहिविद्वस्माद्रससः
 परिधींरतिदुहानः । इमंस्तोमशकेमत्वा । *ये पुनानायां प्रा-
 न्त्यपोः* । उद्गीथे पुनानायां प्रथमांत्यपोः स्तोत्री यपोः स-
 मन्ते नीचीभवतः प्रसङ्गादेतदुक्तं । *छम्भे वयंप्रत्रंरायआसुता* ।
 महावैष्टम्भे वयं प्रत्रंमधरायाआकूहसुतासोम एतेषु प्रस्तावादि-
 नीचैः । *दक्ष्णै च *दक्ष्णै चेतितजातिग्रहणम् *आदंष्ट्रंष्ट्रयोः*

प्रान्त्ययोः शीयेविष्ययुंक्ष्व क्षितेशुभ्रश्रायः सः हिष्ठी-
यासितयोरय मपाहरिश्री लीयेयाभि सुतादिवः पी
विद्भाकू शुद्धीयेभिद्वेगिरिं पुरोजिप्र त्वाष्ट्रयोश्च सुता-
च प्रान्त्ययो राग्नेये पुरोज्याग्नि माशु नाध्वतवप्रसो-

प्रस्तावादिनीचो भवति एष उत्सर्गः । *अनिन्द्रन्तवात्वारंप-
र्यामांत्ययोः* अन मतिपेधे इन्द्रंविश्वा तवाइंसो आत्वाविशंतु-
अरन्तइन्द्रकुसये परीतोप्या मयमांत्ययोः एतेपुमतिपेधः ।
शीयेविष्ययुंक्ष्व उद्रंशीये विष्ययुंक्षाहिकोशिनामस्तावादि-
नीचैः । *क्षितेशुभ्रश्रायः सं* सैन्धुक्षिते शुभ्रमंधोरायःसमुद्रेति
च नीचैर्भवति । *हिष्ठीयासितयोरय* यद्वाहिष्ठीयासितयो-
रयंपूषेति नीचीभावः । *अपाहरिश्री* हरिश्रीनिघने अया-
चित्त इति च नीचैः *लीये याभिसुतादिवः पी* रोहितकृ-
लीये अयाचित्तः अभिद्रोणानि सुता इन्द्राय दिवः पीपूषं एते-
पु प्रस्तावादि नीची भवति । *विद्भा कू* राश्याकूपारे वि-
द्भाहित्वेति प्रस्तावादिनीचोभवति । *शुद्धीयेभिद्वेगिरिंपुरोजि-
म* शुद्धाशुद्धीयेऽर्धतोषानसातमांति द्वे आये स्तोत्रीये गि-
रिन्पुरुपुरोजितीमयमायां च प्रस्तावादिनीचैः । *त्वाष्ट्रयोश्च*
ऊर्द्धेहत्वाष्ट्रीसाग्नि आकारणिघने च पुरोजिमयमायां च प्र-
स्तावादि नीचैः । *सुता च प्रान्त्ययोः* सुतासोमायां मयमा-
न्त्ययोःस्तोत्रीयणोरूर्द्धेहत्वाष्ट्रीसाग्निप्रस्तावादि नीचं । *आ-
ग्नेये पुरोज्याग्नि* बृहदाग्नेये पुरोजि अग्निनर इति च नीचीम-
वति । *आयु* आयुमार्गवे च उषातादिषु प्रस्तावादि नी-
चं । *नाध्वतवप्रसोः* नः मतिपेधे । अध्वर्षोतवःपइन्द्रोमः

सनः पर्णंचाप्रसो पूक्ते शुभ्रमुच्चैनाया दक्षसः हि-
तयोः स्वादिमान्त्ये सः एदाभ्यस्तिष्वश्च पडन्ते तृ-
चयोर्द्वे पुनाच सेधे पुना परितवामंतवत् प्रत्नं प्रपिवा-
भिसोद्वेश्रीसदूमनेयं दासेचा ऽऽसितेपत्नं त्सुचे म-

सोमासोविसनइन्द्राय एतेष्वपवादः । *पर्णेच* विलम्बसौप-
र्णे च आशुभार्गवत् उत्तमर्गपिवादी द्रष्टव्यौ एतान्येव मत्युदाह-
रणानि । *अमसो* मसोमासोविपश्चित इत्यस्यापवादः । *पू-
क्ते शुभ्रमुच्चैनाया* गौपूक्ते शुभ्र मन्धे उच्चातेपुरानावि-
श्वअपाचित्त इति नीचीभावः । *दक्षसःहितयोः स्वादिमासे*
दक्षणिधनसःहितयोः स्वादिष्टयेतिमध्यमान्ते स्तोत्रीये नीचे
मस्तावे भवतः । *सःएदाभ्यस्तिष्वश्च* सःहिते विशेषः ।
अदाभ्यः पुरः तिस्रोवाच उदीरत इति च तृचयोर्मध्यमां-
सस्तोत्रीये नीचमस्तावे । *पडन्ते तृचयोर्द्वे* वपट्कारणि-
धने अभित्वापूर्वपीतयोवधुन्द्राणमिति च तृचयोर्द्वे द्वे आद्ये स्तो-
त्रीये नीचमस्तावे भवतः । *पुनाच* पुनानः सोमायां
वपडन्ते मस्तावादि नीचैः । *सेधेपुनापरितवामन्तवत्* उ-
त्सेधे पुनानः सौपरीतोर्पि च तत्राहःमोत्रिष्वेतेषु समन्तवत्
मस्तावादिनीचीभावः । *प्रत्नंपिवाभिसोद्वेश्री* उत्सेधे
प्रत्नपीपूषं मथमायां पिवासुतस्य अभिसोमासे इति च तृचयो-
र्द्वे द्वे आद्ये स्तोत्रीये श्रीणन्तइति च नीचीभावः । *सद्यनेयं*
ऊर्द्धसद्यने अयं त इति नीचीभावः । *दासेच* रात्रिदै-
वोसे चापन्तइन्द्र इति नीचीभावः । *आसितेपत्नम्* गायत्रीसा-
ऽऽसिते अयद्वन्धवसे इति नीचैः । *त्सुचेमन्द्र* यौक्तत्सुचेम-

न्द्रमन्तवदुक्थे प्रहिन्वोच्चैः शंकुन्यस्यप्येपसर्वः स्वयवा-
 श्वे पनकाण्वे श्यैतेद्वेषोनाविन्द्र क्रत्वायां च परम-
 ज्याः स्वादोर्वावृपुरोजीमा उत्वेति सर्वः पुरोजिगि-
 रिञ्जनित्र आर्षभश्येनयोः प्रान्त्येवायोर्द्धत्तैति वाग्नेभि-
 सोद्वे मान्यत्र लौशेगोविच्छयेनवदसाविमान्त्ये ऽस्यपी-
 त्वाकाशीते नवेमन्द्राभिमत्ससुपा मद्नेचा नुत्सोराजा

न्द्रयापोतिनीचैः । *मन्तवदुक्थे* वाईदुक्थेपुनानःसोपरीतोपि
 चतवाहश्मोवृचेपुमन्तवदुच्चनीचं । *प्रहिन्वोच्चैः* प्रहिन्वान इति
 वाईदुक्थेप्रस्तावादिर्दुच्चैः । *शंकुन्यस्यप्येपसर्वः* शंकुनिअस्य-
 पीत्वाएपस्यधारयेतिसर्वस्तृचोनीचप्रस्तावादिः *स्वयवाश्वे* श्या-
 वाश्वे स्वेद्विर्यं पञ्चतिस्वयशब्दोमन्द्रेनीचो भवति । *पनकाण्वे*
 काण्वेपनशब्दोनीचोभवतिमन्द्रस्वरे । *श्यैतेद्वेषोनाविन्द्रक्रत्वायां च
 परमज्याः स्वादोर्वावृपुरोजीमा उत्वेति सर्वः* श्यैतेयोनाविन्द्र-
 क्रत्वायाञ्च द्वेद्वे आये स्तोत्रीये परमज्याः स्वादोरिच्छेतिप्रथमावा-
 वृधानः पुरोजिप्रथमाइमाउत्वेतिसर्वस्तृचः एनेषु प्रस्तावादिनी-
 चैः । *पुरोजिगिरिञ्जनित्रे* उत्तरेजनित्रे प्रपुरोजितीगिरिनपु-
 रुनीचप्रस्तावादिः । *आर्षभश्येनयोः प्रान्त्ये* आर्षभे गोविच्छये-
 ने च प्रथमांत्ये स्तोत्रीये नीचप्रस्तावे भवतः । *वायोर्द्धत्तैति*
 वायोरभिक्रंदेशत्तैतिनीचैः । *वाग्नेभिसोद्वे* । वाग्ने अभिमोमाद्वे
 स्तोत्रीये नीचप्रस्तावे भवतः । *मान्यत्र* अन्यत्र मध्यमा नीचम-
 स्तावा । *लौशेगोविच्छयेनवद* द्रभ्याघातलौशेगोविच्छयेनवद-
 प्रथमान्त्ययोः । *असाविमान्त्ये* असाविसोमापालोशे मध्य-
 मान्त्ये नीचप्रस्तावादिः । *अस्यपीत्वाकाशीते* अस्यपी-
 त्वेतिनीचैः *नवेमन्द्राभिमत्ससुपा* उत्तरे मानवे मन्द्रया या अ-

रन्ध्रोत्तरवाजजितोर्योना वेतश्हवहेव्ये पुरोनदे पुना-
यामे पुरोयज्ञावृत्रवीरापारे ष्टे प्रयोनाचयं पृपुरः ऋषींश्च
साप्तमिक आयास्ये नुत्सस्तव कावरथन्तयोः सर्व-
त्रा मोस्वो ॥ ९ ॥

येपूक्तं द्वे साव्यामपो वैषश्वेजय उतोतः शवे नेन्द्रः
कलेर्पा प्रान्त्ययो राकूहचिपघृतनिधनाश्वसाध्यानां द्वे

भिसोमामदसरासः सुपावसो इति नीचैः । मद्देच पौरुमद्देच एता-
न्येन्नोदाहरणानि । अनुत्ससोराजा अन् उत्सोराजादेव इति
चात्रापवादः *रन्ध्रोत्तरवाजजितोर्योनौ* उत्तरे ऋक्तो रन्ध्रवा-
जजिति च योनावेव प्रस्तावादिनीचैः । *एतश्हवहेव्ये* इहव-
द्वामदेव्येपतमुःयोमिति नीचैः *पुरोनदे* नानदे पुरोजितीनीचैः*
पुनायामे* उत्तरेयामे पुननो अक्रमीदभीनीचैः *पुरोयज्ञावृत्रवी-
रापारे* पर्याकूपारेपरोजितीयज्ञायसवृत्रघ्ने वीराय सदना इति
एतेषु नीचैः प्रस्तावादिः *ष्टे प्रयोतौ* वयमेनवासिष्ठयोनावेव
मथमायां नीचीभावः *अयं पृपुरः ऋषींचे* अयं पूषा पुराजिती-
तिनीचैः । साप्तमिक आयास्ये सर्वप्रस्तावादिनीचैः *अनुत्सस्तवश्च
अन्प्रातेपेध उत्सस्तवाहं सोमेति च प्रतिपिध्यते *कावरथन्तरयोः
सर्वत्र* कावेरथन्तरे च सर्वत्र प्रस्तावादिनीचैः । अमोस्वो प्रो
अपासीदिति कावेस्वोवारथन्तरे प्रतिपेधः । प्रस्तावाधि-
कारः समाप्तः ।

इति उपाध्यायानातशतुक्रते पुष्पसूत्रभाष्ये प्रथमस्य

नवमी कण्डिका समाप्ता ।

येपूक्ते द्वे साव्यम् अतः परं उद्गीथाधिकारः । उद्गीथे असा

सङ्घनेयं दासे च कौत्मलान्धीकावाभीकसोमर्षभमरु-
तां योनौ प्र मरुतां चत्वारिन्द्रमलीये प्र बाहे स्तृणन्ति
देवमपां न ककुभे त्व५ सर्व उग्रं कदानत्वद्ग्रहणात्
सेरयिमिन्द्रासर्षोभियो भरे स्थूरमेवासर्षो योनौ प्र-

शुर्मदायामाद्ययोरुद्गीथस्तोत्रीययोरुद्गीथादिनीचैः । *अपौवैषध्वे* ।
वैषध्वे अपोवमानोनीचैः । *अपउतोः* । संजये उतोउत्पु-
पूर्णा इति नीचैः । अतः परं सर्वत्रोद्गीथाधिकारोऽनुवर्चनीयः ।
शवै । शैशवै उद्गीथादि नीचैः । *नेन्द्र* । सन इन्द्रः इन्द्रश्च-
सोमः । *कलेर्षात्पान्योः* । शाकले अर्षा सोमार्षा प्रथ-
मात्पयोः स्तोत्रीययोरुद्गीथादि नीचैर्भवति । *आकूद्विषघृतनि-
धनाश्चसाध्यानां द्वे । *आकू पारे सौहविषेघृतनिधन आश्वे सा-
ध्यानां द्वे आद्ये नीचोद्गीये भवतः । *सङ्घनेयं* । अर्द्धसङ्घने
अयंरणायते सुत इति नीचैः । *दामे च* रात्रिदैवोदासे
च पूर्वशब्दोनीचैः । *कौत्मलान्धीकावाभीकसोमर्षभमरुतां योनौ
म* कौत्मलं वहिष आंधीगवे कावे आभीके यस्ते सो-
मसाम्नि ऋपभे पावमाने मरुताधेनौ एतेर्षा योनावेव प्रथमा-
यां उद्गीथादि नीचैः । ऊहगीतौ प्रतिविध्यते । *मरुतां च
चत्वारि* मरुतां धेनौ च चत्वार्यन्वा अनुद्गीथादिरपि व-
चनात्नीचैः *इन्द्रमलीये प्र* इन्द्रमच्छरोहितकूलीये प्रथमायामे-
वोद्गीथादि नीचैः । *बाहे स्तृणन्ति देव मपां न* । ऐधमवाहे स्तृ-
णन्ति वहिः देवं देवत्रा अपां न पातमिति नीचैः *क-
कुभेत्वं७सर्वः* । त्रैककुभे त्वमद्ग्रमश७तिप इति सर्वमेवोद्गी-
थादिनीचैः । *उग्रंकदानत्त्वद्ग्रहणात्* । उग्रन्तत्यत्येतेकदानः
शुश्रवनत्वद्वयो एतेर्षा ग्रहणात्नीचीभावः । *सेरयिमिन्द्रासर्षो-

रे च वृजिगेप्र पर्णे सोमवरुणा स्वारे योनावाद्ययो-
 मरुर्देवानामृतीदिविशुम्ना मित्रे दिविशुम्ना स्पष्टे पृ-
 श्चिन्येकर्चे पुनानायामन्तवत् पर्यामैतयोर्देर्घं चैवम-
 भिसोम योनौ मान्त्वे यज्ञासर्वः क्षितेचामदाप कण्व
 भियोः । एडकौत्से रयिमर्ष इन्द्राय सोमपातव इति सर्वस्तृचः
 अभियोनिमिति च नीचीभावः । *भरे स्थूरमेवासर्वः* । सौ-
 भरे स्थूरं न क्वचित् बाह्यसिबीरयूरिति एतेपूद्गीथादिनी-
 चैः । *योनौ भरे च* । सौभरे योनौ मध्यमायां उद्गीथादी
 प्रतिहारे च नीचत्वं । *वृजिगे प्र* आजिगेवृषा च मध्यमायां
 उद्गीथादिनीचैः । *पर्णे* विलम्बे सौपर्णे उद्गीथादिनीचैः ।
 उच्चादिपु । असोमवरुणासोमं पवित्रे वरुणायेति चापवा-
 दः । *स्वारे योनावाद्ययोर्मरुर्देवानामृतीदिविशुम्ना* । *स्वा-
 रे सौपर्णे नावाद्ययोः मरुत्वते च देवानां सुप्ते । ऊती दिसदा-
 दिविसद्भूमिशुम्नानिमान् एतेपूद्गीथादि नीचैः । *मित्रे दिविशु-
 म्नास्पष्टे *सौमित्रे दिविसद्भूमिशुम्नानिमान् अस्य मन्त्रेति द्वेस्तो-
 त्रीये नीचादपः । *पृश्चिन्येकर्चे* । पृश्चिननि एकर्चे दुहानायां
 एतवाहाः*मोमेति च नीचैः । *पुनानायामन्तवत्* । उद्गीथादे-
 नोचीभावः । *पर्याम* । परीतोप्यां पृश्चिननि मध्यमायां उ-
 द्गीथादिनीचैः । *एतयोर्देर्घं चैव* । देर्घश्रवसे च एतयोः
 पुनापरीतोपितृचपोरेवमेव पृश्चिनवद्दुद्गीथादिनीचीभावः ।
 अभिसोम । अभिसोमायां देर्घश्रवसे योनौ मध्यमायां
 उद्गीथादेर्नीचीभावः *योनौ मान्त्वे* । देर्घश्रवसे योनौ
 मध्यमांसे स्तोत्रीये नीचोद्गीथे भवतः । *यज्ञा सर्वः* ।
 यज्ञायज्ञेति तृचं देर्घश्रवसे सर्वं उद्गीथादि नीचैः । *क्षिते
 च* । सैन्धुक्षिते च उद्गीथादिनीचैः । *अमदाप* । अ-

बृहत्युपोत्तमश्चावृद्धाद्यपादाद्यश्रहस्ये च बृहत्प त्रिष्टु-
 षातिछन्दसोः साहीयेऽग्नेत्वंसर्वा विच्छन्दःसु च व-
 त्सासु योनौ च प्र शनवार्शपोरनूनेऽस्मद्ग्रहणा द्वर्णंच
 न सोम ज्ञियर्धुं विशीये प्र क्रोशौपगवोत्तरवैष्णवैक-

सान्पश्युर्पादोपेति प्रतिषेधः । * कण्वबृहत्युपोत्तमं * सर्व उद्गी-
 यादिनीचं भवति । च शब्दाद्बृहतीये । अष्टद्वादिकि ? एतदेव
 अपदादित्वं चावृद्धादि यदि भवति तदाप्युद्गीये नीची भ-
 वति । * रहस्ये च वृहति* । रहस्यविषये उद्गीथादिनीचैः ।
 * अत्रिष्टुवतिछन्दसोः* त्रिष्टुभि अतिछन्दःसु । वृह-
 ति उद्गीयादेर्नीचीभावप्रतिषेधः * माहीयेऽग्नेत्वंसर्वः* स-
 त्साहीये अग्नेत्वं नो अन्तम इति तृचे सर्वत्र उद्गीया-
 दिनीचैः । * विच्छन्दःसु च वत्सासु* । नित्यवत्सासु वि-
 छन्दःसु सोमउष्वा । पञ्चस्ववाजमातप इति च उद्गीया-
 दिनीचैः । * योनौ च प्रानित्यवत्सासु मथपायामुद्गीयादि-
 नीचैः । * शनवार्शपोः* । गायत्रीसामौशने वार्शे च उद्गी-
 यादिनीचैः । * अनूने* । ऊने पादे शनवार्शपोरेव प्रतिषे-
 धः । प्रेष्ठुवः प्राणाशियुरेति च । * अस्मद्ग्रहणात्* । वार्शे
 अस्मभ्यं सोमविश्वत इति ग्रहणाग्नीचैः । * वर्णे च* रहस्ये
 च शाकरवर्णे उद्गीयादिनीचैः । * न सोम* । अर्पा सोमा-
 यां प्रतिषेधः । * ज्ञीयर्धुं विशीये मन्विशोविशीये यज्ञायज्ञी-
 यर्धुं मथपाया उद्गीयादिनीचैः । * क्रोशौपगवोत्तरवैष्णवै-
 कचेतृचहवदेव्यरुणयव बाजीयादारुच्छद्दीपपद निधनचित्रपं-
 ययुञ्जयामानां विपर्ययो यथा योनौ* । * क्रोश अप-
 गवोत्तरे वैष्णव एकचे सोमउष्वायां तृचस्ये उहवद्गामदेव्ये

र्चतृचहवद्द्वैव्यवरुणयववाजीयादारसृष्टुद्धीय पदानिघ-
नचित्रपङ्कयुष्णयामानां विपर्ययो यथा योनौ ॥ १० ॥

ग्रहणानि श्यैते योनौ प्ररे वाहे शृङ्गे वत्सायां कम-
श्चे च पूर्वं वृहतिचायोनौधः सन्तनिनि पूर्वैष्ठ-

एतमुत्पायां वरुणसाम्नि ज्योतिर्गङ्गायां ईनिधने मार्गोयवे परि-
प्रियायां रायो वाजीये स्वासु आदारसृष्टि पवमानस्य जिघ्रगा-
दिषु शुद्धाद्युद्धीये अभिनोवाजसादिषु । अतीपङ्के यद्दिन्द्र चि-
त्रायां । यवरावे अर्पा सोमायां यामे आयङ्गौरिति एतेषु च
यत्र योनौ उद्गीथादिनीचैस्तत्र ऊद्गीतौ उच्चैर्भवति यत्र
योनौ उद्गीथादिरुच्चैस्तत्रोद्गीतौ नीचैर्भवति एवं विपर्ययः ।
इत्युद्गीथाधिकारः ॥ १० ॥

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये प्रथमस्य

दशमी कण्डिका ॥ ७ ॥

ग्रहणानि । इदानीं संकरे एव ग्रहणं निवर्तते इदानीं संग्रहः ।
नैकवत् उच्चावचग्रहणानि वार्त्तिष्यन्त इति वाक्यशेषः । *श्यैते
योनौप्ररे* । श्येते योनौ प्रथमायां प्रतिहारादि नीचैः सहस्रेणेति ।
वाहे शृङ्गे वत्सायाम् । ऐधमवाहे गौशृङ्गे च नित्यवत्सायां च
योनौ प्रथमायां प्रतिहारादि नीचैः ऐधमवाहे तु समानत्वात्पाद-
स्यार्थात्तिष्ठन्वापि । *कमश्चे च पूर्वं* । माकमश्चे च पूर्वं यो-
नावेव प्रथमायां स्तोत्रीयायां प्रतिहारादि नीचैः । *वृहति च* ।
वृहति च सर्वत्र प्रतिहारादि नीचैः । *अपोनौ* । योनौ तु प्र-
तिपेधः । *धः सन्तनि* । शुभ्रमश्व इति सन्तनिनि धः शब्दो-
नीचैः ऋकभुवादितीर्थः शब्दस्य नीचीभावः प्राप्तः उदात्ताच्च

वहुवाद् गृह्णतसुम्ना वृलीयेमरु हविष्यज्ञापस्वामृ-
तेसु मार्गीद्वितीये प्रसोप्रास्य द्वे देचस्वपुं सर्वास्विन्द्र-
क्रतुमध्यमायाश्च श्नौष्ट उत्तमास्त्रयः प्र द्वौम शीये ब्र-
ह्मायूधेगिरां मीढमानवपोस्तृतीयो दावसुनिधन

परमस्तरमुचीभवतीति उचीभावः प्राप्तः । न चतुर्थहकाराघो-
षादयञ्चारवचीति नीचीभावः प्राप्त एव पुनर्गृह्यते परिमंखंगा-
गार्थं युक्तः सैधुक्षितादिषु धः शब्दो न नीचैर्भवति *पूर्वे ष्ट-
बहुनाई* । पूर्वे वासिष्टे बहुवाईशब्दो नीचैः सिद्धग्रहणात्
इहैव सता तृतीयादि नीचैः अन्यत्र न भवति यथा एकाक्षर-
णिधनेयौधाजये *गृह्णतसुम्ना *गृह्णं उतज्जाता सुम्नापयनूनामि-
ति च नीचैः *वृलीये मरु वृषापवस्वायां रोहितकूली-
ये मरुत्वते च मत्सर इति नीचैः *हविष्यज्ञापस्वामृतेसु*
यज्ञायज्ञीपनिधने सौहविषे एकाक्षराणि उदाहरणानि परिप्रथन्वा
स्वादुः अमृताया इन्द्रस्ते सुतस्य एतेषां नीचीभावोऽधिकारा-
त् । *मार्गी द्वितीये प्रसोप्रास्य द्वे* मार्गीयवे द्वितीयपादा-
दिः नीचैः प्रसोविषश्चित इति मध्यमायामस्यप्रव्रोते द्वयोः
*द्वे च स्व*सर्वास्विन्द्रक्रतुमध्यमायां च* पौरुमीढे च स्वमहमश-
शसिप इति सर्वासु स्तोत्रीयासु इन्द्रक्रतुमध्यमायां द्वितीयपा-
दादि नीचैः । *शनौष्टउत्तमास्त्रयः प्र* श्नौष्टे उत्तमास्त्रयः
पादाः प्रथमायां स्तोत्रीयायां नीचादयो भवन्ति । *द्वौम
*मध्यमायां स्तोत्रीयायां उत्तमौ द्वौ पादौ नीचादी भवतः ।
*शीये ब्रह्मा यूधेगिरां *बद्धशशिये ब्रह्माणस्त्वाशतक्रतो यूयेन
गिरामुपश्रुतिं च एते नीचादयः । *मीढमानवयोस्तृतीयः *पौ-
रुमीढे पूर्वं मानवे च तृतीयापादादि नीचैः । *दावसुनिध-

पूर्वजनित्रजंभ शुद्धीय विशीयष्णवैकचौरुक्षयौकोनि-
धनेषु च नौगोजीच नयेच तृतीये तृतीयं तुरीयमर्पा-
पौशिक्षिमानो गवे तृतीयो नतरदर्पाकरेभि प्ररेवैय-
श्चे नौ ष्ट्रैकेनीचैः पृश्निनिपृताच हविषेन्द्रि-
भिरित्यभिगीतमेकेदंष्ट्र उत्तरेविकृतस्ताघोचरेद्वेपार्थ

नपूर्वजनित्रजम्भशुद्धीत्पविशीपवैष्णकचौरुक्षयौकोनिधनेषु च
नौ* दावमुनिधने पूर्वे जनित्रे बृहन्निधने वार्कजम्भे पदनिधने
शुद्धाशुद्धीये त्रिशोविशीये एकर्चे वैष्णवे औरुक्षयेऔष्णहऔ-
कौनिधने । एतेषु तृतीयपादादिर्पोनावेवनीचैः ऊढगीतौ प्रति-
पिध्यते *गोजीच* । औकोनिधने गोजीरयेतियोनावेव पहणाञ्जी-
चैः । *नवे च तृतीये तृतीयं* । पूर्वे मानवे तृतीये पादे तृतीयम-
क्षरं नीचं भवति । *तुरीयमर्पापौशिक्षमानः । *अर्पामित्रस्यपौ-
शिक्षमानः । अर्पामित्रस्य पौरो अश्वस्याशिक्षाणो अस्मिन्मा-
नो अज्ञाता एतेषु मानवेतृतीयेपादे एव च तुर्यमक्षरं नीचं भवति ।
*गवेतृतीयः । *गौगवे तृतीयपादादिनीचैः । *नतरदर्पा* ।
तरसमुद्रमर्पामित्रस्येति च गौगवे न नीचैः । *करेभि* । शार्करे-
अभि ब्रजन्तस्तिपं इति नीचादिः । *गरेवैयश्चेनौ* । वैयश्चे-
प्रतिहारादौ योनावेव मधमायां नीचीभावः । *ष्ट्रैके नीचैः* ।
वैयश्चे द्वितीयायां स्नोत्रीयायां धियाशविष्टेतिष्टशब्दं एके
नीचैर्मन्यन्ते नतु ग्रन्थकारस्याभिमतं । *पृश्निनि पृता च *पोरा-
जायां पृश्निनि पृतनापिति एके नीचैर्मन्यन्ते नतुग्रन्थका-
रस्याभिमतम् । *हविषे द्विभिरित्यभिगीत मेके* सौहविषेनृभि
र्यमाणो आद्रभिरित्यभिगीतमेके मन्यन्ते ग्रन्थकार उद्धातमेव ।
दंष्ट्रउत्तरेविकृतस्तावः अष्टादशे उत्तरे अविकृतः प्र-

एकंष्ट्रे नित्रे च जनितेति ङ्ङीये पप मृजस्तंस्त्रि
 मातधीति वारेचायाऽप्यावसधमा सुर्य सवनाजन
 गृहक्षंम श्वाङ्काराद् वृद्धन्धानोनाजापोरोपमग्नि-
 मित्पुत्तमाश्चत्वारस्तमसे योनौ यौ द्रायुत्तरा वहश्च

स्तावो भवति विकारवचनादाविकारवचनात् अविष्कृत इय-
 वाच्यम् । तदुच्यते कथं नुचतुर्थोद्यस्य अभ्युद्गहस्य मयगोद्यध-
 म्मः स्यादिति । तेन किं सङ्हिते स्वादिष्टपेक्षत्र दिशब्दस्य
 उदात्ताद्य परमुच्चीभवतीति उच्चीभावः सिद्धोभवति यथा
 उद्गङ्गीये गापन्तिस्वेति यशब्दस्पोच्चीभावः । *अक्षरे द्वे पार्थे-
 *पार्थे वृषाशोणादिषु पादेषु द्वे अक्षरे नीचे भवतः । *एकंष्ट्रे
 *इहवद्वासिष्टे वृषाशोणादिषु पादेषु एकैकमादौ नीचं भवति ।
 *नित्रे च *जनित्रे च पादादावेकैकमक्षरं नीचं भवति जनित्रे-
 ति द्वे *जनित्रेन्द्रस्य जनितादिव जनिताग्रेरिति च द्वे नीचे भवतः
 ग्रीयेवयमृजस्तंस्त्रिस्त्रिमातधीति मङ्गा पङ्गीये *वयममृतं ऊर्जनिपातं
 उद्गमिच अनुमातरं यत्तेधीति एते शब्दा नीचादयो भवन्ति । वारे-
 चायाःपूर्वे वारवतीये चागाद्यानिषा घापोः पाहितदामिति च घा-
 शब्दो नीचैः अकारस्योपरिष्ठाष्टोपं वक्ष्यति लोपालोपप्रकरणे ।
 च्वाचसधमारमासुर्गमवनाजनगृहक्षंमश्वापिकारात् *च्यावने इमा-
 ध्रममधमादे अमुर्वस्य सवनामानुषेपु जनपत प्रशस्तं गृहपतिमप्युं
 मतिचक्षंमशब्दश्वापिकारात् पचन्माचपेभा एते शब्दा नीचादयो
 भवन्ति । एद्दं धानोनाजापोरोपमग्निमित्पुत्र माश्चत्वारः एद्द-
 भवति वक्ष्यमाणेषुदाहरणेषु धानो नाजापोरोपा परिपार्ई दुहानो
 नार्ईषपोत्तप जाइतीवो पोदीर्पजिनं दुरोपं अग्निंर इतिगृचे-
 उत्तमाः पादाः ध्वारो वृद्धा भवन्ति दक्षाभ्यो मेदो पूरीनो तृतीया

नैपोर्जांमहस्ते महाचान्त्या प्रघृतवनिश्रीरेभद्रादेवे
 पुरुदानामृगौग्रहणं प्रवतिपादादौ द्वेमध्ये चेदुर्यु-
 वमन्द्रोशैकमन्यत्र सप्त हेत्वसंयुक्तपादादौ द्वे मध्ये-
 योनित्रवरथ्ये मेरुमन्यत्र गांष्टप्रतोद् पुष्प धर्मावि-
 धर्मपाद्वर्षसन्तन्यवाजं सदाविनरे परमख्याः पुत्र-
 स्य मत्सरासौमित्र संकृतिवात्सप्रदं प्रोत्तरभ्राजकी-
 र्थ्यशः संप्रसर्पभद्र श्रेयोद्वयवर्तकनृपांजोरूप ह-
 स्थानां पादानिदिर्यथर्चद्वाशोत्तरे ऽछिद्ररपिष्ठयो-

एते शब्दा वृद्धा भवन्ति । तपसे योर्जा दौ द्वयुत्र रोसहोदैर्घतमासपो-
 नोस्वामुन्टचेपिवासोभापांमतिस्तोत्रीपंड वरी दौ द्वौ पादौ नीचादी
 भवतः । अहं च अहंशब्दस्य त्वाह्मीमोस्य नमहोदैर्घपम एवग्रहणम्
 अहं सोमरारणेति नीचैः *नैपोर्जांमहस्ते महा चांसा *नैपातिथेऊ-
 र्जांनपातं महस्तेसतो महाचांसा महादेवानाम सूर्य इति एते नीचाद-
 यः *प्रघृतवन्ति* आत्वामनवतु प्रयता ऊर्जांनपातं छतंडं रूप-
 मीकेवानिच एतेशब्दानीचैः *श्रीरेभद्रादेवेपुरुदाना*श्रापंतीये
 भद्रा इंद्रस्य देवेभ्यो मधुमत्तरः पुरुमशस्तम्रनेपयानापवारियाणी
 इतिप्रतिहारे नीचादयः *अमृगौ ग्रहणं* द्वितीयोऽमुदमृगशब्दस्य
 ग्रहणात्त्रिचीभावः *प्रवतिपादादौ द्वे* प्रवद्गार्गवे पादादौ द्वे
 अक्षरे नीचे भवतः । *मध्ये चेदुर्युवमन्द्रोशै* पादमध्ये च द्वे
 द्वे अक्षरे नीचे भवतः । इंदुरिन्द्रा इ युगति भा इ नुशने इ वा इ
 एकमन्यत्र अन्यत्र पादमध्यादौ एकं नीचं भवति । *स-
 सहेत्वसंयुक्तपादादौ द्वे* सप्तहेतुसंयुक्तपादादौ सुक्त्वा यथा
 त्वामिद्धि त्वा वृत्रेषु काष्ठासु एतान्मुक्त्वा अन्यत्र पादादौ द्वे द्वे
 अक्षरं नीचे भवतः *मध्ये योनिं प्रवरथ्ये* पादमध्यादौ च द्वे

श्वानः श्यासनेम रीक्षस्थानयोश्चामीद्वां नहिरिक्षे

द्वे असरे नीचे भवतः । पोरनिश्मृतस्य रत्रवज्रहाशरष्टिश्चमई ।
 *एकमन्पत्र *अन्यत्र पादमध्यादौ एकमसरं नीचं भवति *गो-
 प्तमतोदपुष्पधर्मविधर्मपार्श्वसंतन्यवाजस्रदोपिनरेपरमज्याः पु-
 त्रस्यमत्सरासौमित्रसंकृतिवात्सप्रदः द्योत्तरभ्राजकीर्त्ययशः सःम-
 र्पभद्रश्रेयोऽश्वव्रतैकवृषांजोरूपहस्त्रानां पादादिर्षथर्च *गोष्ठे
 मृज्यमानः प्रतोदे श्रीणंतः अर्कपुष्पे तवाहश्मोमादिपु ध-
 र्मविधर्मणोः (यवस्वसोममहांसमुद्रः महेदक्षाय) स्वासु गाय-
 त्रपार्श्वे मोपुत्वादिपु संतनिनि अस्ताविनमन्त्रादिपु । अवा-
 जं सन्तनिनि वाजेदर्पीतिप्रतिषेधः सदोविशीये आनोवि-
 श्वादिपु नरे सदोविशीये प्रतिषेधः न प्रतिहारे
 परमज्याः पुत्रस्य शवमोमत्सरासः एतेषु पादादेर्नीचीभाव-
 प्रतिषेधः । सौमित्र इन्द्राय सापमं कृति निपरीतोप्यादिपु वा-
 त्समे सोमः पत्रतापां दःद्रोत्तरे तवाहश्मोमादिपु
 भ्राजे अस्य मरुतापां महादिवाकीर्त्ये श्रावन्तादिपु
 वृतीये संसर्पे उत्सोदेशापां भद्रे स्वासु श्रेयमि पवस्वमोमग-
 न्दयन्तिवति । अश्वव्रते अभिवाजी विश्वरूपः एकटपे अ-
 भिमवापां अजोवैरूपे अभिमोमासः इत्याशृहदोपशापां सु-
 क्षासोमादिपु एतेषु पादादि यथर्च भवति *गवां चोत्त-
 रे* गवां द्यो च उत्तरे स्वादिष्ठपापां यथर्च पादादपः
 आछिद्ररपिष्ठपोश्च आछिद्ररपिष्ठपोश्च पादादिर्षथर्च भव-
 ति *अनश्यासनेम* अश्यामवाजमने मवाजइतिच न यथर्चवि-
 तौ *रीक्षस्थानपोश्च* अन्तरिस्तदेवस्थानपोश्च पादादिर्षथर्च
 गवति अभिसोमादिपु परीतोप्यादिपु *अमीद्वाभ्राहोवृते* मी-

नहारेत्समाराराय आकुदेवानग्निं स्तोभानाश्चावक्ता
 तविमायाविन उक्षाचैके भासे चानासन्पुरः सुताप-
 रिघज्ञोच्चैर्वरीषवे गांवर्त्तं सत्पर्णं सद्भ्यां वर्णं सघष्टम्भे
 नः सौमैधे हरिं हिष्टीये वने च रन्ध्रोत्तरे येमागौ-
 तमे ष्टम्भे च रुते च न किस्त्यगोष्टार्कपुष्पयोर्लवणरूणा-

द्वान्तसग्निः न हि तद्वन्यदिति च अन्तरिक्षे न यथर्च । *नहारेत्सरारा-
 य आकुदेवानग्निम् *वत्सरासः राय आकुद् इति च देवानागच्छन्तु-
 आग्निं आग्निः यज्ञेषु । एते शब्दाः प्रतिहारे अन्तरिक्षे न यथर्च *स्तोभा-
 नां च * पदस्तोभानां च पादादिर्यथर्च * अवक्तान्तविमायाविनः *
 वक्तापतिः तविष्यमाणः मायाविन एते न यथर्च । *उक्षा चैके *
 उक्षामिमेति एके न यथर्च मन्वन्ते । *भासे च *दशस्तेभे-
 भासे च पादादयो यथर्च *अनासन्पुरः सुतापरियज्ञा * अनुआ-
 सन्नः पात्रं पुरोज्जतीसुतायमादपरिमतेयज्ञापसांस्त्विति च एतेषु न
 यथर्च *उच्चैर्वरीषवे *आमहीषवे वरिवोवित्परिस्रव इत्युच्चैः *गां-
 वर्त्तं *अभीवर्त्तं गांन्वचर्पणीसहमित्युच्चैः । *सत्पर्णे * स्वार-
 सौपर्णे ऊनीसदादिविसद्भूमिसत्त्वशब्द उच्चैः *मज्जावर्णे *शा-
 करवर्णे दिविसत्त्व अस्मभ्यं सोमासच्छब्दोभ्यंशब्दश्च उच्चैः ।
 *सघष्टम्भे * मत्रं सघस्थमिति सघशब्दोमहावैष्टम्भ उच्चैः ।
 *नः सौमैधे *मैघातिथे पुनानः सोमेति नः सोमशब्द उच्चैः
 *हरिं हिष्टीये *षद्वाहिष्टीय परित्स्वर्द्धितं हरिमित्युच्चैः *वने
 च रन्ध्रोत्तरे * अक्ष्णोरंध्रेवृषो अचिक्रदद्वन इत्युच्चैः *ये मागौ-
 तमे *उभयतः स्तोभे गौतमे समुद्रस्याधिविष्टमेमनीपिण इति ये
 मा इत्युच्चैः *ष्टम्भे च *महावैष्टम्भे च येमा उच्चैः *रुते च नकिः
 *मारुते च नकीराया इत्युच्चैः । *स्त्यगोष्टार्कपुष्पयोः * मृज्य-

साम्नि ष्यन्वृस्पत्ये द्विपदासु च वाजजिति विकर्णेचा-
तिछन्द सु च देव्ये ऽर्पाव्रतयोर्गवाश्च पूर्वं लेये योञ्चा-
दिर्षस्याछोत्तरयो.परिमत्नायां च ॥ ११ ॥

नीचात्परः प.पेधमैधदैर्घवैयश्चपृश्निनकौल्ममद्र-

मानः सुहःस्येतिस्त्वशब्द उच्चैः । *लवरणसाम्नि *वरुणसाम्नि
रीय पिशङ्ग बहुल पुरुस्पृष्टामितिल शब्द उच्चैः । *ष्वन्वृस्पत्ये*
दाशस्पत्येवारिवःकृवणन्विति उच्चैः । *द्विपदासु च वाजजि-
ति* द्विपदासु च परिमधन्वाया वाजजिति अविशेषो-
पदेशात्सर्वे पादादय उच्चैः । *विकर्णेच* विकर्णे च श्रा-
यन्तादिषु सर्वे पादादय उच्चैः । *अतिछन्द सु च देव्ये*
पञ्चनिधने वामदेव्ये त्रिकद्रुकाया पादादय. उच्चैः । *अर्पा
व्रतयोः *पुनानः पुरोजिसोः सर्वे पादादय उच्चै । *गवा
च पूर्वं *पुनानः सोमाया सर्वे पादादय उच्चैः । *लेयेयोञ्चा-
दि र्षस्याछोत्तरयोः *परिमत्नाया च *कालेये सर्वत्र तृती-
ये पादे तृतीय पर्व चतुर्थात्स्वरादारभ्यते एष उत्तमर्गः । एतेषु तु
उदाहरणेषु तृतीयायात्स्वरादारभ्यते यस्याय विश्वा अपा अछा-
न.शीरशोचिपमिति च एतयोस्त्वृचयोः उत्तरयोः स्तोत्रीययोः उ-
दाहरणानि मधुमन्तवृत्तमये वृष्टिप सहसोजातमृतोमर्सेष्वपरीतोप्या-
चरियोअप्पु च मत्रन्ध्यायावरुणत्राजि य एते तृतीयस्वराभ्याः ।
इति उपायायाजातशत्रुकृते पुष्पमूत्रभाष्ये प्रथमस्यै-

कादशी कण्डिका समाप्ता ॥

नीचात्परः पः पेधमैधदैर्घवैयश्चपृश्निनकौल्ममद्रस्थानेषु
निपेधे मेषातिथे दैर्घश्रवसे वैगन्धे पृश्निनि कौल्मले पौरुम-
द्रे देवस्थाने एतेषु नीचात्परः पः शब्द उचीभवति । अपो

स्थानेषु सिनिहतमसङ्घितं पृश्निदैर्घयोर्जातिभि-
 या सिते स्रयातमापुरुसुतमूसदोविशीयाष्टेरूपे-
 षु कौधषष्टममह-दसवैयश्चत्वाष्ट्रीसामार्द्धद्वयैत
 साध्राणां यथर्चस्तृतीयोदादिरशुष्टभारत्नधानह्यना-
 रत्नधावैयश्चे वाशेचाऽपुनामान्त्ययोरुभयं प्रान्त्ययोः
 पूक्तेचापरिप्रिवृषामोच्चाद्ययोर्वादिर्गीथादिर्दनादिश्च

वमानोर्भर्षीति एतेषु सामसूचीभवति । *सिनिहतमसङ्घितं
 पृश्निदैर्घयोः* अपोत्रसानोर्भर्षीतिशब्दोऽसधीयमानो
 निहन्यते सन्धौ तु उचीभवति पृश्निदैर्घयोः साम्नोः *जि-
 तिभिया* वाजाजति पवमानभ्यर्षीतिभियाशब्द उच्यैः ।
 सितेस्रयातमापुरुसुतं आसितेद्वैर्घ्यपञ्चस्वयायओजिष्ठस्तम-
 त्स्मत्त्रायः पुरुमइमार्पितृसृतां एतेषु द्वे द्वे अक्षरे उचीभव-
 तः । *ऊसदोविशीयाष्टेरूपेषु* उशब्दः तत्समुद्र सदोविशीये-
 इन्द्रम्यमोगपवमानऊर्मिणअष्टैतत्समुद्रं वैरूपे एतेषु ऊशब्द
 उच्यैः । *कौधषष्टममह-दसवैयश्चत्वाष्ट्रीसामार्द्धद्वयैतसाध्राणा य-
 थर्चस्तृतीयोदादिः* एतेषु मामसु यथर्चस्तृतीयः पादादिर्भवति ।
 अशुष्टभारत्नधानहि अः प्रतिषेधे शुष्टेजाताश्रुष्येभारत्नधा आ-
 रत्नधाशब्दोमहावैष्टमे छन्दसयोः नहि त्वदन्यन्मघंनयते यथ-
 र्च । *भनारत्नधावैयश्चे* अनुपूर्वमूत्रादयथर्चमाप्तौ वैय-
 श्चे आरत्नधा प्रतिभूयते । *वाशेच* वाशे च तृतीयपादादि-
 र्यथर्चम् । *अपुनामान्त्ययोरुभयमात्ययोः* । अपुनानः सोमा-
 यामघपमात्ययोः (नयथर्च) उभय स्तृणमयमान्त्ययोः वाशे न
 यथर्चं तृतीयपादादिः । *पूक्ते च* पूक्ते च तृतीयपादादि-
 र्यथर्चम् । *अपरिप्रिवृषामोच्चाद्ययोः* परिभिया वृषापव-

रूपे धसे वे कृष्टाद्भिस्तोमुद्राऽजिष्ठञ्चध्ववां ज्यांरि-
न्नरोजिनदे च दुरो ब्रध्नः पष्टिपयन्ति तुरे धारया द्वि-
मन्द्राघ्रासदे वक्रया च द्विर्नीचा सोम साम्नि च त्रेपे
रया नौसधरेवतीषु पयसिपरिनोगि पियमन्तोत्थयो-
र्धे द्विदंष्ट्रे सासिने समीमस्रुचे हव्येहारद्वितीप-

स्व मध्वमायां उच्चाद्ययोस्तृतीयपादादिर्न यथर्वम् । *वादि-
गीयादिर्धनादिश्च रूपे *गायत्रीसाम्नि वैरूपे मस्तावादिरु-
द्रीयादिर्निधनादिश्च नीचादयः । *धसे वेकृष्टाद्भिस्तोमुद्राजि-
ष्ठं च इव वाज्योर्नरोजि *नौधसे मस्तावे कृष्टात्परमस्तावे च-
तुर्थे परे द्वे द्वे अक्षरे उच्चे भवतः अभिस्तोमैः समुद्र इव यजि-
ष्ठं स्रुचश्चरन्ति जीवाज्योतिः गिरिन्न पुरोजिनी एतान्युदा-
हरणानि । *नदे च* दुरोनदे चतुर्थे स्वरे दुरोशब्द उच्चैः ।
ब्रध्नः पष्टि पयन्ति तुरे वार्जतुरे ब्रध्नश्चिद्यस्य पष्टि सहस्रा
अस्वापयन्निगुत एते शब्दा नीचादयः । *धारया द्विमन्द्रा घ्रा-
सदे *मदस्पवेगोधारयेत्यत्र द्वे अक्षरे मन्त्रे भवतः । *वक्र-
याचद्विनीचा* पावकयेति च द्वितीये स्वरे द्वे अक्षरे नीचे
भवतः । *सोमसाम्निच *रकया पूर्ववत् । *त्रेये रया *भा-
त्रेये धारयेति द्वितीये नीचा तथैव पुरोजिनी तृतीयापाम् ।
*नौसधरेवतीषु *योनी रेवतीषु रेवतीर्न्नापापोनी लघुशब्दोनी-
चैः । *पयसिपरिनोगि* पयसि परिस्वान इति अत्र अ-
भ्यामो द्वितीयः नोगिरिष्ठा इतिद्वितीयः । *पियमन्तोत्थयो-
र्धे *परीतोपिञ्च ममन्तेवाहदुक्थे । चापिशब्दः मस्तावविप-
ये दुरानोइति चद्रूप शब्दोनीचैः । *द्विदंष्ट्रे* अष्टादंष्ट्रे
अधिकारात् मस्तारे सुपावसोममादिभिरितिशब्दोनीचैः ।

मपुरोजिमन्त्ययोर्नित्रे पुरोजिमध्यमायांङ्गैते च
 धे त्रिष्टुप्मान्त्ययोर्नैवेगीथतृतीयं चतुर्थं च ष्ठीहाद्यं
 नौचपञ्चमं च साम्नि च तृतीयं नष्ट्ठे चङ्संस्कृति-
 यशसोर्वृण्पादिः कमश्चे नोत्तरयोः स्वासु छश्च देव्ये-

*पामिते *आमिते अपं पूपेति पाशब्दो नीचैः । *समीप-
 स्तुवे *पौक्तस्तुवे इन्द्रःसमीपशब्दो नीचैः इन्द्रेऽमहोति सशब्दो-
 नीचैः *इव्येहारद्वितीयम्* । वैतहव्ये प्रतिहारद्वितीयं सर्वत्र
 नीचैः । *अपुरोजिमन्त्ययोः *अपुरोजिमध्यमांत्ययोरपवादः ।
 *नित्रपुरोजिमध्यमायां *उत्तरे जानत्रे पुरोजिमध्यमायां प्र-
 तिहारद्वितीयं नीचैः । *इवै ते च धे त्रिष्टुप्मान्त्ययोः *शैते च-
 त्रिष्टुभि उद्गीथे मध्यमान्त्ययोः इगोत्रीषयोर्द्वितीयमक्षरं नीचैः
 तादिदासमुवेत्यत्र । *नैये गीयतृतीयं *नैपातिये उद्गीथतृतीयं
 सर्वत्र नीचैः । *चतुर्थं* चयजिष्ठं वहीतिचतुर्थमक्षरं
 वशब्दो नीचैः । *ष्ठीहाद्यं* पाष्ठीहे उद्गीथाद्यमक्षरं नीचैः ।
 *नौच पञ्चमं *पाष्ठीहे योनौ उद्गीथपञ्चममक्षरं नीचैः *चः
 साम्नि च तृतीयं *वाचः साम्नि च उद्गीथतृतीयमक्षरं नीचैः ।
 *न वृद्धे । *वाचः साम्नि च वृद्धे अक्षरे मत्यये सहस्रधारं
 वृषभं पपोद्गुहामिति उद्गीथतृतीयस्य नीचीभावप्रतिषेधः । *वः
 संस्कृतिपशसोः *अप्सुवन्तरेति वंशब्दो नीचैः । *वृण्पादिः
 कमश्चे *साकमश्चे वृण्पादि नीचैः एभिर्वर्द्धन्ति । *नोत्तरयोः
 स्वासु *साकमश्चे एहूपुतृचे उत्तरयोर्वृण्पादेः प्रतिषेधः तत्र योनिं
 अपादुवश्ति च । *पृश्च* होतायजिष्ठ इति साकमश्चे पृशब्दो
 नीचैः । *देव्येविष्ठ *वामदेव्ये सूर्म्यापविष्टेति विष्ठशब्दो नी-
 चैः *प्राभ्यासे *अभ्यासे विषये सूर्म्यापविष्टेति विष्ठशब्दो नी-

विष्टं ष्ठाभ्यासे मनाज्जेषादिरापि रानन्त्यं ज्येच हरे
द्वितीयोदादि रवरुणा त्रिणिधनायास्ये स्वानोनित्र-
वत्त्रिण्डुप्सुस्तप्रेदादयः पुरौजिचाद्यो वैराजेचाभ्या-
सोहञ्चनौ च सर्वास्वहङ्गताभीशवयोरहङ्गताभी-
शवयोः ॥ १२ ॥

इति पञ्चमः प्रपाठकः ॥

चै । *मनाज्जेषादिरापिः *गोतमस्य मनाज्जे प्रस्तावादि नीचैः ।
आपि *स्वेनामिचनीचादिः । *आनन्त्यं *राधो आर्षेदेपा-
इतिचनीचैः । अन्त्यवर्जं च । *ज्येच *मानज्जेण्टन्तदाधिपे-
सह इति नीचादिः । *हरेद्वितीयोदादिः *आद्ये वापार्हरे अ-
र्पासोमत्वे द्वितीयपादादि नीचैः । *अवरुणा *वरुणा-
य मरुज्य इति द्वितीयपादादेरपवादः *त्रिणिधनायास्ये *स्वा-
नः त्रिणिधनायास्ये श्रीणन्तायां परिस्वानश्चक्षस इति स्वा-
नःशब्दोनीचादिः *नित्रवत्त्रिण्डुप्सुस्तप्रेदादयः* हावजनज्ज-
नित्रवत्त्रिण्डुप्सुवात्समेसोमःपवतायां पादादीनां नीचीभावः ।
*पुरोजिचाद्यः *पुरोजितीवात्समे वाऽद्य एव पादोनीचा-
दि *वैरोजा चाभ्यासः *महावैराजे च पुरोजियां अ-
भ्यासो नीचैः । *अहं च त्वाहंस्तोमेति अहंशब्दो नी-
चैर्महावैराजे । *नौचसर्वासु *योनौ च पिवासोमायां
तृचे अभ्यासो नीचैः । *अहङ्गताभीशवयोरहङ्गताभी-
शवयोः *तवाहंनक्तेतिद्वैगताभीशवयोः अहंशब्दोनीचैः । उच्चनी-
चं समाप्तम् ।

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये प्रथमस्य द्वादशी

कण्डिका समाप्ता ।

प्रथमः प्रपाठकः समाप्तः ॥

अः कारोवृद्धः पदगीतः पादान्ते घोषाकारयोः मत्पयोः प्रत्ययोः पुरो३३हाइता३धवा३दा३१इवा३२इदा३२हापाएवंजातीयानि सन्ध्यगीतं वक्ष्यामो मदः शब्दः प्रथमः स्वरः पत्रस्वशङ्कुद्वितीयायां मत्स्यबृहतिच तमद्विवोयदिन्द्रचित्रायां वसिष्ठप्रिये रथीतरोनकिष्टुद्रथामायामासिते हिपस्त्वेसोमयौधे पयोर्जीजनायां वाइवे रसः स्वासु तमसोर्के पुरोनः मेद्धइत्यत्र मराये॥१॥

*अःकारोवृद्धः पदगीतः पादान्तेघोषाकारयोः मत्पयोः पुरो ३३ हाइता ३ धवा ३ दा ३१ इवा ३२ इदा ३२ हा ३ या २ एवंजातीयानि *अः कारोवृद्धः सन्पादान्ते वर्तमानः पदगीतो भवति । घोषेषु च मत्पयेषु अकारं च । अत्र स्वयमेवोदाहृतं । *सन्ध्यगीतं वक्ष्यामः *पूर्वलक्षणमाप्तस्यापवादः* मदः शब्दः प्रथमः स्वरः पत्रस्वशङ्कुद्वितीयायां *महिद्युक्षतगोमद इति पूर्वलक्षणेन पदगीतत्वे माप्ते सन्ध्यगीतत्वमुच्यते *मत्स्यबृहति च* एष एव शब्दः सन्ध्यगीतौ भवति *तमद्विवोयदिन्द्रचित्रायां वसिष्ठप्रिये *अस्तिचादातमद्विव इति वसिष्ठप्रिये सन्ध्यगीतो भवति *रथीतरो नकिष्टुद्रथामायामासिते *नकिष्टुद्रथीतर इत्यासिते सन्ध्यगीतः *हिपस्त्वे सोमयौधे* त्वेसोमाया यौधाजये वृक्तवर्हिष इति सन्ध्यगीतः *पयोर्जीजनायां वाइवे* अजीजनाया च विधारेऽमनापय इति सन्ध्यगीतः *रमः स्वासु तमसोर्के *धर्त्तादिवः पत्रनेऋत्पोरम इति स्वासु तमसोर्के सन्ध्यगीतः *पुरोनः मेद्धइत्यत्र मराये *मेद्धो

भक्त्यन्तः पदगीतः सर्वत्र सन्ध्यगीतं वक्ष्यामः
 क्रौंचाष्टमिकेश्वोविभाष्यत उपसोभिप्रिवैखानसे द्वै-
 गते पुनानायामुत्सो जिगन्नवस्तेपूतायांक्रौंचाष्टमिके
 अग्रे दीदिहीति अत्र मराये पुरो न इति सन्ध्यगीतः ।

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये द्वितीयस्य
 मथमा कण्डिका समाप्ता ॥

भक्त्यन्तः पदगीतः सर्वत्र मस्तावोद्वीथप्रतिहारोपद्रवनि-
 घनानि भक्तयः तासापन्ते अकारो वृद्धः पदगीतः यथा
 यौधाजये उत्सः *सन्ध्यगीतं वक्ष्यामः* इहाप्युत्सर्गमा-
 सस्य भक्त्यन्तस्यापवादः *क्रौंचाष्टमिकेश्वो विभाष्यते* आ-
 ष्टमिके क्रौंचे अपंपूपाद्ये इंदुरश्व इति श्वोशब्दौ भक्त्यन्ते
 विकल्प्यते । तत्र च भक्त्यन्त उत्तमपादादौ पर्वप्रतिहारः
 सनाय्य इति वचनात् पुष्पकारवचनाद्वा सूत्रकारवचनाद्वा
 अष्टाक्षरपदोत्तमाना चत्वार्यन्यत्र पाद्विभ्य इति । इतरथा न प्रा-
 मोत्पेव प्रतिहारः विभाष्यत्वात् *उपसोभिप्रिवैखानसे* वै-
 खानसे ओभिप्रिपृष्ठउपसः प्रतिहारान्ते सन्ध्यगीतः *द्वै गते
 पुनानायामुत्सः* द्वैगते पुनानायां प्रतिहारे उत्सः सन्ध्य-
 गीतः । यदापि दशाक्षरः प्रतिहारः तदापीदं सन्ध्यस्रगी-
 त एव । भक्तिमध्यः पादमध्यस्थास्तोमे प्रत्यये सन्ध्य-
 गीत इति वचनात् *जिगन्नवस्तेपूतायां क्रौंचाष्टमिके* तेपू-
 तायां आष्टमिके क्रौंचे जिगन्नरोधुवापृथ इति मन्ध्यगीतः इहापि
 तदेव व्याख्यानं च । यत् क्रौंचाष्टमिके श्वोविभाष्यत इति
 उपग्रन्थकारवचनात् । तत्र पदसंख्यानामादेशे चतुरस्रभाषं

मानऊर्जइत्येतौ शब्दौ नौघसे नेद्रः कईवेदायामाष्कार-
णिघने काण्वे महोदिवेशब्दौ प्रत्रंपीयूपायां यौघे प्र-
स्मवाजेपुनश्चा ऽध्वर्यवः सुवर्विदइत्येतौ शब्दावाजागृ-
विरित्यत्रौशन इन्द्रः शूरश्च महानाम्नीपु यद्वाऽंर-
धोवोधीघे धरिषादुवण्णूतृतीयायां न्नुमद्रिवश्चय-
र्हिपश्च तंतेमदायाऽंसिपासंतः श्रुधीहवायां देवऽंरा-

न्याद्यं प्रतीयादिति *मानऊर्ज इत्येतौ शब्दौ नौघसे* मानोअ-
ज्ञाता ऊर्जो नपातं घृतकेशमिति च सन्ध्यगीतौ प्रतिहारत्वमेतयोः
अनेकमतिहाराणामुत्तमसादृशपात्पूर्वसादृशपाद्विमतिहारत्वं *ने-
द्रः कईवेदायामाष्कारणिघनेकाण्वे* आष्कारणिघने काण्वे क-
ईवेदायां नेन्द्रोपोपतीति प्रतिहारभक्त्यन्ते सन्ध्यगीतः । *म-
होदिव (इत्येतौ)शब्दौमत्नपीपुपायां यौघे* महोगाहात् दिवोन-
वारं एतौ शब्दौ सन्ध्यगीतौ निघनपरत्वादुपायान्तौ । *म-
स्मवाजेपु नश्च* पाहिनोअग्रायां यौघाजये प्रस्मवाजेपु नोउपा-
यान्तः सन्ध्यगीतः । *अध्वर्यवः सुवर्विदइत्येतौ शब्दावाजागृवि-
रित्यत्रौशने* आजागृवायां अध्वर्यवोरधिरास इति सुवर्विदो-
अभिगा अद्रिमितिचप्रतिहारे सन्ध्यगीतौ । *इन्द्रः शूरश्च महा-
नाम्नीपु* छान्दसीपु सिमासु इन्द्रोविदेतमुस्तुहिशूरोयोगोपु-
(गच्छतीति)सन्ध्यगीतौ एकः प्रतिहारे अन्यः प्रस्तावे *यद्वाऽंर-
धोवोधीघे* वाच्यन्तेवायां यद्वाऽंरयो इति सन्ध्यगीतः प्रति-
हारान्ते *वारेषादुवण्णूतृतीयायाम्* एणूतृतीयायां वारवन्तीये
अथादुवोप्रतिहारान्ते सन्ध्यगीतः *न्नुमद्रिवश्च धर्हिपश्च तं ते
मदायां* वारवन्तीये तन्तेमदायां तुलोकन्तमुद्रिवोमन्दानोअस्य
धर्हिपो प्रतिहारान्ते सन्ध्यगीतौ । *सिपासन्तः श्रुधीहवायां* वा-

घः सदुद्रवायां रजः सूर्योविते महस्तवानोबृहद्र-
थंतरे पवित्रवन्तइतिदेवासश्च व्यंतेत्वाप्तीसाम्नि ॥ २ ॥

भक्तिमध्यः पादमध्यश्च स्तोभे प्रत्यये पदगीतः
सर्वत्र सन्ध्यगीतं वक्ष्यामोऽस्येदिन्द्रः क्षारे वसुरुचउ-

रवन्तीये श्रुधीहवायां सिपांसन्तोवना प्रतिहारान्ते सन्ध्यगीतः
देवराघः सदुद्रवायां वारवन्तीये सदुद्रवायां देवराघो इति
सन्ध्यगीतः प्रतिहारान्ते *रजः सूर्योविते* गौरीविते असावि-
ते असाविसोमायां रजः सूर्यो इति सन्ध्यगीतः प्रतिहारान्ते
महस्तवानोबृहद्रथंतरे द्वितीयायां स्तोत्रीयायां महस्तवानो
इति सन्ध्यगीतः प्रतिहारान्ते *पवित्रवन्तइतिदेवासश्च व्यंते
त्वाप्तीसाम्नि* पवित्रवन्तो देवासो इति च द्विप्रतिहारत्वाद्-
भावापि प्रतिहारान्ते सन्ध्यगीतौ ॥

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पमूत्रभाष्ये द्वितीयस्य
द्वितीया कण्डिका समाप्ता ॥

भक्तिमध्यः पादमध्यश्च स्तोभे प्रत्यये पदगीतः सर्वत्र
भक्तिमध्यः पादमध्यश्च स्तोभे प्रत्यये अः कारो वृद्धः पदगीतो
भवति यथा एडकावे आ३सू३रियास्पवृहतः३अधित्रिप३ध्वउप३
सो३ इति चतुस्पेडेवामेअयंपूना३न३उप३सा३ इति एवमादीनि
सन्ध्यगीतं वक्ष्यामः पूर्वलक्षणेन अः कारस्य वृद्धस्य भक्तिम-
ध्यस्य पादमध्यस्य च स्तोभप्रत्ययस्य पदगीतत्वे प्राप्ते यत्र
सन्ध्यगीतं भवति तदुदाहरिष्यामः *अस्येदिन्द्रः क्षारे* आक्षारे
अस्येदिन्द्रोपदेपुवेति मस्तावमध्ये सन्ध्यगीतः *वसुरुचउत्सेधे*
आर्दी कोचिदिति अस्यां वसुतुचो इति उद्गीथमध्ये सन्ध्यगीतः

रक्षेवे तुवः स्वारयोस्त्वाष्ट्रीसाम्नो रजः सूर्यश्च पूर्वे दे-
 वोधौतोमत्सरासोऽवऽवजम्भे वृषामदः स्वरेबृहन्निध-
 धने वयःस्वासु वत्सास्वभिद्युच्चावनेपासास्थं पव-
 स्त्रमधुमायांचेँ द्रःश्येनःसंतनिनिसोमोवाग्ने चन्द्रो-

(उत्सेधे) *तुवः सारयोस्त्वाष्ट्रीसाम्नोः* पष्टसप्तमयोस्त्वाष्ट्रीसा-
 म्नोदेवान् गच्छन्तुवोमदाइति उपद्रवमध्ये सन्ध्यगीतः *रजः सूर्य-
 श्च पूर्वे* एतयोरेव पूर्वेत्वाष्ट्रीसाम्न रजः सूर्य इति उपद्रवमध्ये
 पादमध्ये च सन्ध्यगीतः *देवोधोतोमत्सरासोऽवजम्भे* बृहन्नि-
 धने वार्क्षजम्भे उत्तोदेवो नृभिर्द्धोतोमत्सरसोऽन्दुरश्वो इति च
 प्रतिहारमध्ये पादमध्ये च सन्ध्यगीताः *वृषामदः स्वरे बृह-
 न्निधने* बृहन्निधने स्वरे वृषामदोवरेण्य इति उद्गीथमध्ये सन्ध्य-
 गीतः । *वयः स्वासु वत्सासु* स्वासु निसवत्सासुश्रया-
 रुचायां रोचमानोवयो इति प्रतिहारमध्ये पादमध्ये च
 सन्ध्यगीतः *अभियुच्चावने पासास्थं* अभियुम्नायां च्या-
 धने पासास्वस्य उद्गीथमध्यस्यसं प्रतिहारपक्षेपि सन्ध्यगीतम् स-
 मुवोरे सू ३ तो ३३ २ हा३ इयासास्वर*उद्ध्येदभितृतीये वृष-
 भंनर्याहा ३३ हा ३३३ या ३३३२ सां ३ *पवस्त्रमधुमायां* च
 च्यावने पवस्त्रमधुमत्तमायां च पाशास्वरस्थं उद्गीथमध्ये सं-
 ध्यगीतं भवति । *इन्द्रः श्येनः सन्तनिनि* इन्द्रोमदायां स-
 न्तनिनि पादमध्ये सन्ध्यगीतः इन्द्रो३ हा३उश्यो नोनपानिमि-
 ति च प्रतिहारमध्ये सन्ध्यगीतः *सोमोवाग्ने* वाग्नेसोमोपउत्त-
 ममिति सामशब्दः सन्ध्यगीतः उद्गीथमध्ये पादमध्ये च *चन्द्रो-
 वाग्ने* वाग्नेवे हरिश्चन्द्रोमरुद्गण इति प्रतिहारमध्ये सन्ध्यगी-
 तः *रापः फौरसे* ऐडकौरसे पारिप्रापो इति प्रतिहारमध्ये सं-

धात्रे राघः कौत्से मयोभरे स्तोतृभ्यो वारे देवः पुनाभि-
सोमयोमर्घंष्टंभयोस्तावे मत्सरासश्च ॥ ३ ॥

भक्तिमध्यः पादमध्यश्च स्तोभे प्रत्यये संध्यगीतः स-
र्वत्र पदगीतं वक्ष्यामो देवः प्रत्युक्रान्त ऐडयास्पद्वितीयां-
यां जिगन्नवस्ते पूतायां वाङ्मिधने क्रौञ्चे जारः प्रसुन्वानदि-
ध्यगीतः *मयोभरे* सौभरे उग्रश्चक्रामयोधृपदिति प्रतिहारमध्ये
संध्यगीतः *स्तोतृभ्यो वारे* वारवन्तीपे स्तोतृभ्यो धृष्णुधीयान-
इति प्रतिहारमध्ये संध्यगीतः । *देवः पुनाभिमोमयोमर्घंष्टंभ-
योः स्तावे* उत्तोदेवो राजा देव इति च मैघातिथवैष्टंभयोः
प्रस्तावमध्यसन्ध्यगीतौ । *मत्सरासश्च* मत्सरास इति च प्र-
स्तावमध्ये पादमध्ये च मैघातिथमहावैष्टंभयोः संध्यगीतौ । (मध्यः
पादमध्य इति सर्वोदाहरणेषु अधिकारो द्रष्टव्यः) ॥

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये द्वितीयस्य
तृतीया कण्डिका समाप्ता ॥

भक्तिमध्यः पादमध्यश्चास्तोभे प्रत्यये सन्ध्यगीतः सर्वत्र
भक्तिमध्यः पादमध्यश्च अस्तोभे प्रत्ययेः अः कारो वृद्धः संध्य-
गीतः सर्वत्र भवति एष उत्सर्गः उदाहरणानि दुहानपौषाजप-
द्वैगतयोः पौरुहन्मनगौडवयोः प्रस्तावमध्ये पादमध्ये च संध्यगीतः
एवमादीनि *पदगीतं वक्ष्यामः* पूर्वलक्षणेन सन्ध्यगीतमाप्ताना-
मपवादः *देवः प्रत्युक्रान्त ऐडयास्पद्वितीयायां* ऐडयास्पे
उत्तोदेव इति उद्गीथपादमध्ये पदगीतः *जिगन्नवस्ते पूतायां
वाङ्मिधने क्रौञ्चे* वाङ्मिधने क्रौञ्चे ते पूतायां जिगन्नव इति उप-
द्रवमध्ये पदगीतः *जारः प्रसुन्वानद्वितीयायां विने* गौरीविते-

तीपार्याषिते हीपीस्वरतत्सस्त्रिणिघनायास्ये घृतव्र-
 तस्त्रैशोके भरन्तःसौभरलेययोः पुरोजिनरइत्येतौ श-
 व्दौ मरापे शुचयइमाउत्वायापुंश्यैते श्वःकार्तयशौ-
 दलस्पवेषु श्वेनःसंमिश्रायापुंसुंहिते जातोवाचः
 साम्निप्रियंदेवायां दधन्वापःसर्वत्र दक्षशूरावर्क-
 शार्ङ्गश्च ब्रह्मपुजोमारद्वाजे पुरांदर्मआमंद्रैरित्यत्राभि-

ममुन्वादितीयायां मरुत्तार इति उद्गीथमध्ये पदगीतः । *हीपीस्व-
 रउत्सर्गस्त्रिणिघनायास्ये* त्रिणिघनायास्ये द्वितीयायां उत्सोदेवो
 हीपी स्वरस्य उद्गीथमध्ये पदगीतः *घृतव्रतस्त्रैशोके* त्रैशोको-
 त्तमयां घृतव्रत इति उपद्रवमध्ये पदगीतः *भरन्तः सौभरलेय-
 योः* इन्द्रं कश्चिद्भरन्त इति सौभरकालेययोः उद्गीथमध्ये पद-
 गीतः *पुरोजिनरइत्येतौ शब्दौ मरापे* मरापे पुरोजिती-
 वः । आग्निर इति च प्रस्तावमध्ये पदगीतौ *शुचयइमा-
 उत्वायापुंश्यैते* पावकवर्णाः शुचयइतिश्यैतेउद्गीथमध्येपदगी-
 तः । *श्वकार्तयशौदलस्पवेषु* इन्द्रश्वः कार्तयशो द्वि-
 तीयायां उद्गीथमध्ये पदगीतः अदले उपद्रवमध्ये पदगीतः प्रा-
 सदस्पचिद्वितीयायामुपद्रवमध्ये तृतीयायां च प्रस्तावमध्ये प-
 दगीतः *श्वेनः संमिश्रायापुंसुंहिते* सहिते च सीदच्छेपेन-
 इति उपद्रवमध्ये पदगीतः *जातो वाचः साम्नि प्रियंदे-
 वायां* वाचः साम्नि ऋतेन यद्भूतजात इति उद्गीथमध्ये प-
 दगीतः *दधन्वापः सर्वत्र* दधन्वायां य इति सर्वत्र वृ-
 द्धः सर्वत्र पदगीतः *दक्षशूरावर्कैः* हीर्यममोर्कैः दसोदेवानां-
 शूरोनवत्त इति च प्रस्तावमध्ये पदगीतौ *शार्ङ्गश्च* एता-
 वेश्च शब्दौ प्रस्तावमध्ये पदगीतौ *ब्रह्मपुजोमारद्वाजे* ब्र-

निधनेकाण्वे मर्तोपोयस्रहोतायां कर्मश्वेऽश्वायंतो-
भित्वाशूरायां कण्वतरेऽस्येदिन्द्रश्चाभित्वापूर्वायां सु-
प्लुतपोवपद्रतायां बृहति रूपउद्यस्यपृतइत्यत्र वाजीये
दिष्योरधंतरबृहति राघस्तभोर्वीके विघतोभद्राइन्द्रा-
यां सौभरे भरमाणोभ्यभिहिषौघे मृजानःसवाज्य-
क्षायांघोधीये घोधीये ॥ ४ ॥

स्युजोहरय इति भारद्वाजे उद्गीथमध्ये पदगीतः *पुरांदर्मआ-
मद्रैस्त्रिजाभिनिधनेकाण्वे* पुरांदर्मोअपामजइति उद्गीथमध्ये
अभिनिधने काण्वे पदगीतः *मर्तोपोयस्रहोतायां कर्मश्वे*
साकर्मश्वे अश्वस्रहोतायां मर्तोपोअस्मा इति उद्गीथमध्ये
पदगीतः *अश्वायन्तोभित्वाशूरायाकण्वतरे* कण्वरयन्तरे क्षी-
द्रे अभित्वाशूर इति तृतीयायां अश्वायन्त इति उद्गीथमध्ये
पदगीतः *अस्येदिन्द्रश्चाभित्वापूर्वायाम्* चशब्दात् कण्व-
रयन्तर एवाभित्वापूर्वद्वितीयायां अस्येदिन्द्रे इति उद्गीथमध्ये
पदगीतः । *सुप्लुतपोवपद्रतायां बृहति* बृहतिवर्द्धचुत्वा सुप्लुत-
य इति उद्गीथमध्ये पदगीतः । *रूपउद्यस्यतइत्यत्र वाजीये *रा-
योवाजीये आलाद्यामरूप इति उद्गीथमध्ये पदगीतः । *दिष्यो-
रयन्तरबृहति* रयन्तरबृहति द्वितीयायां नत्वावां अन्योदिष्य इति
उद्गीथमध्ये पदगीतः *राघस्तभोर्वीके* वीकेराघस्तन्न इति उद्गी-
थमध्ये पदगीतः *विघाताभद्रा इन्द्राया सौभरे* सौभरेभद्रा इन्द्रा-
यां यो अस्य कामं विघत्त इति उद्गीथमध्ये पदगीतः *भरमाणो
भ्यभिहिषौ घे *सौघाजये अभ्यभिहिश्रवसायां शर्षाभिर्नभरमाण
इति उपद्रवमध्ये पदगीतः *मृजानः सवाज्यसायां घोधीयेरोधीये*
जरामध्येसवाज्यसायांअहिर्मृजान इति मतिहारमध्ये पदगीतः ।

आकारोत्त्वं पाशब्दः प्रकाव्यायां पार्थवाराहकुत्स-
रथीयेष्विन्द्रायेंदवितिक्रौंचे पूर्वयोः स्तोत्रीययोर्वाहा-
पिस्तोभेप्रत्यये जसावैश्वमनसे वृषावृहद्गारे पू-
र्वधाकण्वतरे द्वितासुज्ञाने दिवआप्रलंपीयूपमित्प-
त्रजयामहीयवोत्सेधेषू चैनेटनएकारै प्रत्यये आर्यः का-
लेय आसाद्वितीयोत्तमेजेतानामेधे इव्यविशीय इ-

संध्यगीतपदगीतसमाप्तम् ॥

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये द्वितीयस्य
चतुर्थी कण्डिका समाप्ता ॥

आकारोऽत्त्वं अतः परमत्वं वक्षिष्यते आकारोपेषु सा-
मसु अकारो भवति तान्युच्चारयिष्यामः *पाशब्दः प्रकाव्या-
यां पार्थवाराहकु-मरथीयेषु* शुचिवन्धुः पावक इति पाशब्दः
पशब्दश्चमापद्यते एतेषु सामसु *इन्द्रायेन्दवितिक्रौंचे पूर्वयोः स्तो-
त्रीययोर्वाहापिस्तोभे प्रत्यये* इन्द्रायेन्दाया क्रौंचे पूर्वयोः स्तो-
त्रीययोर्वाहापिस्तोभे प्रत्यये अकारः अत्रमापद्यते अर्धस्य यो-
नाइ अराहाइ संत्वामृजन्ताहि अराहापि *जसावैश्वमनसे*
इन्द्रावाराभिरोजसा आकारोऽन्वमापद्यते *वृषावृहद्गारे* म-
हान्महीऋताएषा अत्राकारस्य अत्रापत्तिः *पूर्वधाकण्वतरे*
कण्वरपन्तरे अनुष्टुप्ति पूर्वधेति अत्रापत्तिः *द्वितासुज्ञाने*
सुज्ञाने रिश्वपरिपिषामुवदधद्विनेति अत्त्वं । *दिवआप्रलं-
पीयूपमित्पत्र जयामहीयवोत्सेधेषु* प्रलंपीयूपमित्पत्र महोगाहादि-
वआकारस्य अत्रापत्तिः । *उर्ध्वनेटनएकारैप्रत्यये* एटनेटन-
एनाएकारै प्रत्यये अत्रापत्तिः । *आर्यः कालेये* कालेये यस्पायं
विश्वआर्यइति आकारस्य अत्त्वं । *आसाद्वितीयोत्तमे* सनोदरा-

न्द्रातोकावार्पाहरेगीथेभ्यासेप्रत्यये द्रुहासखामत्स्ये-
प्रत्यये वैराज आःकारोत्वं मदाः सुतासोमायां बृह-
द्रथन्तरयोः स्तावे तमाः श्पावे क्षाश्वाउवायांप्रत्यये
नित्यवत्सातीपंगसिमास्त्रिकारोत्वमिवोत्सेधे दुहा-
नायां प्रतीनिद्विद्विकादेव्ये अर्षसिकण्वन्तरेडिन

द्यासाच्च । अत्र अत्वं आसाच्चेति । *जेतानामेधे* जेतारम-
पराजितमिति आकारोऽत्वं *द्वय्याविशीये* स्वासु विशीयेद-
व्यान्यैरयेति आकारोऽत्वं *इन्द्रानोकावार्पाहरे गीथेऽभ्यासे प्र-
त्यये* वार्पा हरे अप्साइन्द्राय इपन्तोकाय उद्रीथे अभ्या-
से प्रत्यये आकारस्य अत्वं *द्रुहासखामाःस्वेमस्येवैराजे* म-
हावैराजेद्रुहासखामत्स्वशब्दे प्रत्यये अत्वं इहद्रुहमत्स्वा *आः-
कारोऽत्वं* इदानीमाःकारस्यात्वमुच्च्यते *मदाःसुतासो-
मायां बृहद्रथन्तरयोः स्तावे* बृहद्रथन्तरयोर्देवागच्छंतुवोमदाइति-
प्रस्तावे अत्वं अहोइद्आपृहतीदश्वा रथन्तरे । *तमाः-
श्पावे* श्पावाश्वे सुतासोमधुमत्तपाइतिप्रस्तावे आःकारोत्वं ।
*क्षाश्वाउवायां प्रत्यये नित्यवत्सतीपंगमिमासु *सोमोदुग्धाभि-
रसाइति अत्रआउवायां प्रत्ययभूतायां आकारोत्वं नित्यवत् सा-
तीपंगसिमासु *इकारोत्वं* अतःपरं इकारस्यात्वं वर्त्तिष्य-
ते । इवोत्सेधे दुहानायां उत्सेधे दुहानायां शस्नुनाइवेति
इकारस्यात्वं *प्रतीनिद्विद्विकादेव्ये *द्विर्द्विकारे वापदेव्ये त्वं-
त्राणिहृष्यमतीनि इकारोत्वं *अर्षसिकण्वन्तरे *कण्वरथन्तरे
मृज्यमानायां अभ्यर्षमीनिइकारोत्वं *डिनउत्तरयोरास्तोभेप्रत्यये
*शैस्त्राण्डिने उत्तरयोः स्तोत्रीययोः आकारे स्तोभे प्रत्यये
इकारोत्वं । सप्तानिपोनौ कन्धेषु सिदिति पतिर्विश्वस्य सु-

उत्तरयोरास्तोभे प्रत्यय ओकारोत्वं नदंवर्द्धसस्तोभ
 षंस्तोभे च महामिद वेकारौकारयोरत्वमौष्ट्ये महे-
 ष्टीयेः कारोत्वं नोअर्पसिपुनानायाऽ साप्तमिकात्रि-
 णिघनायास्ययोर्घौघाजये च घृषो अचिक्राया च
 त्रिणिघने ऽयं पूपायां च ऋँचे वश्च वृहतिस्तावे

घनस्य राजसि ऋओकारोत्त्व ऋअतःपरमोकारस्पात्वमुच्यते ।
 *नदंवर्द्धसस्तोभे*सस्तोभेनदवदुदतीनामिति*कारोत्त्व नद-
 वोअदती २ नां *ओस्तोभे च महामिन्दोनूनोरार्ये महामिद-
 घृहा २३ ब्रुहा ३ सत्रासाहीये च *एकारौकारयोर-
 त्वमौष्ट्ये *एकारौकारयोरत्वं ओष्ट्ये प्रत्यये उदाहरणानि
 आहृत्यतो अर्जुनो अक्तेद्विर्दिकारे वामदेव्ये अध्वर्योर्षडमौष-
 र्णरारया ऊर्दारयिष्टे एवमादीनि *महेष्टीये *षष्ठायष्टीये य-
 क्षेर्षातीऽमुमतिमावृणीमहे । *अःकारोत्वं *अतःअः-
 कारस्य अत्वमापद्यते इत्यधिकारार्थम् *नो अर्पसिपुना-
 नायाऽसाप्तमिकात्रिणिघनायास्ययोः *अपोवसानः साप्तमिके
 आषास्ये त्रिणिघनायास्ये च अःकारः सत्रिमर्गः अत्वमा-
 पद्यते *घौघाजये च *अपोवसानः अत्वमापद्यते *टपो
 अचिक्राया च त्रिणिघने *त्रिणिघनायास्ये टपो अचिक्राया
 च गोभिरंजान इति अःकारोत्त्व *अप पूपाया च ऋँचे*
 अप पूपाया च मन्वे निघने ऋँचे सोमः पुनीनो अ-
 र्पसीति अःकारोत्वं *वश्च वृहतिस्तावे *वृहतिस्तावे अ-
 शरममर्गे अय पूपावृतीयाया पकारे प्रत्यये अःकारोत्वं
 परउत्तेषे दुहानाया घृणातपन्तमतिमूर्ध पर इति अ कारोत्वं

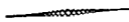
पर उत्सेधे दुहानायां पुरोमत्स्वे प्रत्यये वैराजे पुरुषः
शब्दः प्रथमः स्वरोव्याहृतिषु कामेच सर्वासु मद्-
भियरुहशब्दामध्येमे विकल्पे ॥ ५ ॥

वृद्धमृवर्णः सर्वमा भवति पकारस्पर्शयोः प्रत्यययो-
ग्नान्ताः का ३२३ ष्णांका ३२३ ङी एवंजातीयानि
तृकारस्तु न सर्वेषु स्पर्शेष्वर्भवति यथायोजा

*पुरोमास्वे प्रत्यये वैराजे *पुरःशब्दो अःकारःमास्वे प्रत्यये
अत्वमापद्यते *पुरुषशब्दः प्रथमस्वरोव्याहृतिषु *व्याहृतिषु
पुरुषशब्दः प्रथमस्यरे अःकारोत्वं भूर्भुवःस्वःसत्त्वं पुरुष
इति पञ्च व्याहृतयः *कामे च सर्वासु मद्भियरुहशब्दा
मध्येमे विकल्पे अनिधनकामेच मद्भियरुह एतेषु अःकारः अ-
त्वमापद्यते ।

अत्वं परिसमाप्तम् ।

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये द्वितीयस्य
पञ्चमी कण्डिका समाप्ता ।

*वृद्धमृवर्णः सर्वमा भवति पकारस्पर्शयोः प्रत्यययोः ग्नान्ताः
का ३२३ ष्णांका ३२३ ङी ३३ एवं जातीयानि अङ्गानामाभावेव-
सिप्यते ऋवर्णे वृद्धं पकारस्पर्शयोः प्रत्यययोः ककारादिमका-
रान्ताः स्पर्शास्तेषु प्रत्ययेषु सर्वमा भवति । यथोदाहृतं *तृका-
रस्तु न सर्वेषु स्पर्शेष्वर्भवति । यथा योजा ३३४ रिट् ३ भ्योम-
घना ओट् ३२३४ पाठ *पूर्वसप्तनेन सर्वव्यंजनावस्थितस्य
प्रकारस्य वृद्धस्य आभाविभासस्य तृकारास्तिष्ठस्य प्रतिषेधः

३३४ रितृभ्योमघवाओत् ३१३४ पा ३ तृकारस्त-
 पयोः प्रत्यययोरारभवति ता ३३. तार्त्तियामधिरो तार्त्तियाणा
 ३२३४ अगृकारोहकारेपृकारदिनकारेशङ्गा ३१३ ह्रपा
 ३ रुचदुपसः पार्त्तिनरग्राश्या ३११यामे चायंगौरिति न-
 कृश्चोनेप्रत्यय उक्तस्त्वभ्यासादौ व्यंजनलोपः श्वो-
 नका ३३ श्वोनका ३३ यदुक्तं पुरस्तात्पकारस्पर्शपोः
 प्रत्यययोरारभवतीति तत्रापवादाः ससृग्मवावृधाच-
 नामधे चकृमाशात्त्य एतदेवोदाहरणं यूथादानायां
 कौल्मकण्ववृहतोः संगृभात् न इत्यत्राकूपारे मर्म-
 *तृकारस्तपयोः प्रत्यययोरारभवति तार्त्तियामधिरोता ३ पा ३
 णा ३३३अ*किं पर्वत्रैव तृकारस्य अनार्भावः । ? न, किं तर्हि ?
 तृकारपकारयोः प्रत्यययोरारभावः यथोदाहरणं *अगृकारोहकारे
 पृकारश्चिकारेशङ्गा ३ ह्रपा ३ रुचदपसः पा ३ श्रिरीर्त्ता ३ पा
 ३३ यामेचायङ्गौरिति नकृश्चोनेप्रत्यये *सहोर्दैर्घ्यममे नकृकारः
 श्वश्चोनेप्रत्यये आर्भवति *उक्तस्त्वभ्यासादौ व्यंजनलोपः श्वो-
 नका ३३ श्वोनका *प्रसंगादिदमुच्यते । वक्ष्यत्युपरिष्ठात् व्य-
 ज्ञनमपराङ्गविरामे लुप्यते ऽभ्यामे चेति तदत्राभ्यासप्रत्ययस्य रे-
 फस्य लोपः *यदुक्तं पुरस्तात्पकारस्पर्शपोः प्रत्यययोरारभवती-
 तितत्रापवादाः *ससृग्मेवावृधाच नामधे *उपस्त्राकाम इ महे-
 ससृग्मेवावृधाच नामधे तयोरानाभावः *चकृमाशात्त्ये *शात्त्ये
 गौरिविते चकृमामत्पराधमइत्यनाभावः *एतदेवोदाहरणं यू-
 थादानायां कौल्मकण्ववृहतोः *आपुरन्दरञ्चकृमेति अनाभावः
 *मंसृभात् न इत्यत्राकूपारे *राश्याकूपारोचित्रंग्राभसंगृभेत्यना-
 भावः *मर्मस्वामु देर्षे *स्वामु देर्षथ्रवमे मर्मज्यन्तेदेवयव
 इति प्रतिहारे अनाभावः *एतदेवोदाहरणमभेकन्दायां धेनुव-

स्वासुदैर्घ्य एतदेवोदाहरणमभिक्रन्दायां धेनुवरुण-
योर्गिरस्तइन्द्रायां च सशहिते नभृप्रसुन्वानायां गौ-
तमसाध्रश्यावाश्वौदलाकूपारदासवैश्वामित्रस्वारकौ-
त्सकराधतरदोहतरेषु नृभिः प्रत्तसधस्थमित्यत्रैड्य-
यास्यगौगज्ञीयपेधाभीशाप्कारसौमवरुणतमतरजम्भे-
ष्वेतदेवोदाहरणमभिसोमाध्यास्याहृदुत्थाग्नेस्त्रिणिध-
नहन्मनेषु धर्त्तायां ज्ञीयकावाभिक्रन्देष्ववद्यु-
तानायां च तमसोर्के ककृतंतेमदायाह्यारिभर-
वारेष्वेतदेवोदाहरणमयंपुनानायां ज्ञीये तंतवामदायां
रुणयोः * अभिक्रन्दायां मर्मृजानोविभिः सिन्धुभिर्दृपेतिमरुणान्वे-
नुररुणसाम्नोरनार्भावः * गिरस्तइन्द्रायां च सशहिते * गिरस्त-
इन्द्रायामशहिते मर्मृज्यन्ते अपश्युवइत्यनार्भावः * नभृप्रसुन्वा-
नायां गौतमसाध्रश्यावाश्वौदलाकूपारदासवैश्वामित्रस्वारकौ-
त्सकष्वतरदोहतरेषु * प्रसुन्वानायां इतामस्वंनभृगव इति गौत-
मसाध्रश्यावाश्वौदलाकूपारदैवोदासवैश्वामित्रस्वारकौत्सकष्वतरा-
ज्यदोहरयन्तरेषु अनार्भावः * नृभिः प्रत्तसधस्थमित्यत्रैड्य-
स्यगौगज्ञीयपेधाभीशाप्कारसौमवरुणतमतरजम्भेषु * नृभिर्दो-
तोविचक्षणइत्येतेषुसमासुअनार्भावः । * एतदेवोदाहरणमभिसो-
माध्यास्यायाहृदुत्थाग्नेस्त्रिणिधनहन्मनेषु * नृभिर्मेमाणोर्द्वयोवि-
चक्षणइति वार्हदुत्थादिष्वनार्भावः * धर्त्तायां ज्ञीयकावाभिक्र-
न्देषु * धर्त्तायां दक्षोदेवानामनुमाद्योनृभिरितिज्ञीयकाववासिष्ठाभि-
क्रन्देषु अनार्भावः * अवद्युतानायां च तमसोर्के * दीर्घतम-
सोर्केअवद्युतानायां नृभिर्मेमाणः कोश आहिरण्य इत्यनार्भा-
वः * ककृतं ते मदायाह्यारिभरवारेषु * उलोककृन्नुमाद्रिव
इति हारिवर्णसौभरवारस्वन्तीयेष्वनार्भावः * एतदेवोदाहरणमय

च संहिते प्रोपुवत्सासुच ॥ ६ ॥

समृत्रैशौके वृक्तवयंघत्वायामभिनिधने काण्वे घृ-
ष्णिर्षत्सानोर्वंशीय इवोपटगुपत्वाजावारतृतीयाया-
मनदेवोदाहरणमयश्मूर्यायामामहीयवयोधीयर्षभाव-
पाद्यमानाशुमार्गीसौम्यैटतसाकेष्टपिकृच्छिष्टुदेव्याद्वे-
ज्योतिषेषु तसृभिः पाहिरौरवे स्यपुरुकृच्छग्व्यूहारमान-

पुनानायांज्ञीये *अयंपुनानायां यज्ञायज्ञीये अयंमिन्धुभ्योअ-
भवदुलोकदृदित्यनार्भावः । *तन्त्वापदायां च संहिते*तन्त्वा-
मदायां संहिते उलोककृन्नुमीमह इत्यनार्भावः *प्रोपु वत्सासु
च *प्रोपुनित्यवत्सासु अभीकोचिदुलोककृदित्यनार्भावः ।

इति उपाध्यायानातशुकुठे पुष्पसूत्रभाष्ये द्वितीयस्य
पृष्ठी काण्डिका समाप्ता ॥

*समृत्रैशौके *त्रैशौके अपिकर्णेतर स्विनः समृ-
क्त्रभिरित्यनार्भावः *वृक्तवयंघत्वायामभिनिधने काण्वे
*आपोनटक्तर्षोइपइत्यभिनिधने काण्वे अनार्भावः । *वृक्ति-
र्षत्सानोर्वंशीये* उद्वंशीये यूधेनट्पिणरेजतेइति अनार्भा-
वः *इवोपटगुपत्वाजावारतृतीयायाम् *भद्रामूर्यइवोपटगिति-
वारवन्तीयेऽनार्भावः *एतदेवोदाहरणमयश्मूर्यायामामहीयव-
योधीयर्षभावमानाशुमार्गीसौम्यैटतसाकेषु *अयश्मूर्यइवोपटगि-
तिएतेपुमामस्वनार्भावः *ऋषिकृच्छिष्टुदेव्याद्वज्योतिषेषु* ऋषापि-
मनायऋषिकृदिनिवामदेव्येऽद्वद्वागवैश्वज्योतिषेष्वनार्भावः । *त
ष्टभिः पाहिरौरवै* पाहिवत्साभारितिरौरवेऽनार्भावः *अस्य
पुरुकृच्छग्व्यूहारमानवयोः*पौरोअश्वस्यंपुरकृदितेदारायणपूर्वमा-

वयो रुक्कृदुकुवित्सुनायां बोधीये पृथिवीप्रदैव्यन्ते वृ-
हति च यज्जायथाया मृधक्सोमदविज्ञीये ऽवृद्धमथा-
र्भवाति पभेपिबी घृष्णुवृष्णि घृपन्वारे मृत्यधेनौ कृ-
एवते क्रौञ्च मृज्यकएवतरेकृतच्छकुनिमाज्यमानः सु-
हस्तिपाशनिर्गाअका ए ३१ तदो ३ तृपायामृवर्णमा-
स्ररेफः प्रथमस्वरायां वृद्धायामपदिश्यतेत्रा २३३
पा ३३ स्थतरे च पूर्वदेव्यहदाश्रेययोर्कवर्णं प्राप्तमकारः

नवपोरनार्भावः *रुक्कृदुकुवित्सुनायां बोधीये *कुवित्सुनायां
जराबोधीये रुक्कृदुरुणस्क्रुधीत्यनार्भावः*पृथिवीप्रदैव्यन्ते *अ-
भिनिधेने काष्णेअनुमातरंपृथिवीमिसनार्भावः *वृहति च य-
जायथायां *यज्जायथायां वृहति तःपृथिवीमित्यनार्भावः
*ऋधक्सोमदविज्ञीये*दविद्युत्त्वारुर्चेतियज्ञापज्ञीये तृतीयायामस-
रसंसर्गमस्तावे ऋकारस्यानार्भावः*अटद्धमप्यार्भवति*अट-
द्धस्याप्यार्भाव उपदिश्यते* पभे पिवी *शाकरर्पभे पृथिवी
चाविजभ्रिष इत्यार्भावः *घृष्णुवृष्णि* शतानीकेव प्राजगाति-
घृष्णुवृद्धस्यार्भावः *घृपन्वारे* सरूपवृषन्नितिवारचंतीये आ-
र्भावः *मृत्यधेनौ* महता धेनौ ते अस्य सन्तु केतवेमृल-
वआर्भावः *कृष्वते क्रौंचे* अयं पूपायां क्रौंचे सोमासः
कृष्वत इत्यार्भावः *मृज्यकृष्वतरेकृतच्छकुनिमाज्यमानः सु-
हस्तिपाशनिर्गाअकाए ३१ तदो ३ *अटद्धमप्यार्भवतीतिप्रमाणंकृ-
त्वामदर्शनंकृतम् *तृपायामृवर्णमास्ररेफः प्रथमस्वरायां वृद्धायामु-
पदिश्यतेत्रां २३३ पा ३३ *आर्भावतृपाव्यश्नुहीति अवतृकार-
स्तपपोरार्भवतीतिऋवर्णमेव प्राप्तं वचनात्मथमस्वरायां वृद्धायाम्-
रे-
फोत्पत्तिरूपदिश्यते यथोदाहृतं *रथन्तरे च* रथन्तरे च एत-

क्रियतेनाश्चर्षन् ॥ ७ ॥

ऋचि प्रश्लिष्टाः स्वरसन्धयः पादमध्ये साम्नि
विद्यता ये तान्वक्ष्यामो मद्देवस इमा उवाचां वा-
रदेव्यरथवृहत्सु श्रुधे तु प्रश्लेषोभन्दिमभिवायुमि-

देव व्याख्यातम् । *ऋष्वन्देव्यहदाग्नेययोर्ऋषर्णमासमकारिः
क्रियतेना ३ यर्षन् *तमग्नेमस्तेवसत्रोन्पृणवन्निति वामदेव्ये-
वृहदाग्नेययोरदृष्टत्वादकार एव मासो वचनादकारः क्रियते यथो-
दाहृतम् ॥

आर्भावः समासः ।

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये द्वितीयस्य सप्तमी
कण्डिका समाप्ता ॥

*ऋचि प्रश्लिष्टाः स्वरसन्धयः पादमध्ये *ऋग्निपये पादमध्ये
स्वरसन्धिर्षत्र भवति सोऽप्य(रूप)सन्धिना, यथा अग्निभीडिप्वावधे-
महेव नस्वाअद्रिवइति तथादित्यग्रते वयंप्रं यत्र स्वरयोरेकीभावः
क्रियते स मश्लेष उच्यते तथा ऽत्यन्तलुप्तसन्धिना यत्रस्वरस्य
लोपः क्रियते स च मश्लेषः । यथापादोऽस्यसर्वाभूतानि, सोय-
मनेन सूत्रेण सिद्धोपन्धासः क्रियते विशेषविवक्षया *साम्नि
विद्यता ये तान्वक्ष्यामः *एवं पूर्वलक्षणेन पादमध्ये प्रश्लिष्टा ये
सामग्निपये विदिल्लिष्टा भवन्त तानुच्चारयिष्यामः *मद्दे-
वसइमाउवाचांवारदेव्यरथवृहत्सु *अयं वामहेवसे इतिवारचं-
तीषादिषु विदिल्लेषः *श्रुधे तु मश्लेषः *एष एवशब्दः श्रुधे म-
श्लिष्यते *अभीन्द्रमभिवायुमित्यत्रपार्थे *अभिवायुं वीक्ष्यर्षागृ-
णान इति पार्थे अभीन्द्रपणमित्ति विदिल्लेषः *केतवः स्वासु मरुता*
स्वासु मरुता घेर्ना ते अस्य मन्तु केतवो मृतव इति विश्लेषः*

त्यत्र पार्थे केतवः स्वासु महता गर्भोमहत्तत्सोमा-
याः सर्वत्र छन्दसि तु प्रश्लेषः प्रसुन्वानायाः सर्व-
त्र पवस्वयस्ते मदायाः सर्वत्र सोमसामसाहीयशां-
मदेषु प्रश्लेषः पुरोनः सर्वत्र मासिः माशिवासः सर्वत्र
श्वाद्रिर्नार्वाचपिवासोमायामृषभे प्रस्मवाजेपुनः सर्व-
त्र रवोद्गीथे तु प्रश्लेषो नोअविभिः सुपावसोमायाः
सर्वत्राष्टादंष्ट्राकंपुष्पसंकृतियशःसु प्रश्लेषः ॥ ८ ॥

गर्भोमहत्तत्सोमायां सर्वत्र महत्तत्सोमायां अपांपद्गर्भोदृणीते-
तिसर्वसामसु विश्लेषः *छन्दसि तु प्रश्लेषः* वेदेतु प्रश्लेषः
छन्दःशब्देन वेद उच्यते *प्रसुन्वानायां सर्वत्र* प्रसुन्वानायां-
धसइति सर्वसामसु विश्लेषः *पवस्वयस्ते मदायाः सर्वत्र* यस्ते
मदायां तेनापवस्वांधसेतिसर्वविश्लेषः *सोमसामसाहीयशांमदे-
षु प्रश्लेषः* तेनापवस्वांधमेतिसोमसामादिषु प्रश्लेषः *पुरोनः स-
र्वत्र* मेद्धोअग्नेदीदिहीति पुरोनोजस्रपेतिमर्वत्र विश्लेषः *मा-
शिवासः सर्वत्र* । माशिवासोअवक्रमुरितिसर्वसामसु विश्लि-
प्यते *श्वाद्रिर्नार्वाचपिवासोमायामृषभे* पिवासोमायां वैराज-
र्षभे ह्यर्षश्वाद्रिः सूयतोनार्वा इति विश्लेषः *प्रस्मवाजेपु-
नः सर्वत्र* प्रस्मवाजेपुनोवेति सर्वत्र प्रश्लेषः । *रवोद्गीथे तु
प्रश्लेषः* एष एव शब्दो रौरवोद्गीथे प्रश्लिष्यते *नोअविभिः सु-
पावसोमायाः सर्वत्र* सुपावसोमायां नूनं पुनानो अविभिरितिस-
र्वसामसु विश्लिष्यते । *आष्टादंष्ट्राकंपुष्पसंकृतियशःसु प्रश्ले-
षः* एष एव शब्दः आष्टादंष्ट्रादिषु प्रश्लिष्यते ॥ ४ ॥

इति उपाध्यायानां तशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये द्वितीयस्य
अष्टमी कण्डिका समाप्ता ॥ ८ ॥

सुते चित्त्वानवे वृद्धाच्च सर्वत्राऽयास्ये तु प्रश्ले-
 ष उदिन्द्र त्वंश्चोहीत्यत्र कण्ववृहतिपूर्वकल्पे स्ता-
 वे च जम्भे प्रतिहारे कौल्मे स्तावे गायन्तोयूथादा-
 नायां कण्ववृहति जम्भे च तवाद्यायाऽसहोदैर्घम-
 राययो वैराजे च स्तावे तवद्वितीयायामाभीशवद्वै-
 गतयो रहस्ये च वृहत्परुषीप्रतिष्वासूनरीद्वितीया-

सुतेचित्त्वानवे उत्तरे मानवे सुतेचित्वाप्सुमदाम इति विश्ले-
 षः *वृद्धाच्च सर्वत्र* वृद्धात्परस्ताच्चैष एव शब्दः सर्वत्र विश्लेषः
 आयास्ये तु प्रश्लेषः आयास्ये तु वृद्धात्परस्य प्रश्लेषः *उ-
 दिन्द्र त्वं शोहीत्यत्र कण्ववृहति पूर्वकल्पे* त्वंश्चोहीत्वेरवइति
 कण्ववृहति उदिन्द्राश्वमिष्टय इति पूर्वकल्पे विश्लेषः *स्तावे च*
 प्रस्तावे च कण्ववृहति उदिन्द्राश्वमिष्टयइति विश्लेषः *जम्भे
 प्रतिहारे* वृहद्विधने चार्कजम्भे उदिन्द्राश्वमिष्टय इति प्रति-
 हारे विश्लेषः *कौल्मे स्तावे* कौल्मलवर्हिषे च प्रस्तावे उदिन्द्रा-
 श्वेति विश्लेषः *गायन्तोयूथादानायां कण्ववृहति* यूथादानायां
 कण्ववृहति इन्द्रगायन्तोवसइति विश्लेषः *जम्भे च* चार्कजम्भे च
 इन्द्रं गायन्तोवम इति विश्लेषः *तवाद्यायाऽसहोदैर्घमराययोः*
 सहोदैर्घमराययोस्तवाहं सोमेति अस्मिञ्छन्दे विश्लेषः *वैराजे च
 स्तावे* महावैराजे प्रस्तावे आद्यापोमव तवाहं सोमेति विश्लेषः
 तवद्वितीयायामाभीशवद्वैगतयोः तवाहं सोमद्वितीयायां आ-
 भीशवद्वैगतयोस्तवाहं नक्तमुत्सोमेति विश्लेषः *रहस्ये च वृहति*
 तवाहं सोमेति द्वितीयायां तवाहं नक्तेति विश्लेषः *अरुषीप्र-
 तिष्वासूनरीद्वितीयायां योषीषे* जरायोषीषे प्रतिष्वासूनरी-

यां बोधीये देवाजरमाते अग्न इधीमहीत्यत्र त्वंनइ-
न्द्रौपगवे चासाद्वंतीयोत्तमतृतीयाया मापप्रथोभेय-
दिद्रायाऽंश्येने स्यार्चतोवैराजर्पभे दैवांजसावृहति
महीनधारागोराजा च कावे पादान्खात्परः स्वरोवि-
कृष्यते यथानूपतावद्युतानायाऽंशाचिपूजनायंत इन्द्र-
द्वितीयायां दक्षाय विधर्मणि गमिष्ठानसऽंस्कृतमि-
त्यत्रौशन एवंजातीयानि ॥ ९ ॥

द्वितीयायामश्वेषाचित्रारूपीति विश्लेषः देवा जरमा ते अग्न इ-
धीमहीत्यत्र* शुभन्तं देवाजरमिति आते अग्न इधीमहीत्यत्र
विश्लेषः *त्वन्नइन्द्रौपगवे च* उत्तरे औपगवे च त्वन्न इन्द्राम-
रेति विश्लेषः *आमाद्वंतीयोत्तमतृतीयायाम्* उत्तरे वारवं-
तीये स्वासु तृचे उत्तमायां सनेदुराच्चासाच्चेति विश्लेषः
आपप्रथोभे यदिद्रायाऽंश्येने उभेयाद्विन्द्रायां श्येने आप-
मायोपा इवेति विश्लेषः *स्यार्चतोवैराजर्पभे* बोधा-
विमस्यार्चतोमनीया इति विश्लेषः *देवाजसा वृहति* त्व-
मग्रे वृहति पथश्च देवांजसेति विश्लेषः *महीनधारागोराजा
च कावे* अजकावे महीनधारासन्ध अग्नेगोराजाऽपस्तविष्य-
त इति च विश्लेषः *पादान्खात्परः स्वरोविकृष्यते* पा-
दमध्ये स्वरसन्धिविश्लेष उक्तः इदानीं पादान्ते स्वरयोर्विश्लेष
उच्यते *यथानूपतावद्युतानायाम्* शाचिपूजनायन्त इन्द्राद्वि-
तीयायां दक्षाय विधर्मणि गमिष्ठा नसऽंस्कृतमित्यत्रौशन एवं
जातीयानि *पादान्खात्परः स्वरोविकृष्यत इत्यत्रैतान्युदाहरणानि ॥

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये द्वितीयस्य नवमी
कण्डिका समाप्ता ॥ ९ ॥

अथापवादाः प्रश्लिष्टा अंशोरित्यस्य शब्दस्या-
 वृद्धात्परस्य प्रश्लेषः सर्वत्रैह न यदिन्द्रचित्रायां व-
 सिष्ठप्रियपङ्गयो दिवस्पदेतयोप्पवित्रायां ज्ञीये मो-
 पुत्र्वापार्श्वे श्रुधिशब्दोऽभ्यासे धियोग्नेभरामेध्माया-
 मन्ते जिपुसन्तानिनित्वचिसुप्वाणायामांशुंगवेंधस स्तं-
 चोदस्माद्यायामाथर्वणसौभरयोः प्रत्यस्मैतृतीयायां
 च रथन्तरे ऽवासृजोरातयइत्येतौशब्दौ प्रोषु वत्सा-

पादान्त्वात्परः स्वरोविकृष्यत इत्यस्यापवादः *अथापवा-
 दाः प्रश्लिष्टा (इति) अंशोरित्यस्य शब्दस्यावृद्धात्परस्य प्रश्ले-
 पः सर्वत्र* सिधुर्नपिमेअर्णसोऽंशोः पयसेतिअवृद्धात्परस्य
 सर्वत्र प्रश्लेषः द्विहिकारादिषु *इह न यदिन्द्रचित्रायां वसिष्ठ-
 प्रियपङ्गयोः* यदिन्द्रचित्रायां इह नास्तित्वादातमद्रिव इति वसि-
 ष्ठप्रियातीपङ्गयोः प्रश्लेषः *दिवस्पदे तयोप्पवित्रायां ज्ञीये*
 यज्ञायज्ञीये दिवस्पदे अर्चन्ती अस्य तन्तवोव्यस्थिरान्नाति प्रश्लेषः
 मोपुत्र्वापार्श्वे श्रुधिशब्दोऽभ्यासे मोपुत्र्वायां गायत्रपार्श्वे
 इह वा सन्तु पश्रुधीमेहितप्रत्यकृत इत्यभ्यासविषये प्रश्लेषः
 धियोऽग्नेभरामेध्मायामन्ते समन्तेभरामेध्मायां जीषातवे म-
 तरा सावया धियोग्ने सरुये इति प्रश्लेषः *जिपुसन्तानिनित्व
 सन्तानिने तमिन्महरस्वाजिपूतिमर्षेत् इति प्रश्लेषः *त्वचि
 सुप्वाणायामान्धीगये* त्वधीत्वमस्मभ्यमभित इति प्रश्लेष
 अन्यसस्तं चोदस्माद्यायामाथर्वणसौभरयोः तं चोदस्माद्याय
 अन्यसोभिवन्तन्नस्वसेत्पिरितिप्रश्लेषः *प्रत्यस्मै तृतीयायां च र
 थन्तरे *एष एव शब्दः प्रत्यस्मैतृतीयायां रथन्तरे इदन्वसोध्व
 योऽमरामुत मितं प्रश्लेषः *अवासृजोऽरातयइत्येतौ शब्दौ प्रो

सु युजाणिरित्तिपायांरौरवे योधयोमहेनायां वा-
 जीये डितेवसोत्रै ककुभे तमोर्पायां वर्णेऽर्चतप्रिये
 ब्रह्मयुजाकक्षे धसोद्रयोवात्समे नदीधिमःश्राय-
 न्तापांसौभरे सैन्योसिवाहद्गिरसंतनिनो वाहनो-
 ग्नेविवस्वद्वितीयायांश्रुध्ये वृष्णउचस्यत इत्यत्र वा-
 जीये धारयासेधे धियोसेधे जमवर्त्तचा ऽनेतमद्यकमश्वे

पु वत्सामु *मोपु वत्सामु अवासृजोपराच इति अ-
 रातपोर्पोनः सन्तइति च मश्लेषः *युजाणिरित्तिपाया
 रौरवे* रौरवे तरणिारित्तिपायां वाजंपुरन्ध्यायुजावइन्द्रामि-
 ति मश्लेषः *योधयोमहेनायां वाजीये* रायोवाजीये महे-
 नायां योपोराय इति मश्लेषः *डितेवसोत्रैककुभे* त्रैककुभे
 मडिनेन्द्रव्रीमि ते व इति च सौऽस्मान्कदाचनेति च मडिच्छ्रौ
 तमोर्पायां वर्णे रहस्ये शाकरवर्णे सोमद्युमचमोभिद्रोणानीति
 मश्लेषः *अर्चतप्रिये* वसिष्ठप्रिये इन्द्राय नूनमर्चुनोत्वयानि
 चेति मश्लेषः *ब्रह्मयुजाकक्षे* श्रौतपसे यरहरीब्रह्मयुनेहह-
 रेवेति मश्लेषः *धसोद्रयोवात्समे* सौद्रे वात्समे अन्यसो-
 न्यम इति अद्रयोद्रयोद्रय इति च मडिच्छ्रौ *नदीधिमः श्रायन्ता-
 यां सौभरे* सौभरे नदीधिमोर्लोपरातिमिति मश्लेषः *सै-
 न्योसिवाहद्गिरसन्तनिनोः* वाहद्गिरसन्तनिनोः वीरसेन्योसि-
 भूरिपरादिरितिमश्लेषः *वाहनोऽग्ने विवस्वद्वितीयायांश्रु-
 ध्ये* दृनो असि इव्यवाहनोऽग्ने रयीरितिमश्लेषः *वृष्ण-
 उचस्यत इत्यत्र वाजीये* रायोवाजीये नवजातस्य वृष्णोऽग्ने
 चरन्तीति मश्लेषः *धारया सेधे* उत्सेधे पुनानः मोम-
 धारयेति मश्लेषः *धियोसेधे* उत्सेधे एव अस्मां२अवन्तु

ततर्द्धिदैर्घे श्रवस्यवोदैव्ये श्रवस्यवोदैव्य ॥ १० ॥

यः संयोगोयवान्तः क्वचित्संकुष्टः क्वचिद्विकृष्ट-
स्तत्र संकृष्टग्रहणं न्यर्षःसाहीयपर्णवर्णमित्रविलम्बेपु
नैडे दिव्यंज्यर्षसिपशःसंसर्षपुष्पेष्वापृच्छमवृद्धं

ते धिय इति मश्लेपः *जमवर्त्ते च* जमदमेरभीवर्त्ते च
अस्मांअवन्तु ते धिय इति मश्लेपः *अमे तमद्य क-
मथे* साकमश्वे अमे तमद्येति मश्लेपः *ततर्द्धिधो दैर्घे
*स्वेसोमपथमायां दैर्घे ततर्द्धिधोत्सन्नकमितिमश्लेपः *श्रवस्य
वोदैव्ये श्रवस्यवोदैव्ये* एदुमधोर्वावामदेव्ये अहमाहिश्रवस्य वो
मायुभिरिति मश्लेपः ।

मश्लेपविश्लेषो समाप्ता ॥

इति उपाध्यायाजातशुक्रते पुष्पसूत्रभाष्ये द्वितीयस्य
दशमी कण्डिका समाप्ता ॥ १० ॥

*यः संयोगोयवान्तः क्वचित्संकुष्टः क्वचिद्विकृष्टस्तत्र संकृष्ट-
ग्रहणम्* यः क्वचित्संयोगोयवान्तः क्वचिद्वान्तः तयोश्चोद्गीतो-
कस्य चित्तमंकर्यः कस्यचिद्विकर्षः । तत्र सन्देहस्तन्निर्णयार्थं यत्सं-
कृष्टं तदधिकृतम् । *न्यर्षः साहीयपर्णवर्णमित्रविलम्बेपु* पुना-
विश्वान्यर्ष इति सत्रासाहीयस्वारसौपर्णमित्रविलम्बसौपर्णेपु एतेषु
सामसु न्यर्षशब्दः संकृष्टः अन्यत्र विकृष्टः।*नैडे* पूर्वसूत्रात् त्रि-
प्यपि सौपर्णेपु सङ्कर्षः प्राप्तः ऐडसौपर्णे विकर्षः *दिव्यं-
ज्यर्षेति पशः संसर्षपुष्पेषु* दृष्टानऊर्धादिव्यं वरुणं चाज्य-
र्षमीति च एतौ शब्दावेतेषु सामसु संकृष्टौ *आपृच्छप्यमटद्-
सर्वथ* आपृच्छप्यमटद् मत् सर्वसामसु संकृष्यते *अभीवर्त्ता-

सर्वत्र मदेष्वाकूलीये जिह्वानकृन्त्यश्च शीयस्योद्गीथे
 विश्वाच्याश्विनोर्भ्रतपर्णाकूपारपुष्पमरायेषु नाभ्यासे
 त्वद्रयश्चितेषु वैधनेचामराये त्वग्रयेस्वासु दैर्घ्यमा-
 यां सूर्यस्याभिप्रियाणीत्यत्र स्वारकावशीययो रेव
 एव शब्दः सूर्यवतीष्विनोराजद्वितीयायां चौशने ऽति-
 सूर्यपुष्पमरायर्कात्पर्येष्विन्द्रः सूर्यं स्तुचनैयकीर्षेपिवव

दिपु विकृष्टं मदेष्वाकूलीये अस्येदिन्द्रोमदेष्वापूर्वे रोहित-
 कूलीये संकृष्टः जिह्वानकृन्त्यश्च शीयस्योद्गीथे मखायोदीर्घ-
 जिह्वयं इन्द्रश्चोनकृत्त्य इति च यज्ञायज्ञीये उद्गीथे संकृष्टौ
 विश्वाच्याश्विनोर्भ्रतपर्णाकूपारपुष्पमरायेषु सोमविश्वान्याधे-
 येति एतेषु सामसु संकृष्यते । पर्णाकूपार इति पारित्यं ह्येतं
 हरिमितिपस्ययोनिः नाभ्यासे पर्णाकूपारे अभ्यामविपवे
 विश्वाच्येति विकर्षः त्वद्रयश्चितेषु यज्ञायसन्तद्रय आश्वि-
 नोर्भ्रतादिषु सामसु त्वशब्दः संकृष्टः वैधने च वैधने च
 सोमसाम्नि यज्ञाय संत्वद्रय इति संकृष्टः अमराये मराये
 त्वद्रयशब्दोविकृष्टः त्वग्रये स्वासु दैर्घ्यमायां प्रस्तोमाय-
 त्वग्रय इति स्वासु दैर्घ्यभ्रसे मध्यमायां संकृष्टः सूर्यस्याभि-
 प्रियाणीत्यत्र स्वारकावशीययोः अभिप्रियाणीत्यत्र आसूर्यस्य
 बृहत् इति स्वारकावे यज्ञायज्ञीये च संकृष्टः एष एव
 शब्दः सूर्यवतीषु सूर्यस्येव रश्मय एताः सूर्यरसः एतासु सू-
 र्यशब्दः संकृष्टः इतिराजद्वितीयायां चौशने औशने इनोरा-
 जद्वितीयायां ऊर्द्धमानुसूर्यस्य स्तपावश्रितिसंकर्यः अतिमूर्य-
 पुष्पमरायकीर्षेषु तवाहसोमवृतीयायां घृणातपन्तमतिमूर्यपर-
 इसेषु सामसु सूर्यशब्दः संकृष्टः इन्द्रः सूर्यं स्तुचनैयकीर्षेषु इन्द्रः

सूर्यकीर्त्ये यण्महा०असीत्यत्र सूर्यशब्दः सर्वत्र चि-
 तनैयपोस्त्वाद्योविकृष्टः सूर्ये महत्तत्सोमायां वैश्व-
 ज्योतिपवात्सप्रयोरामायामासूर्ये०सूर्यत्राऽप्य प्रजा-
 यामय०सूर्यशब्दः सर्वत्राऽत्रैव तृतीयायां न सू-
 र्योभ्राजे सूर्यस्य नतेगिर इत्यत्र महीसूर्यः कीर्त्ये
 स०सूर्यस्येहवद्दामे सूर्यावैरूपान्तरिक्षयोस्त्व०सूर्य-
 ०सौमित्रे समुसूर्य०संतनिनि यथर्चगीते पर्वणि

सूर्यमरोचयदिगि महादिवाकीर्त्यादिषु संकृष्टः *इव सूर्ये की-
 र्त्ये* श्रायंत इव सूर्यमिति महादिवाकीर्त्ये संकृष्टः *यण्महा०-
 असीत्यत्र सूर्यशब्दः सर्वत्रावितनैयपोस्त्वाद्योविकृष्टः* वितनैय-
 पोस्त्वाद्योविकृष्टः गौरीवितनैयातिपयोराद्यः सूर्यशब्दोविकृष्टः
 सूर्ये महत्तत् सोमायां वैश्वज्योतिपवात्सप्रयोः महत्तत्सोमायां
 वैश्वज्योतिपवात्सप्रयोरजनयन्सूर्ये इतिशब्दः संकृष्टः *आमाया-
 मासूर्यश्चर्चत्र *आमासु पक्रमैरय इति आसूर्य रोहप इति सर्वत्र
 संकृष्टः *अस्य मन्नापामयसूर्यशब्दः सर्वत्र* अस्यमन्नाद्विती-
 पायामयसूर्य इवोपट्टागिति सर्वत्र संकृष्टः *अत्रैवतृतीयायां
 न सूर्यो भ्राजे* अस्य मन्नातृतीयायामरसोमोदेवो न सूर्य
 इति संकृष्टः *असूर्यस्य न ते गिर इत्यत्र* न सुप्टु-
 तिमसुर्येति सर्वत्र संकृष्टः *महीसूर्यः कीर्त्ये* महादिवा-
 कीर्त्ये विश्वभ्राह्मभ्रोजोमहीसूर्य इति संकृष्टः *संसूर्यस्येह-
 वद्दामे* इहवद्दामेव्ये संसूर्यस्य रत्रिमभिरिति संकृष्टः ।
 सूर्यावैरूपान्तरिक्षयोः नत्वावन्निसहस्रं सूर्या इति पञ्च-
 निधनवैरूपान्तरिक्षयोः संकृष्टः *संसूर्यमौमित्रे* त्वंसूर्यमरो-
 चयइति संकृष्टः *समुसूर्यसन्तनिनिजियथर्चगीते पर्वणि* अ-

प्योस्तं त्वाधर्त्तायाऽहाविष्मतसन्तनिनो वि-
भापा प्रसुन्वानद्वितीयायाऽंरधन्तर इदाह्योमानवे
स्युपमाछन्दसे पूर्व्यावृषामर्त्ताद्वितीयायां श्लीये त्वा-
मभिदं प्रोत्तरे मघंदिर्हिकहारभारमानोत्तररौरत-
रेपूतस्युर्वैरूपान्तरिक्षद्वस्वासु वृष्ट्ययावैरूपे ह्यर्षश्च-

॥प्योस्तन्त्वाधर्त्ताया हाविष्मतसन्तनिनोः॥ वृषापवस्व-
मध्यमाया तन्त्वाधर्त्ताः रमोयाण्यो इति प्योशब्दः
हाविष्मतसन्तनिनोः संकृष्यते ॥विभापाप्रसुन्वानद्विती-
याया रथन्तरे॥ रथन्तरे प्रसुन्वानद्वितीयाया भुजन्-
पुत्रऽण्योरितिप्योशब्दः संकृष्टो (विकृष्टो वा एष विकृष्टः)
॥इदाह्योमानवे॥ उत्तरे मानवे त्वाभिदाह्योनर इति ह्योशब्दः
संकृष्टः ॥स्युपमाछन्दसे॥ माधुछन्दसे तवश्रवाऽस्युपइतिस्यु-
शब्दः संकृष्टः ॥पूर्व्या वृषामती द्वितीयाया श्लीये॥ यज्ञा-
यश्लीये वृषामतीद्वितीयाया मनीषिभिः पूर्व्य इतिर्व्यशब्दः
संकृष्टः ॥त्वामभिदं प्रोत्तरे॥ उत्तरे आष्टादंष्ट्रे त्वामभि-
मनोनुम इति त्वाशब्दः संकृष्टः ॥मघंदिर्हिकहारभारमानो-
त्तररौरतरेपु॥ पवन्तेमघंमदमितिर्द्विर्हिकारहारशषणभारद्वाज उ-
त्तररौरधन्तरेपु एतेषु सामसु घशब्दः संकृष्टः ॥उतस्यु-
र्वैरूपान्तरिक्षद्वस्वासु॥ पञ्चनिधनेवैरूपद्वस्वावैरूप अन्तरिक्षेषु
एतेषु सामसु यद्यायं (एतंभुमी) उतस्तुरितिस्यशब्दोवै-
रूपादिषु संकृष्टः ॥वृष्ट्यावैरूपे॥ आपमापमादिनावृष्ट्ययावृष-
न्नितिस्यनिधनेवैरूपे यद्याव इति मध्यमाया वृष्ट्या इति
वृष्ट्याशब्दः संकृष्टः ॥ह्यर्षश्चपितासोमाद्वितीयायां सहोदैर्वै॥ स-
होदैर्वैतमेव विश्वसोर्माद्वितीयाया येन वृष्ट्याणि ह्यर्षश्चइत्सी-

प्यैरयत्रैतक्रोशवाशेषु त्वंरित्वंधां च गवाष्टेयु-
सिमासु त्वं घांशुद्धीये सुहस्त्परन्ध्रोत्तरवरुणगोष्ठा-
र्कपुष्पेषु स्वानः परिस्वानायां वैदन्वतहाविष्मतरैव-
तीष्वेप एव शब्दोऽक्रान्वासिष्ठे परीताध्यास्पायां
घानवमे ऽहनि त्वंकविद्वितीये दन्वते मित्राः स्वा

क्रोशे संकृष्टः *प्यैरयत्रैतक्रोशवाशेषु* माणाशियुर-
स्यायां पृष्ठप्यैरयद्रयिमिति पृष्ठप्यैशब्दस्त्रेतादिपु संकृष्टः *त्वं-
रित्वंधांचगवाष्टेडसिमासु* त्वारिद्वान्ति त्वंधांचेति त्वचशब्दो
आंघीगवाष्टेडसिमासु संकृष्टौ *त्वंधाशुद्धीये* शुद्धाशुद्धीये
त्वंधांचेति त्वंशब्दः संकृष्टः *सुहस्त्परन्ध्रोत्तरवरुणगोष्ठा-
र्कपुष्पेषु* स्वारमौक्ष्णोरन्ध्रवरुणसाम्नगोष्ठअर्कशप पतेषु सा-
मसु । मृग्पमानः सुहस्त्पेति स्यशब्दः संकृष्टः
स्वानः परिस्वानायां वैदन्वतहाविष्मतरैवतीषु प-
रिस्वानोगिरिष्ठा इति स्वाशब्दः संकृष्टः वैदन्वतहाविष्मत-
रैवतीषु एतेषु सामसु परिष्वा इति स्वाशब्दः संकृष्टः
एवएवशब्दोऽक्रान्वासिष्ठे अक्रान्समुद्रायां वासिष्ठे वृह-
त्नोमो वाष्ट्रे स्वानो अद्रिभिरिति स्वाशब्दः संकृष्टः *प-
रीताध्यास्पायां च* श्रीणन्त इत्यत्र परिस्वानशक्तस इति-
स्वाशब्दः संकृष्टः सर्वसामसु *भनवमे हनि* श्रीणन्त इति
नवमेऽहनि वासिष्ठे परिस्वानशक्त इति संकृष्टः स्वाशब्दः
त्वंकविद्वितीये दन्वते वैदन्वते ऊहसमान्नाये क्रमाद्वितीये
वैदन्वते त्वंकविरिति त्वंशब्दः संकृष्टः *मित्राः स्वात्वाः
सर्वत्र* सोमाः पवन्तायां मित्राः स्वाना इति सर्वसामसु

सप्तमः प्रपाठकः ।

देवेभ्यः संक्षारे नर्यः परीतायां माधुयास्थभी-
शरौरदं प्रजभानूपयोधद्वैगण्यतरस्थानसंकृतिभर्ग्य-
शाधर्वणतरेषु नवमेत्याहनि सर्वत्र दैर्घवर्जं विभा-
षारुणसाम्न्येष एव शब्दः संकृष्टो गोमन्नप्लके त्वे-
ष्ट्यव्यङ्ग्यभ्यालौशे तमसोर्केचा ऽत्रैव तृतीयायाम-
न्त्यः सर्वत्र न्योजसाकीर्त्ये भवं कीर्त्ये काशीतहाचि-

देवेभ्यः संक्षारे इडानां संक्षारे ङिन्वान्ति सूरद्वि-
तीयायां भ्यः शब्दः सकृष्टः *नर्यः परीताया माधुया-
स्थ भीशरौरदप्रजम्भानूपयोधद्वैगण्यतरस्थानसंकृतिभर्ग्यशाधर्व-
णतरेषु* दधन्वाश्योनर्य इति माधुछन्दसादिषु ऐड-
यास्य आभीशवरौरवदः प्रोत्तरवार्षजम्भआरूपयौधाजगद्वैगतक-
ण्वरथन्तरदेवस्थानसंकृतिभर्ग्यशाधर्वणरथन्तरेषु सकृष्टः *न-
वमेत्याहनि सर्वत्र* नवमेऽहनि पृष्ठकौल्मलादिषु
नर्य इति संकृष्टः *दैर्घवर्जं* दैर्घश्रवसे तु विकृष्टा-
नर्यः शब्दः । *विभाषाऽरुणसाम्निसि* । परीतायामेव वरु-
णसाम्निसि नर्यः शब्दोविभाष्यते नर्यः शब्दोविकल्प्यते संकृ-
ष्टोविकृष्टो वा *एष एव शब्दः संकृष्टो गोमन्नप्लके* एष
एव शब्दो गोमन्न इत्यत्रसमोहरीणा संकृष्टः *स्तेष्वव्यङ्ग्यभ्या-
लौशे* असांसोमायां व्यभ्यालौशे पुनानोवारमन्येषाव्यमे-
तेशब्दास्त्रयः संकृष्टाः *तमसोर्के च* दीर्घतमसोर्के च एते
त्रयः शब्दाः संकृष्टाः । *अत्रैव तृतीयायामन्त्यः सर्वत्र*
अस्मिन्नेवासाविसोमनृचे कविर्वेध्ययामत्वपोनमृज्य इति त्वश-
ब्दः सर्वसामसु सकृष्टः *न्योजसाकीर्त्ये* महादिवाकीर्त्य-
श्रापन्तायां वसूति जातो जनिमान्योजसा इति न्योशब्दः सं-

प्याभारद्वाजे व्यस्थिरन्पडिडे ऽवन्त्यस्यस्वारङ्कावज्ञा-
ययो स्त्वमिन्द्रत्वंवृत्राणीन्द्रस्य यशसि त्वंवृहत्
स्येत्येतौ शब्दौ द्विर्हिकादेव्ये चत्वंत्वंस्यन्पेषशसि-
हत्स्यभीवर्त्तं प्वपिनोलीशे त्वत्वंसुवीरः इयेने व्य-
शब्दः शिशुन्देव्यज्योतिषयोः पुत्रेभ्योभारद्वाजे प्र-

मराये *अशिनरायामेव तमार्थिमस्तेवसवीन्टुष्वनूदसाय्यइति
नृशब्दयशब्दौ सकृष्टौ *मराये शैयाभारद्वाजे* स्वा-
सु भारद्वाजे हरीमपूरशेष्येति प्याशब्दः सकृष्टः *व्यस्थिरन्
पडिडे *पवित्रताया पडिडे अर्चन्तो अस्यतन्त्राव्यस्थिरान्ति-
तिप्पशब्दः संकृष्टः । *अवन्त्यस्यस्वारकावज्ञीययोः* प-
वित्रन्ताया अवन्त्यस्य पवितारमिति स्वारकावज्ञायज्ञीययो-
स्त्यशब्दः संकृष्टः *त्वामिन्द्रत्वंवृत्राणीन्द्रस्य यशसि* त्वामिन्द्र-
यशा असीत्पत्र इन्द्रस्य यशसि त्वामिन्द्रत्वंवृत्राणीतिच त्वं
शब्दौ सकृष्टौ *त्वंवृहत्स्येत्येतौ शब्दौ द्विर्हिकादेव्ये* अ-
त्रैव द्विर्हिकारे वामदेव्ये त्ववृत्राणि हत्स्येतित्वंशब्दस्यशब्दौ
सकृष्टौ *त्वस्यन्पेषशसि त्वामिन्द्रयशाअसीत्पत्रैव यशसित्ववृ-
त्राणिहत्स्य मतीन्येकइतित्वशब्दस्य शब्दन्येशब्दाः संकृ-
ष्टाः* हत्स्यभीवर्त्तं *अर्चन्ताभीवर्त्तं त्ववृत्राणिहत्स्येति श-
ब्दः सकृष्टः *प्वपिनोलीशे । *गोविश्वस्वेतिद्राभ्यालीशे
भुवनेष्वपित इति प्वशब्दः संकृष्टः* त्वंसुवीरइयेने *गो-
विच्छरेने त्वंसुवीरो अमीतित्वं शब्दः सकृष्टः* व्येशब्दः
विद्युदेव्यज्योतिषयोः *विद्युजज्ञानमिति वामदेव्येदशज्यो-
तिषयोः कविर्गाभिः काव्ये इति व्येशब्दः सकृष्टः* पुत्रे-
भ्यो भारद्वाजे *इन्द्रकृताया भारद्वाजे पुत्रेभ्य इति व्य-

प्रिभिश्चरंत्यस्तावे नैये दुर्यत्युद्यता चान्धीगवे न्यैर-
 यज्ञीये त्वान्दृतज्ञीये शग्ध्युहारमानवयो स्वधंशोहि-
 जम्भे त्वंपुरुकौल्मजम्भयोः प्रत्ययकीर्त्ये र्यः का-
 ल्ये पूर्याः संजये वीर्यस्यप्यस्यवारै श्रुधीहवायां मा-

अग्रायां पाशुनेतिशुशब्दः संकृष्टः त्वामिद्धिनेदिष्टामिति च
 त्वाशब्दः *प्रिभिश्चरन्त्यस्तावे नैये* नैयातिथे अग्रआयाह-
 प्रिभिरिति स्तुचश्चरंत्यध्वर इति च अत्र प्रस्तावविषये ह्यश-
 ब्दत्यशब्दौ संकृष्टौ *दुर्यत्युद्यता चान्धीगवे* आन्धीगवे वि-
 शो विशो वो अतिथिमिन्मत्र दुर्य इति र्यशब्दः प्रथमायां
 संकृष्टः तृतीयायां यो देवतात्युद्यतेतिःशुशब्दाद्यशब्दश्च सं-
 कृष्टौ *न्यैर्यज्ञीये* अत्रैव यज्ञायज्ञीये हव्यान्यैर्यदिति
 न्यैशब्दः संकृष्टः *त्वान्दृतं ज्ञीये* समिद्धमग्रिामिति यज्ञायज्ञीये-
 त्वाद्दृतमिति त्वां शब्दः संकृष्टः *शग्ध्युहारमानवयोः* शग्ध्यु-
 ध्वरितिहारायणे पूर्वमानवयोः शग्ध्युशब्दः संकृष्टः *त्वधंशोहिज-
 म्भे* त्वधंशोहित्वेव इतिवार्कजम्भे त्वंशब्दह्यशब्दौ संकृष्टौ, *त्वंपु-
 रुकौल्मजम्भयोः* अत्रैव कौल्मवर्हिपवार्कजम्भयोस्त्वंपुरुसह-
 स्राणीति त्वंशब्दः संकृष्टः *प्रत्ययकीर्त्ये* महादिवाकीर्त्ये
 इन्द्रमिदेवतानय इत्यत्र इन्द्रमयस्वध्वरइति त्यशब्दः संकृष्टः
 अर्वः काल्ये यस्यापंविश्व आर्य इति काल्येऽर्पशब्दः
 संकृष्टः *पूर्याः संजये* संजये उतो न उत्पुपूर्या इति यो-
 शब्दः संकृष्टः *वीर्यस्यप्यस्यवारै श्रुधीहवायाम्* श्रुधीह-
 वायां वास्वन्तीये सुवीर्यस्य गौतम इतिर्वशब्दः संकृष्टः
 पुरुषस्येति चप्यशब्दः *माघे पृष्ठे* पिवाश्रुतायां पृष्ठे
 आषिर्नोषोधिसधमाघ इतिघशब्दः संकृष्टः *सख्येश्रुध्यैतयोः*

पधीभ्योजीय मत्स्यवृहति दधेवार्याणिकमश्वे स्व-
 र्णज्योतिरुत्तरे कमश्वे स्वशब्दएनाश्रुध्ये ऽददर्षावृह-
 द्रथंतरयो र्वहारत्वश्रुध्ये वृष्ण्याविषट्कारणिधने का-
 व्यंनाभ्यासे त्वांष्ट्रेष्विन्द्रगामश्चमित्येते शब्दास्त्र-
 योवारे त्वामित्वांकाष्ठासु प्रतिहारे वृहति त्वां-

शब्दः संकृष्टः *मत्स्यवृहति* । मत्स्यपायितायां वृहति म-
 त्स्यशब्दः संकृष्टः *दधे वार्याणिमूकमश्वे* अव्यस्महोतायां
 सामकमश्वे विश्वाद्दधे वार्याणीतिर्षाशब्दः संकृष्टः *स्वर्ण-
 ज्योतिरुत्तरे कमश्वे* अग्नेतमद्यायां माकमश्च एव भवानो
 अर्वाहृस्वर्णज्योतिरितिस्वशब्दः संकृष्टः *स्वशब्द एवनाश्रुध्ये*
 एनाश्रुद्धये स्वध्वरमिति स्वशब्दः संकृष्टः *अददर्षावृहद्रथन्तर-
 योः* । मत्स्युभददर्षायतीतिवृहद्रथन्तरयोः श्वाशब्दः संकृष्टः बहा-
 स्यश्रुध्ये* अग्ने विवस्वदुपम इति श्रुध्ये जातेवेदोवहात्स्यमिति
 त्वं शब्दः संकृष्टः *वृष्ण्याविषट्कारणिधने* विधुं दद्राणायां
 ऐभिर्ददे वृष्ण्येति ष्ण्याशब्दः संकृष्टः *काव्यं नाभ्यासे* अ-
 स्मिन्नेव वृचे वषट्कारणिधने देवस्य पश्य काव्यामिति व्यंशब्दः
 संकृष्टः अत्रभ्यस्तविषये, अभ्यासे तु विकृष्ट एव पूर्वम-
 भ्यस्तं परोऽभ्यास इति वचनात् *त्वां वृत्रेष्विन्द्रगामश्चमित्ये-
 ते शब्दास्त्रयोवारे* त्वामिद्दि हवामइ इति वास्वन्तीषे त्वांष्ट्रे-
 ष्विति त्वांशब्दः वृत्रेष्वितिष्विशब्दः गामश्चमिति श्वंशब्द
 एते शब्दाः संकृष्टाः *त्वामित्वा काष्ठासु प्रतिहारे वृहति*
 त्वामिभ्यामेव वृहति त्वामिद्दीति त्वां शब्दः त्वाङ्काष्ठास्विति
 त्वांशब्दः प्रतिहारविषये संकृष्टः न परस्तादे *त्वांश्वस्ताइ*

-...
 ...
 ...

॥ ० ॥ ...

...

॥ ...

...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

...

॥ ...

...
 ...

स्थाभिर्वस्ते सुरूपे श्यतिरभिद्युम्नतृतीयायां याचः
 साम्नि भिः स्वासु विशीये श्रुचिः परिप्रियायां
 मार्गीयवे गविः प्रसोमदायां कण्वतरे सुतिः
 पिवात्वस्याभिनिधनकाण्व नृभिर्द्दिरिन्द्रोमदायां
 वार्हद्विररश्मयोर्वरीःस्वासु रश्मे गिरेर्वृष्णि ज्यो-

सर्जनीयलोपः ग्रहणैरिति यावद्ग्रहणमित्यर्थः । नैतत्प्रामाण्यं लक्षणम् । किन्तुर्वि वक्ष्यमाणेषुदाहरणेषु लोपः । अतः परं तान्मुदाहरणानि *स्थाभिर्वस्ते सुरूपे* पूर्वे सुरूपे यस्ते मदायां सूप-
 स्थाभिरिति विसर्जनीयलोपः *श्यतिरभिद्युम्नतृतीयायां* वा-
 चः साम्नि* विशांविद्भिर्नृभिश्च्यतिरिति आयिः कारस्व विस-
 र्जनीयलोपः *भिःस्वासु विशीये* स्वासु विशाविशीये
 स्त्रुवैश्रुपस्य मन्मभिः प्रशप्तंति प्रशस्तिभिः इति च भिः
 शब्दे विसर्जनीयलोपः *श्रुचिः परिप्रियायां मार्गीयवे* परि-
 प्रियायां इति धने मार्गीयवे समुनुपतिराद्युचिरिति चिःशब्दे
 विसर्जनीयलोपः *श्रुचिः प्रसोमदायांकण्वतरे* प्रसोमदायां
 कण्वरथन्तरे नजाद्युचिरिति विःशब्दे विसर्जनीयलोपः *सुतिः
 पिवात्वस्याभिनिधने काण्वे* । अभिनिधने आत्वासदस्यमा-
 शनमिति मामुनरिति परिष्कृतस्परसि इयमासुतिरिति तितिःश-
 ब्दे विसर्जनीयलोपः *नृभिर्द्दिरिन्द्रोमदायां वार्हद्विररश्म-
 योः* । नृभिर्द्दिः इन्द्रोमदायां वार्हद्विरपार्थुरश्मयोः शवसेष्ट-
 वदा नृभिः, अभिभूरिपराददिरिति च भिः शब्दे दिः शब्दे च
 विसर्जनीयलोपः *वरीः स्वासु रश्मे* स्वासु पार्थुरश्मे वा
 इन्द्रेण सपावरीरिति रीःशब्दे आर्षिःकारे विसर्जनीयलोपः
 गिरेर्वृष्णि वृष्णि साम्नि अभिमवापां गिरेर्वीतरेःशब्दे आ-

उःकारस्यौहोवायां प्रत्यये ग्रहणैर्विसर्गलोपः
 पृथुः सांवर्ते क्रतुः परीताध्यास्यायामायास्ये त्रीणि
 त्रितायां वार्शे परिमियायां च मार्गीयवे कसुरि-
 द्रक्रतुमित्यत्र ष्टम्भश्यैतन्नित्रेष्विद्वि दुर्द्धर्त्तायां वासिष्ठे
 रहस्ये च योधावृहति वाजयुः सदोचनायामन्त-
 रिक्षे सजूरमेवृहति विसर्जनीयकारौजीराः संधुः

उःकारस्यौहोवायां प्रत्यये ग्रहणं विसर्गलोपः* । उःका-
 रविसर्जनीयस्य अहोवायां प्रत्ययस्य पूर्ववदक्ष्यमाणेषूदाहरणेषु
 विसर्जनीयलोपः । अतः परमुदाहरणानि वर्त्तन्त्यन्ते । *पृथुः
 सांवर्त्ते* पंद्रनायां सांवर्त्ते गिरिर्निविश्वतः पृथुरिति युःशब्दे
 उःकारस्य विसर्जनीयलोपः *क्रतुः परीताधास्यायामायास्ये* ।
 त्रिणधनायास्ये श्रीणतायां क्रतुरिति तुः शब्दे विसर्जनी-
 यलोपः *त्रीणित्रितायां वार्शे* त्रीणि त्रितायां विसृ-
 क्रतुरिति तुः शब्दे तुःकारविसर्जनीयलोपः *परिमियायां च
 मार्गीयवे* परिमियायां च इनिधने मार्गीयवे स्वानैर्वातिकवि-
 क्रतुरिति तुः शब्दे विसर्जनीयलोपः *क्रमुरिन्द्रक्रतुमित्यत्र ष्ट-
 मश्यैतन्नित्रेषु* । इन्द्रक्रत्वायां महावैष्टम्भश्यैतपूर्वजनित्रेषु माशिरा-
 सोभनक्रमुरितिमुःशब्दे विसर्जनीयलोपः *इदुर्द्धर्त्तायां वा-
 सिष्ठे* । धर्त्तायां उदुगायिवामिष्ठे इदुर्द्धन्वान इदुःशब्दे उःकार-
 विसर्जनीयलोपः *रहस्ये च योधा वृहति* रहस्ये च योधारया
 वृहति द्विद्विः पदमभ्यस्पेत तस्मिन् इदुरथ इति दुःशब्दे विसर्ज-
 नीयलोपः *वाजयुः सदोचनायामन्तरिक्षे* । अन्तोरिक्षे सदो-
 चनायां मीदांत्सप्तिसर्नवाजयोरिति युःशब्दे विसर्जनीयलोपः *स-
 जूरमेवृहति* अनेविवस्वायां वृहति सजूरंश्वभ्यामाति नृः

चोत्तरे ष्योर्मरायेऽभ्यासे प्रत्यये विसर्जनी चालोपमेके विरामे ॥ ४ ॥

स्वशब्दविसर्जनीयलोपः प्राप्तः स्तोभव्यवहितत्वात्सर्वत्रातिविद्यते । यथा—किमुदाहरणं पवस्वमधुपत्तमायां अस्यपीत्वास्वविद इति शंकुनिसादीययोः स्वः शब्दे विसर्जनीयस्य रेफीभूतस्यातिहारः *स्वविदा नामधे* अत्रापि इंद्रवाहास्वविदानामधे इंद्रवाहास्वविदेति स्वः शब्दे विसर्जनीयलोपः रेफीभूतस्यातिहारः । एषउत्सर्गः वस्वे प्रत्यये । अयमपवादः उत्तरे यौक्ताशने स्वः शब्दे विसर्जनीयलोपः । स्वः शब्दः परोनातिहुते पवादः पवमान स्वदृष्टमिति । सुवा ३३३ सुवा ३६ ३ शामितिप्राप्तेमतिषेधः ओतहारस्य *सिष्ठत्रैशोकयोश्च* धर्त्ताया वासिष्ठे स्वःसिपासिन्निति स्वःशब्दे विसर्जनीयस्यातिहारमाप्तस्य लोपः *त्रैशोके च स्वासु* स्वःप्रतिर्यदीवृत्तइति स्वः शब्दे विसर्जनीयस्यातिहारमाप्तस्य लोपः । प्राप्तद्विकमुक्तम् । प्रकृतपेवेदानीं वर्णयिष्यामः । स्वःशब्दे विसर्जनीयस्य लोपः प्रकृतः । तयोस्तदेव व्याख्यातम् । सिष्ठत्रैशोकयोश्चेति *यौक्ते चोत्तरे* एतदपि व्याख्यातम् नस्वेप्रत्ययइति *ष्योर्मरायेऽभ्यासे प्रत्यये* अग्निन्नराया मरणयोः शब्दे विसर्जनीयलोपः । *अभ्यासे प्रत्यये* लुप्यते ष्योः शब्दे एवप्रत्ययः *विसर्जनीयस्यचालोपमेकेविरामे* अग्निन्नरायामेव मराये एके आचार्या विसर्जनीयस्य अलोपं मन्यन्ते । विरामेष्योः ष्योष्यो इत्येव । अथवा विसर्जनीयस्य एके अलोपं मन्यन्ते अविरामे सन्नावपि विकल्प इत्यर्थः यथास्मंभ्युचैकइति । अत्रास्थितसंधिः संधिर्वाभवतीतिपूर्वमिहापेविकल्पः । मंधारलोपः लोपोवेति ॥४॥

इति उपाध्यायाज्ञातशुक्ते पुष्पसूत्रभाष्ये तृतीयस्य चतुर्थी कण्डिका समाप्ता ॥ ० ॥

दैर्घ्यभ्यभिहीत्यत्र मा०सूर्यमायास्ये साप्तमिके तवा-
 यां मनीपांक्षौद्रेषु सहोदैर्घमरायवैराजर्षभेषु ससा-
 मैटते भ्यासे प्रत्यये सईत्रिकवृहति प्रर्षीयज्ञावृह-
 त्युकारलोप उपट्टगय०सूर्यायामैटत उतविष्णोश्च ज-
 नितायाम्श्यावाश्वे यकारःपरिष्टोभंत्ये त्परिमल्लन्दे
 दविज्ञीये वाशब्दः सफेप्रियंदेवायां प्रथमतृतीययो-

र्षेभ्यभिहीत्यत्र * दैर्घ्यश्रवसेभ्यभिहिश्रवसेत्यत्रउत्सन्नकमितिकंश-
 ङ् मकारलोपः *मा०सूर्यमायास्ये साप्तमिके तवायाम्*
 तराह०सोमाया०नाप्तमिके द्विनिघनायास्ये पुष्पणिवभ्रानिचर-
 तिमाम् अत्रमाशब्द एकास्रमुदाहरणम् । वृणातर्पनमतिस्वर्षपरइ-
 तिमाशब्दसूर्यशब्दयोः मकारलोपः *मनीपांक्षौद्रेषु सहोदैर्घम-
 रायवैराजर्षभेषु* श्रुधीइवाया योधाविमस्याचंतोमनीपामिति-
 अत्र मकारलोपः । क्षौद्रेषु सहोदैर्घमरायवैराजर्षभेषु *स्रमामैटतेऽ-
 भ्यासे प्रत्यये*अस्वमनायामैटते पयः सहस्रनामितिअभ्यासे
 प्रत्यये मकारलोपः ससाशब्द एव प्रत्यय इत्यर्थः*सईत्रिक-
 वृहति *त्रिकद्रुकाया वृहतिसईममादेतिइकारे मकारलोपः *पर्षी-
 यज्ञावृहति* यज्ञायज्ञावृहतिपर्षीशब्दे मकारलोपः *उकारलोपः*
 उकारलोपइदानी वचित्पयते *उपट्टगय०सूर्यायामैटते* अस्वम-
 नायामैटते अय०सूर्योपट्टगितिइवउपेतिउकारलोपः *उतविष्णो-
 क्षनितायाम्श्यावाश्वे* सोमःपवताया त्रैष्टुभे श्यावाश्वे जनिता
 उनेति उकारलोपः(यकारलोपः)*यकारः परिष्टोभंत्येत्परिमल्लन्दे-
 दविज्ञीये* दविद्युत्पारुचेतिपद्मापज्ञीये परिष्टोभंत्याकृपेतिपकार-
 लोपः *वाशब्दः सफेप्रियंदेवाया प्रथमतृतीययोर्विकल्पयोः*
 आभोवायाया सफे प्रियं देवाना प्रथमतृतीययोर्विकल्पयोर्वा-

ऽभ्यासे च नोर्मयोगसार्जुन ऋक्स एवामृताचार्य

क्षणं । कुतः ? मत्पुदाहरणेषु अन्तः पदिकोदाहरणात् । तस्मा
 देवमुदाहरणानि । अनुस्वारादीनि अनुस्वारस्य तावत् वा-
 मदेव्ये म० हिष्टोममर्धस इति । तथा त्व० सोभाया० हाविष्कृ-
 तेपवस्वम० ह्यद्रिपिरितिरेफोदाहरण । वममुत्वाया० सौभरे स्वा-
 मिध्ववितारवृत् । अत्रट्ट्मृवर्णमिति आर्भावः । प्रतिहारमा-
 सस्याविरामे अत्रविरामत्वात् लोपः । तथा ऐडस्वरेमत्स्यपायिना-
 या वृपातेवृष्णइन्दुःवृषामदोवरेण्य इति च आर्भृतयोरेफ-
 लोपः । स्वरभक्तेरुदाहरणम् । पुनानावान्त्रिणयनायास्यपौ-
 धाजययोः । अपोवमानो अर्षीत आपृच्छपन्धरुर्णं वा ऽव्य-
 र्पमीति च वर्षशब्दस्वरभक्तिलोपः । क्रमजोदाहण अशनेम-
 तुद्रवेतिद्रशब्दक्रमजस्य दकारलोपः । तथा आत्नाकूपारेनम-
 र्चासोदित्सअभ्यासविषयेत्तशब्दे क्रमजस्य तकारस्य लोपः । स्प-
 र्शइत्यत्रोदाहरणानि । त्व० सुनोमन्दितम इत्यत्र आश्वमुक्ते
 त्वंशब्दे द्वौ तकारी पूर्वागत्वादेकस्य क्रमजत्वात् द्वितीयस्पर्श-
 मत्ययत्वात् तस्मात्क्रमजः स्पर्शोलुप्यते । तथा परित्य० ह्यर्धत०-
 हरिमिति यद्वाहिष्टीयेयेशब्देरेफः पराङ्ग, एकः क्रमजोयकारः
 पूर्वाङ्ग । पूर्वाङ्गत्वाच्चस्य लोपः । तथा परिस्वानाया० हावि-
 ष्कृतेषु मदेषु सर्वथा इति सर्वशब्दे रेफः पराङ्ग । एकः क्रम-
 जो वकारः पूर्वाङ्गम् । पूर्वागत्वादेकस्य वकारस्य रेफलोपः
 ऋअभ्यासे च ऋअभ्यासे च प्रत्यये लुप्यते । च शब्दात्पूर्वाङ्ग
 अन्तः पदिकमिति यथा दीर्घमसार्के इन्द्रस्य सोमपवमानजोमि-
 नेति प्रथमस्य रेफस्य विरामत्वाल्लोपः । उत्तरस्य अभा-
 सप्रत्ययत्वात् । तथा अमाविमोभाया पजेन्यः पिता माँइत्यस्य

1818 1920 1818 1920 1818 1920 1818 1920 1818 1920 1818 1920

|| 1818 ||

-k 1818 1818 : 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-1818 1818 1818 1818 : 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 : 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
k 1818 : 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818
-k 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818

|| 6 || 1818

1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818 1818

आउवाव्यवहितमाउभवति सर्वं पदान्त्यं च व्यं-
जनं लुप्यते शातार३उवाभवा सियो२३४वाउग्रा-
२३उवाशर्ममहो२३४वायूजा२३उवावाजेपुचो२३४वा-
मधा३१उवा२३एवंजातीयान्यनाउभावोभृगएवतरे रे-
तःइयेने पुपनः सन्तनिष्पशिथयुः प्रवद्गार्गव अ-
ष्टयश्चान्तः पदिकोनाउ भवति सर्वत्र यथा मा-
न्दीरेमा२३४दापतो३आउवा२३ श्रीणन्तो गोभिरू ३
आउवा २३ मरुच न योनिं सोमसाम्नि सीदछये

*आउवाव्यवहितमाउभवति सर्वपदान्त्यं च व्यञ्जनं लुप्यते
शा ३ ता ३३ उ ३ वा २३ भ २११ वा ४ सियो ३३ ३५ वा ३
उ ३ श १ र्म २ महो २३३ ३४५ वा ३ यू १ जा २३ उ २
वा ३० वाजेपु चो ३३३४५ वा ३ मधा ३३ उवा ३
एवं जातीयानि *आउवाव्यवहितस्याधिकृतस्य अंत्यः स्वर
आउभवति । यच्च पदातीयं व्यंजनं तस्य च लोपः । तथो-
दाहृणम् । स्वारमौषर्णे कयानोश्चत्र ट्पापवस्ववृचांत्यपोः ।
अत्रैव उच्चातायां सौषर्णे । उग्र-शर्मेति च एतेषु लोपः । तथा
काण्वरथंतरे मसोमदायां अच्ञाकोशंभ्रवति *भ्रनाउभावोभृग-
एवतरे* अकारः प्रतिपेधे पूर्वलक्षणेन आउवाभावस्तस्य प्रतिपे-
धः । मसुन्वायां कण्वतरे इतामस्त्रंभृगवः *रेतः इयेने* गो-
विद्धीने रेतोधा इति प्रतिपेधः* पुपनः संतानेति *इन्द्रोमदा-
यां सवाजेतु मनो इति आउवावप्रतिपेधः *ओश्रयुः प्रवद्गार्-
गवे* प्रवद्गार्गवे प्रोभपास्यां अभिधेनवः पयमे दाश्रयुरिति
आउवावप्रतिपेधः *आंष्टयश्चान्तः पदिकोनाउ भवति सर्वत्र-
यथा गां ३ दी ३ पा २३३३ दा ३ पाता ३३ आउवा ३३

सदा रेदाउ नतिष्दुपशिशुमुद्वतिसोमो वायिरा २३जम-
नूरा २३१जतिष्ठा ३ उ रहस्ये च न सर्वमाउ भवति व्यञ्जनं
च च न लुप्यते यथा वाजीयनित्यवत्सातीपंगसिमा-
सु यत्राउभावो व्यंजनलोपश्च तद्वक्ष्यामः स्वरान्तः
कण्ठ्यः सर्वत्र विष्णवे सहस्रिणामिति यण्वापत्ययो
रञ्जोरैवतयोर्व्यमः कारश्च रैवते सिमासु सर्वमाऊभ-

२३१जनिष्ठा ऊ॥ । उद्ग्रागवे शिशुंजज्ञानायाः सोमो विराजमनु-
राजतिष्ठुविति स्पर्शस्य पकारस्य लोपः अरहस्ये च न सर्वमा-
उभवति व्यंजनं च न लुप्यते यथा वाजीयनित्यवत्सातीपङ्गसिमा-
सु॥ रहस्ये च आउभावो व्यञ्जनलोपश्च न भवति । ए-
प उत्सर्गः । यथा स्वासु रापोवाजीये वस्वीरनुस्वराज्यमिति ।
तथा नित्यवत्सासु सप्तास्येभिर्ऋकभिरिति प्रतिषेधः । अतोपंगे
सिमासु च सोमउप्वापवस्ववानयोः एवमादीनि अत्राउभावो-
व्यञ्जनलोपश्च तद्वक्ष्यामः॥ । रहस्ये यत्राउभावो भवति व्यञ्ज-
नलोपश्च तदुत्तरत्रोदाहरिष्यामः अस्वरांतः कण्ठ्यः सर्वत्र॥ य-
था मंद्रयायातिधारयेति याशब्दे आकारः कण्ठ्यः तस्याउभा-
वो भवति कः प्राप्ते एतदारभ्यते । अनुष्ठप्श इति सन्निकर्षम-
तिषेधाः या ३ आउवेति प्राप्ते आउभावः । वचनान्तरौप्यसं-
धिर्भवति रायाउवेति भवति तस्मादत्राउभावो भवति अविष्णवे
सहस्रिणामिति यण्वापत्ययोः॥ सोमाअर्पितु विष्णवे इति ।
आपवस्व सहस्रिणामिति च आउभावो व्यंजनलोपश्च अञ्जो-
रैवतयोर्व्यमः अञ्जोवैरूपे रैवतर्षभे च तालव्यस्याऊभावः ।
अञ्जोवैरूपे समुद्रस्याधिविष्टे मनीषिणः रैवतर्षभे च विद्यतीति लया
आर्द्धीति च अकारश्च रैवते॥ अकारश्च उभावो तालव्ये

त्सु प्रत्ययेषु ज्योक्कः शब्दस्त्वोत्वांहे सकारलोपः
 श्रवस्तमः साह्वान्विश्वायां संहिते सुशस्तिभिरि-
 लान्दद्वितीयायां मानस्तरभिमाजमावर्त्तथादौ लोपः
 पराग वा सुहस्तास्तावे ज्ञीयस्य लोपः पराङ्गं वेंद्रा
 येन्दविति क्रींचे वलोपः संघावुगतिर्विरते द्विप-
 कारसंयुक्ते विकृष्टे पूर्वोपकारः प्लुत आकारः संप-

ज्योक्क इति कः शब्दस्य त्वहकारे प्रत्यये सकारलोपः *श्रव-
 स्तमः साह्वान्विश्वायां संहिते* अदाभ्यः संहिते अग्नि-
 स्तुविश्रवस्तम इति सकारलोपः । *सुशस्तिभिरिलान्दद्वितीया-
 याम्* इलादद्वितीयाया ऊर्त्तोनपाज्जातवेदः सुशस्तिभिरिति स-
 कारलोपः *मानस्तरभिमाजमावर्त्तथादौ लोपः* नमदग्नेर-
 भीवर्त्त मानस्तरभीत्यत्र उर्त्तीयादौ सकारलोपः मानस्तरभि-
 मातये मानोद्वाउता इति आरभः *परागंवा* अथवा प-
 रागं भवति । यथा धीमहे स्ता इति *सुहस्ता स्तावे ज्ञीयस्य
 लोपः* यज्ञायज्ञीये आज्ञायुर्विद्वितीयायाम् । अक्षरमंसर्गे म-
 स्तावे सुहस्ताता ३ सा ३ इति सकारलोपः *परागंवा*
 परागं वा सकारः ता ३ स्मा इति भवति । *इन्द्रायेंदविति-
 क्रींचे वलोपः संधी* इन्द्रायेंद्राया क्रींचे संधी वकारलोपः ।
 *इन्द्रायेंद्रा २ अ ३ हो २ इतिगतिं वान्तस्थामापद्यत इति गतिर्व-
 कारोभवति तस्य वकारस्य मध्य इति लोपः संधी गतिः ।
 उगतिर्विरते विगमे उगतिरेव भवति *द्विपकारसंयुक्ते वि-
 विकृष्टे पूर्वोपकारः प्लुत आकारः संपद्यते रयिंस्तोमश्र-
 वा ३ आ २ पाप्* पवस्व देव आयुषमित्यत्र द्वितीयाश्रयिंस्तोम
 श्रवायामिति पूर्वोपकारः प्लुत आकारः संपद्यते तदुदाहृतम् अयि-

वहिताः सर्वत्रातिहियते स्तोभान्ते विरते लोपः
सन्धावल्लोपोवर्हिपि तर्तुराणाः पिशङ्गमीशानकृदघ-

हेत्येवं जातीयानिश्च लोपालोपादनन्तरं अतिहारलक्षणं, तस्माद-
तिहारलक्षणं वर्तिष्यते । अनुस्वारः स्पर्शः समानवर्गीयि प्रत्यये
पंचविंशतिस्पर्शाः समानवर्गा इत्यर्थः । रेफः स्पर्शोष्मभिः सं-
युक्तः स्पर्शोष्मप्रत्यय इत्यर्थः । ऊष्माणश्चत्वारः अन्तः पाद एते
अनुस्वारस्पर्शरेफाः सन्तः स्तोभेन व्यवहिताः तेन स्तोभारं-
भेण सह मन्धीयन्ते, किन्तर्हि ? अनीत्यस्तोभं परेण स्पर्शेण ऊष्म-
णा वा सहैकीभवन्ति । यदा च स्तोभान्ते विरामो भवति त-
दैतेषां अनुस्वारस्पर्शरेफानां लोप एव भवति सन्धावल्लोपः ।
अतिहार एव भवतीत्यर्थः । उदाहरणानि । वर्हिपि प्रथमे
पक्षे अत्र भक्त्यन्तत्वात् नित्यविरतत्वात् तथा त्रिमात्रमन्तर-
मिति । कथमत्रातिहार इति । उच्यते । एके तावद्गुरुते सञ्छि-
ताध्यायपक्षेणैतद्गुरुष्वपि । अस्माकमपि सञ्छिताध्ययनलिङ्गानि
दृश्यन्ते । भद्रञ्छुभेपमूर्जामिति । तथाऽपां गर्भोग्निरिहोति ।
अहमन्नादोऽहमन्नाद इति एवमादीनि । तस्मात्सञ्छिता-
ध्ययनं दर्शयति । अनेन दुरते प्रदोशतेभवत् । अ-
न्यत्र यत्रैवं भवति तत्रातिहारो भवति । अपामिवेदूर्मापिष्टाञ्चु-
राणाः मृज्यमानायां रथिोपशंग उत्तरीशोरंध्रवाजजितोः ।
ईशानकृतानोविश्वानृतीपायांश्वैते उद्रीधईशानकृदितितकारे
ऋकारस्याभूत्स्य रेफातिहारः । अयञ्छञ्च यस्तेममदायां अ-
ध्वर्द्धे सोमनाम्नि अनुस्वारस्यातिहारः । अयञ्छराञ्च
मि मारुमथे अनुस्वारातिहारः । सञ्छाद्विपेवचायां आन्धी-
गवे । पुत्तायो अद्रिमञ्छहामिति अनुस्वारस्यातिहारः । अत्रापि

घणे सर्वं तदुक्तार्त्तपशे स्वरांतमेके विसर्जनीयान्तं वा-

विन्दुर्द्रप्सेति अनुस्वारस्यातिहारलोपः ॥ *इंदवउद्रुंशीये*
 आत्त्राविशत्वंत्याया अरधामस्यइन्दवद इत्पनुस्वारस्याति-
 हारलोपः । अत्रापि पक्कं व्याख्यानं उपशब्देन व्यपे-
 त्वात् । *कर्मवत्मासु* त्रिकदुकाद्यायां नित्यवत्मासु सईम-
 मादमहिकर्ममिति रेफातिहारलोपः । इहापि पूर्ववदेव *आथ-
 र्वणे सर्वं* आथर्वणे अनुस्वारः रेफः स्पर्शः अतिहारमासः
 सर्वं लुप्यते परीतोपि मखापोदीर्घयज्ञायसन्तुमश्लुगोमन्तामादिषु ।
 अत्र परीतोपापि अनुस्वारस्य पूर्वागत्वात् लोपः । संधावलोप
 इति अपंचतासुतमिति एवं प्राप्तेः । एवं प्राप्ते लोपः अतन्त्या-
 वचनासुतमिति एवं भवति सखापोदीरेफस्य विरामे लोपः
 सन्धावलोपः । आचार्याजिहायामिति प्राप्ते रेफलोपः । अत आ-
 वद्यजिहायामिति तथा यज्ञायसन्तित्पत्र चोपकारे पूर्वाजि-
 स्तोभान्ते विरामे लोपः सन्धावलोपः इति ज्योतिष्मुत्रा-
 या इति प्राप्नोति । एवं प्राप्ते अनुस्वारस्य विरामे लोपः क्रि-
 यते । तथा ज्योतिष्मुत्राया इति भवति । उहुवाऊहाअहोवा-
 सखापोदायिउहुवाउहाअहोवाआवत् विरामे रेफस्य लोपः तथा
 आवद्व्याजिहायामिति भवति संधावलोप इति । अलोपे तु
 आवपजिह्वामिति एवं मश्लुगोमाज्योतिष्मीमहाइप्राप्ते लो-
 पः । ज्योतिष्मीमहाभवति । एवंधुवंम शीहतमध्ययनं दर्शयति ।
 यथाद्ये पक्के । तदुक्तं पक्के *तदुक्तार्त्तपशेस्वरान्तमेके विस-
 र्जनीयान्तं वा* कार्त्तपशे पुरोजिह्वेताया तन्दुरोपापिति यथा-
 र्धीमहे तदुक्तशोरोपापिति विसर्जनीयान्तं वा तन्दुरोपापित्वेवं तथा-
 सति तदुक्तार्त्तपशे भवति । अ यदुक्तार्त्तपशे । पत्रस्वम

विशीयोत्सेधयोः कुवित्स्वासु मार्गीयवेऽचिक्र-
 दत्पवमानाभ्यर्षसीत्यत्रकवणतरे पुरमजीजनोहिदे-
 व्ये मदुरितायेददतिदेव्य उपर्बुधोग्रे विवस्वहे-
 व्ये गिर्व्वणस्त्वपाभूपन्ति मानवे सत्पतिमिद्रं वि-
 श्वायां लेये जंभे चत्वामिद्धीत्यत्र मयमाउवाव्यव-

हारः यथा देवाहोपिगच्छोहोति *कुवित्स्वासु मार्गीयवे*
 स्वासु मार्गीयवे कुवित्स्वस्य प्रहिव्रजमिति तकारस्य लोपमा-
 स्रस्यातिहारः ओवीकारयोरेकीभाव इत्यनेन *अचिक्रदत्पवमा-
 नाभ्यर्षसीत्यत्र कवणतरे* । कवणरथन्तरे पवमानाभ्यर्षसीत्यत्र
 वृषोअचिक्रदिति दकारस्य आउवाव्यवहितमितिलोपमास्रस्या-
 तिहारः *पुरमजीजनो हि देव्ये* पर्युपुद्धिर्गोषायां गोजीरा-
 यारुंहमाणा पुरन्ध्येतिमकारस्य ओवीकारयोरेकीभावे लोप-
 मास्रस्यातिहारलोपः *मदुरिताये ददतिदेव्ये* वामदेव्ये कस्त-
 मिन्द्रान्स्वायां विश्वातरेमदुरितेति विसर्जनीयस्य रेफीभूतस्य
 ओवीकारयोरेकीभावे लोपमास्रस्यातिहारः *उपर्बुधोग्रेविवस्वहे-
 व्ये* अत्रापि उपर्बुध इति रेफीभूतस्य ओवीकारयोरेकीभावे लो-
 पमास्रस्यातिहारः *गिर्व्वणस्त्वपाभूपन्तिमानवे* त्वामिदाद्यान्त्या-
 यां उत्तरे मानवे सुतेष्विन्द्रगिर्व्वण इति विसर्जनीयस्य रेफीभूत-
 स्य ओवीकारयोरन्तरस्वरनीचाद्ययोरिति लोपमास्रस्यातिहा-
 रः *सत्पतिमिद्रं विश्वायां लेये जंभे च त्वामिद्धीत्यत्र*
 इन्द्रंविश्वयां बाजानांमत्पतिमितिकालेयवार्कजम्पयोः त-
 कारस्य ओवीकारयोरेकीभावे लोप इति लोपमास्रस्याति-
 हारः । वार्कजम्भे च त्वा वृषेष्विन्द्रमत्पतिमिति तकारस्य

मैषिरे मरुत्वमानोरधीतमायांकूलीयसंतनिपभेषु
दूराद्वन्तीये प्रथमे रसं मार्गीयये ह्यस्वधंनोमासिशां-
मदे द्विधंसवद्धितायां वितशृंगयो रुभयधंस्वासु मै-
धातिये संपवित्रायाधंसामराजे तद्यज्जायथाद्विती-

कारस्यानुस्वारीभूतस्य ओवौकारयोरेकीभाव इति लोप-
प्राप्तस्वातिहारः ऋधममौपरेः अभिशुम्नमौषिरे विकोशं मध्य-
मिति मकारस्यानुस्वारीभूतस्य ओवौकारयोरितिलोपप्राप्त-
स्वातिहारः । सर्वं पदान्त्यं च व्यजनं लुप्यत इत्यनेन । मरु-
त्वमानोरधीतमायां कूलीयमन्तनिपभेषुः पयमानोरधीतमायां
हरिश्रन्द्रोपरुद्धिनरोद्धितकूलीयसन्तनिपवमानर्षभेषु तकारस्य लो-
पप्राप्तस्वातिहारः आद्यन्तयोः ओवौकारयोरेकीभाव इति लो-
पः । मध्यमे आउवाच्यवर्द्धितमिति लोपः । *दूराद्वन्तीये मध-
येः स्वासु मधमे वारवन्तीये सनोदूराच्चेति तकारस्य चकारी-
भूतस्य ओवौकारयोरन्तरनीचाद्ययोरिति लोपप्राप्तस्वाति-
हारः *रसं मार्गीयवेः रमन्ते मित्रायां एरुचं
मार्गीयवे मकारस्यानुस्वारीभूतस्य ओवौकारयोरेकीभाव इति-
लोपप्राप्तस्वातिहारः *ह्यस्वधंसोपामिर्शापदेः त्सोपाद्याया
शापदेः पवस्वधंस्यद्रुपिमिति तकारस्य ओवौकारयोरेकीभावे
लोपप्राप्तस्वातिहारः *द्विधंसवद्धितायां वितशृङ्गयोः *आजागृ-
विरन्त्याया अद्रिमिष्णात्रात् गौरीवितगौशृङ्गयोः अद्रि-
मिष्णन्निति मकारस्य ओवौकारयोरेकीभाव इतिलोपप्राप्तस्वा-
तिहारः *उभयं स्वासु मैधातियेः स्वासु मैधातिये
अन्यायां मधुंष्टुमुभवाविर्नामिति मकारस्य आउवाच्यव-
द्वितस्य लोपप्राप्तस्वातिहारः *मैषवित्रायां सामराजं*

पाश्चैमोपुत्वायां नप्ययोः परिप्रियायां पूक्तौर्णायन
योर्ज्ञीये चर्पणीयओजिष्ठायां ज्योतिरौपगवे पव-
मानोअजीजनायामर्वाङ्गिनलोपमेकैकावे विते श्रुतिं
युक्त्वाहिकेशिनायामुभयतः प्रभोः शैखण्डिने हरि-

तकारस्य तृतीयादिनीपत्यपरत्वालोपमासस्यातिहारः *अदि-
स्वारे षण्णे* उद्येदभिद्वितीयायां स्वारे सौषण्णे अर्हचवृत्र-
हेति मकारस्य आऊवाव्यवहितस्य लोपमासस्यातिहारः *घातः
पाश्चै मीपु त्वायां* मोपुत्वाद्यायां गायत्रपार्श्वे मोपुत्वावा-
घनश्च नेतिचकारस्याउवाव्यवहितस्य लोपमासस्यातिहारः
नप्ययोः परिप्रियायां पूक्तौर्णायनयोः परिप्रियायां गौपूक्तौ-
र्णायनयोर्नप्योरिति रेफस्यातिहारः गौपूक्तौर्णायनयोरेकीभाव-
इति लोपमासस्यातिहारः । ऊर्णायने पूर्वाङ्गमासस्यातिहारः *ज्ञीये
चर्पणीयेचओजिष्ठायां* अयं पूषांस्त्रायां यज्ञापज्ञीये यःपञ्चचर्प-
णीरिति पूर्वाङ्गमासस्य रेफस्यातिहारः *ज्योतिरौपगवे पवमा-
नोअजीजनायां* उत्तरीपगवे ज्योतिरौपगवे पवमानोअजीजनायां
इति लोपमासस्यातिहारः *अर्वाङ्गिनलोपमेकै कावे* । अर्वाङ्गिप्र-
वर्षायां कावे अर्वाङ्गिनचक्र इतिहकारयोरकीभाव इतिलोप-
मासस्य एकेऽतिहारं मन्यन्ते । ग्रन्थकारस्तु लोपमेव मन्यन्ते *वि-
तेश्रुतिंयुक्त्वाहिकेशिनायां* गौरीविते गायन्तिस्त्रायां कावेांगरामु
पमुञ्जुतिचोति मकारस्य चकारीभूतस्य ओर्णायनयोरेकीभाव इति
लोपमासस्यातिहारः *उभयतः प्रभोः शैखण्डिने* मत्तआश्व-
नाःशैखण्डिने । धर्मेपते पवमानस्य प्रमोपेमत इति च पूर्वा-
गं मासस्य विमर्जनीयस्य उपस्थानीयभूतस्यातिहारः *ह-
रिचौचशाकरपेभे* । पवस्वनाजोचरयोः । शाकरपेभे हरिपवित्रे

उपदानाच्च वकारो विकर्षे सर्वत्र तत्र चालोपः
सन्धौ विरते लोपो बोधियात्रिवरूपं सुवस्तया
एवंजानीयानि नप्रतीतिवर्त्ते जठरेपूङ्गत्कावधासि-

वकारो विकर्षे सर्वत्र तत्र चालोपः सन्धौ विरते लोपो बोधी
या ३ त्रिवरूपं सुवस्तया ३ एवंजानीयानि* अत्र लोपः नि-
गदव्याख्यातम् । एव अक्षरगौरवादि व्याख्यास्वामः । तत्रा-
वृद्धादिति वक्तव्यः । वक्ष्यति परस्तात् । वृद्धात्परौ द्वौ लुप्तारि-
तिपरिशेषादेवं वृद्धादेव भविष्यति । तदुच्यते । ऋतटाद्धिप्रमं-
गात् । किमुक्तं भवति ? यत्र ह्रस्वस्याक्षरस्य द्विपात्त्वं त्रयी-
यते सापि वृद्धिरिह विधीयते । ह्रस्वस्याक्षरस्य तत्रापि वै-
लक्षण्ये निटात्तर्माभूदिति अत्र इदमुक्तम् अवृद्धादिति । यथा
तृतीयोचान्त्यं हि स्तोत्रे दीर्घं भवतीत्वारभ्य वक्ष्यति कौशाभि-
निधनसप्तहमयनुत्तरधर्त्तोद्ग्रासदस्यवेपुटण्यादिः ह्रस्व दीर्घो भव-
ति । तत्र व्यवधानम्भारत्येवेत्यर्थः । यथा प्रासदस्यवेपुरोजत्पु-
त्तरयोः चीयाधिपेतिवृद्धया इति च तथा परामि परिस्वानद्विती-
यायां त्वं कर्त्वापि उपदान्ताचिमपासः, एवमेव वक्तव्यं गृह्युर्भा-
शोर इति च । तदुच्यते । उपदान्तः क्वचिदन्तःपदिकस्यापि व्यव-
धानार्थम् ऋषभशाकरे द्वितीयवत् । उपदान्ते च क्वचिन्निटात्तरित्यर्थः ।
यथा राईन्द्ररद्वितीयायां रा३ सुता३उरेति स्वरे एरैतैरार्थः ।
सर्वप्रहणं पर एव स्वरेण समानस्वर इति यथा अग्निन्द्रा इति ।
अथवा परे अनाधिक इत्येवं तत् । यथा ऋषभशाकरे मणिवा३
इति । अथवा अकार एव परे क्वचित् । यथा इन्द्रापैदोद्वितीयायाम्
इपोटपीये मन्वापा३र्त्तानि आपा वा इति । अकार एव परे
अपराऽऽद्यन्तस्यास्तत्ताड्योः सर्वप्रहणं मेषोगौरुपर्यदान्तोयो

आ २ र्वतः स्तोभव्यवहिते त्व लोपोऽन्तस्थपरं यथा-
भीकपूक्तयोरैटते त्वभ्यासे प्रत्यये वृद्धात्परौर्खौ-
लुप्तौ तत्वागिरः सुष्टुतयोवाजया २३ तिआजिन्न-
गाइस्वरौआ २३४ क्तूपूआएवंजातीयानि नभूम्यु-
घासंचारे स्वायुधोग्रेसिंधूनां मरुतां धेनौ स्वास्वौ-

लोप इति व्यतस्यसंयोगपर इति व्याख्यानं कृतं, ऊहसमा-
म्नाये तथा दर्शनात् । अस्मद्भ्रवस्तु यथासूत्रमेव मन्यंते । सत्वा-
मृजंत्वापव इति एवमादिमसिद्धयर्थं (ऋ २ हो ३ एवमादिषु २
रे २ व १ तीर्ना २ ऋ २ हो ३ हा ३ ई १ इन्द्रा ३ अ १ श्वं
१ नत्वा २ सात्वा २ मृजं १ ता ३३३ इ १ अ १ वा ३ हा
इ३संचा २३१ हा २ मृ १ जं १ ति १ आ ३३ प १ वा ३
अत्रव्यतस्यपरः ।) रेवतीदार्यञ्च्युतवारवन्तीयादिषु षस्तोभव्यव-
हिते त्वलोपोऽन्तस्थपरं यथाभीकपूक्तयोः* स्तोभव्यवहिते सयोगे
व्यतस्यसंयोगपरं व्यवधानं भवत्येव *एटते त्वभ्यासे प्रत्यये*
उच्चान्त्यापमैटतेऽभ्यासे प्रत्यये सनाविश्वान्वयर्थेऽत्यत्रव्यवधानलो-
पः *वृद्धात्परौर्खौलुप्तौ तत्वागिरः सुष्टुतयोवा २ जया ३३३ ति
आजिन्नगा ई ३३ सू ३ रो ३ आ २३४ क्तू २ पू आ ३ एवं-
जातीयानि* वृद्धादिपदातादुपदाताद्य व्यवधानलोपः । तदु-
दाहृतम् । यथा परितोऽप्याद्याया दधन्नादघोनर्षोभरिस्वति कौत्स-
लर्षोऽपर्षश्रवसांभीगवादिषु । तथा मत्स्युअदर्शाति वारवन्तीय-
वामदेव्यपोः *नभूम्युघासञ्चारे* उघाद्यायामिडासञ्चारे दि-
विमद्रूम्याददर्शाति वृद्धात्परादापि न प्रतिषेधः *स्वायुधोग्रेसिंधू-
नां मरुतां धेनौ* उपोतिर्पञ्चाश्यायां मरुतां धेनौ स्वायुधःसोवृभि-
सिति नव्यवधानप्रतिषेधः *स्वास्वौशने च* औशने च स्वामु

पृष्ठेषु सुज्ञाने स्वाध्यःसोमाः पवन्तायां वित्त-
मधुनिधनांधीगवेपधज्ञीयेषु संवत्सरेणेषु प्रबोधियोयां
प्रवल्लीशसारध्यामीवसु वसुन्धपथमानरुचायां वि-
शीये मर्त्येषु दानायवार्थायां लेपश्रायन्तीपयोः
कविमिवायां चौशने व्यश्नुहिसंक्षारे पिवात्वस्यव-
र्त्ताभिनिधनयो रवंत्यस्य सामराजे स्वस्तयेदविज्ञी-

पृष्ठेषु सुज्ञाने वृद्धात्परोऽर्थोऽलुप्तावित्यस्योत्सर्गस्यापवा-
दाधिकारः प्रकृतः स एवानुवर्तते । वृद्धादपि परौष्ठोऽथौ न
लुप्येते प्राणाशिशुरस्यायाऽमुज्ञाने पृष्ठेष्वैर्यदिति व्यवधान-
मेव च *स्वाध्यः सोमाः पवन्तायां वित्तमधुनिधानान्धीगवेप-
धयज्ञीयेषु* सोमाः पवन्तायायां गौरीवित्तमधुश्चुन्निधनान्धीगव-
निपेधपझायज्ञीयेषु स्वाध्यमेव व्यवधानमेव संवत्सरेणेषुप्रबोधि-
यायां प्रवल्लीशमारध्यायामीवसु* प्रोभयातीद्वितीयायां पनस्युवः
भंवरणोऽप्यति प्रवद्गार्गवलौशयज्ञसारथीन्द्रस्यायामीवसुव्येवधानमेव
*वसुनि पवमानरुचायां विशीये*पवमानरुचायां विशोविशीये
विश्वावसुनि इति व्यवधानमेव *मर्त्येषुदानायवार्थायां लेपश्रा-
यन्तीपयोः* अञ्जानः शीरशोतृतीयायां कालेयश्रायन्तीपयोः
द्वितीयोऽमुदमृतोमर्त्योऽप्यति व्यवधानमेव *कविमिवायां चौशने
*प्रेष्ठं बोद्वितीयायां गायत्रीसामौशने निमर्त्योऽप्यति न व्यवधा-
नलोपः *व्यश्नुहि संक्षारे* पवमानस्य जितृतीयायां इञ्जामं-
सारे पवमान व्यश्नुहीव्यवधानमेव *पिवात्वस्यवर्त्ताभिनिध-
नयोः* आत्वासहस्रमान्त्वायां अर्भावर्त्ताभिनिधनयोः पिवा-
त्वस्य गर्वण इति अलोपः *अवन्त्यस्य सामराजे* पवि-
त्रं मध्यमायां सामराजे अर्चन्ते अस्पतन्ववो व्योस्थान्ति

भवीयसीममं हिष्टीये चर्चन्त्युद्धंशपुत्रे विश्वान्वर्य-
 आपर्णैततवोधीपर्यभेदिन्द्रायच्छन्तिस्त्रुचश्चरन्तिनेये दाधि-
 यज्ञीपक्रीचयोः स्वाश्विनोर्योधीये ऽथाह्यग्रेकमश्वेस्प-
 तमासहोदैर्घपर्यभयोर्वराणिज्ञीपश्वावाश्वपोरेकारे च

यकारमाप्तस्य प्रतिषेधः *भवीयसीममं हिष्टीये* मम् हिष्टा-
 न्त्वायां भावीयसीति यकारप्रतिषेधः *अर्चन्त्युद्धंशपुत्रे* अ-
 र्चन्त्यर्कामिति यकारप्रतिषेधः *विश्वान्वर्यया पर्णैततवोधीय-
 र्यभेषु* उच्चान्त्वायां सौपर्णे ततवोधियपवमानर्षभेषु विश्वान्व-
 र्य इति यकारलोपः *इन्द्रायच्छन्ति स्त्रुचश्चरन्तिनेये* य-
 दिन्द्रयाकूभन्त्वाया इन्द्रयच्छेति यकारलोपः । अग्र आपाहिम-
 ध्यमायां स्त्रुचश्चरन्तीति इयदान्तस्य दीर्घवृद्धोपहितस्य अकारे
 अकारप्रत्ययस्य च सन्धौ यकारमाप्तस्य च प्रकारप्रतिषेधः ।
 एवं सर्वोदाहरणेषु द्रष्टव्यम् *रधियज्ञीपक्रीचयोः* सोमाः प-
 वन्तमध्यमायां यज्ञायज्ञीपक्रीचयोः सोमासोद्ध्याशिर इति य-
 कारप्रतिषेधः *स्वाश्विनोर्योधीये* प्रतिष्पान्त्वायां उतमरवा-
 स्वाश्विनोरिति यकारप्रतिषेधः *अथाह्यग्रेकमश्वे* अग्रेतमद्यमध्य-
 मायां साकमश्वे अह्यग्रे इति यकारप्रतिषेधः *मान्तमासहोदै-
 र्घपर्यभयोः* श्रुधीहवायां सहांदैर्घवैराजर्षभयोः कृष्वापुनाश्वीति-
 यकारप्रतिषेधः *वराणिज्ञीपाश्वावाश्वयोः* सोमः पवते तृतीया-
 यां यज्ञीपवैष्टुश्वावाश्वपोरन्तः पश्यन्तृजनेमावराणीयकारप्रति-
 षेधः *एकारे च यकारं यकारंयामोदूगोर्गतिमांश्चपदान्तः स-
 न्धीयलोपोविस्तेरमता ३ इषे ३ स्वापरा ३ इषे ३३ त्रमता इषे
 ३३० दीर्घवृद्धोपहित इत्यनेन लक्षणमाप्तस्य विशेष उच्यते ऐ-
 द्यामउद्धगार्गयोः असाविसोमशिशुंजज्ञानं तृचयोः पुनानोवा-

तारश्वाहुंमायिमहाहस्तीदक्षारश्होएवंजातीयानि न-
हिन्वितवद्यौरिन्द्रायस्सौभरे ऽचिक्रमृज्यमानायाश्चं-
ध्रोतरवाजजिन्मतेष्वि बहुहानायां पृश्निमंतयोगार्थं-
तित्वायां च त्वाष्ट्रीसाम्नि कनितिस्रोवावायाःसैधु-
क्षितौशनयोः सःहितेत्ताभवति वारे सर्वत्रांतःप-
दं ना भवति स्वास्वाभवतिनिमर्ष्याद्वनेविष्णुष

व्यमायिषद्वृद्धमिति वृद्धस्य तालव्यस्य आईभावः प्राप्तः तत्रा-
न्तःपदिकस्य तालव्यस्य हकारस्तोभपत्यपेस्य अयं विशेषः
आभावोभवति न गानेरित्यर्थः । तदुदाहृतम् सौभरपद्मापद्मीप-
राऽप्याकूपारेषु *नहिन्वितवद्यौरिन्द्रायस्सौभरे* पूर्वलक्षणमा-
प्तस्यापवादः वृद्धस्यान्तःपदिकस्य इतिस्तोभपत्यपेस्य ताल-
व्यस्य आभावमाप्तस्य प्रतिषेधः उत्सर्ग एव प्रतिश्रूयतेगतिरेव-
भवतीत्यर्थः । तत्रद्यौरिन्द्रायां सौभरे त्वामापः पूर्वतासश्च हि-
न्वीति आभावप्रतिषेधः *अचिक्रमृज्यमानायाश्चंध्रोत्तरवाज-
जिन्मतेषु* मृज्यमानोद्वितीयाया अक्षोरन्ध्रउत्तरवाजजिन्मतेषु
दृपो अवीति आभावप्रतिषेधः *इवदुहानाया पृश्निमंतयोः*
तवाहश्भोमान्वाया पृश्निमंतयोः शकुना इवेति अनाभावः
गायन्तित्वाया च त्वाष्ट्रीसाम्नि गायन्तित्वायायां द्विपन्तु-
र्त्तमेत्वाष्ट्रीसाम्नि उद्देशमित्रीति अनाभावः । *कनितिस्रोवावा-
याःसैधुक्षितौशनयोः* तिस्रोवावायां सैधुक्षितगायत्रीसामौ-
शनयोः हरिरेतिकनीति अनाभावः *सःहितेत्ताभवति* । स-
ःहिते तुक्कानिशब्दः आ भवति *वारे सर्वत्रांतः पदं ना
भवति ।* उच्यते वारवन्तीये तालव्यस्यान्तः पदिकस्य सर्वत्राना-
भावः । यथा एषुप्वायान्तयोः । अत्रा भुवन्ने इति च

रे श्रीणाहविषे सवाज्यक्षायां भ्रवेजिपवमानस्य
जिघ्रतायां च व्यवधपदिमायामुत्सेधे हिन्वाभिसो-
मायां तुनिभीशययो दीर्घनिषेधे पुरोजित्यां जम्भस्व-
रपोरनाभावस्तालव्यस्यान्तःपदिकस्य दीर्घशब्द-
स्त्वाभवति पुरोजित्यां जम्भेस्वरेचाभवति सहा-

जनित्रेऽर्धे पुर्वे जनित्रे इन्द्रक्रामध्यमाया माशिवात्सऽसनाभावः ।
तथा अभिमोमान्साया प्रहिन्वात् इत्यनाभावः ॥ गीर्भेरुत्तरेऽर्धे
उत्तरे जनित्रे तत्रोदसमध्यमाया इन्द्रगीर्भेरित्यनाभावः ॥ श्रीणा
हविषेसवाज्यक्षायाऽर्धे मवाज्यक्षाद्वितीयाया सौहविषेगोभिः
श्रीणान इत्यनाभावः ॥ भ्रवे जिपवमानस्य जिघ्रतायाऽर्धे नतनि-
धने वाभ्रवे पवमानस्य जिघ्रताया पवमानस्यजिघ्रान्त्याया जीराअ
जीत्वनाभावः ॥ व्यवधपदि मायामुत्सेधेऽर्धे प्रत्नपीघृतीयायामुत्से-
धेदृमाचवीत्यनाभावः ॥ हिन्वाभिमोमायान्निभीशययोऽर्धे अभि-
सोमान्त्वायामाभीशयसन्तानितोः प्रहिन्वान इत्यनाभावः ॥ दी-
र्घनिषेधे पुरोजित्यांऽर्धे पुरोजितीमथमाया निषेधे सत्त्वापोदीर्घजी-
त्वनाभावः ॥ जम्भस्वरपोरनाभावस्तालव्यस्यान्तःपदिकस्यऽर्धे
वृहन्निरने वार्कजम्भे मथमे च स्वरे अनाभावः तालव्यस्यान्तः
पदिकस्य मथा वृहन्निरने वार्कजम्भे त्वामिधुत्तरयोः । सत्त्वं
न श्वित्रगामश्वत्थंरथमिन्द्रेति च । तथात्त्वंद्वोद्दोह चोत्तमायां ।
आपुरन्दरश्चक्रमावीति अनाभावः । स्वरे च मथमे प्रत्यस्मै जा-
पयोः निश्चानि निऽन्द्रंमुतेभिरिति च ॥ दीर्घशब्दस्त्वा भ-
वति पुरोजित्याजम्भेऽर्धे पुरोजित्याया जम्भे अपवादः ॥ स्व-
रे चाभवति सहावा इन्द्रेत्येपशब्द आनस्तेगंतुमसरइत्यत्रऽर्धे
पूर्ववदपवादः । मस्यपापिद्वितीयां सहावाइन्द्रेत्याभावः ॥ अ-

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥

॥ १ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ११ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १२ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १३ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १४ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १५ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १६ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १७ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १८ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १९ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २० ॥

तायां पृष्ठजमवर्तयोः पवन्तेभिसोमायां मैघातिथे नि-
 ष्कृतऋणसाम्निवृषो अचिकायां परीतायां च परि-
 स्रवा ऽधिसोमउत्वावात्रे सुष्वाणायां चान्धीगवे
 ऽभिप्रिज्ञीषेचोक्तः कृपेस्वासुनैये विदइन्द्रसुतायामु-

रोचरे ऋउत्तरे वारवन्तीये स्वासु वन्दध्याइत्याभावः ऋज्ञीषे
 स्पन्दते कृष्वतेचर्षणीरधीत् ऋ यज्ञापज्ञीषे पुरोजिद्वितीयायां
 परिमस्पन्दत इत्याभावः तथा अन्त्यायां पूर्वोत्तरयोः अयं
 पूर्वोत्तरयोः सोमासः कृष्वतेयः पञ्चचर्षणीरिति च । अभिप्रि-
 याणितृतीयायां अभीरऋणस्य दोहनाअनूपातावीत्याभावः । प-
 रित्पुंइयतप्रथमायांयोदेयां विश्वाइत्याभावः ऋर्षीपहावि-
 ष्कृते वरिवोधायां ऋ स्वादिष्टोत्तमायां हाविष्कृते पर्वइत्याभावः
 ऋनुष्पभिनः कौत्से ऋ अभीनोवाप्रथमायांपेडकौत्से तु विष्णुमन-
 मित्याभावः ऋद्येऽस्मान्पिवासुतायां पृष्ठजमवर्तयोः ऋ पिवासु-
 तायां पृष्ठजमद्वेयरभीवर्तयोः । आपिर्ज्ञोवोषितप्रमाद्येद्येइत्या-
 भावः ऋपवन्तेऽभिसोमायां मैघातिथे ऋ मैघातिथे अभिसोमाद्या-
 यांपवन्तेमद्यमित्याभावः ऋनिष्कृतऋणसाम्नि वृषोअचिकायां ऋ
 मृज्जमानतृतीयायां वरुणसाम्नि निष्कृतमित्याभावः ऋपरि-
 तायां च परिस्रव ऋवरुणसाम्नेवपरानोषिद्वितीयायां नूनंपु-
 नानोअविभिः परिस्रवेत्याभावः ऋअधिसोमउत्वावात्रे ऋ सोम-
 उत्वान्वायां वात्रे अधिष्णुभीत्याभावः ऋसुष्वाणायां चान्धीगवे ऋ
 आंधीगवे सुष्वाणासोव्येतिअस्य चाभावः चशब्दादधिज्ञ-
 न्दश्च । आधिवचोतिः ऋअभिप्रिज्ञीषेचोक्तः ऋ अभिप्रिज्ञीयायां
 च यज्ञापज्ञीषे अधिप्रिष्टेयाभावः ऋकृपे स्वासु नैये ऋ स्वासु नै-
 यातिथे द्वितीयायां , पद्मारुमेरुशमेश्वावकेकृष्वत्याभावः ऋवि-

यकारे च प्रत्यये वृद्धमन्तः पदे तालव्यमाभवति । यच्च यकारसंयुक्तं विकृष्टं स्तोत्रे मित्रमिव प्रा२३ यां सोमा २ विश्वात्वा २३ या एवं जातीयानि न-
रथ्यं महस्तवानायां कण्ववृहति रहस्ये च वृहति
नर्यः सनोहरीणायामित्यत्र चैत्रे चाग्ने च परीताया-
मन्त्योधर्तायामुद्रार्गवे ईयतुस्त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वि-
त्यत्राभीवर्त्ते पीयंत्यभ्रातृव्याद्वितीयायामामहीयवे पी-

यकारे च प्रत्यये वृद्धमन्तःपदे तालव्यमाभवति । यच्च यकारसंयुक्तं विकृष्टं स्तोत्रे मित्रमिव प्रा २ या सोमां विश्वा एवं जातीयानि न केवलं हादौ स्तोत्रे प्रत्यय आ भवति यकारे च प्रत्यये वृद्धमन्तः पदे तालव्यमाभवति । यकारसंयोगे च यो विकृष्टो यकारस्तस्मिन् प्रत्यये आ भवति तदुदाहृतं न रथ्यं महस्तवानाया कण्ववृहति उत्सर्गमाप्तानामपवादेर्वात्तप्यते त्वामिद्धीतिवृत्तीयायां कण्ववृहति । गामश्च रथ्यमित्यनाभावः रहस्ये च वृहति त्वामिद्धीत्यायामेव रहस्यविषये वृहति गामश्च रथ्यमित्यनाभावः नर्यः सनोहरीणायामित्यत्र चैत्रे गोमन्नाद्वितीयायां त्रैतमस्यैरसरूपेनेर्यइत्यनाभावः चाग्ने च परीतायां परीतोपिप(रीतोप्याद्यायामिति) प्रथमायां चाग्ने दपन्वाशो नर्य इति अनाभावः अन्त्योधर्तायामुद्रार्गवे धर्तामथपायामुद्रार्गवे हरिः सृजानो अर्पो इत्यनाभावः ईयतुस्त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वित्यत्राभीवर्त्ते त्वमिन्द्रप्रतूर्तिमध्यमायामभीवर्त्ते तुरयंतमीयतुरित्यनाभावः पीयंत्यभ्रातृव्याद्वितीयायामामहीयवे अभ्रातृव्याद्वितीयायामामहीयवेपीयंति ते इत्यना-

६ । ३ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

१०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २००

इवयाधिया ग्रहणाध्यैनौचारे प्रथमे पवस्वदा सुज्ञा-
नेद्गदाशंकुनि विष्टया वाचः साग्नि वयुनावासिष्ठे
दिवियज्ञायथोत्तमायां बृहति कृत्व्यास्तौरश्रवसे ॥ १॥

अँवौकारपोरनन्तरस्वरनीचाद्ययोः प्रत्यययोः

अत्र इकारस्य पदान्ते यकारः *सम्मील्येजिह्वानकृत्वपश्वाधि-
या* समील्येपुरोजितिकृद्देदीर्घजिह्वान्दुरश्चोनकृत्वः सोमंवि-
श्वोऽप्याधिपेति पदान्तानामाभावः ॥ इ २ य १ माना २
तू २ । त्वा ३ या २ धा २ या १ धा २ या १ इकारस्यैपदान्ते
यकारे *ग्रहणाध्यैनौचारे प्रथमे* शौद्रे वारवन्तीये धीनौ
वदंथाइत्याभावः । ग्रहणाद्दृश्यापिभवति । पराणि च उदाह-
रणान्येवंरूपाण्येव निपात्यने अपवस्वदा सुज्ञाने* सुज्ञाने
पवस्वदेववीतयाद्यावाभाभावः । ग्रहणादपदान्तस्य दृष्टेस्पा-
भावः *अद्गदाशंकुनि* त्वँद्गद्गदाद्यावाशंकुनिनिपात्य-
नम् *विष्टया वाचः साग्नि* अभिद्युम्नतीयायां वाचः
साग्नि जिन्वताविष्टय इत्याभावः *वयुना वासिष्ठे । *वा-
सिष्ठेद्वितीयायां आनयुनेष्वित्पामावः *दिवियज्ञायथोत्तमायां-
बृहति* आसूर्पँश्रोहपोदिवीत्याभावः *कृत्व्यास्तौरश्रवसे*
सत्तायोदीत्यनन्दुरश्चोनकृत्व्यइत्याभावः । ध्येनीवाइत्यारभ्य
निपात्यन्तइत्यक्तम् ।

इति पुष्पसूत्रभाष्ये चतुर्थस्य प्रथमकण्डिका समाप्ता ॥

अँवौकारपोरनन्तरस्वरनीचाद्ययोः प्रत्यययोः मर्त्रट्टमाभ-
त्यन्त्योपश्च यथा भरनास्मैभेध्पवाइनिहवसाध्रेपु नहृच्छेयगविशी-
योः* ऊवाच अकारश्च अँशौकारी तयोरोर्वीकारयोः अन-

* * * * *
 -
 -
 -
 * * * * *
 * * * * *
 -
 -
 * * * * *
 * * * * *
 -
 -
 * * * * *
 * * * * *
 -
 -
 * * * * *
 * * * * *
 -
 -
 * * * * *
 * * * * *
 -
 -
 * * * * *
 * * * * *

* * * * *
 * * * * *
 * * * * *
 * * * * *
 * * * * *
 * * * * *
 * * * * *
 * * * * *

प्रायश्चित्तेषु पार्थुरश्मे स्वास्वाःकारवर्जं मोकारः स-
 खायः सोशाक्त्ये मदायतोने वायुमारोभासे म-
 हांश्वरतिवाशे सूर्यमरोनेये सुपावसोच्छंदसद्वैग-
 तयोः स्तोत्रो गोद्वीगते सोमसुज्ञाने भुवनोदते

उत्सेधे पुनानः सोतृतीयायां आपृच्छयंघरुणमित्यनाभावः अ-
 धीनामेषेप्रायश्चित्तेषु अन्द्रंविश्वाद्यायां प्रायश्चित्तेषु नास्म्ये रथी-
 नामितिमकारस्यानाभावः अर्थायुरश्मेस्वास्वाःकारवर्जम् स्वा-
 सु पार्थुरश्मे आभावमतिषेधः । आःकारवर्जमिषाइन्द्रस्येति-
 मिषा इत्यस्य आःकारस्यआभवति ॥ वाप्रत्यये । अन्यत्र
 व्यंजनस्य ऊष्मणोपिच अनाभावः । उपांतीयस्याक्षरस्यैव आ-
 भावो भवति नचानात्रोक्ताचानुति अकारः अक्षरमाणेषुदा-
 हरणेषु ओकारस्याभावमतिषेधः अस्त्रायः सोशाक्त्ये अशाक्त्ये
 गौरीविते सत्रायः सो इत्यनाभावः ओकारस्य अमदायतोनेव
 सोमउष्वान्त्पायां मानवेमंदीमदायतो इति ओकारस्यानाभावः ।
 अत्र ओकारस्यअकारप्रत्यये अनाभावः अवायुमारोभासे
 पवस्वदेवाद्यायां भासे वायुमारोहइत्यनाभावः अमहाश्वरतिवाशे
 कईवेदमध्यमायां वाशेमहांश्वरतीति प्रातिषेधः असूर्यमरोनेये
 नेयातिथे इन्द्रमिहेरानृतीयायां इद्रः सूर्यमरोइत्यनाभावः अमुपा-
 वसोच्छन्दसद्वैगतयोः माधुच्छन्दसद्वैगतयोः परीतोपिमथमायां अ-
 नाभावः । अतोभागांद्वैगते द्वैगते परीतोपिनृतीयायां श्रीणं-
 तोगोइत्यनाभावः तो २३ मे ३२३३ ऋ २ हो २ वा २ प २२
 प्रकारस्योकारः असोमसुज्ञाने पवस्वाद्यायां मधुमान्तसोम इ-
 त्यनाभावः । माधुमा २२, मो २३३२, ऋहो २ वा २ उकारेपो-
 कारे अमुवनोदते अद्वैगतेअस्यपञ्चानृतीयायां पुनानोभुवनेइत्यना-

यद्वा नाभवति तत्रत्वौहोशब्दः प्रथमात्कृष्यते स-
 दादौ २३ ह्रिषामौ २३ स्तियोरो २३ एवंजातीयानि
 दैव्ये त्वनृगंतीयः स्पर्शः प्रथमः स्वरोनामि विस-
 र्जनीयश्च नाभवति तत्र त्वौहोशब्दः प्रथमात्कृष्यते
 आचिताजरायिहृणामौ २३ आ २३ ह्रमहिश्रवस्यवा
 प्रायुभापिरौ २३ तुरीयं त्वा भवति शिशुं दैव्ये सच-
 मानः समुद्रंतुरीया ३ औहोहाइ रहस्ये त्वृगनीयश्चा-
 नृगंतीयश्च स्पर्शः प्रथमः स्वरोनामि विसर्जनीयश्च
 नाभवत्यृगन्ते त्वेष प्रथमकृष्टस्तोभ इलादद्वितीया-

मौ २३ स्तिपो २३ रौ २२२ एव जातीयानि॥ अँवौकारयो-
 रित्यनेन मास्रस्यापवादः ऋगन्तेभवत्तृगतीयः स्पर्शः । प्रथमः
 स्वरो यः नामि परश्च विसर्जनीयः सर्वत्र ना भवति । तत्रत्वौ-
 होशब्दः प्रथमस्तरादासभ्य कृष्यते । उभयत्रापि तदुदाहृतौ रौ-
 स्वाधीगर्वाद्द्विहकारेषु ॥ दैव्ये त्वनृगंतीयः स्पर्शः प्रथमस्वरो नामि
 विसर्जनीयश्च ना भवति तत्र त्वौहोशब्दः प्रथमात् कृष्यते आ ३
 विता २ जरा ३ इतृ णामौ २ आ २३ ह्रमहिश्रमस्यवा प्रायुभा
 इरौ २२२॥ तदुदाहृतं स्यात्तु वामदैव्ये एदुमध्येरिति च वा-
 मदैव्ये ॥ तुरीयत्त्वा भवति शिशुदैव्येसचमा नः समुद्रंतुरी २ या
 ३ ऋ २२ हो २ हा ३इ॥ दैव्ये त्वनृगंतीय इति मास्रस्याप-
 वादः । तदुदाहृतम् ॥ रहस्येत्त्वृगंतीयश्चानृगंतीयश्च स्पर्शः प्रथमः
 स्वरोनामि विसर्जनीयश्च नाभवति॥ रहस्ये तु ऋगन्तीयश्चानृगन्ती-
 यश्च स्पर्शः सर्वत्र एव ना भवति । नामि परश्च विसर्जनीयो ना
 भवति । आतोम अभितोमयथागापादिन्द्रपादिषु वृचेषु अन्तरिक्षे
 ॥ ऋगन्तेरेव प्रथमकृष्टस्तोभइलादद्वितीयायां॥ ऋगन्त इला-

३४ औहोवा इन्दोच 'स्वः पृष्ठइंदो ३४ औहो उ-
वर्णं तु न' सर्वत्राभवति ग्रहणादाभवतीङ्खिकवृहतिं
शिष्टुं सर्वत्र ॥ ३ ॥

उकारोन्तः पदिकोग्रहणादाभवति नमो घोष्यं-
चाग्नापिनमा २३४ औहोवातो मा २३४ औहोवा
तालव्यं च द्वितीयात्कृष्टं तालव्यं हापिशब्दश्चाभ-
वत्योस्तोभेप्रथमादौप्रत्ययेत्रिया ३ उ २३४ वाहा
औहोवा* त्रिणिधनायास्ये मृश्यमानाद्वितीयायां प्रगीतमुदाहृतम्
इन्दो च स्वः पृष्ठइंदो २३३ औहो तवाहं सोमाद्यायां
स्वःपृष्ठः प्रगीतं एव उदाहृतं *उवर्णतु न सर्वत्राभवतिग्रहणा-
दाभवति* । तृतीयादिन्यामेव न सर्वत्र उवर्णमाभवति । ग्रह-
णादाभवति वक्ष्यमाणेषु *इङ्खिकवृहति* त्रिकवृहति सत्य इन्दु-
रिति आभावः । *शिष्टुं सर्वत्र* शिष्टुंज्ञानमिति तृतीया-
दिन्यां सर्वत्राभवति वासिष्ठादिषु ।

इति पुष्पसूत्रभाष्ये अष्टमस्य तृतीया कण्डिका ॥

*उकारोऽन्तः पदिकोग्रहणादाभवति नमोघोष्यंचाग्ना ३
पि नमा ३४२ आहो २ वा २ तोमथा ३४ औहो २ वा ३
लव्यचं *तृतीयादिन्यामेवाधिकारात् उकारोन्तः पदिको-
ग्रहणादाभवति । वन्दध्याअग्निनगोभिः । स्वात्वावतोमघोन इति
च चारवंतीये ताळव्यं च तृतीयादिन्यामेव । यथा तन्तेमदायां-
त्ययोः हरित्रियमिति । वृषपथीरपोन्नयादिभेदिवे तथा श्रुधी-
ह्वोत्ययोश्च किञ्चन्मनसंधिपुरुष्यस्यपुस्येति न द्वितीयात् कृष्टं
तालव्यं हाइन्दुध्याभवत्योस्तोभे प्रथमादौ प्रत्यये त्रिया ३३
उ ३२२ वा ३ हा ३ ऊ २२ हा २२ ऊहा ३२ हा

वाञ्जतावृधो २ पा ११४ औहोषायानिष्टपो २ पा
 २३४ औहोवा चरेवारेहृत्यां ँ सर्वंश्रुधीहवायां
 स्तोतृभ्यश्चौ कारोन्तः पदिको ग्रहणादाभवत्येकारे-
 हकारयोः प्रत्यययोः काषयामवाप्रसोमसामसुनाम-
 तृताऽ२ इयमधिराय ५ दुरितासा २३ ए ३ सुपा-
 हो २ इव साहो २ शयेनो नया २३ हा अध्रिगवि-
 त्यत्राचत्वमौकारेप्रत्ययेरपिष्टेऽवृद्धं सर्वमाभवत्यौहो-

चरे वारेहृत्यां चारवन्वीये वृहृत्यां चरेसंघातत्रिपये ओमवति च
 रस्त्रैशोके । चराजासो २२२ हा ३ ई उदाहरणानि यज्ञापय-
 पापां इराचदससोहापि । तथापनाप्रथमायां ऊर्जोनिपातमाहोहा-
 पि *सर्वंश्रुधीहवायां ँ स्तोतृभ्यश्च* श्रुधीहवायां चावृह-
 त्यामपि चरसंघातत्रिपयस्योभावः इन्द्रपस्त्वात्पर्यतो ३ इन्द्रा
 २२ हातृस्तोतृभ्यश्च स्तोप ३ भ्यो ३२ ३३ हा ३ पि *अ
 कारोन्तः पदिकोग्रहणादाभवत्योकारहकारयोः प्रत्यययोः का-
 षयामवाप्रसोमसामसुनाम ३ तृता ३३ इयमधिराये २३ दुरि-
 ता ३ सा २२ प ३२ गसुपा २ हो पि २३ वत्सा ३ हो ३२
 शयेनोया ३ हो* पूर्वलक्षणमेवाधिक्रियते । आभावमासङ्गिका-
 नां पात्रद्वचनत्वात् ओकारः सन् अन्तः पदिकग्रहणादाभवत्येका-
 रहकारयोः प्रत्यययोः तदुदाहृतं एदेकावे एदेवामे च अधिमि-
 याणि अमात्रिसोमयोः । वाग्ने परीतोप्यां अध्वर्युदे च सोम-
 साम्नि अमाव्य शुर्भदायां*अध्रिगवित्पत्रात्वमौकारे प्र-
 त्वये रपिष्टे* स्यापगुम्ने ने अध्रिगो इत्यत्र अकारेप्रत्यये आ-
 भावोरपिष्टे अटद्धं सर्वमाभवतोहोस्ताभेसस्वरमप्ये रेवतीनी-
 औ २ होमाणातिशाऔहो २ मा औहो २* अवृद्धं सर्वमाभव-

रनीचाद्यायां प्रत्ययेप्रत्यये ॥ ४ ॥

ऊहगानेयोनिवत्स्वराः स्तोभाभ्यासविरामा अ-

पंदिकं च । ओवायामन्तरस्वरनीचाद्यायांप्रत्ययभूतायामिति ।
इति अष्टमस्य चतुर्थी कण्डिका ॥

उपाध्यायाजातशङ्कुतौ मात्रामावः समाप्तः ।

ऊहगाने योनिवत्स्वराः स्तोभाभ्यासविरामाः कोऽस्या-
भिसम्बन्धः । उच्यते । तालव्यमायि इत्येतस्मिन्सूत्रे उक्तमेतत् ।
ऊहगाने योनिवत्स्वराइत्येतत्पूर्वं वक्तव्यं मङ्कतिमापद्य विकार-
स्वचनंयुक्तामिति तत्र च प्रतिहार उक्तः यथा अग्निष्टोमकरणे
प्रथमं गापत्रं साम भवति तत्रास्थानधिकार उक्तः । ऊहशास्त्रानु-
सारित्वात् । ततोऽनन्तरमामहीपवं भवति । तत्र च तालव्यस्य वि-
कारोदृष्टः । उच्चातापि इति उक्तं तेन प्रसङ्गेन तालव्यमाइत्युक्तं ।
तेन प्रसङ्गेन सर्व एव भावा अनुपरिक्रान्ताः आभावान्ताः । इदानीं
विकारा वक्तव्याः इत्यत आह । ऊहगाने योनिवत्स्वराभ्रान्ति-
इति मङ्कत्यापदेन कृतं ऊहगीतौ योनिवत्स्वराः कुष्ठादयः ।
स्तोभाश्च तद्देशा भवन्ति अभ्यासाश्च तादृशा एव भवन्ति ।
विरामश्च पर्वणि मङ्कतिवद्भवन्ति । योन्यापादनं विकारार्थमि-
त्युक्तम् । स्वरस्तोभाभ्यासविरामा इति वक्तव्ये विसमाप्तः म-
ङ्कतिपर्वणियमार्थं, अन्यसंघातोद्देशोपि मङ्कतिवद्विरामः स्यादिति ।
यथाऋग्वेगतन्वादेशः *अनभ्यासस्तुतच्छन्दसम्* योनिवदभ्यासे
माप्ते अपवादः । योनौ यान्यभ्यासेनान्यच्छन्दः संपद्यन्ते
गौरीवितादीनि तानि पदान्तच्छन्दः अनभ्यासेनापन्नं तस्मिन्पदा-
च्छन्दसि चोच्यते । अनभ्यासेनापन्नं तदाऽनाभ्यासः । गौरीवितौ-

क्तो नियमो तोन्ये नियमाश्रयाः पर्वश्रयाश्च तेषानि.

एभ्यो विकारेभ्यः पेऽन्ये विकारास्ते द्विविधा भवन्ति नियमाश्रयाः । पर्वश्रयाश्च वक्ष्यमाणाः । तदेतत्प्रतिज्ञासूत्रं अधिकारार्थमित्यर्थः । तेषां नियमाश्रयाः पूर्वं वर्तिष्यन्ते ऋतेषां नियमाश्रयाणां* पूर्व लक्षणं वक्ष्याम इत्यर्थः । नियमो नाम पूर्वलक्षणोभेदः । एकरूपमित्यर्थः । आविच्चादीनां भेददर्शनादुक्तं ऋथैतच्चतुर्थमंद्रातिस्वार्याणां स्वरानां ह्यंतरमुच्चमुच्चमुद्दहः* यथैतच्चतुर्थमंद्रातिस्वार्याणां स्वरानां चतुर्थस्य प्रथमोऽंतरः । मंद्रस्वद्वितीयः अतिस्वार्यस्य तृतीय इति । तदेतत्सांहित्येषूपनिषत्प्रमात्स्वरानुद्दहंतिमुत्तद्भवात् । चतुर्थोदात्ततमस्वराद्यतरानुद्दहंतिमासुषर्द्धावःसमानपुरुषवचने तृतीयमभृतीनामुदात्ततमः कश्चित्स्वरो भवति तमुद्दह इत्यावक्षते । तथा च यज्ञे क्रियत इति । चाराह्वारत्तमपरायादिपुतमुद्दहारंभः कस्मादिति कथं च एतारंभ इति । उच्यते विभाग्यत्वात् एतेषां सस्तीभाः पादाः प्रतिकर्तृ भवन्ति । ते च पादा गीतिः कर्त्तव्या भवति । ते च समानपुरुषवचने तृतीयमभृतीनां अन्यतमः स्वरो भवति । तस्मादुद्दहारंभावः । सत्यमुच्यते । अत्र आरण्ये गेयसामान्याद्र्धतस्तोभाष्ययोग्यताभावात् उद्दहप्रतीचः । मराहे च वाशब्दस्य कर्षणप्रतीचरेव । धर्मविधर्मणोरायस्तोभस्याभ्युद्दहप्रतीचरेव अन्यथा पञ्चाक्षरशस्तोभविभाग्ये धर्मविधर्मणी इत्येतस्मिन्वक्षे आद्यस्य स्तोभस्याभ्युद्दहो न माप्नोति । अतः अभ्युद्दहारंभो वाराहादिषु । दीर्घकर्षणस्य वृद्धिः योनिवद्भावे माप्ते प्रतिषेधः । ऊहगीतो तालव्यादेर्मइत्याधिकृत्यचित्रंशोधो ज्येष्ठममर्षशंमध्यममिति । तद्दे तु श्रापतीये यद्वापञ्चीपनीयातिथसौमित्रादिषु । दीर्घकर्षणेऽन्तर्कषणानीति च

श्रयाः। कृतस्वराणि परिमिताक्षराणि छन्द-
सि तेषाम्बूहे ज्यायसि छन्दसि यथान्यायमा-
वापः कनीयस्यादितो लोपः पर्वणां संघातानां च
शुर्मदायास्तु व्यक्षराया उपाचलोपोचारे लेपमस्ता-

दृष्याख्याताः। अयेदानीं पर्वश्रयान् व्याख्यास्यामः। *कृत
स्वराणि पर्वणि परिमिताक्षराणि छन्दसि। *कृतस्वराणि निय-
तस्वराणि, इत्यर्थः। प्रणिद्धस्वराणीत्येव परिमिताक्षराणि पर्वणि
छन्दस्युपपत्तिगानं लक्ष्यते वेद इत्यर्थः। अतेषाम्बूहे ज्यायसि छं-
दसि यथान्यायमावापः* तेषां पर्वणां बूहे योन्याधिके छन्दसि-
यथान्यायमावापां न्यायः सूत्र उक्तः। मस्तावमतिहारोपद्रवनि-
धनानामक्षरपरिमाणं सर्वत्र यथापोनिविकर्षेदिति। परिशेषाद्गु-
द्गीय आवापो भवति। शिबुवामदेव्यवत्। मा ३ जंतिरुंमंति-
विभंमरुतोगणेन कविर्गीभिः का २ ज्ये २ ना २ कविः संतो ३
मः पा ३ ऋ ३३ हो २ हा ३ द्रः। अथवा लक्षणन्याया इ चि-
पाद्गुग्गिस्त्रिरभ्यस्यत् इत्यधिकृत्य *कनीयस्यादितिलोपः पर्वणा-
संघातानां *प्रोनां छन्दसकने छन्दसि पर्वणामावाभामक्षराणां
चालोपः कर्तव्यः सर्वातानां आघातां पर्वणां लोपः कर्त्तव्यः। यज्ञा-
पञ्चये आवे द्वे पर्वणी ज्ञापस्यताः। तावश्चयत्पतिष्ठतं तृतीयोच्चासं-
हन्यत इति परे च पर्वणि द्वितीयपूर्वादधिपातं ज्ञानामिति आदौ सं-
घं हतपर्वणां लोपः उत्तरयोदधियेधारादेवाः प्रोत्पद्ये आत्पां पर्व च।
आद्यानामक्षराणां लोपे भवति। यथा रथन्तरं मस्तान्ने न तावत्प्र-
स्थावः। तत्र उत्तरयोर्द्वैजसरेण मस्तोतीतिवचनात् *शुर्मदाया-
स्तुव्यसदाया उपाचलोपोचारे *आदिद्योऽज्ञास्रउप्रास्रलोपः आ-
द्यानामक्षराणां लोपः। इधसोवापतदंयमक्षरमवाश्रयते। पपत्रज्ञा-

नित्यमोत्वं गौपूक्तेतूच्चातायामूने पाशब्दाभ्यासात्
सम्प्राप्तिः क्रौञ्चै च हि शब्दाभ्यासा द्वर्त्तैवेकाराभ्या-
सात् साहीयगूर्दपुत्रेषु चातः परं पर्वविकारान्वक्ष्यामो

इत्यत्र यकाराभ्यासः । सानित्यइति निघने च नित्यमो-
त्वं सिद्धग्रहणं वैकृतत्वाल्लसणांतरपरामर्शम् । भेषोपउडाइति ।
गौपूक्तेतूच्चातायामूनेपाशब्दाभ्यासात्सम्प्राप्तिः गोपूक्तेतुऊ-
नेपादेद्युञ्जानि मानुषाणामिति पाशब्दाभ्यामात्स्वरसम्प्राप्तिः
सम्प्राप्तिवचनाच्च अन्यत्राप्युनेपादे पूरणार्थमभ्यासः सस्यात् । यथा-
मेस्त्रिणिघनेअक्षारिति *क्रौञ्चै च हिशब्दाभ्यासात्* क्रौञ्चै च
पेन्ध्यादिहरिभिरिति हिशब्दाभ्यासात् स्वरसम्प्राप्तिः । *वर्त्तैवे-
काराभ्यासात्* । अभीवर्त्तै च त्वामिद्रपश्चाअमीति अन्तपार्षा
इकाराभ्यासात्स्वरसम्प्राप्तिः शरणाः तद्दन्तेति । *माहीये अग्नेत्वं-
नोअन्तमद्वितीयायां शुभत्तमो रधिदा इतिगूर्देष्वेतदेवोदाहरणं ।
उद्गुंशपुत्रेअस्तोभितिअत्रितोपुवासति । *अतः परंपर्वविका-
रान्वक्ष्यामः । *अथपर्वविकारा इतिपर्वविकारात् पुनः पर्वग्रहणं ।
किपर्यमित्यर्थः । उच्यते पूर्वत्र पर्वकादशस्याधिकार इत्यत्र कृत्स्न-
स्य पर्वविकारोचक्ष्यत इति कृत्स्नपर्वविकाराथपुनर्ग्रहणं *यदधि-
कृतस्वरतःपर्वतद्यथायोनि *ऊहगीर्ता यदधिकृतं योनिवत्स्वरतो
भवति । तस्यपोनिरद्धानमेवंलक्षणं तत्तथैव भवतीत्यर्थः । यथायोनी
नीनि सिद्धग्रहणं । क्वचिदुत्पत्तिपर्वोपुसंग्रहार्थं यथाआदितो लोप
इति नैतत्सर्वत्रेति ज्ञापनार्थं यथा स्वास्वा महीपवे चोत्तमायां तु-
सीपं पर्वरूपातुत्वात्तत्रपूर्वोक्तेन न्यायेनआदितो लोपे कृतेतुत्रपाणा-
मिति प्राप्नोति अत्रतु वृणीयात्तरस्य लोपवृत्त्या आदिपोनिरप्युक्तः ।
तथा देवातिपेसत्तापेस्तोमशतिप्रथमोद्येमयमाक्षरस्यशब्दः कृत्वा ।

तातयां कावे स्वासु भिशब्दादकारागमउदपसायां च
 पाशब्दे च नित्यमोत्त्रं पौरुहन्मने स्तोत्रामागायतां
 जास्वरोत्पत्तिश्च-प्राकृतकृतायाः ॥ ५ ॥

तीयायां च॥ श्वैतनौधमहृतीयायां चागागायता अधामापद्यते ।
 जास्वरोत्पत्तिश्च प्राकृतकृतायाः गाइतरे आ ३ इवपरसाः ३
 आ ३ एवजास्वरः । ॥ अनुष्टुप्सु रापिशेतायां ॥ पुरोजित्याद्यां त्य-
 योः नौधमेवापिशेता तयामापद्यते । योनी वात्सन्न एषा श्वक्षरा
 मागायतास्वसाराइष्यावाइशेताद्विपञ्चा पुरोजित्याद्यांतयोस्तु मागा-
 यतालोपः । आ ३ पा. ३ एषा आ २२ इन्द्राश्वानां २ एषावा-
 इशेतावद्विपञ्चानायोनिधनेच । अनुष्टुप्स्वितिवहुत्वनं ककुप्सुचेति ।
 यथा नौधसस्पपट्ककुभइति अत्र । ॥ कावे स्वासुभिशब्दाद-
 कारागमउदपसायां च वाशब्दे च नित्यमोत्त्रम॥ स्वासु कावेभ-
 शब्दादकारागमोभवति । अभिआएवं स्थिते इकारस्यान्तस्थापत्तिः ।
 अभ्यएवंस्थिते वाशब्दे च नित्यमोत्त्रमिति । अभ्यो ३ वाएतद्रूप-
 सिद्ध्यति इतरथा औबोकारयोरेकीभावे लोप इतिअभोवेतिमाप्नोति
 यथाअग्नेगोराजाइत्यत्रअग्नेचेतिगीतिः । अत्र कथं ऋकारागमत्वा-
 दिकारस्य अन्तस्थापत्तिः(ज्या)क्रियतेइति । उच्यते । उपसर्गाभावात्
 एवं हि स्मरत्सौदत्राजिः । नाम्यन्ताहुपसर्गा ३चेत्येकारः । पश्चिच्च-
 मिन्द्रमहावैश्वानरव्रतपोश्चेतिनित्यमोत्त्रमिति नित्यग्रहणं लक्षणान्त-
 रमदर्शनार्थभेषोपेदुहइति । ज्यो २ तो २ वा २ नुचस्य नित्यग्रहण-
 म् । ॥ पौरुहन्मनेस्तोत्रामागायताजास्वरोत्पत्तिश्चप्राकृतकृतायाः ॥
 पौरुहन्मने अभिसोमादिषु स्तोत्रायोर्निदृष्टा मागायतामापद्यते ।
 स्तोत्राकदाचमोइत्यत्रयोराजायान्तु मागायन्तवाइशवासः । एषास्तो-
 त्रीं सर्वं वृद्धेत्यर्थः । मागायता आदिदृष्टा । मागायता आदिर्बर्द्धत इत्य-

योश्च दक्षसोतात्रिषामतं हि मन्त्रे प्रथमोच्चरन् चतुर-
क्षरमार्थं पिशासोमाम्परं योनिवत् पाष्ठौहोत्तरपो-

ऋषिच्छन्दःसु वैराजपंभारिष्टपोः ऋषिच्छन्दःसु वैराजपंभे त-
वाहंमोमपुरोजसोः अरिष्टे सुतासोमार्पा इदं सङ्घातः ।
जुहसङ्घातमापद्यते सुरूपकृत्तनुतृतीये जुहसङ्घातः सर्वाभाहृषी-
णे अरिष्टे भवतः । योनिवदेव जारा भवति मकृतिग्रहणात् ।
अरिष्टे ससे । इतरथा यदि सर्वा अधिकृतैव स्यात् । तथा सति
सखेन्द्रस्या एतं सति रेवशब्दस्य पञ्चशब्दवृद्धिर्न स्यात् । तस्मादे-
तस्मात् श्रापकान्न सर्वा यथा मकृतिरैवेति सिद्धं । ऋवाशेध्यमपा-
दयोश्च दक्षसेतद्विषां ऋवाशे कर्त्वेदोत्तरादिषु योनिवत्त्वात् च दक्ष-
सा गीयते । या च दक्षसा उतद्विषामापद्यते । एवं तयोश्च दक्ष-
सोताद्विषयोः । आदावावापो भवति । कर्त्तुं विकार इति । उच्यते ।
चदक्षसाया अत्पात् तृतीयं दीर्घमक्षरं प्रत्युत्क्रामति इत्यस्तु अ-
न्ताद्वितीयमभिगीयते ऋष्यते वा पूर्ववत् । सर्वोत्तद्विषेभ्यश्च पुरा-
कृतमकृतं च दक्षसा संहन्यत इति । पुरुजाचरथा ३ दाधाइनकि-
प्लानियमदासुता ३३ नामा ३ इति एतं द्रष्टव्यमदावावापत्वाद्-
त्युक्तं । ऋअवृष्टिः ऋअभयोर्हि द्वितीयायां विकारमतिपेधः ।
०५ं हिस्वरा २ जं टपभन्ता ३ मो ३३ जा १ सा २२ सेदसाती
मअन्यातृतीयस्य प्रत्युत्क्रान्तत्वात् । ऋमन्त्रे प्रथमोचस्य चतुरक्षर-
मार्थं पिशासोमाम्परं योनिवत् ॥ पौरुमन्त्रे अभिसोमापुनानयोः
प्रथमोचस्य चतुरक्षरमार्थं पिशासोमारमापद्यते एवन्ते ३
मा २२ अतो २ वसा ३२ योनीतुगयानोद । परं योनिवत्त्वव-
ति चदक्षसावत् । इयंमदिति । ०पाष्ठौहोत्तरपोऽष्टौहोत्तरवि-
ष्टिः पाष्ठौहोत्तराद्विषयोनी पर्वभेदं कृत्वा गात्रोपिममेकनिपनैव इति

हानं कार्णश्रवसोत्तरयोर्नुपेजनासदावृद्धा मार्गीयवे
 मागायताप्रथमोच्चं प्रसोमप्रथमायामस्यप्रलाद्ययोश्च
 वृषाजिगमयमायां च घृतनिधनेछतानुवमित्यत्र स्व-
 रागमोहवि चंशब्दस्य चोद्भावः । इदंशब्दस्य चोद्भावः ।

पर्वविकारं अधिकपर्वत्वात् जरितद्धातमापद्यते जरितद्धातस्य
 द्वितीयं पर्व इतिरिति ऊहगीतौ जना ३ नपा ३ त अस्पविधा-
 नार्थं गमित्वमहाइ इति अभ्यासविषये *कार्णश्रवसोत्तरयोर्नुपे-
 जनासदावृद्धा*कार्णश्रवसोत्तरयोः नुपेजनासदास्तोत्रीययोः नु-
 पेजना सदावृद्धामापद्यते । दोमतिभाइभ्योपधुमाइति । *मार्गीयवे-
 मागायताप्रथमोच्चं प्रसोमप्रथमायामस्य प्रलाद्ययोश्च* । मार्गीयवे
 द्वितीयपादादौ मागायता प्रथमोच्चमापद्यते । कस्मिन्विषये ? उच्य-
 ते । प्रसोमप्रथमायोगपानयइति । अयं प्रत्नाद्ययोश्च युक्कदुद्धे ।
 अप चंभरा चंभीतिच । *वृषाजिगमयमायां च* । वृषापवस्वैति
 च आजिगे मयमायां मागायता प्रथमोच्चमापद्यते । परस्वते इति
 एतेषु च ऋस्वरवृत्तित्वात्प्रथमोच्चता । *घृतनिधनेछतानुवमित्य-
 त्रस्वरागमोहवि* घृतनिधने इदंशब्दानुद्वितीयायां छतानुवमित्यत्र
 कथं न प्राप्नोति । छतानुवैइति वमित्यत्र कथं ? उच्यते । ओवो-
 कारयोरेकीभावात् । तेनात्र आकारस्वरआगमो भवति । हविहो
 शब्दे मत्पये । ओमहीति ओमाः । अत्रैकं घृतनिधनेछता-
 वनुर्धमतिस्वरागम इति वक्तव्ये अत्रेति अन्यत्रापि स्वरागमं
 दर्शयति । अग्निं शिष्टदेव्योःरिति । अग्निंरत्नृतीयायां
 पत्योहो ३ यं तीहो इति मास्ते तथा शिष्टमयमायां पत्यो-
 हो इति पत्योहो इति मास्ते त्योहो इत्युक्तम् । च्वंशब्द-
 स्यचोद्भावः* । चंशब्दस्य उचीभारः । इतरथा स्वरितत्वा

विषयः पञ्चमः । अथः पञ्चकः । ७३

विषयः पञ्चमः । अथः पञ्चकः । ७३

योः पूर्वं च दक्षसापतिः कवींशुर्मदाचैकचेलुतोपां-
 त्यो उत्तरेचैतस्यामेवान्यत्रशुर्मदायाः पूर्वस्याउपांत्यं
 नीचं ध्व्यश्वापद्रासांनोश्च दक्षसापतिः कवींशु-
 र्न्धोत्तरेशुर्मदोत्तररयोजातः पृच्छां ॥ ६ ॥

मापद्यते च दक्षसापर्वतृतीयेपादेउपान्त्यं पत्पर्वसाशुर्मदा । एवं-
 स्थिते ब्रवीति । ऊहगीतौचदक्षसापतिः कवीमापद्यते शरूपवादिपु-
 ंशुर्मदाप्येकचै लुप्तोपान्त्येः * एकचैर्पुत्रमानवे मन्द्रोयोतया-
 शुर्मदाव्पाख्याता । तस्याः उपान्त्यमुत्तरलुप्पते । आदिलोपे-
 माप्तेउपान्त्यस्याक्षरस्यलोपः * उत्तरेचतस्यामेव * उत्तरे च मान-
 वेएतस्यामेवमन्द्रागाया शुर्मदालुप्तोपान्त्याभवति । उत्तरेमानवेयो-
 नौतृतीयपादोयान्त्यपर्वशुर्मदा * अन्यत्रशुर्मदायाः * उत्तरए-
 मानवेअन्यत्रमन्द्रायाः सोमउवादिशुर्मदायाः सामनुवादिशुर्म-
 दायाः अलुप्तोपान्त्यालोपोन भवतीत्यर्थः । * पूर्वस्याउपान्त्यनीचं-
 न्मक्षत्वाप्रीमात्राश्चदक्षसापतिः कवी * वाध्व्यश्चेतामउवादिपुगा-
 यश्रीत्वाप्रीसांश्चिचपवस्वदक्षसाधनायांचदक्षसायोनिदृष्टा । ऊहगी-
 तौपतिः कवीमापद्यते । वाचमश्वेयोद्विनोद्वितीयपादाद्वितीयपर्व च द-
 क्षमाद्रां ३ तै ३ सा सा ३ इति च्वाप्रीताम्यपिद्वितीयपादाद्विती-
 यमेव पर्वचदक्षमा उ २ मा ३ सा ३ ता ३ इति * रन्ध्रोत्तरे-
 शुर्मदोत्तररयोजातः पृच्छां * उत्तरेअक्षरान्ध्रतृतीयपादाद्यपर्वयो-
 नौशुर्मदापारागिषेशाएपाउत्तरयोः स्तोत्रीययोः जातः पृच्छामा-
 पद्यते । आहुंदेष्टेति न्ययो नयोविशेष इति उच्यते । शुर्मदा-
 याः द्वितीयमक्षरमभिगीषते । जातः पृच्छायापथर्चभवतीति एष-
 विशेषः । पुनानोरखावेकाद्वितीयपादेयानांशो इति ॥

इति अष्टमस्य पृष्टी कण्ठिका समाप्ता ॥

लौशयोः पूर्वेवारवन्तां तु विशुष्मामुत्तरेचतुर्थोच्चं द्वि-
तीयसुष्ठं ह्रस्वारूपयोश्च तथाशागोत्तृतीयोच्चं ह्रस्वेवारवन्-
तास्तिस्त्रस्तृतीयेपादे द्वितीयंतूष्णिक्षु चतुरक्षरा प्रथ-

मायां तृतीयपादादौ च दक्षसो तद्विपांश्च । वाचः सांज्ञ योनि-
वृष्टा च दक्षमा स्वासूतमायां स्तोत्रीयायां तृतीयपादादौ उत-
द्विपामापद्यते राजा ३ दा ३ इवा ३ । *लौशयोः पूर्वे वारवन्ता
तु विशुष्मा *अत्र किं मासं ओमृतं चेदिति सन्निकर्षः विव-
मत्पये सांज्ञकृष्यत इति मापूर्वयोरिति सन्निकर्षः । ततो वारा-
पत्तिः सूत्रेण मोक्षारां प्रथमपरिघः अत आह लौशयोः पूर्वे वा-
रवन्ता तु विशुष्मामापद्यत इति । *उत्तरे चतुर्थोच्चं द्वितीयश्च
स्वरमापद्यते । द्वितीयपादान्ते उपोत्तमं पदं चतुर्थोच्चं असा-
वि सोमगोवित्पवस्वयोः वदस्मो ३ अ भिगा आचक्रदा ३ वा
इन्दो भुरनेष्वपिगाः । *ह्रस्वारूपयोश्च* । ह्रस्वायां च पञ्चनिप-
नैरूपान्तयोः द्वितीयपादादौ चतुर्थोच्चम् । शतं भूमिरुतस्पो ३
वा ३ एतद्दृढगीगी अभिसोमादिषु पयावोत्तरयोश्च द्वितीयं स्वर-
मापद्यते पवतेमादियं एवं । *अथवा शागो तृतीयोच्चम्* यथा
लौशादीनां चतुर्थोच्चस्य द्वितीयस्वरापत्तिः । एवं शाग्रं पिशुं
जगार्या । *शुवे वारवन्तास्तिस्त्रस्तृतीये पादे* शुवे वारवन्तायोनौ
पुनानः सोमायां निस्त्रोवारवन्ता आरत्नावित्पत्रसिद्धोपन्पातो
विशेषविववसपा । *द्वितीये तूष्णिक्षु* वाष्णिक्षु गीयमानस्य
सप्तम्य आनिपीदतायां वारवन्ता द्वितीयपादे भवन्ति । *चतु-
रक्षराः प्रथमा ३ मत्तरे परे* । योनिवस्वसर्वासां चतुरक्षरस्वे
मासं विशेष उच्यते । चतुरक्षराः प्रथमापूजना ३ नापा ३ मत्तरे

- ԲԵ ԻՆ ՍՂԷ Է ԼԵԷԿԻՅ՝ Ե ԼԵ Ե Ե ԼԵՆ Ի ։ ԶԻՆ ԵՆԵԼԵ
- ԻՆԼԻԿԵ ԿԻՆԻ ԿՄԷ ԻՆԼԵՂԻԿԵ ԵՄԵՂԻՇԻՆ ՊԼԵԿ
: ԵՂԻԿԵՂԻՆՉԻՆ ԵՆԵԼԵՆԻԿԵ ԿԻՆԻ Կ ԻՆԼԵՂԻԿ
- ԵՄԵՂԻՇ ։ ԿԵՂԻԿ ԼՍԼՍԵ ։ ՍՂԷ ԼՍԿԵՂԻՇ ։ ԼԵԿԵԿ Ի ՍՂ
- ԼՂԷՅ՝ Է ԼԵՆՏՎԱՇ Ի ՍՂԵԿ ԶԵ ԻՌԵԿԵԼՂԻ ԵՆԵՂԵԿԵՄԵ
ԵԿԵԿԵԿ ԵՂԵԿԵԿԵԿՆԱՇ Ի ՊԵՂԻՇՂ ԵՂԵԿԵԿԵԿՆԱՇ ։ ԿԵՂԻ
- Կ ԼԿԻԿԵ Ի ՍՂԵԿ ԶԵ ԻՌԵԿԵԿ ԵՆԵՂԵԿԵՄԵ ԻՆԼԵԿԵ
ԼԵԿ Ե ԿՄԵԿՇ ԳԵԼԵԿԵԿ Ե ԿՄԵՊ ԿՄԵԿՇ ԿԿՍԿ
- ԶԵ ԼՍԼՍԵ ՍՂԵԿ ԶԵ ԻՌԵԿԵԿԵԿՆԱՇՆԱՇՆԱՇՆԱՇ ԿԵՂԻՄԵՆՇ Ե
ԿՄԵԿԵԿԵ ԿԿԵԿԵԿԵԿ Ի * ԿԵԿԵԿՆԱՇ Ե ԿՄԵԿԵԿՆԱՇՆԱՇ
- ԿԵՊ ԿԿԵԿԵԿՆԱՇ ԿԵԿ ԵԿ ԿԵԿՆԱՇ ՍՂԵԿ ԶԵ ԻՌԵԿԵԿ
ԵՆԵՂԵԿԵՄԵ ԳԵՂԻՆ ԼՂԵԿԵԿԵԿ * ԿԵԿՇ ԿՂԵԿԵՄԵ ԿԿԵԿ
Ի ՍՂԵԿԵԿԵԿՆԱՇ Ե ԻՆԵԿԵՂԻՇԱՇ ։ ԼԵԿԵԿԵԿ ԼԵԿԵԿ
ԼԵԿՇ Ե ԼՂԵԿԵԿ ՍՂԵԿԵԿԵԿԵԿՆԱՇ ԿՂԵԿ Ե ԻՆԵԿԵԿ
ԳԵ ԿՂԵԿ ԼՂԵԿ Է ԼԵ Զ Է ԼԵ Է Զ Է Ե Ի ՍՂԵԿԵԿՂԻ
- ՍԵ ԼԵԿՇ Ե ԼՂԵԿԵԿ ԼՂԵՂԵԿԵՄԵ ԿՇՈՒՆ Ե ԻՆԵԿԵԿ
ԿՂԵԿԵԿ ԿՇՈՒՆԵԿՆԱՇ ԿԿԵԿՇ Ե ՍՂԵԿԵԿՂԻՇ Կ ԻՆԵԿԵԿՇՆԱՇ
- Կ ԳԵՂԵԿՂԵԿԵԿԵԿՆԱՇ ։ ՍՂԵԿԵԿԵԿՂԻՇ ՍՂԵԿ ԿՂԻ
- ԼԵԿԵԿԵԿ ԼԵԿՇ Ե ԼՂԵԿԵԿ ՍՂԵՂԵԿԵԿՂԻՇ ԿԵԿԵ ԿՂ
ԳԵՂԵԿՂԻՇ ԼԵԿՇ Ե ԿԵԿԵԿՇ Է ԼՍ Է ԼԵ Է ԼԵ Է ԼԵ Է ԼԵ Զ

ԿԵԿ ԿԵԿԵԿ ԿԵԿԵԿ ԿԵԿԵԿԵԿ ԿԵԿԵԿԵԿ
- ԼԵԿԵԿՂ ԼԵԿԵԿՇ Ե ԿՄԵԿԵԿՆԱՇՆԱՇՆԱՇՆԱՇ ԿՂ
ԿԵԿԵԿՇ ԿԵԿԵ ԿԿԵԿԵԿՇ ԿԵԿԵԿ ԻՆԵԿԵԿ
- ԿԵԿ ԿԵ ԼԵԿԵԿԵԿԵԿՇ Ե ԿԵԿՂ ԿՂ ԶԵ ԻՌԵԿԵԿ

मायां मे प्रत्यये प्रथमोच्चान्तस्य दृद्धिकृतद्विपापत्तिः
 कधीषंसाहीये शताद्वितीयषंसंकर्पात् तथा सर्वत्र
 सन्यायो मन्द्रश्चतुर्थमयोना घैडकोत्से च वसुरुचा-
 यामोवाद्यस्य लोपोवाशब्दे च नित्यमोत्वं क्षितेच हा-

द्विपा च योनिदृष्टा तावतिः कधीमापद्यते या २ अर्पा २२ ता
 २२ इति । *साहीये शताद्वितीयषंसंकर्पात्* । सत्रासाहीयं
 शताद्वितीयं स्वरमापत्ता सङ्कर्पात् कारणात् न्यंवापाङ्गाततिन्यवार्प
 ३ वान्त । सिद्धोपन्यासोविशेषविवक्षया । *तथा सर्वत्रसन्यायः*
 यथाहि योनौ सङ्कर्पाद्वितीयस्वरापत्तिः परं सर्वत्र गतायां
 द्वितीयस्वरापत्तिर्भाषोवेदितव्यः । असङ्कर्पोपि ऊद्गीतौ अ-
 न्यत्रबुवते । यत्र संकर्पोनास्ति । तत्र यथाप्रकृत्येव तृतीयादि-
 शताभवन्ति शता ३ का १३३२ वः ३ विदा २२ ईया ३ ऊ ३
 वा *मन्द्रश्चतुर्थमयोना* साहीयएव मन्द्रस्वरस्थोऽर्णश्चतुर्थ
 स्वरमापद्यते ऊद्गीतौ *ऐडकौत्सेच* ऐडकौत्से अयंपूपादिषु
 मन्द्रस्वरस्थश्चतुर्थस्वरमापद्यते । *वसुरुचायामोवाद्यस्यलोपः*
 मसङ्गादैडकौत्सग्रहणं इदानीं मङ्गतगोत्रोच्यते वसुरुचायां सत्रा-
 साहीयेरुचा या आद्यस्य वर्णस्य लोपः । इकारस्य लोप इत्यर्थः ।
 तथासातिवसुरुचोदिव्याअभिर्ज ३ वा ३ एगद्वयं भवति एरास्विते
 उत्तारणमूत्रेण अमान उच्यते । *वाशब्दे च नित्यमोत्वं* वा-
 शब्दे च प्रत्यये नित्यमोत्वं । तथासाति भिशब्दस्य इकारे लोपे
 सति वाशब्दे प्रत्यये ओत्वं नित्यमापद्यते । वसू २ रुचोदिव्याः
 अभोवेतिङ्गं भवति । *क्षितेचहाशब्दे* । ऐडे च सैन्युक्षिते
 हाशब्दे प्रत्यय असाव्यंपवस्वदेवयोः पूर्वस्य स्वरस्य ह्य-
 क्षनस्य च ओत्वं भवति । योनौ निमर्जनीयस्य अटोपदर्श-

Երես Եւո Է Օհեհեիտէէէէէէէ Էէ՝Ո՛Է՛՛՛ | Էրիւն
 | Կեհեիտէէէէէէէէէէէ Երես Էրես Էրես Էրես
 Էրես Էրես | Օհեհեիտէէէէէէէ Էրես Էրես

|| Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես

| Օհեհեիտէէէէէէէէէէէ Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես | Էրես Էրես
 -Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես | Էրես Էրես Էրես Էրես
 -Էրես Էրես | Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես : Էրես Էրես Էրես
 Էրես Էրես Էրես | Էրես Էրես Էրես | Էրես : Էրես | Էրես Էրես
 -Էրես Էրես : Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես | Էրես Էրես
 -Էրես Էրես : Էրես Էրես | Էրես : Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես
 Էրես Էրես Էրես | Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես
 | Օհեհեիտէէէէէէէէէէէ Էրես Էրես Էրես Էրես | Էրես
 Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես | Էրես Էրես : Էրես Էրես
 Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես | Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես
 | Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես | Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես
 -Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես | Էրես
 Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես | Էրես Էրես Էրես Էրես | Էրես

-Օհեհեիտէէէէէէէէէէէ Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես
 || Օհեհեիտէէէէէէէ Էրես Էրես
 -Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես
 -Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես Էրես

न्दसे समन्तेदिशा नक्ता प्रथमं दान्त्यस्य वृद्धिर्वि-
ष्टारपञ्च्यां किमिन्द्रिवृहदेऽप्ययोर्वृणी प्रथमं चेतोर्देवं
पराङ्गं नित्यमाचार्यनियमात् पूर्वाङ्गं च वृदेव च पूर्व-

दुहानऊधः पाहिविश्वस्मात् । इमंस्तोमामिति च दिवानक्ता
प्रथमं स्वरमापद्यते । योनौ द्वितीयं पर्वं दिवानक्तात्वं होता-
नोऽधरा ३. एतेषु त्रिषु प्रथमं स्वरमापद्यते । अदान्त्यस्य वृद्धि-
र्विष्टारपञ्च्यां पर्वमध्यपवाद्योनित्वत् वृद्धिरुच्यते । पर्वमध्यपादा-
न्त्यां वृद्धिवचनादिमंस्तोमं समन्ते पादादिकपर्वमस्तावो-
न योनिवदष्टाक्षरः मस्तावो भवति । किमिन्द्रिवृहद्वामदेऽप-
योः वृणीप्रथमं स्वरमापद्यते किमिच्छाया वृहति त्रिकद्रु-
काया पञ्चनिधनरामदेऽप्ये वृहतोः प्रथमं स्वरं । चेतोर्देवं प-
राङ्गं नित्यमाचार्यनियमात् । चेतोर्मायां देवं श्रवसे परा-
ङ्गं नित्यमलोपोभवति । गकारस्य किमुक्तं भवति । वृहदोहे-
सेतस्मिन्नपि कल्पे कथं तु गकारेणास्य मत्पारम्भ इति । अ-
न्यथावृहदोहेत्येतस्मिन्नापि कल्पे दकारेणास्य मत्पारम्भः स्यात् ।
कस्मादेवमेव भवति । उच्यते आचार्यनियमात् । ऊहवशादि-
सर्थः । ऊहकारोहि द्वयोरपि कल्पयोरनुपङ्गं गकारेण म-
त्पारम्भं कुर्वन् उभयत्र गकारो भवति । इतरथा पूर्वेषुभयं
मानवेति तस्माद्दुभयत्र गकारेण मत्पारम्भ इति सिद्धम् ।
पूर्वाङ्गं च चशब्दात्पूर्वाङ्गं च नित्यमलोपितं भवति । अत्र
कथं प्राप्नोति । अन्तःपदिकानां व्यञ्जनानां स्तोमन्ते विरते
लोपो भवतीति । सन्धी यत्र उभयोरपि पूर्वाङ्गपराङ्गयोः स-
न्धीहायामीतहारो भवति । यथा हाविष्कृते त्वंसुतोमदाशाउन्ता-
याइतिपूर्वाङ्गं भवति पदान्तीयानां जनानां माकुस्तोमभावो भव

ह्रांप्राणा सर्वासु मनाज्येन्नुमूतयावायोरनीमुत्तरयो^९
 र्षज्ञामहामित्रोत्तरयोश्चतुरक्षरायां विधायां वाजीवा-
 जापिवासोमो मुत्तरे जनित्रे पुरोजित्यामुद्गीथाय-
 स्य दीर्घत्वं दन्वते प्रथमऋध्ययमिगामुत्तरयों वार्त्रि-
 तुरे गीथायं प्रथमोच मागायतां द्वितीये च पादे सां-

षन्दिमया ३ अर्णसोमोत्तमायां अभिद्रोणाउग्रेऽशम्मापा-
 यते । अस्मभ्यमो । *ताद्विद्विवा प्राणासर्वासु* । प्राणातृचे
 सर्वासु स्तोत्रीयामु अभिद्रोणातद्विविद्वामापयते । हिन्वत्रितश्चेदि-
 पु । *मनाज्येन्नुमूतयावायोरनीमुत्तरयोः* गोतमस्य मनाज्येन्नु-
 मूताया योनिरष्टा कणे ३३ पुसू ३३ इति उत्तरयोर्वायो-
 रनीमापयते रा २ ध्वे २ देवायज्येष्टदधिष्टेति । *यज्ञामहामि-
 त्रोत्तरयोश्चतुरक्षराया विधाया वाजीवाजापिवासोमया । *यज्ञा
 पक्षीयर्षु महावैशामित्रे उत्तरयोः स्तोत्रीययोश्चतुरक्षरयोर्वै-
 ष्णवायावाजीवाजापिवासोमोमापयते । ब्राह्मणादन्द्रराधसऊर्ज-
 ना ३ पानं सहिना ३ सुवत् वा ३ वाजीवाकस्तामिद्रोतवाजी-
 वागा २ *उत्तरे जनित्रे पुरोजित्यामुद्गीथायस्यदीर्घत्वम* ।
 *उत्तरे जनित्रे पुरोजित्युत्तमाया उद्गीथायस्य द्वस्वस्यासरस्य
 दीर्घत्वं । पा २ मा ३ इति । *दन्वते प्रथमे ऋध्यय मि-
 यामुत्तरयोः* नैदन्वते प्रथमे समाप्तोरऋध्या योनिरष्टा-
 उत्तरयोः स्तोत्रीययोः इतिवापापयने अग्रेणमयाद्वितीयऋ-
 ध्य । *वार्त्रितुर गीथाय प्रथमोचं मागायतां* वार्त्रितुरे उ-
 द्गीथाय प्रथमोचमायन्ददिपरागा मताइत्यर्थायत् मरुतं पथ-
 मोचे संहन्यत इति गर्वामेति । उदाहरणग्रहणात् । मागाय-
 तामापयते । पासरागादुत्तरयोर्विशेषः । द्वितीये च पादे सात्वा-

በሚሆን ግን በህይወት ለሌሎች ጥሩ ጥሩ ስላለሁ
 - በሆኑ ፣ ጋር ጋር ጋ ጋ ጋ ፣ ይህም ይህም የሆነው
 - ከሆነ ፣ ከእነሱ ለእነሆች ጋር ይህን ስራ ያስፈልጋል ፣ እነዚህም
 ታዲያ ለሌሎች ጥሩ ጥሩ 'ከሆነ' ፣ ሆኖ ለሌሎች
 ስራ ፣ ለሌሎች ፣ ከሆነ የሆነ ፣ ይህን ስራ ያስፈልጋል ፣
 - ለሌሎች ጥሩ ጥሩ የሆነው ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣
 ፣ ጥሩ ጥሩ ስራ ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣
 ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣
 ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣
 ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣
 ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣
 ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣
 ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣
 ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣

- በሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣
 - በሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣
 - በሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣ ለሆነው ፣

अशंतिपंतस्थुपश्चेत्यनुब्राह्मणं स्वाध्याये, देवतानाम-
 मधेयान्पथ निरुक्तेष्वेके यथादेशं च कालवविना-
 मपि प्रवचनविहितः। स्वरः स्वाध्याये तथा। शा-
 द्यायनिनां समानोदकं पूदकं स्योद्धारः पूर्वयोः स्तो-
 त्रीययोर्महनाया तूपान्त्यं पदं प्रतिस्तोत्रीयं वाजीये

दीनितस्थुपांतानि अनुब्राह्मणं स्वाध्याये ऊहगीतावित्यर्थः ।
 देवतानामधेयान्पथ निरुक्तेष्वेके देवतापरोक्षनामधेयानि स्वा-
 ध्याये ऊहे एके तथैवोद्दे यथा। राणापनीयाः । पुनानइ-
 न्दोधारयेति धाईदुवधतथा सफे मियंयज्ञायेति । *यथादेशं
 च* यच्च ब्राह्मणमनु शब्दः सूत्रकारैरादिश्यते तच्च ऊह-
 गीतो तथैव भवति द्विपदमभ्यस्यन्निति । नौधसस्य पटूक-
 कुभ इति मध्यमो तृचस्य प्रकृतिं कृत्वोति रयन्तरादीनां क-
 कुमुत्तर्ष ककुमुत्तरे नौधसे द्विपदमभ्यस्यन्निति आ २३३ इन्द्र-
 गी २ भिनवा ३ मा ३ हा २ इ १ । उत्तमायामप्येषम् ।
 कालवविनामपि प्रवचनविहित स्वरः स्वाध्याये *कालववि-
 नामापि* प्रवचनाविहितः स्वरः । प्रवचनशब्देन ब्राह्मणमुच्यते ।
 प्रोच्यत इति प्रवचनम् । स्वाध्यायशब्दः पूर्ववत् । *तथा शाद्व्याय-
 निनाम्* तथा शाद्व्यायनिनामपि प्रवचनविहितः स्वरः स्वाध्याये ।
 गण्ड्यब्राह्मणादिब्राह्मणविहितः स्वरः स्वाध्याये ऊहगाने स्वाध्याय-
 पशब्दे च ऊहगानमुच्यते । *समानोदकं पूदकं स्योद्धारः पूर्वयोः
 स्तोत्रीययोः* । समानमुदकं येषु तानि समानोदकाणि तेषु
 समानोदकेषु उदकशब्दोऽन्तरवचनः । समानं समाप्तिषु । अ-
 न्यस्योद्धारः यथा परिश्वानाया मदेषु सर्वथा अस्तिति
 तथा य एकै प्रैककृभे चतुस्तरस्योद्धारः पादवदृष्टं । १३०

निष पर्वद्भूतानि च तथा हायिकारस्वारपदानुस्वराणा-
मन्तः सामिकानि च स्तौभिवानि सामान्तिकानि सा-
मान्ते सर्वत्राऽन्पन्नगणगीतिभ्यः प्रतिस्तोत्रीयं बोधी-
यधुरामश्वयोः कण्ववृद्धति च निधेनोपायान्ताः स्तोत्री-

वीति यथा पदनिधने काण्वे वृद्धिनिधने वार्कजम्भे । ऋषीगभूतानि
च ऋप्रतिस्तोत्रीयं भवन्ति । ऋतथाहायिकारस्वारपदानुस्वारा-
णां ऋ हायिकारस्वारपदानुस्वाराणां प्रतिस्तोत्रीयं हायिकारो भ-
वेति । पदानुस्वाराणां, स्वारग्रहणाच्च वाङ्निधनानां प्रतिस्तोत्रीयं
निधनानामभावः यथा उद्ग्राग्रे सामराजेअनावेसोमायां अत्र स्तो-
माद्भूतोपि प्रतिस्तोत्रीयं निधनं च भवति । उचमायोप्यत्र भवति ।
ऋअन्तःसामिकानि च स्तौभिकानिः । अन्तःसामि च साममध्ये
यानि स्तोत्रीयं भवन्ति यथा स्व.पृष्ठीत्सेवादिषु । ऋसामान्तिका-
निमा मान्ते सर्वत्रः यानि स्तौभिकानि निधनानि वार्हनिधनानि
तानि नृचस्य साम्नः अन्ते भवन्ति यथा आमहीयवरौरवश्यै-
तादिषु ऋअन्पन्न गणगीतिभ्यः । गणगीतिषु वार्ह-
निधनेषु वारपन्तीषादिषु यज्ञाप्सुषु तन्तेश्रुधीहवादिषु । तथा
एनापत्युइमाउवादिषु । तथा वैराजर्षभमरारयोः पिवासोमा-
दिषु एतेषु सामसु अन्त वार्हनिधनानि भवन्ति । ऋप्रतिस्तोत्रीयं
बोधीयधुरामश्वयोः सामान्तिकानि सामान्ते सर्वत्रेतिमाप्ते इद-
मुच्यते । प्रतिस्तोत्रीयं निधनं भवति त्वामिध्यादिषु ऋकण्ववृद्धति च
ऋप्रतिस्तोत्रीयं निधनं भवति त्वामिध्यादिषु निधनोपायान्ताः
स्तोत्रीयाः सर्वत्रः वार्हनिधनेष्वेवामहीयवनौषसश्यैतादिषु सामान्ते
सचत्मासौ सामान्तिकत्वात् । किन्तु उपायार्थमुच्यते निधनोपाया-
न्तइतिउपायः प्रतिस्तोत्रीयं भवतीत्यर्थः उपायोपद्गर्भणि ।

तैत्थ्यवचनसंस्कृतिनि स्तोभाद्यं वचनं प्रतिस्तोत्रीय
मुद्रिद्वलभिदौ पूर्वस्यादौ परस्यान्ते भर्गस्य सामादौ
स्तोभांत्यं पदं वैराजक्तपभेत्यत्यस्यांत्यवचनं यद्-
वापत्यग्रोयथा ग्रामे वैराजइयादिः स्तोत्रीयान्ते
सर्वासु स्तोत्रीयाद्येचाक्षरेमत्स्वसंयुक्ते ॥ ९ ॥

सामान्तेत्यवचनं* एतेषां साम्ना सामान्ते यत्रिरुक्तं तस्य अन्त्यं
पदवचनं तव लुप्यते *संस्कृतिनि स्तोभाद्यं वचनं प्रतिस्तोत्रीयम्*
संस्कृतिनि. उद्गीथाद्यस्य त्रिरुक्तस्य प्रतिस्तोत्रीयमार्थं वचनं
लुप्यते *उद्गीद्वलभिदोः पूर्वस्यादौपरस्यान्ते* , उद्गी-
द्वलभिदोः पवतेइर्य तयस्तेमद्योः , पूर्वस्य उद्गीदः , यत्
सामादौ , च त्रिरुक्तं तस्यानुद्धारः परस्य च वलभिदः
अन्ते , यत्रिरुक्तं तस्यानुद्धारः *भर्गस्य सामादौ , स्तो-
भान्त्यं पदं* भर्गस्य ये स्तोभास्तेषां पदात्पे पदात्स्तोभात्तं पदं
सामादौ भवति *वैराजर्षभे तन्त्यस्यांत्यवचनं* वैराजर्षभे तु
अन्त्यस्य त्रिरुक्तस्य अन्त्यवचनं सामादौ भवति ईया ३ हा उ-
पिवासोमादिषु *यएवापत्ययोयिथाग्रामे* यां एवापत्ययोः अर्पा-
सोमापां यथा ग्रामेगेयानामुक्तोन्यायः स भवति स्तोभश्च सामाद्यः
सामाते यदान्यायमिति *वैराजइयादिस्तोत्रीयान्ते , सर्वासु*
महावैराजे इयादिस्तोभः स्तोत्रीयाते सर्वासु स्तोत्रीयासु भवति
स्तोत्रीयाद्ये चाक्षरेमत् स्वसंयुक्ते एकैकस्याश्चस्तोत्रीयायाः
आद्ये अक्षरे ते च स्तोत्रीयाया अन्ते मत्स्वसंयुक्ते भवतः ॥

इति अष्टमस्य नवमी कण्डिका ॥

गुरुषु निधनैकदेशः त्रिरुक्तानामन्त्यं वचनमृपभे तु
त्रिरुक्तं देवस्थानपूर्वयोर्निधनाद्यं पदमन्त्यायाऽसर्वं
दिवाकीर्त्यैवैराजं भ्राद्विकर्णे ष्टास्वरम्भासे शतमादि-
यशसि सप्तहेत्वाद्यवचनं साम्नोः पूर्वस्योपग्रहा-
द्यंपदमपात्रतेचगवात्रतेचकवान्प्रथममश्विनोर्व्रत-

वृद्धप्रंतरयोः स्वाशिरामर्कादिषु च *गुरुषु निधनैकदेशः* गु-
रुषु च वक्षरेषु निधनैकदेशः यथोत्तरत्र वक्षति, *त्रिरुक्ताना-
मन्त्यंवचनं* त्रिरुक्तानां निधनानामन्त्यं वचनं । यथा आज्यदो-
हो श्रीणिधने *ऋषभेतु त्रिरुक्तं* रैवतऋषभे तु त्रिरुक्तमेव नि-
धनं भवति नान्त्य वचनं उमुडमुइति योनिवन्निधनम् । *देवस्था-
नपूर्वयोर्निधनाद्यंपदं* देवस्थानपूर्वयोः स्तोत्रियायोः निधनस्य
आद्यं पदं भवति द्यौः *अन्त्यायाऽसर्वं* देवस्थानपूर्वयोर्निध-
नाद्यं पदं अन्त्यायां स्तोत्रियायां सर्वं भवति *दिवाकीर्त्यैवैराजं*
महादिवाकीर्त्यै श्रायन्तीयायां गणगोतित्वात् वैराजं भवति इका-
रोवैराजउच्यतेनिधनं *भ्राद्विकर्णे* विकर्णे श्रायन्त्यायापेव
भ्राद्निधनं भवति फाशया उपरि त्यद्यभन्यानघनं भ्राद् भवति
ष्टास्वरंभासे भासे पुरोजित्यत्पार्या भास्वरं निधनं भवति ।
सप्तम्राजतृतीयेष्टास्वरः इहो होभद्रमपवमादिपरित्य अच्य निधनं
भासभवतिभास ॥ *शतमादियशसि* हाऊ २ यशो हाऊवर्चाहा-
ऊएवमादि परित्यज्य शतं जीवेत्येवमादि निधनं भवति *सप्तहेत्वा-
द्यवचनं* सप्तहे तु त्रिरुक्तस्य आद्यं निधनं भवति अन्तवचने भास
इदमुच्यते यांश्चतुर्पशुतम् । *साम्नोः पूर्वस्योपग्रहाद्यं पदमपात्रते
च गवात्रते चकवान् प्रथमम् *प्रथमे अपात्रते च पुनानायात्रते कश-
न्दान्तं यत्प्रथमं निधनं भवति यत्रग्निंते शिशुकइति गवात्रते च
शन्दान्तं प्रथमं निधनं भवति । *अश्विनोर्व्रतपूर्विका-

शिशुर्वाज्ज्ययोमेध्व इति पादगीतिस्तुल्या परयो-
रुद्धारः सामान्ते निधनाय स्तोभाः स्वर्वत इति नि-
धनमुपग्रहादि व्याहृतिसामानि पञ्च भूर्भुवः । स्वः
सत्यपुरुष इत्येतासु पृथग्भिन्दूतास्तावोमन्द्रे सो-

स्थाने अशोमेध्व इति *पादगीतिस्तुल्या* यथा प्रथमा पादगी-
तिः पतिता पादादौ स्तोभाः प्रथमोच्च यथोक्तम् एवरूपाश्चतस्रो
विधा भवन्ति *परयोरुद्धारः* परयोः स्तोत्रीययोः स्तोभः
प्रथमोच्चान्तादुद्धारः *सामान्ते निधनाय स्तोभाः* अन्ते
निधनं स्वर्वत इति तदर्थं च स्तोभाः कर्त्तव्याः प्रथमोच्चवः
जिताः *स्वर्वत इति निधनमुपग्रहादि* स्वर्वत इति नि-
धनमुपग्रहादिभिर्भवेत् एकार उपग्रहः *व्याहृतिसामानि पञ्च
भूर्भुवः स्वः सत्यं पुरुष इत्येतासु पृथक्* भूरादिष्व्याहृ-
तिषु पञ्च सामानि यथोपदिष्टानि भवन्ति । यथा भवति तथो-
च्यते एकैकस्यां व्याहृत्यां अभ्यस्तायां त्रिस्त्रिः पञ्च सामानि
भवन्ति *अभिदूता मस्तावोमन्द्रे* भू शब्दे आग्रन्दूतास्वरः
मस्तावो भवति मन्द्रग्रहणाच्चाग्रिन्दूतायामभ्युदह *सोमस्त्रिरु-
क्तः* भूरादिष्वेव एकैकस्यामभ्यस्तायामग्रिन्दूता मस्तावो-
भवति इत्युक्तं, इदानीं परा भक्तय उच्यन्ते पुनर्भूरित्येतस्मिन्
सरे सोमसङ्घातस्वरस्त्रिरुक्तो भवति सोमसङ्घातश्च पृथक् भवति
आनीकयान्तृतीय सोमसङ्घात आनीकया तृतीय मापद्यते
हा ३३३ वा इति *स्वर्ज्योतिर्निधनमकृष्टकारादि* भूरादीना
मकृतव्याहृतिसामान्ते स्वर्ज्योतिर्द्रव्यं प्रथमोच्च भवति प्रथमोच्चत्वाच्च
निधनमुपापपरत्वात् नैधनत्वाच्चान्ते स्वरः एकारः स्वरश्चास्याक्षर
अकृष्ट आदौ भवति प्रथमोच्चये । *एव सर्वपापेव विकाराविधिः*

हिस्वरा माताष्टुब्धंश्चामित्रे क्रौंध्यमपष्टन्नवमात्रं
 दीर्घपरयोर्दोषापरस्त्रीचैर्गवतृतीयदशमं कृष्टं सर्व-
 ष्वधर्मविधर्मणोः पञ्चाक्षरशोधनानि स्तावे ह्रविप
 उत्तरयोः प्रथमे विराट्पर्युच देव्येगीथस्तदादि नवे-
 निहोता तिधातुवारा, त्वेसोर्दैर्घं गकारः, शनेराजन्म-

पत्रमानमाह्रवनेति दीर्घिहिस्वरा' गीतिर्विकल्प्यते *माताष्ट-
 षुब्धंश्चामित्रे* असाविसोम इन्द्रतृतीयायां यज्ञायज्ञीयर्षु-तृती-
 यायां च महावैश्वामित्रे माशब्दताशब्दयोर्यद्दृष्टं गानं तं
 द्विकल्पते । पञ्चमाउतत्राताइति च *क्रौंध्यमपष्ट नरमात्रम्*
 गापत्रीक्रौञ्चे 'प्रतिस्तोत्रीयं मध्यमे' पादे 'पष्टमक्षरं विकल्प-
 ते *दीर्घे परयोर्दोषा' परं नीचैः* - समुदीर्घे परयोः' दोषायाः
 परमक्षरं नीचीभवति *गवतृतीयदशमंकृष्टं सर्वप्र* गौगवे तृतीये
 पादे दशमं कृष्यते *धर्मविधर्मणोः' पञ्चाक्षरशोधनानि*
 पञ्चाक्षरशः- निघनानि भवन्ति दशाक्षराणि विकल्पेनास्त्रानानि
 स्तावे'ह्रविप उत्तरयोः' प्रथमे सौह्रविप। उत्तरयोः स्तोत्री-
 ययोः प्रस्तावे प्रथमे स्वरे विकल्पः परि मध्योत्तरयोः पवा-
 प ३ वा आर्इवा ३ इन्द्रः पे ३ आ ३ इन्द्रा ३ *विराट्पर्यु-
 च' देव्ये, गीथस्तदादि* ओषिन्नरः इति पर्युच्वायां च वा-
 मदेव्ये उद्गीथाद्यं पर्व प्रथमे स्वरोविकल्पते *नवे निहोता*
 पूर्वं 'मानवे' निहोता विकल्पते, अभिसोमादिषु *तिधातु-
 तुवारा* मन्द्रयापेत्यत्र वारा विकल्पते । *त्वेसोर्दैर्घं* गकारः
 त्वेसोमायां दैर्घश्रवसे वृगोहेतिगकारोविकल्प्यते *शनेराज-
 न्मपुत्रते* इन्द्रराजश्रीशने राजन् शब्दोविकल्पेन, - पुत्रते ।

अथ भाषान्प्रवक्ष्यामः प्रमाणं यैर्विधीयते ।
 आचिकं स्तोत्रिकं चैव पदं विक्रियते तु यैः ॥ १ ॥
 आयित्वं प्रकृतिं चैव वृद्धश्चाष्टद्वमेव च ।
 गतागतश्च स्तोत्रानामुच्चनीच तथैव च ॥ २ ॥
 सन्धिवत्पदवद्भानमत्वमार्भावमेव च ।
 प्रश्नेषाश्चाथ विश्लेषाऊहे त्वेवं निबोधत ॥ ३ ॥
 संकृष्टश्च विकृष्टश्च व्यञ्जनं लुप्तमतिकृतम् ।
 आभावात् च विकारात् च भावानूहेऽभिलक्षयेत् ॥ ४ ॥
 एतैर्भावैस्तु गायन्ति सर्वाः शाखाः पृथक्पृथक् ।
 पश्यत्येव तु गायन्ति भूपिष्ठानि स्वरेषु तु ॥ ५ ॥

अथ भाषान्प्रवक्ष्यामः अथशब्द आनन्तर्यार्थे भावान्
 प्रवक्ष्यामः *प्रमाणं यैर्विधीयते* । गानमेव प्रमाणं विधीयते
 मतिष्ठाप्यन्त इत्यर्थः ॥

आचिकं स्तोत्रिकं चैव पदं विक्रियते तु यैः ॥ १ ॥
 आचिकं पदं स्तोत्रिकं च विक्रियते । यैर्विकारवापद्यन्ते
 तान्प्रवक्ष्यामः

*आयित्वं प्रकृतिं चैव वृद्धश्चाष्टद्वमेव च ।
 गतागतं च स्तोत्रानामुच्चनीचं तथैव च ॥ २ ॥
 सन्धिवत्पदवद्भानमत्वमार्भावमेव च ।
 प्रश्नेषाश्चाथ विश्लेषा ऊहे त्वेव निबोधत ॥ ३ ॥
 संकृष्टं च विकृष्टं च व्यञ्जनं लुप्तमतिकृतम् ।
 आभावात् च विकारात् च भावानूहेऽभिलक्षयेत् ॥ ४ ॥
 एतैर्भावैस्तु गायन्ति सर्वाः शाखाः पृथक्पृथक् ॥
 पश्यत्येव तु गायन्ति भूपिष्ठानि स्वरेषु तु ॥ ५ ॥

-h hhhhhhhhhhhh | hhhhh hhhhhh h h h h h h h h
-hhhhhhhhhh | *hhhhhhhhh hhhhhhhhhh hhhhhhhhhh*

। hhhh hhhhhh hhhhhh hhhhhh hhhhhh hhhhhh

-hhhhh hhhh hhhhhh hhhh hhhh hhhh hhhh
। *hhhhhhhhhhh hhhhhh hhhhhh hhhhhh

॥ hhhhhhhhhhhhhh hhh hhhh hhhhhh ; h

-h
-hhhhh hhhhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh

॥ hhhh hhhh hhhh h h h h h h h h h h h h h h h h h h
। *hhhhh ; hhhh hhhh hhhh hhhh ; hhhh hhhh*

। hhhh hhhh hhhh

-h
-hhhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh
। *hhhhhhhhhhhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh
-h
॥ hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh

॥ hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh

-h
। hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh

॥ ७ ॥ hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh
। hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh

॥ ८ ॥ hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh
। hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh

॥ ९ ॥ hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh
। hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh hhhh

अभ्युद्गहेन सर्वत्रोद्गती रहस्यवत् ।

स्वादिपर्वणि तिस्रायां तथैवान्येषु सामसु ॥ ९ ॥

आर्चिकं निघनन्याये स्तौभिकं वा यदक्षरम् ।

कृष्ठाकृष्टं भवेत्स्वार्थमन्तोदात्तं वृधे स्वरम् ॥ १० ॥

मणाजनसदृशोनामाविशासिधिदेप्सुजित् ।

स्वनाययुशिशिपेतिभारिषि प्रियमभिदिता ॥ ११ ॥

जसावसन्तमधर्मत्सुत उद्भ्य पिभिर्द्वयन् ।

न्यायादेतान्यपेतानि श्वत एके वृधे स्वरम् ॥ १२ ॥

अभिभासपौष्कलाष्टेडरपिष्ठाच्छिद्रधर्मसु ।

त्रैताश्वन्नतशौक्तान्धीचतुः पण्डितोस्तथा ॥ १३ ॥

यावथा प्राप्तिः तपोस्तथातथा तौ भवतः । ऊद्गतीतावपि ।

अभ्युद्गहेन सर्वत्र उद्गती रहस्यवत् । अभ्युद्गहेन सर्वत्र उद्गतीतः प्रत्येतन्व्यः । यथा रहस्ये तद्वत् ॥

*स्वादिपर्वणि तिस्रायां तथैवान्येषु सामसु ।

*यथा स्वादिपर्वणि तिस्रायां अभ्युद्गोभवति । रहस्यवता तथाऽन्येष्वपि सामसु यथा सदिते । उदाहरणं तिस्रावाचउत् ।

आर्चिकं निघनं न्याये स्तौभिकं वा यदक्षरम् ।

कृष्ठाकृष्टं भवेत् स्वार्थमन्तोदात्तं वृधे स्वरम् ।

*आर्चिकं निघनं यत्र स्तौभिकं वा तयोर्धन्वमक्षरं तत् कृष्मकृष्टं वा भवेत् । स्वार्थं प्रथमस्वरस्य कृष्टं स्वार्थं भवति । प्रथमायातृतीयस्वरान्ते चेति । द्वितीयस्वरस्यस्य अकृष्टं भवति । तृतीयादिपत्युत्क्रमं कृत्वा अन्तोदात्तं वृधे स्वरं भवति । कुतः! न्याये योनिगाने योनात्रेवं दृष्टवान् । मणाजनसदृशोनामाविशासि विदेः सुसवायात्स्वाद्युनश्शिपेति-

अश्वान्धीगवयोस्तोभयर्माच्छिद्रंयुपञ्चसु ॥ २ ॥ ।

तृतीयोच्चान्त्यं हि स्तोभे दीर्घा भवति न वा-
ग्ने स्पर्शान्तं व्यञ्ज कौत्से चेकारोकारौ नश्चाध्वर्यव-
मध्यमायां सन इन्द्रायां क्षौद्रे च कृतेचापदान्तोधि-
शीघे च पूर्वेषु च त्रिणिधने चायास्ये संघेपिणोदनः का-

*तृतीयोच्चान्त्यं हि स्तोभे दीर्घा भवति *तृतीयोच्चान्त्य-
मक्षरं ह्रस्वं इकारे स्तोभे प्रत्यये दीर्घा भवति । द्विमात्र भवतीत्य-
र्थः । यथापेडकौचमाघ्रादिषु *नवाग्ने स्पर्शान्तं व्यञ्ज* उत्सर्ग-
मासस्यापवादः । वाग्ने स्पर्शान्तमक्षरं तान्व्यं च न दीर्घा भवति
यथा राजादेवऋग अदव्यः मुरभि च *कौत्से चेकारोकारौ*
कौत्से च इकारउकारौ हि स्तोभे प्रत्ययेन दीर्घा भवतः यथा स्वा-
दीहिष्टासमूहिषीइति *नश्च* कौत्से नशब्दश्चादीर्घा भवति ।
सनाहीन्द्रेति *अध्वर्यवमध्यमायां* अध्वर्यो आद्रिभिरौतमार्गी-
यवमध्यमाया हि स्तोभे प्रत्यये दीर्घा भवति यथाहा अहोपि
मा ३ ना ३ *सन इन्द्रायाम्* सनइन्द्रेति मार्गीयवे हि स्तोभे
प्रत्यये दीर्घा भवति, यथाह अहोपिवो ३ वीन् । *क्षौद्रे च*
क्षौद्रे च मार्गीयवे रसौ होवेत्यत्र हि स्तोभे भवति । *कृते चा-
पदान्तः* हाविष्कृते च अपदान्तो दीर्घा भवति हिस्तोभे प्रत्यये
स्वादिस्थादिषु *विशीये च पूर्वेषु* विशोविशीये च पूर्वे हि
स्तोभे प्रत्यये दीर्घा भवति अपदान्तः । हिन्वहुंतायिसु अशुप
स्तुपेशुप इत्यत्र प्रतिषेधः *त्रिणिधने चायास्ये* त्रिणिधने
चायास्ये स्तोभे प्रत्यये दीर्घा भवति । अपदान्तएव । उत्सो-
देवोहिराहाउहोवा *उत्सेघेपिणोदनः* उत्सेघे पिणोदनइति च
एतौ शब्दौ हिस्तोभप्रत्यये दीर्घा भवतः । अभिसोमायां श्रीयन्ते

त्तरेस्तोभे क्राँचेत्वसयोगे नात्रात्रिनेपिः कौत्से च हि
शब्दः प्रवद्गार्गवे कृष्ठादस्थादकारः स्वारे च पर्णे हारा-
द्योनौ त्वङ्गप्रथमायां च द्वितीयमन्तः सन्तः पञ्ज-
निधेरथन्तरवृषाद्विनोर्व्रितेष्वोस्तोभे दैर्घे ब्राह्म्योत्तर-

स्तोभे* उत्तरे वाजजिति स्तोभे प्रत्यये योऽशीमहातस्याआ-
दिर्दीर्घो भवति । सूर्यस्येवारश्पयोऽत्रापित्रावाः ३ होवाहोपि
क्रौंचे त्वसयोगे क्राँञ्चेषु असंयोगे प्रत्यये दीर्घो भवति । सं-
योगः प्रतिषिध्यते । यथासूरामोनौ हो दर्शितामाः *नात्रात्रिनेपिः*
अत्रात्रिनेमिरेपामित्यत्र प्रतिषेधः । असंयोगेऽपि प्रत्यये *कौ-
त्से च द्विशब्दः* कौत्से चाह शब्दो दीर्घो भवति असंयोगे मूल-
ये । अभीहोनो ३ *प्रवद्गार्गवे कृष्ठादस्थादकारः* प्रवद्गार्गवे कृ-
ष्ठादस्थादकारो दीर्घो भवति युचि वन्धुपात्रकाः *स्वारे च पर्णे
हाराद्योनौ* स्वारे च सौपर्णे प्रतिहारात्परमक्षरं दीर्घो भवति,
द्वितीयमन्तः । अस्ताहा उवा राया उ वा राया इति
त्वङ्गप्रतिमाया च प्रतिहारात्परमक्षरं दीर्घो भवति *द्वि-
तीयमन्तः* उवास्वारसौपर्णे तृतीयायामुपायद्वितीयमक्षरं दीर्घो
भवति सा इषा उवा सान्ता *पजनित्रे* उत्तरे जनित्रे पशब्दो-
दीर्घो भवति पुरोजि तृतीयाया *रथन्तरवृषाद्विनोर्व्रितेष्वोस्तोभे*
एतेषा साम्ना अस्तोभे मूलये दीर्घो भवति । राधिस्रद्रता । आमा-
न्ता अवा । अमा अवा । अपो वासानो अर्पसाना अर्पसा ३४
दैर्घे ब्राह्म्योत्तरयोश्च त्वेमोदैर्घे उत्तरयोः स्तोत्रीययोः उद्गी-
य अस्तोभे प्रत्यये दीर्घो भवति *धेनादतीपयौक्तेष्वौकारे* इडा-
द्वारयन्तीपयौक्ताद्वेषु अकारे मूलये दीर्घो भवति । पुत्रा अहोहो-
हाई । सा अहो हाई । गा ३ न्या ३ गुजा अहो ३ हो ३ हा

शाक्त्येहीष्यन्तोवृद्धो शत ऋवे वारान्तोपतयशच
 दन्वतेचाधिप्रोहपिस्तावत्स्वरान्तो नगशशूपधाऽयन्ते
 च त्वाष्ट्री साम्निहारादियोनौ नव पूर्वपञ्जरुणसामशो-
 कपृश्निषु च नोदेदिरिक्ते शब्दा अरिष्टे च पे वी इ-
 त्येतौ शब्दौ समुद्रछन्दसि चोतायां द्वितीयस्थामरप-
 विराजस्तावाट्रेष्णादिरवृद्धः संक्षारवैश्वज्यौतिष गो-

शाक्त्येहीष्यन्तोवृद्धः शाक्त्ये हीष्याअन्तोवर्द्धते । या रे
 मा रे दा रे ना रे *अशत* शतशब्दस्यापवादः । तुवा रे
 गव्यू अ रे हा रे इशा रे त *पुत्रेवारान्तः* पुत्रेवा-
 रान्तायाः सर्वत्रातोवर्द्धते *अपतयशच* । अकारः प्रतिपे-
 धार्थः । ज्ञेः पा रे रा रे इभूपा ३२३ ताश्वाया रे इयावा-
 रुणाया रे श ता रेमा *दन्वते चाधिपः* वैदन्वते च सर्वत्र
 निहोताया अन्तो वर्द्धते *अधिपः* त्वधिपइत्यत्रापवादः *इति-
 स्तावाट्स्वरान्तः* वृद्धति प्रस्तावात्परस्य पर्वणः सर्वत्रान्ताव-
 र्द्धते *नगरूपधा* एतेषामपवादः । मत्स्यवृद्धत्युत्तरयोः ।
 यज्जावृद्धति तृतीयाया सुतावृद्धति तृतीयाया च *अयन्ते च
 त्वाष्ट्रीसाम्निहारादियोनौ* अयन्तरे त्वाष्ट्रीसाम्नि योनौ प्रति-
 हारादिर्वर्द्धते *नपूर्वपञ्जरुणसामशोकपृश्निषु च नोदेदिरि-
 क्तेशब्दा* पूर्वमानवपञ्जरुणसामशोके पृश्निषु च योनौ
 देदिरिक्ते एतेशब्दा वृद्धा भवन्ति यथाक्रमेण *अरिष्टे
 चपेवीइत्येतौ शब्दौ* अरिष्टे च पेवशब्दवैशब्दौ योनावेव
 वर्द्धते *समुद्रछन्दसिचोताया द्वितीयस्थाम्* अग्ने तत्र श्रवोताया
 द्वितीयस्थां समुद्रच्छन्दसि च साम्नि चोताया द्वितीयस्वरस्थमत्सर
 वर्द्धते *अर* रारशब्दस्य अपवादः इरज्यज्ञाने ऽपविराजेस्तावा-
 ट्रेष्णादिरवृद्धः* पवित्रतायां सामराजे प्रस्तावात्परस्य पर्वणः

हारादिरस्थाः शृङ्गे कौत्से वेसृष्वा चतुर्थमेकोनामन्ते
 राधाया अन्त्यानि वर्द्धन्ते स्पत्योत्तरयोश्चातिरोधत्वां
 योनिवदाद्यायामन्त्ये सर्वासु घृतनिधनायं च शूवत्यां
 मन्तवद्दान्त्येहोपरे द्वेशाविधोनायामाद्यस्तकर्पादि-

स्था २ धिंघृष्या ३ इषो नोनीचीत्यादृहगीतीउचीभावः
 नित्रे च पूर्वे पूर्वे च जनित्रे तृतीयपादादिरुचीभवति *दो-
 विशीपेहारादिः* सदोविशीपे प्रतिहारादिरुचीभवति पश-
 माज्या *अस्या* अधपादमायां सदोविशीपे स्थाशब्दोनीची-
 भवति । स्थावा *शृङ्गेच* हारादिरुचीभवति ऊहावपये
 कौत्सेवेसृष्वाचतुर्थमेकोनाम एडकौत्से प्रस्तारविपये सूष्वा-
 चतुर्थस्वरं भवत्येकाक्षरोना *मन्तेराधायाअन्त्यानिवर्द्धन्ते* स-
 मन्ते वसोराधायां अन्त्यानि त्रीण्यक्षराणि वर्द्धन्ते नऊताव-
 सोराधास्य साईदासा *स्पत्योत्तरयोश्च* दासस्पत्यउत्तरयोःस्तो-
 श्रीययोर्वसोराधाया अन्त्यानि त्रीण्यक्षराणि वर्द्धन्ते *तिरोवदायो-
 निवत्* तिरोशब्दवत्यां वसोराधायां योनिवद्द्रव्यावृद्धंभवति *आ-
 द्यायामन्त्ये सर्वासु* आद्यायां च वसोराधायां अन्त्ये द्वे अक्षरे ते
 सर्वासु स्तोत्रीयासु *घृतनिधनाद्यायां च* घृतनिधनाद्यायां च
 स्तोत्रीयायां किं ? अधिकारादाद्यायां वसोराधायां अन्ते द्वे अक्षरे
 वर्द्धन्ते *शूवत्यामन्तवन* सूशब्दवत्यां वसोराधायामन्तवदन्त्यानि-
 त्रीण्यक्षराणि वर्द्धन्ते *दान्त्येहोपरे* पादान्ते अक्षरे होशब्दे
 परमत्येमेद्वे अक्षरे वर्द्धन्ते । *द्वेशाविवा* अपदान्तीयेपि विवाशाशब्दौ
 होशब्दपरमत्ये अक्षरे परे वर्द्धन्ते ग्रहणात् *ऊनागामाद्य* मङ्कर्पा-
 व* ऊनायां वसोराधायां आद्यमक्षरं वर्द्धन्ते मङ्कर्पाद्धेतोः मद्दन्द्रव-
 आङ्क *द्वितीयमन्त्यस्यां* उक्तलक्षणायां अन्यस्यां वसोराधायां

द्व्युच्चं पितापथमानामाशियांसश्च जयसितश्वैतेषु
शचचतुर्थेवचपामन्द्र ॥ ४ ॥

आदिद्वोदा तस्य हृदुक्थरूपयो द्वितीयं च प्रत्यु-
त्क्रान्तं प्राप्तं चाभिगीतं भीशवगतेश्वैताजिगोत्तर-
योनित्रस्वारयामैपिरवात्रयौर्पाहरवाचःसामहृत्कप्रिये-

प्रयः पूर्ववन्मद्रे भवन्ति । आते अग्रे तृतीयायां संज्ञये । पवस्व
देवतृतीयाया । गायश्यासिते इमा उवातृतीयायां श्वैते ॥
इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रमाप्ये नवमस्य चतुर्थां कण्डिका ॥

*आदिद्वोदातस्यहृदुक्थरूपयोर्द्वितीयं च प्रत्युत्क्रान्तं प्राप्तं
चाभिगीतम्* । आदिद्वोदा आंष्टव । तस्यावाहृदुक्थरूपयोः साम्नोः
द्वितीयमक्षरं दीर्घप्रत्युत्क्रान्तं भवति । योनिवद्भानं प्राप्तं प्रत्युत्-
क्रमायां प्राप्तं च ह्रस्वमक्षरं योनिवदभिगीयते । परीतोपितृतीया-
यां तत्राहंसोमादिषु च चार्द्धदुवधे अध्वर्यो अद्रिभिरुच्चातेजावै-
रूपे । *भीशवगत श्वैताजिगोत्तरयोनित्रस्वारयामैपिरवात्रवा-
र्पाहरवाचः सामहृत्कप्रियेषु *आभीशयादिषु यदधिकृतं तद्भव-
ति । किञ्चाधिकृतम् ? । दीर्घमभिगीतं प्राप्तं प्रत्युत्क्रामति । ह्रस्वं
च प्रत्युत्क्राममाप्तं योनिवद्भावादभिगीयते । आभीशवे, तत्राहं
सोमादिषु । योनिवदभिगीतप्राप्तं प्रत्युत्क्रामति । पुनापरीतपोः
द्वैगते योनिवत्प्रत्युत्क्राममाप्तमभिगीयते । पुरोजित्युत्तमांशामुत्तरे
जनित्रे अभिगीतमाप्तं प्रत्युत्क्रामति । वसिष्ठप्रिये स्वासूत्तमा-
यां अभिगीतं प्राप्तं प्रत्युत्क्रामति । बृहत्केत्वश्वद्भ्रद्वेषामु-
त्तरयोरभिगीतप्राप्तस्य प्रत्युत्क्रामः । तदिदासोत्तरयोरभिगीत-
प्राप्तस्य प्रत्युत्क्रामः । आजिगे उच्चावध्यामायां प्रत्युत्क्राममाप्तस्या-
भिगीतः । मोअयास्या योपन्यारयासतस्मिन् यदभिगीयते अक्षरं

अथोस्थभावो वृद्धमाउयत्प्रकृत्या तस्यग्रहणमऽपदां-
 मत्युक्तामप्रतिषेधः । उत्सर्गमाप्तस्य ह्रस्वमभिगीयते । दीर्घ-
 मत्युक्तामतीति । अनेनोत्सर्गेण प्राप्त मत्युक्तामात् निवर्तते ।
 आनिधने च पुरोजित्यानुत्तरयोरुत्सर्गप्रतिषेधः अभि अकारः
 प्रतिषेधार्थः । अग्रिनर इत्यत्र मत्युक्ताम एव भवति न प्रतिषिध्य-
 ते । सहिति मसोमासोमद्व्युत्थाया मत्युक्तामप्रतिषेधः । सखा-
 यामापौष्कलाद्याया उत्सर्गप्रतिषेधः । पुरोजिमध्यमाया वैतह्वये
 इदं वसोत्तमाया गारेसोमउष्वामध्यमाया मानवयोः दीर्घस्य म-
 त्युक्तामप्रतिषेधः । उपत्ताजाद्याया वारवन्तीये मत्युक्तामप्रति-
 षेधः । एवाँहसौभरे तृतीयाया मत्युक्तामप्रतिषेधः ऐहसौपर्णे-
 इन्द्रमभिजायमानमित्यत्र मत्युक्तामप्रतिषेधः पुनानोअक्रमीदभी-
 तियामे उत्सर्गमाप्तस्य प्रतिषेधः कतमस्यआह्रस्वमभिगीयते
 दीर्घमत्युक्तामतीत्यस्य ।

इति पुष्पसूत्रभाष्ये नवमस्य पञ्चमी कण्डिका ।

अथोस्थभावः कौऽस्याभिसम्बन्धः ? उच्यते । तालव्य-
 माहृद्धमितितालव्याना प्रकृतिविकारभाव उक्तः । अथेदानी-
 मुस्थानां प्रकृतिविकारभावानुक्तोऽवशिष्यते । स वक्तव्यः
 इत्यनेन सङ्ख्येनेदमारभ्यते । अथोस्थभावइति । उकार-
 र्त्वेकारँकारअकाराउस्याः । तेषां च उस्थादीनां लक्षण-
 न्तरेण पूर्वोक्तेन विकारो न माप्नोति । यथा अँवौकारयो-
 रकीभावे लोपः । तथा अँवौकारयोरनन्तरस्वरनीचाद्ययोः
 मत्यययोः सर्वे वृद्धमाभवत्यन्तलोपश्चेति । तथा तृतीया-
 दिन्पामौ होवाया चतुर्थस्योवृद्धः । पदान्तः सर्वत्राभवति ।
 तथा आउवाव्यवहितमात्र भवति । तथा अमापत्याय अकारो-

1. 2b 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

...

न्तीदोषोदाहरणानि वक्ष्यामः] उत्पण्डज्यास्ये प्रतिहारोद्गीघयो-
 र्देवान्गच्छन्नुपद्रवेवृहति चरथन्तरे च प्रतिहारेपदेषु हाविष्कृत-
 शाम्पददावसुनिधनचीनेहहाविष्कृतवैदन्वताघचतुर्थेषु एवमादीनि
 सङ्क्षेपः । उकारपदान्तपिश्चापदान्तपिश्च प्रकृत्या भवति *नर-
 वेभिकल्पेप्रिया वसुसित्तदितुभूरित-वसुनसुगनिधनत्वात्सोम्यं म-
 धु* पदान्तीयस्याप्युकारस्याप्रकृतिभाव इत्युक्त, इदानीं पदान्ती-
 यस्याप्युकारस्यापवाद वक्ष्यमाणेषोदाहरणेषु रारवभिकल्पवि-
 पये 'पदान्तीयस्य' प्रकृतिभावमाप्तस्य 'उकारभाव उच्यते ।
 परेष्वप्युदाहरणेष्वेवमेव द्रष्टव्याप्रियावसुयेददति' । यावसुवाम-
 देव्ये 'प्रस्तावे प्रकृतिभावापवादः सु-वतेभूरितेवसुपार्थुरश्मे-
 सन्तनिनि एव शब्देनविक्रियते निधनत्वात्सन्तनिनि सो-
 यमपवादः सिसीदतुध्रुवेत्तद सीदतु यामयोगैराशिगीरस्य सो-
 हीये तुत्वोपेप्रत्ययत्वाप्रौभायः ते-वीपेदुष्वष्ट इति *सोम्यं मधु* ।
 उकारेप्रत्यये 'विक्रियते वृहति' उपद्रवविषये अन्यप्रत्ययस्य
 उपकृतिस्त्वमेव यथा वारवन्तीध्रु एव स्थिते उकारस्याप्यन्यथाप-
 त्तिः परएवं स्थिते प्रत्ययत्वेन निर्देशात्सप्तमीप्रयोगः । विकृति-
 रे प्रत्यये इति *ॐकारः पादमध्येपदान्तीयाधिकारमुपजीवन्नो-
 कास्यापि पदान्तीयस्य' विकृष्टे विषये प्रकृतिभावमाह *ॐकारः
 पदान्तीयः प्रकृत्याभवति । किं सर्वत्र ? न पाद मध्येॐकारः
 पदान्तीयस्य प्रकृत्याभवति अन्तः पादेकः सपश्चात्प्रकृत्या भवति
 इदइत्युक्तं पदान्तीयस्यविक्रियत एव । उदाहरणानि सरूप इन्दो-
 स्वः पृष्ठमरापद्विनिधनायास्य वृहत्युत्सेधे तु तृतीयादिन्पामौहोवा-
 यादिशामौ होवायादित्पचादाभावः इदो सहस्रं यज्ञापज्ञीये इन्दो-
 समुद्रमाविशनासकाक्षीवनामितेषु गोजीरयाश्यावाश्वेष्वपादीनि ।
 *अये दोःॐकार पादमध्ये पदान्तीयः प्रकृत्याभवति इत्यस्यो-

- 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

रथतरेस्तावाद्यमाद्यार्थावृत्तसर्वत्र प्वतरेतुरीयं नी-
चश्मर्वत्र चमनजातोदब्धः सुदेवोवः वेधे च तृतीय-
चतुर्थे देदुरितावसत् आज्ञावितोत्तरयोरेन्द्रयाहिपूर्व-

नीयस्य औ लकारस्य प्रकृतिभाव उक्तः । तस्यस्तोभप्रतिषेधस्य
अत्रोच्यते । यथाउरौरभनाभेइमौभद्रौवन्तीये । मधौनमस्रना-
यत्रपार्श्वे । सुमतौवाजिनोवय । जमदग्नेरभीवर्त्तं तस्थौनाकस्य
शर्षणि अभिनिधने । अयोनौ च । योनौशब्दे च ऊकारः पा-
दमध्ये पदान्तीयः स च प्रकृता भवति । मीदन्त्यानौ वार्पाहरे ।
अने अकारः प्रतिषेधे योनौशब्दे अकारस्य प्रकृतिभाव उक्तः
तस्य स्तोभे प्रतिषेधः । आठ भवतीत्यर्थः । यथापार्श्वे । तथा
कविर्योनौ आर्थरण स्तोभे तु विशेषः । पुनस्तुक्त्विद् सूत्रः स्तोभे-
प्रत्ययेऔस्तार्गिक एव लक्षणविशेषोभवति । यथा आर्थर्वणवा-
र्ययोः । वयवा अन्यथावास्यते ॥

इति पुष्पसूत्रभाष्ये नवमस्य पृष्ठी कण्डिका ॥

। रथन्तरे स्तावाद्यमाद्यार्था वृत्तसर्वत्र अथ रथन्तरे मस्तावा-
द्यमक्षर आद्याया सर्वत्र वृद्ध भवति । प्वतरेतुरीयं नीचं
सर्वत्र अथ कर्षतरे मस्तावे यच्चतुर्थमक्षरं नीच सर्वत्र भव-
ति अथ चमनजातोदब्धः सुदेवोवः अथ नजातो नजतिष्यते । अद्-
ब्धः सुरभिन्तरः देवोवोद्विषोदा इत्यतेषु पचम नीचं भ-
वति अथ वेधे च तृतीयचतुर्थे देदुरितावसत् अथ सिमानानिषेधे च
तृतीयचतुर्थपादविषये अथ वेधे देदुरितासोमनोमृडसद्भावभिर्भवेवीत-
अथ वरइति । एतयोः पञ्चममक्षरं नीचं भवति अथ आज्ञावितोत्तरयो-
रेन्द्रयाहिपूर्वयोः पर्युचोपान्योद्यापतिद्विरा अथ आज्ञावितोत्तरयो-

१॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ ४५॥ ४६॥ ४७॥ ४८॥ ४९॥ ५०॥ ५१॥ ५२॥ ५३॥ ५४॥ ५५॥ ५६॥ ५७॥ ५८॥ ५९॥ ६०॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥ ६५॥ ६६॥ ६७॥ ६८॥ ६९॥ ७०॥ ७१॥ ७२॥ ७३॥ ७४॥ ७५॥ ७६॥ ७७॥ ७८॥ ७९॥ ८०॥ ८१॥ ८२॥ ८३॥ ८४॥ ८५॥ ८६॥ ८७॥ ८८॥ ८९॥ ९०॥ ९१॥ ९२॥ ९३॥ ९४॥ ९५॥ ९६॥ ९७॥ ९८॥ ९९॥ १००॥

१॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ ४५॥ ४६॥ ४७॥ ४८॥ ४९॥ ५०॥ ५१॥ ५२॥ ५३॥ ५४॥ ५५॥ ५६॥ ५७॥ ५८॥ ५९॥ ६०॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥ ६५॥ ६६॥ ६७॥ ६८॥ ६९॥ ७०॥ ७१॥ ७२॥ ७३॥ ७४॥ ७५॥ ७६॥ ७७॥ ७८॥ ७९॥ ८०॥ ८१॥ ८२॥ ८३॥ ८४॥ ८५॥ ८६॥ ८७॥ ८८॥ ८९॥ ९०॥ ९१॥ ९२॥ ९३॥ ९४॥ ९५॥ ९६॥ ९७॥ ९८॥ ९९॥ १००॥

रथतरेस्तावाद्यमाद्यापावृत्तसर्वत्र ष्वतरेतुरीयं नी-
चश्चमर्वत्र चमनजातोदब्धः सुदेवोवः पेधे च तृतीय-
चतुर्थे देदुरितावसत् आज्ञाधितोत्तरपोरेन्द्रयाहिपूर्व-

नीयस्य औ उकारस्य प्रकृतिभाव उक्तः । तस्यस्तोभप्रतिषेधस्य
अत्रोच्यते । यथाउरौरगनाभेइमौभद्रौवन्तीये । यथौनमक्षगा-
यत्रपार्थे । सुपतौवाजिनोवय । जमदग्नैरभीवर्त्ते तस्यौनाकस्य
शर्माणि अभिनिधने । श्योनौ च । योनौशब्दे च उकारः पा-
दप्रत्यये पदान्तोपः स च प्रकृत्या भवति । मीदन्व्योतौ वार्पाहरे ।
श्रुअने श्रुअकारः प्रतिषेधे योनौशब्दे अकारस्य प्रकृतिभाव उक्तः
तस्य स्तोभे प्रतिषेधः । आड भवतीत्यर्थः । यथापार्थे । तथा
कविर्योनौ आर्धरणे स्तोभे तु विशेषः । पुनरुक्तमिदं सूत्रःस्तोभे-
प्रत्ययेऔत्सर्गिक एव लक्षणविशेषोभवति । यथा आर्धर्वणवा-
र्षयोः । वयवा अन्यथाचास्यते ॥

इति पुष्पसूत्रभाष्ये नवमस्य पृष्ठी कण्डिका ॥

रथन्तरे स्तावाद्यमाद्यापावृत्तसर्वत्रश्च रथन्ते प्रस्तावा-
द्यमक्षर आद्याया सर्वत्र वृद्ध भवति । ष्वतरेतुरीयं नीचं
सर्वत्रश्च ष्वतरे प्रस्तावे यच्चतुर्थमक्षर नीचं सर्वत्र भव-
तिश्च चमनजातोदब्धः सुदेवोवःश्चनजातो नजनिष्यते ॥ अद्-
ब्धः सुरभितरः देवोवोद्विषोदा इत्यतेषु पञ्चमं नीचं भ-
वति ॥ पेधे च तृतीयचतुर्थे देदुरितावसत्श्च सिमानानिपेधे च
तृतीयचतुर्थपादविषये अपतेषु देदुरितासामनोपृढमद्वावभिर्वसतेवीत-
अध्वरइति । एतयोः पञ्चममक्षरं नीचं भवति ॥ आज्ञाधितोत्तरपो-
रेन्द्रयाहिपूर्वयोः पर्युपुचोपान्त्योवापतिहिराश्च आज्ञाधिविरिसत्र

द्व्यक्षरोत्तरयोः, अच्छिद्रैकचैपोनीचः शेतः शब्द-
 श्रावृद्धौ विचे प्रत्यये, वृद्धःसिते वृण्यन्तः, क्षीवते-
 द्वितीयपादान्त्यमद्वितीयस्वरम्, विशीये मोच्चादि
 नीचो नौ'आहिन्वन्ति सर्वासु, क्षीयस्वाद्यायां क्षीयवद्,
 अन्यदुच्च सकृत्कृष्टं च तृतीयं नौ द्वितीयमुत्तरयोः,
 एकाक्षरे णिधने च जये शताद्वितीयम् ॥ ७ ॥

भवति *अच्छिद्रैकचै पोनीचः शेतः शब्दश्चावृद्धौविचे प्रत्य-
 ये* माह्नवानाच्छेद्रे णोशब्दो नीचो भवति । शब्दस्य
 अवृद्धो भवति विचशब्दे प्रत्यये । *वृद्धः सिते वृण्यन्तः* । आसि-
 ते अयं पूपादिषु वृणीमहाया अन्तो वद्धेत । सर्वमाधिकमवृद्धमुत्तरे
 पुष्पे योनिवद्भावात् आकर्षणकृता वृद्धिः प्राप्नोति, तस्य निवृत्त्य-
 र्थमिदमुच्यते सर्वमाधिकमवृद्धमुत्तरेपुष्प इति *क्षीवते द्वितीयपा-
 दान्त्यमोद्वितीयस्वरम्* । काक्षीवते द्वितीयपादान्त्यमक्षरे आद्वितीय-
 स्वरं भवति अतिक्रमो भरतीत्यर्थः । *विशीये मोच्चादि नीचो नौ*
 विशोविशीये प्रथमोच्चाद्यमक्षरं नीचं (१) भवति येनौ । अप्रिवो ३३ ।
 आहिन्वन्ति सर्वासु । अकारः प्रतिषेधो हिन्वन्ति विशोविशीये
 प्रथमोच्चाद्यमक्षरं नीचं भवति सर्वासु, अर्धादन्यन् सर्वमुच्चम् ।
 क्षीयस्वाद्यायां क्षीयवद् यद्वायक्षीयर्क्षु विशोविशीये आद्यायां
 यद्वायक्षीयवत्प्रथमोच्चं भवति । *अन्यदुच्चं* । अन्यत्प्रथमोच्चं
 विशोविशीये सर्वमुच्चं भवति । *सकृत् कृष्टं च तृतीयं नौ* ।
 सकृत्कृष्टं चाक्षरं प्रथमोच्चं तृतीयोच्चं भवति *गोनी विशोवि-
 शीये *द्वितीयमुत्तरयोः* योनाविवोत्तरयोः प्रथमोच्चद्वितीयमक्षरं
 सकृत्कृष्टं भवति । *एकाक्षरे णिधने च जये शताद्वितीयम्* ।
 एकाक्षरे णिधने च यौधाजये शताया द्वितीयस्वरापत्तिर्भवति ।
 इति पुष्पसूत्रभाष्ये नवमस्य मन्थनी कण्ठिका ॥

(१) नीचाभयतीति पाठः ।

मान्माभयोरेकत्वान्माभासं पूर्यते, द्विस्वरे विराम-
मेके ष्ववृहति च शतान्माभयोः अञ्जोरूपध्वमाया-
मुस्थमाउवायां विरामम्, ङिनतृतीयायांस्तोवऽभ्या-
सार्भावमेके रं घोषे वा विसर्जनीय आम्नायसिद्ध-
त्वाद्, यद्गती क्रौञ्चे तृतीये पादे तृतीयोच्चमभीवर्त्त-
षद्, ददद्राणतृतीयायां च रक्षाशतासूत्रे, पतिः

मान्माभयोरेकत्वान्माभासंपूर्यते* । यज्ञापहीपर्शु विशो-
विशीयसोत्रीयायां स्वामान्माभयोरेकत्वान्माभा सम्पूर्यते ॥
द्विस्वरे विराममेके । तस्या एव माभाया चतुर्थे स्वरे एके आ-
चार्या विरामं मन्यन्ते *ष्ववृहति च शतान्माभयोः* । शीयर्शु
कष्ववृहति अन्त्यायां शतान्माभयोरेकत्वं हत्वात् यात्रा संपूर्यते ।
द्विस्वरे च विराममेके आचार्या मन्यन्ते । *अञ्जोरूपध्वमायामु-
स्थमाउवायां विरामम्* । अञ्जोरूपध्वमायां उस्थमसुरम् आर्ज-
वायां परभूतायां विरामं(सन्धीयत)भवतीत्यर्थः । *ङिनतृतीयायां
स्तावेऽभ्यासार्भावमेके* । दौसण्डिनतृतीयायां मस्तावे अभ्यासे
प्रत्यये आर्भावमेके आचार्या मन्यन्ते *रंघोषे वा विसर्जनीय
आम्नायसिद्धत्वाद्* रेफापत्तिर्वा विसर्जनीयस्य भवति घोषे न-
त्यये । कस्मादान्नायसिद्धत्वात् । तथैव हि आम्नानं कृतमूहगा-
ने । *वृहती क्रौञ्चे तृतीये पादे तृतीयोच्चमभीवर्त्तवत्* । क्रौञ्चे
तंबोतिप्रवायां तृतीये पादे तृतीयोच्चं पूर्वमभीवर्त्तवद्भवति । नौ
चतुर्थमन्त्रेऽक्षरिष्यभवन्ति । *ददद्राणातृतीयायां च रक्षाशतासूत्रे*
त्रिषु ददद्राणातृतीयायां च अक्षरक्षा शतासूत्रे यथा तद्वत्प्रत्येत-
व्याः । आद्यस्याक्षरस्य लोपार्थं वचन्म् । अन्ये पुनरिहाप्येक
इति अधिकारमनुमास्यन्ति चशब्दात् । तेषां पक्षेणतनातृती-

घान्तः कृष्टो वैराजे चायोनी विनतप्रतिषेधो, वैरूपे तु देवतापदं देवतापदं निधने ॥ ८ ॥

अग्ने स्त्रिणिधन उपवायां द्वितीयपादेद्वितीयं घृत्प्र-
मान्गोवत्यां चानीरूपायामाद्यं, नुग्मि च शोके प्रस्वरे,
धा उत्तरे दक्ष्रे, सोशब्दे दासे, दुग्धेऽभिगीतक्रमयोर-
हर्ष मेधे हासिस्तोभातृतीयमयोनी, कावे गीथपष्ठः

अउयद्वासोनमसैतिकालेष्वदुचं तीचीभयति । *मराये हा-
उयान्तः कृष्टः* । मराये हाउयान्तमक्षरं संकृष्टं भवति ऊहगीती ।
विराजे चायोनी विनतप्रतिषेधः । महावैराजे च अयोनी
विनतपर्यणः प्रतिषेधः । *वैरूपे तु देवतापदं देवतापदं निधने*
वैरूपे तु देवतापदं देवतापदमेवं निधनक्रमो भवति ऊहगीती ॥

(१) इति नवमस्याष्टमी कण्डिका ॥

अग्नेस्त्रिणिधन उपवायां द्वितीयपादे द्वितीयं टत्प्र । अग्नेस्त्रि-
णिधने सोमउपवायां द्वितीये पादे द्वितीयमक्षरे वृद्धं भवति प्रथमा-
यां स्तोत्रीयायां । *मान्गोवत्यां चानीरूपायामाद्यं* मान्गोशब्द-
वत्यां चानीरूपायां आद्यमक्षरं वर्द्धते । सोमनुपवास्त्रिणिधने द्विती-
यायाप । *नुग्मि च शोके प्रस्वरे* नुःशब्देऽपि शब्दे च प्रथमे
स्वरेऽवस्थितो वर्द्धते त्रिशोके । जगन्नुः । अथाह *धा
उत्तरे दक्ष्रे* उत्तरे दक्ष्रे धाशब्दो वर्द्धते । *सोशब्दो
दासे* । सोशब्दो राशिदासे वर्द्धते । अयन् इन्द्रमोः । *दुग्धे-
ऽभिगीतक्रमयोः* । वाहदुग्धेऽभिगीतप्रत्युक्रमयोः परमक्षरं वर्-
द्धते । *अहर्ष* । अकारः प्रतिषेधार्थः । वाहदुग्धेऽदिमासस्य
अपवादः हर्षशब्दस्य । *मेधे हासिस्तोभातृतीयमयोनी* । ना-

(१) उवाच्यायाजानश्चरुतं पुष्पनाथ्यं पञ्चमस्याष्टमीकण्डि-
कैतिपाठः पुस्तकान्तरे ।

त्तमायाम्, अभिसोमाध्यास्यायाः सर्वत्र, योनौ द्वीडे
धर्ताद्व्यक्षरं पर्व दीचोद्धातपरत्वादेकाक्षरमूनमधिकपर-
वर्त्वाच्च प्रथमस्वरे प्रत्यये कृष्यते अभिमि द्व्यक्षरा-
णिसर्वासु, न द्वितीयचतुर्थे पादे, मराये भ्यासएका-
क्षरस्त्रिरुक्तपादान्ते सर्वत्र, अपुरोनः, पादमध्ये च हि-
शब्दस्याः भ्यासः प्रेद्धापामग्रे दीदिहि ॥ १० ॥

सति द्वितीय एव नशब्दः सन्ध्यगीतो भवति । प्रणपात्कुण्डपापि-
याः । *स्त्रासु साहीये चौत्तमायां *स्त्रासु सत्रासाहीये च उच-
मायां प्रस्तावविषये नकारः सन्ध्यगीतो भवति अधिकारात् ।
शिक्षारेणइन्द्राय आ । *अभिसोमाध्यास्याया सर्वत्र* । अभि-
सोमाध्यास्ये प्राहन्वानायां सर्वसापसुनकारः सन्ध्यगीतो भवति ।
विकारात् । शिक्षा घर्हदुःखादिषु णोर्हर्षतो । ३३ । *योनौद्वीडे-
धर्ता द्व्यक्षरं पर्वदीचोद्धातपरत्वादेकाक्षरमूनमधिकपरत्वाच्चप्रथम-
स्वरप्रत्यये कृष्यते* । योनौ द्वीडेधर्ताद्व्यक्षरं ऊनंचन ऊहगीताव-
धिकं पर्वत्वाच्चान्तः प्रथमस्वराप्रत्यये दीशब्दः कृष्यते । सिद्धो-
पन्यासो विशेषविवक्षया । धर्तादी ३३ । *अभिमि-द्व्यक्षराणि
सर्वासु* । अभिमियायां द्वीडे अक्षराणि सर्वासु स्तोत्रीयासुभव-
ति । *न द्वितीयचतुर्थे पादे* द्व्यक्षराणि पर्वाणि भवतीति
यदुक्तं तस्यांपत्रादः । किमविशेषेण अत्र आह—न द्वितीयचतुर्थे-
पादे । *मरायेऽभ्यास एकाक्षरस्त्रिरुक्तः पादान्ते सर्वत्र* मराये
साम्नि अभ्यास एकाक्षरः सर्वत्र त्रिरुक्तः पादान्ते सर्वत्र भवति ।
सिद्धोपन्यासो विशेषविवक्षया ॥ ण्यो ण्यो ण्योः । *अपुरोनः
पादमध्ये च हिशब्दस्याभ्यासः *प्रेद्धापामग्रे दीदिहि* । अत्रैव

(४) णोर्हर्षतो ३ पाठः ।

(५) अभिमीत्यधिकः पाठः ।

वर्यऽनातृतीयं कृष्टम मत्युक्कान्तमाचतुर्थकृष्टन्तुपादान्ते
 मन्द्रकृष्टञ्चामन्द्रकृष्टञ्च वृधेव्यंजनानां सनित्य इत्ये-
 सर्वशब्दोपकारव्यतिरेकार्थः अन्यत्रापि सर्वत्र वाचिप्रत्ययेओ-
 भावो भवतीत्यर्थः । यथा श्रौतकृष्णभगौरीविताभीवर्त्तवात्सगूर्हा-
 दिषु । *अनुस्थमृः अकारः प्रतिषेधार्थः उस्थस्यवाक्प्रत्ययस्या-
 पि ओभावप्रतिषेधः यथा स्वासु स्वारसौपर्णे तिस्रूर्पमित्यत्र उ-
 स्थग्रहणेन उकारञ्कारौ गृह्येते । *ओवापरायां लोभवति*
 ओवापरायां तु वाचि उस्थमप्यो भवति । यथा जाश्रित्यत्र गौ-
 शृङ्गे । रधिरासः सुवां । तथा हारायणे प्रसोमदेववीतय इ-
 त्याद्यायां । अञ्जाकोशमधोवा ३ । तथा कौलमल्लर्हीपेपरी-
 तोष्युत्तमायां श्रीणं तोगोभिरोवारि *अनातृतीयं कृष्टं*
 अकारः प्रतिषेधार्थः वाचिसर्वमो भवतीत्यस्योत्सर्गस्यापमपवादः ।
 आतृतीयकृष्टं तु वाक्तृतीयमपि न ओभवति । यथा-
 ऽऽधीतववृद्धदानेयस्वारसौपर्णेषु प्रतिदारे *अप्रत्युक्कान्तम्*
 अकारः प्रतिषेधे इह प्राक्प्रत्ययस्यैव पूर्वपदापवादः । यत्
 प्रत्युक्कान्तं वाक् प्रत्ययं तस्य ओभावप्रतिषेधः । यथा अञ्छि-
 द्रांजोरूपसन्तनिषु *आचतुर्थकृष्टं तु पादान्ते* इह वाचि-
 सर्वमो भवतीत्यत्राविशेषोदाहरणात् ग्रहणात् । आकृष्टचतुर्थं
 तु यदि पदान्ते भवति ततः सर्वमो भवति । ओभावा-
 धिकारोऽनुवर्त्तते उदाहरणं वृहतीज्याघासु ध्रुषीहवायां च ।
 सर्वासु वारवन्तीये *मन्द्रकृष्टं चामन्द्रकृष्टं च* ओभवति ।
 आमन्द्रकृष्टं च सर्वत्र । यथा दायोदादीनि । मन्द्रकृष्टे वाचोहा-
 दीनि अमन्द्रकृष्टे *वृधेव्यंजनानां सनित्य इत्येभ्यः परे-
 भ्यामश्चदैव्ये* एदुपधोस्तृतीयायां न्यशब्दे आकारोऽभ्या-
 सः । एनातृतीयायां नाशब्दे अकारोऽभ्यासः । अर्धिनरायाम-

इयैनेतृतीयादिन्याअहोवायाः परं तृतीयं नीचं
 नतदिप्रान्त्ययो वृहतिचद्रासाद्वितीयेकस्मर्षत्रा दर्शभ्य-
 मच प्रथमतृतीयइदयपंधीसूचा कूस्तावतृतीयनीचमा-
 ष्यते । तालव्यमाइ आपिमासस्यनिघनेहीपीस्थामितोनापेदस्य
 प्रतिप्रसवार्थम् ।

इति उपाध्यायजातशुक्ते पुष्पसूत्रभाष्ये दशमस्य
 तृतीया कण्डिका ।

इयैते तृतीयादिन्याअहोवायाः परं तृतीयं नीचं इयैतेतृ-
 तीयादिन्या अहोवायाः परं यत्पर्वं तत्र तृतीयमक्षरं नीचं भव-
 ति । द्वितीये स्वरे भवतीत्यर्थः । तृतीयादिन्या इति विशेषणं
 मन्द्रस्वरादौ होवाइनिघनाद्विद्यत इत्यतोविशिष्यते । तृतीया-
 दिन्या इति । *न तदिप्रान्त्ययोः* पूर्वलक्षणप्राप्तस्यापवादः ।
 तदिदाइयैते प्रथमान्त्ययोः स्तोत्रीययोः द्वितीयस्याक्षरस्य नीची-
 भावो न तृतीयस्य *वृहति च द्रासाद्वितीये कस्मर्षत्र* वृह-
 ति च द्रासात्पर्वणः पुरस्ताद्वितीये स्वरे एकाक्षर सर्वत्र भव-
 ति । कनमस्य द्वितीयस्वरापत्तिरिति । द्वितीयस्येति ब्रूमः । कु-
 तः । नतदिप्रान्त्ययोरितिद्वितीयाधिकारात् । *अदर्शभ्यमच* ।
 सोमाः परन्ताया वृहति उत्तरयोः स्तोत्रीययोरपवादः तृ-
 तीयं नीचं भवतीत्यर्थः । सूरसो नदर्श इयमस्मभ्यमच । *प्रथ-
 मतृतीयइदपयसीसूच इदययपीसूचेतिपाठः* द्रासात्परस्यैव पर्व-
 णः अयं विशेष उच्यते । प्रथमस्वरातृतीयस्वरे भवति । प्रथमस्व-
 रस्य तृतीयस्वरापत्तिर्भवतीत्यर्थः । एकाक्षराण्युदाहरणानि ।
 इकारः मस्यवृहति प्रथमाया । वृपातेयण इति इकारः । किमि-
 तेविष्णाविति प्रथमाया अस्मदुपग्रहणत् । पदेदकारेः । अत्रैव
 द्वितीयाया तव्पाहयं यशब्दः । अत्रैव तृतीयाया गिरोमे यूयं

क्रौंचदेचमात्प्रथमोचम सूरसो येचतृतीयाङ्गेष्णा-
 तृतीयं नप्रसो श्रवसआविद्राताज्जेनिलोप उतद्विपाया-
 श्वाद्यश्रवाःपाञ्च सेधेतुप्रलंपीयूपाद्यायाःसत्राद्यस्यलो-

क्रौंचेरेदेचमात्प्रथमोचम् आष्टमिकेक्रौंच पादे पञ्चमादस-
 रात्परस्तात्प्रथममुच्चम्भवति । प्रथमतृतीयेषु पादेषु षष्ठमक्षर-
 मुच्चं भरतत्पिथः *अमूरासः *अकारः प्रतिषेधार्थः ।
 सूरसो नदर्शितासः इत्यत्र सप्तमपक्षरमुच्चं भवति *येचतृतीयाङ्गे-
 ष्णात् तृतीयं *जराबोधीये तृतीयात्पर्वणः परस्ताच्चतुर्थे पर्वणि-
 तृतीयपक्षरमुच्चं भवति *नमगो* प्रसोमयाहीत्यत्र बोधीये चतुर्थे
 पर्वणि तृतीयस्योच्चीभावमतिषेधः अत्र तु द्वितीयपक्षरं भवति
 *श्रवस आइन्द्राताज्जनिलोपः *तौरश्रवमे योनौ तृतीये पादे च-
 त्वारि पर्वणि आइन्द्रात्ताजनित उतद्विपाशवाच आ ३ स्मा ३
 कथुमा ३ घा ३ वान् ३ पुम ३ तत्र ऊहगीतौ आइन्द्रान्तात्पर्व-
 णः परस्ताज्जनिलोपोभवति सखापोदीपत्रतृतीये पाद परो ३ दू-
 मास्या इदा ३ ता ३ पिस ३ ता ३ त्रीणिपर्वणि भवन्तीत्य-
 र्थः । *उतद्विपायाश्वाद्यं* धयावा उतद्विपातस्याआद्यपक्षरं लुप्यते
 अक्षराभवतीत्यर्थः । *श्रवायाश्च* अद्यपक्षरं लुप्यते । ता इस् ३
 ताः ३ । यत्र चत्वारि पर्वण्यभिधीयन्तेतेषां कथामिति ? ऊहगाने
 योनिवत्स्तरास्तोभाभ्यासोविरामा इति योनिवदेव चत्वारि पर्व-
 णि प्राप्नुवन्तिअल्पाक्षराणि भवन्ति । कनीयास्वादिनोऽङ्गु इति
 वचनात् । *सेधे तुप्रलंपीयूपाद्यायाः सत्राद्यस्यलोपः* उतसेधे तु
 प्रलंपीयूपायां सत्राहणमित्याद्यसत्राच्च यः संघातस्तस्य संघात-
 स्पाद्यं यदक्षरं तल्लुप्यते *कृतिनि तृतीये दे सर्वत्र रम्यते *सं-
 कृतिनि ऊहगीतौ वृहतीषु गीयमानस्य तृतीये पादे विरामोभव-
 ति । अनुष्टुप्द्वितीये वः । अनुष्टुप्ति स्यात्प्रमात्स्य संकृतिनि

एयोश्चाग्नेयेजास्वरंवृत्तविच्छदःसु प्रह्वयसायाश्चद्वक्षर-
 मवृ द्वादिस्तनिपार्श्वयोर्पथर्चःसर्वत्राऽस्तावहारयोरव-
 द्ददाग्नेये जास्वरस्य वृद्धिप्रतिषेधः । अग्निनरायां । आय-
 स्यजास्वरस्य वृद्धिप्रतिषेधः *प्रह्वयसायाश्चद्वक्षरमवृत् *
 स्मिन्नेन वच्छदसे वृहदाग्नेय माह्वयसायाघं । व्यक्षरं अद्वदं भवति
 अग्निनरायामेव । आदिस्तनिपार्श्वयोर्पथर्चः सर्वत्र* पादादिः
 संतानि गायत्रपार्श्वयोः सर्वत्र सर्वर्षु यथर्चं भवति* अस्तावहार-
 योरवश्वेहिस्तोमसुमराप्रमरा जीचारे* अकारः प्रतिषेधार्थः ।
 पदादेर्वक्ष्यमाणेषुदाहरणेषु यथर्चाभावः । उदाहरणानि । अ-
 श्वेहि स्तोमं सुमराः मामराशजी । एकाक्षराभ्युदाहरणानि ।
 यथा संरूपेन अकारादीन्पुदाहरिष्यामः । अकारः अभिसोमार्था
 प्रस्तावे संतनिति गायत्रपार्श्वयोः इयोन्द्रागृहितायां च संतानि नि
 अस्मात् प्रतिहारे विकारः । यथःहाउ श्वेतोहाउ । हिन्वेहाउस्तोतूर्हा-
 उ । मन्स्याहाउमुत्वाहाउ । संतनितिगायत्रपार्श्वे प्रस्तावे मत्स-
 रासः । राजादेवः । प्रतिहारे प्रहिन्वानः । प्रतिहारेण । मथो-
 नामक्षरयेनपादमिति च । एतानि गायत्रपार्श्वे प्रतिहारे जीरा-
 संतनिति प्रतिहारे । *भेचकारातक्रांतमयोर्ना* शाक्करर्षभे च
 अकारांतं यत्प्रत्युत्क्रान्तं भवति । योनिर्च । उदाहरणानिर्ज ।
 पापत्रपत्राएधारे पाएर्थाएवाएधारे एवाएमानापमहाएत्तना ३ ।
 उदूहः सर्वत्र *व्यक्षरसुच्चमुच्चमुद्दहइत्यनेन लक्षणेन । येषु
 सामसु उदाहःमाप्रोति तेषु उदूहः सर्वत्र कार्य इति सिद्धोप-
 न्यासः विशेषविवक्षया *अपीडे* । पौरुपीडेत्वमगादिषु उ-
 दूहा न भवति । च माकतुर्णोव्वेतस्मिन्सूत्रे द्वितीयेपि वर्ण-
 नवनेनाभ्युपावेन स्तोभानुसंहारएवोपदिश्यते । माकतुर्णु निध-
 नेषु अमितिस्तोभः निधने प्रत्ययभूते कर्त्तव्य इत्यर्थः *गते-

निवद्धमायाः स्तावे द्वितीयं घातं रुणसाम्पाया-
न्त्ययोस्तु विकारो नामधेयात्प्रायस्योः पाह्युपामापद्य-
ते यमाच्च ष्यभइविम जनेचमु लंवि स्मिस्सिचवरुष्ट-

योनिवद्धवति । तावोदस्ममृगीषा ३ हां ३ एतच्चतुर्थोच्च तदेतत्सूत्रं
समानमिव सर्वत्राव्यभिचोरात् । अथवा धत्तेचतुर्थार्थं योनिवत् ।
चतुर्थोच्चादन्यथार्थं भवति । प्रथमोच्चे आद्यमक्षरं सर्वत्र यथार्थं
भवतीत्यर्थः । वात्सन्नस्वसरा ३ एतत् प्रथमोच्च । एवमप्यसारमेव
व्यभिचारात् ऋध्वमाया स्तावे द्वितीयं घातं रुणसाम्नि ऋध्वो-
तिर्वरुणसाम्नि च मध्यमायां प्रस्तावे द्वितीयमक्षरं निहन्यते । मंद्रे
भवतीत्यर्थः । अभिक्रदं वित्पर्यं ऋध्वोत्पयोस्तुविकारः ऋध्वो-
तिर्वरुणसाम्नि च आद्यात्पयोः स्तोत्रीययोः प्रस्तावपत्र विकारो-
भवति । एतयोश्चतुर्थस्वरे यदुन्यसराणि भवन्ति इत्येव विशेषः
ऋनामधेयाद्याद्ययोः पाह्युपामापद्यते ऋध्वोत्पयोस्तुविकारः ऋध्वो-
त्पयोः पाहो ३ उगाद्वितीयया एपापाहि । अथाद्याद्ययोः उपामा-
पद्यते । उपात्वाका उमे अप्येते पर्वणी मृनसिद्धे नाभ्याम-
न्पत्र मव्यवहारोस्ति ऋध्वोच्च ष्यभइविम ऋध्वोत्पयोस्तुविकारः
मिति प्रथमे स्वरे उच्चस्वस्यापेक्षितत्वात् । अभिस्वारमपेक्ष्य मंद्
उच्चः । मंद्मपेक्ष्यचतुर्थउच्चः । चतुर्थमपेक्ष्य तृतीय उच्चः
तृतीयमपेक्ष्य द्वितीयउच्चः । इत्यतोविशेषणमुपपन्नं प्रथमे स्वरे
उच्चं नान्यस्मिन्निति । एकाक्षराण्युदाहरणानि विम म ।
इंद्रमन्तुत्वा । विपिपानस्य । मयवनज्योक् च इति ऋजनेचमु
राजने च प्रथमे स्वरे उच्चं भवति । भुञ्जन्मुनेपुज्येष्टम् ऋलं-
विस्मिस्सिचवरुष्टिण्यैतमंद्रेपु ऋ एकाक्षराण्युदाहरणानि यथासं-
स्येन उच्यन्ते साम्नि । रवि पिशगं षड्लं विः पूश्निनि । सोमोय-

ष्टेवःकारः तराग्रेपुष्पते नौवरुणसाम्नि द्वितीयैर्ला-
देधमांचमऊभति चतुर्थेतुष्टृणीजास्वरः सर्वत्र कांपाच-

गोष्टानीति घहुवचनं छात्रिन्यायेनवाआर्षेयांतरबोद्धारशालावत् तथा
च सामन्त्रेऽपिभाष्यं गोष्टेषु प्रांत मान्निधिधिरिति । तस्मात्प-
रीतोपिचतासुतमिति -प्राप्ते अःकारः सर्वसामसु अभवति । तोषे
इदञ्चरूपमङ्गणम् । परीतोपिचतायामेतदुक्तं भवति, अभावश्चा-
त्राधिकारात् *तरापेपुष्पते *अमम्बद्धमिदं । एकाक्षराराण्युदाहर-
णानि । तशब्दः जातरितंतिमातरः । राशब्दः । राजने । येशब्दः
उन्नये । एतेषुतरोतरः । राजन उन्नयेषु अःकारोलुप्यते कथंतरो-
तर इत्यत्र रइतिप्राप्नोति । ऊष्मा चपरसंस्थानमापद्यते ।
इतिलक्षणप्राप्तस्य अकारस्य लोपोभवति । ततोवचनांतरेणअस्त्वं
भवति । अदेस्त । तयाराजनेवागीढामूवेवहद्वाइति अकारएव
प्राप्नोति । प्रकृतत्वात् । आत्राप्योभावोवाचनिकः । राजने च स्व-
शब्दअभवतीति । उन्नये च अहोरात्रण्यरित्राणीतिप्राप्नोति रेफश्च-
तुल्यस्थाने लुप्यते । अप्रापिवाचनिकएवअभावः उन्नयेसमाप्त-
त्वादेति । एवमेतेषुदाहरणेषु अकारोलक्षणप्राप्तोलुप्यतइति ।
अथवा अपरा व्याख्या धोगतराणिएषुतेषु भावः प्राप्यतइति
वर्णयितव्यं *नौवरुणसाम्नि* योनौ च वारुणसाम्नि
अःकार अभवति । अधिकारात् । प्रमिधायान्वचआ *द्वितीये
लादेधमोचंमसति* इलादेद्वितीये तु माने प्रथमे स्वरे
उचं भवति । एकाक्षराराण्युदाहरणानि । ऊति अंकारः । अत्र-
तव । ऊकारः । ऊर्जनपा । तकारः तिर्मदस्य *चतुर्थेतु
ष्टृणीजास्वरं सर्वत्र* तस्मिन्नेव इलादे चतुर्थे अनुगाने ष्टृणी-
जास्वरमापद्यते । पावकवर्धाः शुक्रवर्धाइति । एवमादीन्पुदा-

अन्यत्रसुताद्यलुप्ता पञ्चाक्षरश्वाभ्यासः कायाः राजेभ्यमा-
यांपाष्टे वृ दाद्यायांचांत्यस्यतमसेस्वामुत्तरयोर्वृणति-
रुतंचतुरक्षरे नाभ्यासे नरायेहा उवाद्वितीयात्सकृ-
त्कृष्टा दांत्याविधाः सर्वत्रस्वामुत्तमायां प्रथमेदे मूर्द्ध-

कदावसोद्वितीये । दीर्घा ३ अहो वासुता । एषासुता अक्षरा
आद्यलुप्ता भवति *पंचाक्षरश्वाभ्यासः* अर्धाचृतीये । तृतीये पादे
पंचाक्षरअभ्यासोभवति *क्रायांराजेभ्यमायां* अक्रायां सामराजे
मध्यमाया स्तोत्रीयायां पंचमाष्टमे अष्टमे पादे पादे वृद्धे
भवतः । योनौसप्तमाष्टमयोर्वृद्धिरित्यतोवचनम् मतेधाराइत्यत्रा ।
*आद्याया चान्त्यस्य *आद्याया स्तोत्रीयायां अन्त्यस्य पादस्य
पंचमाष्टमे वृद्धे भवतः* तमसेस्वामुत्तरयोर्वृणतिरुतंचतुरक्षरे*महो
दीर्घतमसे पिवासोमाया उत्तरयोः स्तोत्रीययोः वृणा च तरुणा
वृणीरुते चतुरक्षरेभवतः । सत्वामिन्द्रा ३ प्रभूवमाउ ।
इमात्रह्नासम्पसदाई । एवंचतुरक्षरेकर्त्तव्ये । आद्यायामप्येवमिति
चेत् । न । योनेच विचार्यत्वात् । योन्यन्तरापेक्षं चैतद्वचनं स्या-
त् । अथवा ऊहकारेण सह विकल्पः *नाभ्यासे *उत्तर-
योरेव स्तोत्रीययोः अभ्यासविषये अक्षरैव ऽपक्षरैव तरुणाभवति
न चतुरक्षरा *मरायेहाउवाद्वितीयात्सकृत्कृष्टा* मराये हाउ-
वासामान्ते द्वितीयात्स्वरादारभ्य सकृत्कृष्टा भवति उपापत्वा-
दस्याः उदूहप्रतिषेधः प्रागुपावादितिमाप्ते वचनं *दात्या
विधाः सर्वत्रस्वामुत्तमाया प्रथमे दे* पुनरुक्तमिदंमूर्द्धं *मूर्द्ध-
न्यएव दंत्यः स्वरोपधः*दंत्यः विरामेपि, मूर्द्धन्य एव भवति ।
किमविशेषेण । न । यदि शब्दे भवति स्वरपूर्व इत्यर्थः । कस्मिन्प्रा-
प्त इदमारभ्यते । उच्यते । एकपदे रेफात्कारोमूर्द्धन्य मापद्यते इति ।

पदव त्परिष्कृतेचागमोलोप्यः ॥७॥

कार्णश्रवसोत्तरयोर्व्ये स्वदयसदावृधां दस्मसुरा-
कौचेस्त्रभानहिवा मग्निबोधाजीयउपांत्यकृष्टु सर्वासु-
अलकृत भुविनं दर्शनात् । मकृत्यैव माम सुशोभन तदनुमंढास्तो-
भं वर्णवत् तथा च परिष्कृतः । संस्तुत इत्यर्थः । किमुक्तं
भवति । स्तोभः परिष्करण अलंकार इत्यर्थः । तस्मिन्परिष्कर-
णे परिष्कृतस्तोभे आगमः आगमिकः सकार स, लोप्य' ।
यथाहरिश्चन्द्रस्तत्र वाभ्रवेममामः । ऋधुचंद्रइति अस्य सकारस्य
स्ताभेसतिलापो भवति । हाराइहाइवान्द्रो इति ।

इति उपाध्यायाजातशुक्तेषुष्पभाष्ये दशमप्रपाठकस्य
सप्तमी कांडिका ।

*कार्णश्रवसोत्तरयोर्व्ये *स्वदयासदावृधाम् *कार्णश्रवसे
उत्तरयोः स्तोत्रीययोर्व्येस्वदयायोनिदृष्टा सदादृष्टामापद्यते
दस्मसुराकौचेस्त्रभानेहिवा दस्मंतंबोदस्मामुराअभिप्रव-
स्मुरा एतयोस्तृचयोर्वाङ्मानधने कौचिप्रभाइन्द्रोमहस्रभर्णस इत्ये-
तस्मिन्पादे मर्मासापनयोस्त्रुतीये पादे नहिवामापद्यते । नहिवान-
दिवश्चरमश्चने द्वितीये माग्नि मधमे पादे *अग्निरोवाजीयउपान्त्य-
कृष्टु सर्वासु* अग्निरोदेवमाग्निभेरित्यत्र रायोराजीये प्रतिस्तो-
त्रीयं द्वितीये पादे उपान्त्यमक्षरं कृप्यते योनौ तु स्वादोरिस्थायां
द्वितीये पादे उपांत्यमक्षरं न कृप्यते । अगोवचनगौरीयाइति ।
त्रिकवत्साधाचाग्रयोः त्रिकवत्सायां चाग्रयोः स्तोत्रीययोः
द्वितीये पादे उपान्त्यमक्षरं न कृप्यते । अत्र च द्वितीये पादे यत्पूर्वं
तत्रोपांत्यमक्षरं कृप्यते । एवं द्रष्टव्यं । इतरथा नत्रात्र पादः परि-
ममाप्यत इति मदेहः स्यात् *मथमायां चतुर्थमुत्तरयोः पंचमे*
नित्यवत्सायामेव योनौ आधात्स्वरात्परस्तात् एस्मात्परस्ताद्य-

ध्वष्टान्निमानवाद्यरुणवैधृतवासिष्ठतिथिकुभान्नित्रेषुचनौ
तीपंगशाकरपोराधांतोऽयोनौ अग्निस्वीकारे रिंनुरधि
शोके मन्गोभिस्त्रिणिधने सौहाविपरंभ्रोत्तरयोगो
भिरिलान्दस्वान्त्याद्यमुपान्त्यमयोनौ ॥ ८ ॥

तथा उत्तरे दक्षिणेषु पदेषु भवति । आरूपारे यदि चित्रायां द्वितीये पादे
द्वितीये पर्वणि दूराधसायाधुं वृत्तीयमक्षरं योनावेव वर्द्धते । शुभ्ये
तिहारद्वितीयस्य योनावेव वृद्धिः । बहणसाग्नि घृतवत्या । द्वितीये पादे
अष्टममक्षरं (कृष्यते) वर्द्धते । वैधृते च वामिष्ठ एवमाकोशायां मध्यम
योः पादयोः द्वितीयमक्षरं योनावेव वर्द्धते । अभिप्रियाण्यां प्रतिपे-
धः सर्वेषामेतपामृदगीतौ प्रतिपेधः तिथिकुभान्नित्रेषु च एतेषु अप्येव-
मेव परिमंरव्यानार्थं वचनं । देवातिथे आद्यायामेव स्तोत्रीयायां
तृतीयपादाद्यमक्षरं वर्द्धते त्रैककुभे च उद्गीथाद्यस्य योनावेव
वृद्धिः । पूर्वे च जनित्रे मनिहाराद्यस्य योनावेव वृद्धिः । अतीपं-
शाकरपोराधान्तः अतीपङ्ग रहस्ये च शाकरवर्ण आधान्तो-
वर्द्धते यदिन्द्रचित्रअर्पातोमवृचयोः अयोनौ योनावेव त-
योरापातयोः वृद्धिप्रतिपेधः । उग्रं अतीपङ्गसानुः शाकरवर्णं ।
अग्निस्वीकारे शुद्धनारवन्तीये द्वितीये पादे द्वितीये पर्वणि द्विती-
स्याक्षरस्य एतयोरेव वृद्धिरन्वयप्र प्रतिपेधः परिसंख्यानानेन पदं द-
ध्यात् । अभिप्रुन्मवावस्वीरात् । रिंनुरधि शोके त्रिशोके च
रिनुः । त्रिं च एतेषामक्षराणां वृद्धिः मन्गोभिस्त्रिणिधने । अन्वयानुः ।
अपेक्षणे मन्गोभिस्त्रिणिधने अग्नेस्त्रिणिधने अरूपेयोवात्त्रोभि-
रितिभिश्चदस्य वृद्धिः सौहाविपरंभ्रोत्तरयोगोभिः सौहाविपे
उत्तरे च उद्गीथाद्ये गोभिःशब्दस्य वृद्धिः । गोभिः श्रीणान
इति । मनिहारे मनिः जान इत्यौद्गीथोऽन्वये अन्वयान्त्या-

इवमनसेत्वा स्तोभार्चिकसन्धेर्ग्रहणात्सप्तोद्धितियांतेप्रो-
त्तमायामाद्ये शौक्तेचाद्ययोः शौक्तेच सुवाश्रीणप्रद्वंरु-
णसाम्नि इलादंहीपीप्रभृत्युद्धारोऽन्त्यायामनुद्धार स्तम-
सोर्केयोनावाद्ययोर्मागायतो दूघातनिघातौ ॥ ९ ॥

जे योनावन्त्ययोर्नतं* महावैराजे योनौ आद्यायामन्त्ययोः पा-
दयोर्विनतं भवति । अन्यत्र प्रतिषेधो न भवतीत्यर्थः । *वैश्वम-
नसे त्वास्तोभार्चिकसन्धेर्ग्रहणात्* वैश्वमनसे संश्लेषो भवति ।
जसआकलशमित्यत्र । कस्मात् । अत्वात् । अत्रोपदेशादि-
त्यर्थः । जमावैश्वमनसा इति । यदिपुनस्तत्र चौपसन्धिन्यायेन सं-
श्लेषः क्रियते तथासति अत्रोपदेशोऽनर्थकः स्यात् । किञ्च स्तो-
भार्चिकसन्धेर्ग्रहणादेव संश्लेषो भवति । नान्यथा । कथमयं
स्तोभार्चिकसन्धिरिति । उच्यते । यो सौ आकारः अत्रोपापादितः
स्तोभः स इत्यभिप्रायः *सप्तमे द्वितीयान्तेपोत्तमायामाद्ये* वात्स-
मे द्वितीयान्त्ये पादे नीचादी भवतः । प्रथमायांस्तोत्रीयाया उत्तमा-
यामाद्ये वात्समे अन्यायां स्तोत्रीयायां प्रथमद्वितीये पादे नीचादी
भवतः *शौक्ते चाद्ययोः* त्रैशोके चाद्ययोः स्तोत्रीययोर्पथा-
सम्भवं पादादयोर्नीचा भवन्ति *शौक्ते च* शौक्ते चाद्ययोः
स्तोत्रीययोः पादादि नीचैः । *सुवाश्रीणप्रद्वंरुणसाम्नि* वरु-
णसाम्नि एते शब्दाः प्रतिहारविषये नीचा भवन्ति *इलान्दे इष्टी-
पीप्रभृत्युद्धारः* इलान्दे तृतीये तु गाने बृहज्जानोश इत्येतास्मिन्
हीपीप्रभृत्युद्धारः मूवा एषांहीपी एतस्याः परस्तात्सर्वे स्तोभाउ-
द्विधन्त इत्यर्थः । *अन्त्यायामनुद्धारः* एतास्मिन्नेवानुगाने अ-
न्त्याया विधायां दाशुषे कात्रे इत्येतस्यामनुद्धारः *तप्तसोऽर्के
योनावाद्ययोर्मागायतो दूघातनिघातौ* महोदैर्घ्यमते योनावाद्यामि-

र्वा (क) प्रस्तोतुरन्तेवा विधाय उद्गातुस्तकारावर्षभ-
पावमानजनित्राणां हुवादिर्वासिष्टे पयोनादेशे द्य-
तस्मादाह । अधोहगीतीनां प्रस्तावोदेश इति । अथ भावानन्त-
रमूहगीतीनां साम्नां प्रस्तावोदेशः । उद्देशोलक्षणमुच्यते । प्रस्ता-
वस्य लक्षणं वक्ष्याम इत्यर्थः । तदेतत्प्रतिशामूत्रम् । *स्तोभः
पुरस्तादन्तर्वा प्रस्तोतुः* *तस्य प्रस्तावस्य पुरस्ताद्यः स्तोभः स
प्रस्तावाङ्गं भवतीत्यर्थः *अन्तर्वा* अन्तरशब्दोप-यवाची मध्ये च
प्रस्तावस्य यः स्तोभः सप्रस्तावाङ्गं भवति यथापुरस्तात् स्तोभः
आश्वसूक्त पूर्वपौक्तांषेडयास्याभिनिधनकाण्यद्वारसदिडासंक्षारा-
दिषु । मध्ये च यथा गौपुक्तर्साये माधुच्छन्दसवाचः सापानीपाद्री-
यहाविष्कृतादिषु क्वचिदुभयं यथाभावे *अन्ते च *प्रस्तावस्य
यः स्तोभः प्रस्तावांगं भवति । यथा गौरुमद्भौद्धि इदमनश्येत-
द्विनिधनायास्यादिषु *अविधायः* किं सर्व एव प्रस्तावान्त्यः
स्तोभः प्रस्तावाङ्गं भवति । न । अविधायः । अकारः प्रतिषेधा-
र्थः । विधायस्तु उद्गीथाङ्गमेव भवति । किमुक्तं भवति । प्रस्ता-
वात्पराया विधा तस्या आदौ यः स्तोभोऽप्यवस्थितः तस्या अङ्ग-
भूतः स न प्रस्तावाङ्गं भवति । किं तर्हि । तद्विधाङ्गमेव भवति
उद्गीथांगमित्यर्थः । यथा आथर्वणवार्पाहरपेडस्वरपञ्चनिधनवे-
रूपपेडसाकमञ्वादिषु संकृतिनि च प्रस्तावपक्षे । उद्गातुस्तु का-
वर्षभपावमानजनित्राणां * तुच्छन्दः पूर्वलक्षणमाप्तानिर्दत्तः एते-
षु सामसु पूर्वलक्षणेन अविधायत्वात्प्रस्तावाङ्गत्वे मास उद्गीथा-
ङ्गं भवतीत्यर्थः । *हुवादिर्वासिष्टे *हावे पूर्वलक्षणेन कृत्स्न-
स्तोभस्य प्रस्तावाद् द्विष्टे मासे एकदेशस्य उद्गीथाङ्गमुपदिश्यते ।
हुवादिस्तोभः उद्गातुर्भवति । ययमेतेषामिष्टेकृतेहोर्षेवमुद्गातुर्भ-
वति *पयोनादेशे* पर्यत्र परस्तावसु पयः प्रस्तावोभवति ।

क्षरोवासंकृतिदार्ढ्ययुतयोश्चतुरक्षरोवासुरूपाजिगैड-
साकमश्वानासदेवतोवाराजनशाकरर्षभयो द्विपात्सं-
जयना नदगौशृङ्गरात्रिदैवोदासानां कावश्रौतकक्षा-
र्षभयन्तायास्यैडौक्ष्णोरंध्रैडसौपर्णमोक्षमार्गीषवज-

॥ अक्षरोवासंकृतिदार्ढ्ययुतयोः ॥ पञ्चोवाचाशब्दात् । ॥ च-
तुरक्षरोवा सुरूपाजिगैडसाकमश्वानां ॥ एतेषां सुरूपादा-
नां चतुरक्षरोवा प्रस्तावो भवति । सुरूपैडसाकमश्वयोः । स-
स्तोभश्चविभाग्यत्वात् प्रस्तावाङ्गं भवति । अन्तेचाविधाद्यइति
वचनात् ॥ मदेवतोवाराजनशाकरर्षभयोः ॥ राजर्षिनशाकरर्षभयोः
सदेवतः पादः प्रस्तावो भवति । पादः प्राप्त एव शृङ्गे । पयो
नादेगच्छति विशेषेणार्थपरिसंख्यानभयादेवतार्थ आरम्भः । देव-
तासूत्रास्तोपन्नाद्वचनारम्भः । अन्ये त्वधीयते—सदेवतोवाराज-
नशाकरर्षभयोरेतेषां विकल्पः सदेवतोवा देवता विनाच ॥ द्विपा-
त्संजयनानदगौशृङ्गरात्रिदैवोदासानां ॥ एतेषां साम्नां द्वीद्वी पा-
दां प्रस्तावो भवति ॥ कावश्रौतकक्षार्षभयन्तायास्यैडौक्ष्णोरंध्रैड-
सौपर्णमोक्षमार्गीषवजरावोधीषपट्टाहृष्टीयोत्मेभवाम्रस्वारामारा-
जपौरुगीढपूर्ववारवन्तीपवार्त्तुरयराववैरूपद्गस्वांवृद्दोपशामहा-
दिवाक्कीर्त्यानां वातः ॥ एतेषां कावादीनां वाशब्दान्तः प्रस्तावो-
भवति स्तोभश्च यथान्पाय भवति । अन्तेचाविधाद्यइत्यनेन न्यायेन ।
यथा उपन्तायास्यैडौक्ष्णोरन्ध्रैडादीनां महस्तोभेन वा शब्दान्तः
प्रस्तावो भवति । महावैष्टभश्चेताद्विनिधनायास्यर्षाभरमत्रासाही-
षश्रुष्वपरुणमाममदोविशीयाभविर्त्तवाघ्रादीनां शान्तत्वेऽप्यग्रहणं
न्यायसिद्धत्वात् । पयोऽनादेशइति अविधाद्यइति स्तोभस्य प्राप्ते-
रिति । अन्तग्रहणं कावादीनां कृपा चित्पदमनिरच्यप्रस्तावो भवति

णात्तएवाविभाग्यानाम् ॥ १० ॥

यौक्ताश्चैडयास्यत्रैशोकक्रोशश्रौष्टोद्वंशपुत्रदैर्घ-
तमससिमानानिपेधवैराजानां ह्यक्षरो ऽभ्यस्तो ह्यक्षरआ-

रान्तमप्यग्रहणं पूर्ववत् *जाराग्निदूतोपक्रमाणां ते एवाविभाग्यानां*
*जाराग्निदूतयाचयान्युपक्रमान्ते तानि जाराग्निदूतोपक्रमाणि ।
तेषां ते एव पर्वाणि प्रस्तावाभवन्ति । जारोपक्रमेषु जाराग्निदूतो-
पक्रमेष्वग्निदूता । यथात्रैष्टुभौशनाद्यैदन्वदीर्घगूर्ङगायत्रपाश्वशा-
करपिमाथर्वणवार्णरेवतीनित्यवत्सावाजीयरथ्यअरण्येमेयद् । श्येनः
यज्ञीयस्य चोत्तरयोः एतेषु जाराप्रस्तावो भवति । सुज्ञानत्वाष्ट्री-
सामाद्यपाश्वपूर्व्यमाणवाग्नेस्त्रिणिधनेषोवृषीवाजदाययोक्ष्णोरंध्राद्या-
रसदीप्त्यन्तीत्वाष्ट्रीसामवात्सवाभ्रवकाशीतभारद्वाजाञ्जिद्ररयिष्टृ-
द्भारद्वाजकाशपूर्ववैष्णवौषगवपूर्वात्रिपूर्वावर्षाहिराद्यस्वरद्वयस्था-
नाथर्वणातीपिंगान्तरिक्षवाहाङ्गिराजोवैरूपव्याहृतिसामानि । एते-
षु सामेषु अग्निदूताप्रस्तावो भवति । किमविशेषेणैव जारा-
ग्निदूतयोः प्रस्तावार्थमिति । अविभाग्यानां साम्नामेपधर्मो भवति ।
जाराग्निदूते प्रस्तावः । विभाग्यानान्तु अग्निदूतासहितजारासाहे-
हितौजारासहितश्च पद्यएव प्रस्तावो भवति । यथाभरापदीशार्गदी-
र्घतमसोर्कारिष्टभर्गमुहावैश्यामित्रादिषु ।

इति उपाध्यायाजातशत्रुकृते पुष्पसूत्रभाष्ये दशमस्य

दशमीकण्डिका ।

। यौक्ताश्चैडयास्यत्रैशोकक्रोशश्रौष्टोद्वंशपुत्रदैर्घतमससिमा-
नानिपेधवैराजानाञ्छरः श्रतेषां यौक्ताश्वादीनां दशाना अक्षरः
प्रस्तावो भवति । अत्र सहोदैर्घ्यग्रहणं जारोपक्रमान्ते । सद्धोपअदेरट-
द्धरात् । कृत् एतदर्थेतेषु प्रस्तावाद्भवति यथाभ्यर्थ *अ-

वाजजित्स्वाररोहितकूलीयासितपौक्तस्नुवानामष्टा-
 वौरुक्षयजागतसोमसाञ्जोरेकादशोत्तरेजनित्रेद्वादशह-
 रिश्रीयन्ते स्तोभउपायान्तः पदनिधनेषु निधनं चतदं म-
 स्या द्विरेकवृषे त्रिर्वापदस्तोभेष्विलांदाद्येत्रिरुक्तं यथो-

नां पंचानां पडक्षरः प्रस्तावो भवति * अष्टावौरुक्षयजागतसोमसा-
 म्नोः * अष्टावौरुक्षयजागतसोमसाम्नोः * एकादशोत्तरेजनित्रे * उ-
 त्तरे जनित्रे तंचोदस्मपुरोजित्योः एकादशाक्षरः प्रस्तावो भवति ।
 * द्वादशह्रिश्रीयन्ते * हरिश्रीनिधनेद्वादशाक्षरः प्रस्तावो भवति-
 * स्तोभउपायान्तः पदनिधनेषु * येषां पदानि धनानि स्तोभ-
 भक्तीः सत्रिभज्यन्ते तेषु पदनिधनेषु उपायान्तः प्रस्तावो भवति ।
 स्तोभः प्रागृच उपायवान् स्तोभः पदपदनिधने ष्वेतदुक्तं भवति-
 उदाहरणानि । यथा गोष्टप्रतोदसौमित्रधर्मभ्राजकीर्त्यशः सं-
 सर्पभद्रश्रेयोऽश्ववृत्तैरुद्वयोचरगवांश्रतेलांदाद्वितीयानुगानगनपदस्तो-
 भादीनि एतेषु उपायान्तः प्रस्तावो भवति । * निधनं च तदंगं
 स्यात् * तस्मात्प्रस्तावाद्द्वे यत्पदनिधनं तत्प्रस्तावांगं अत्रोच्यते
 सर्वप्रयोऽप्यत्रानिधनस्याद्भवे किं प्रयोजनं । उच्यते । कुशा-
 निधाने प्रयोजनं अद्भवे । निधनातिक्रशानिधानं भवति । त-
 दद्भवे प्रयोजनं । अन्ये तु युवते । अस्पमते न निधनमपि स्तो-
 भविभाग्येसुपस्तोनप्रयोऽपमेवेतिवचनात् निधनं च तदङ्गं स्वा-
 दितै । तस्मादेव विशेषः * द्विरेकवृषे * पूर्वसूत्रे सकृदुपाया-
 न्तः पदमत्ययः प्राप्तः अत आह । द्विरेकवृषानि । द्विः
 उपायान्तः स्तोभः एकवृषे प्रस्तावो भवति पदमत्ययो देवता-
 प्रत्ययश्च । एतद्वृषमस्तोतापवन्तः स्तोभः पादानां निधनत्वा-
 दिति । उपायो गायत्वं । * त्रिर्वापदस्तोभेषु * । इत्यापि पूर्व

गीतमास्ताविकमेवस्या यण्वादीनामप्रस्ताव्याउत्तराः

थोपदिष्टं महानाम्नीपुषादिष्टम्भवति । कथं चोपदिष्टमिति न-
 च्यते । द्विषड्मासु प्रस्तावः । शाक्वरमथमेवपि । पद्य एव प्रस्ता-
 वोभवति । पूर्वमत् । परिशिक्षाशचीना पता ३३ । १३ दाविष्टव-
 त्त्रिभजमा ३३ । १३ सनः स्वरिर्पदतिहिपाः । णेतत्रयः शाक-
 रमथमेपुपानादेश इति । अधाप्येतेदेवलक्षणान्मध्यास्यापुरीषप-
 देपुचजाराप्रस्तावोभवति । वचनात् । तार्पाग्रदूतोपक्रमाणामिति
 अध्यासेषु । आपाष्टका ३ भूरोसाखा । पुरीषपदेषु आत इवा
 एषै वशब्दः पञ्चस्वपिपकैकस्मिन्प्रस्तावाभवति । एत एवमहा-
 नाम्नीपपदिष्टं । वच्छरसपु गीतमास्ताविकमेवस्यात् ३३ छन्द-
 सेष सामसु मास्ताविर्याद्राणावादेकदेशाभ्यास इति उच्यतेपो-
 नौ । अक्षरपादाभ्यासात् । षोडशाक्षरः प्रस्तावोभवति । द-
 द्राणाष्टुष्टकादेशाक्षरपादोयातः । एकदेशाभ्यासे । तेवपोऽशा-
 क्षरः प्रस्तावोभवति । अतः पञ्चाक्षराभ्यासः । यरावादीनाप-
 प्रस्ताच्यादुत्तरायण्यानापञ्चानान्मयत्वसन्तानिशाकरवर्णानांस्तो-
 त्रीया अप्रस्ताव्येषासन्तानिन प्रस्ताव्येषासन्तानिनः । ३३ वाश-
 होविकत्यर्थः । यथादिषु आघावहुत्तरमोः प्रस्तावलांमे एव-
 सन्तानि न्यपिमात् । तस्मिन्निफल्यमाह । वाप्रस्ताव्येउत्तरेसं-
 सन्तानिन । वा अप्रस्ताव्ये इति विकल्पः । उत्तरयोरिति सिद्ध ।
 इतिपुष्पसूत्रभाष्यो कादुर्गमीकण्डिका दशमः प्रपाठकः समाप्तः ।

उपाध्यायाजातशत्रुकृतो । पाठकधनेश्चरस्पष्टवद्वायनायपस्ति
 कालिखिता । उपाध्यायनरहसिस्तुतुकासोमनमिति । यथोक्तं
 यथालक्षणं भवति । कथं चोक्तं । द्वितीयेचातुगनेस्तोमापि भा-
 र्य न्यातः प्रस्तावोभवति । ५ नृमीपदेवन्ततदेवप्रस्तावोभवति ।

न्यायसिद्धांतों को अपूर्व लाभ ।

* कारिकावली *

मुक्तावली और न्यायचन्द्रिका सहित ।

भारतवर्षके प्रायः सभी पंडित तथा विद्यार्थिगण विध्वनायन्यायपञ्चानन कृत 'न्यायसिद्धान्तमुक्तावली' से परिचित हैं, तथा पढ़ते पढ़ाते भी हैं । क्यों कि ऐसा न्याय वैशेषिक के मत का नवीन और प्राचीन दोनों लेखशैली से बना हुआ दूसरा ग्रंथ अभी तक प्रचलित नहीं है । परन्तु वह भी प्रायः जगह २ पर नहीं न्यायशैली अधिक होने से न्यायशास्त्र के सिद्धान्तमात्र का परिचय चाहनेवालों के लिये वैसी उपयोगी नहीं है जैसी पददर्शनव्याख्याता प० नारायणतीर्थ कृत 'न्यायचन्द्रिका' । यह साचकर हमने यह अपूर्व व्याख्या परीक्षार्थियों के उपकारार्थ दुर्द्विराजशास्त्री कृत टिप्पणी सहित मुक्तावली के साथ अपने यहां सुंदर चम्पई टाइप में शुद्ध कराव मुद्रित की है । न्यायचन्द्रिकाका महत्त्व ग्रंथ देखनेहीसे मालुम पड़ेगा उसके विषय में अधिक लिखना व्यर्थ है । ग्रंथ का मूल्य भी सब के उपकारार्थ १) रु. मात्र रखा गया है ।

इसके अलावे हमारे यहां हरतरह के सस्कृतग्रन्थ तथा भाषा-भाष्य की पुस्तकें भी मिलती हैं और भी हमारे यहां हर तरह की छपाई तथा जिल्द के बंधाई का कार्य भी होता है । एक बार पत्र व्यवहार कर देखीये, और पुस्तकों का बड़ा सूचीपत्र मुफ्त मंगाकर देखीये

पुस्तक मिलन का पता—

जयकृष्णदास—हरिदास गुप्त,

चौखम्बा सस्कृत सीरिज आफिस

विद्याविद्यालय प्रेस, गोपालमन्दिररस्त, न,

बनारस सिटी ।